
RegioM 2015

Sborník Regionálního muzea v Mikulově

Příroda

Petr Macháček

Nejvýraznější změny výskytu ptáků na Lednických rybnících v posledních letech	4

Archeologie

František Trampota

Výsledky menších archeologických výzkumů ve vztahu ke stavební historii Mikulova	12

Historie

Miroslav Svoboda – Jiří Synek

Mikulov za prusko-rakouské války v roce 1866	22

Miroslav Koudela

Soupis nově objevených tisků z knihovny Hoffmanů z Grünpichlu ve fondu zámecké knihovny Mikulov	104

František John

Mikulovské zvony	129

Josef Šuba

Z historie vinařského výstavnictví na Mikulovsku	146

Svatopluk Vrbka

Mikulovská hudební scéna od padesátých let do současnosti	153

Daniel Lyčka

Historie zaniklých cihlen břeclavského okresu po roce 1945 – Bulhary a Úvaly	161

Jaroslav Slezák

Odras první světové války v rodinné korespondenci	181

Jiří Sekereš

Úly bratří Mrštíků – stručná historie a zpráva o konzervátorském zásahu	191

Čeněk Pavlík

Pozdně renesanční kamnový kachel s alegorií spravedlnosti ve sbírkách mikulovského muzea	201

Zprávy

Stanislava Vrbková

Rok 2015 v Regionálním muzeu v Mikulově	206

Příroda

Petr Macháček

Nejvýraznější změny výskytu ptáků na Lednických rybnících v posledních letech

V roce 2009 vydalo Regionální muzeum v Mikulově publikaci *Ptáci Lednických rybníků*, v níž byl zpracován výskyt vodních ptáků na této lokalitě do konce roku 2008. Národní přírodní rezervace (NPR) Lednické rybníky je jednou z našich nejvýznamnějších ornitologických lokalit. Svědčí o tom i její zařazení mezi mokřady mezinárodního významu a zařazení do seznamu Světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO (World Heritage Site) – jako součást Lednicko-valtického areálu; v roce 2005 pak byly Lednické rybníky vyhlášeny ptačí oblastí jako součást Natura 2000 v České republice.

Kolonie kormoránů velkých

Bukač velký

Bukáček malý

Od roku 2012 hospodaří na Lednických rybnících Rybářství Hodonín. Tou nejpodstatnější změnou v jejich způsobu hospodaření byl u rybníka Nesytu přechod na takzvaný dvouhorkový systém. Znamená to, že rybník je vypouštěn a loven každým druhým rokem, v prvním roce bývá hladina snížena – někdy z důvodu nedostatku vody dost podstatně. Na dalších třech rybnících je provozován intenzivní chov ryb, převážně kaprů, běžným jednohorkovým způsobem. To znamená, že na jaře je do rybníka nasazena větší ryba a na podzim je rybník vypuštěn a ryby jsou sloveny. Tyto rybníky jsou drženy téměř stále na plném stavu vody.

Volavky stříbřité

Monitoring ptáků zde probíhá i nadále a jsou zaznamenávány změny, z nichž ty nejvýraznější jsou uvedeny v tomto příspěvku.

- **Kormorán velký** (*Phalacrocorax carbo*): Od roku 2012 hnízdí na ostrově Hlohovického rybníka. Z původních sedmi párů stoupl v roce 2014 jejich počet na 40 párů, v následujícím roce klesl na 27. Na Mlýnském rybníku hnízdil jeden pár v roce 2014 a 2015. Nejnápadnější je však pravidelné hnízdění kormoránů velkých ve smíšené kolonii na Zámeckém rybníku. Od roku 2010 zde hnízdí každoročně kolem padesáti párů.

Volavka červená

Čápi bílí

- **Bukač velký** (*Botaurus stellaris*): Jeho výskyt bylo možno zaznamenat jen výjimečně, v roce 2015 se však ozýval celou hnízdní sezonu ze dvou míst na Nesytu. Velice pravděpodobně zde hnízdil.
- **Bukáček malý** (*Ixobrychus minutus*): V posledních letech je zde téměř pravidelně pozorován a záznamů postupně přibývá.

Labutě zpěvné

Husy polní

- **Volavka stříbřitá** (*Egretta garzetta*): Pravděpodobně tu pravidelně hnízdí ve smíšené kolonii na Zámeckém rybníku. V roce 2014 zde úspěšně vyhníždil jeden pár, v následujícím roce dva páry.
- **Volavka červená** (*Ardea purpurea*): V roce 2011 vyhníždil v rákosinách Nesytu nejméně jeden pár.
- **Čáp bílý** (*Ciconia ciconia*): Od roku 2010 hnízdí na ostrovech Zámeckého rybníka deset až třináct párů (dříve jeden až dva).
- **Labuť zpěvná** (*Cygnus cygnus*): Vzhledem k tomu, že mám do roku 2008 zaznamenány jen tři pozorování labutě zpěvné po jednom exempláři, stojí za zmínku přítomnost šesti labutí zpěvných na Hlohoveckém rybníku - 14. a 15. června 2013.
- **Husa polní** (*Anser fabalis*): Osm až deset tisíc hus polních na Mlýnském rybníku každoročně v březnu se od roku 2008 stalo pravidlem. Nově bylo zjištěno, že téměř všechny

Husice liščí

Čírky obecné

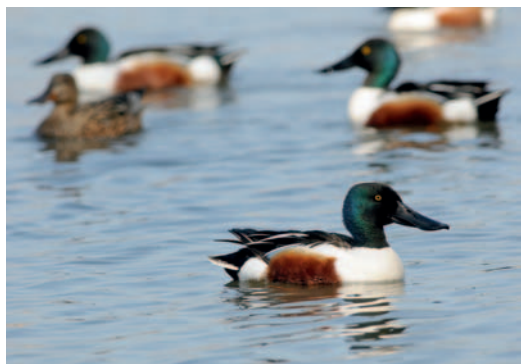
u nás zimující či protahující husy nejsou husy polní, ale tundrové (*A. serrirostris*) – ŠŤASTNÝ, K. 2015: Co je nového v ornitologii. Husa tundrová – nový druh divoké husy v České republice, Živa, roč. 63 (101), č. 4, s. 191–192.

- **Husice liščí** (*Tadorna tadorna*): Od roku 2008 zde pravidelně dva až tři páry husice liščí hnízdí. Také na jaře se zde běžně vyskytuje ve větších počtech – např. v dubnu 2014 bylo na Nesytu zaznamenáno 28 ex., v březnu 2015 na Výtopě u Nesytu 31 ex.

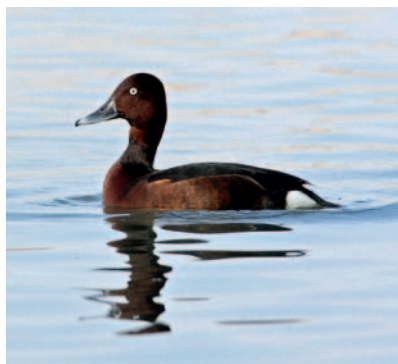
- **Čírka obecná** (*Anas crecca*): Na jaře tu protahuje zpravidla několik stovek čírek obecných, nejvíce jich bylo na letněném Nesytu v březnu 2007 – 1 100 exemplářů. Na podzim na vypouštěných rybnících bývá běžně přes tisíc ex., často i výrazně více – například 2 400 ex. dne 26. října 2012 či 2 600 ex. 26. listopadu 2014. V roce 2015 na podzim byl však nejvyšší počet čírek pouze 210 ex.

- **Lžičák pestrý** (*Anas clypeata*): Jarní průtah několika stovek jedinců probíhá beze změn. Zaznamenán byl však silný úbytek lžičáků na podzimním tahu. Naposled víc jak tisíc lžičáků jsem zaznamenal v říjnu 2006 a ještě 900 ex. v říjnu 2007. Nadále zde ovšem bývalo na podzim jen několik stovek ptáků, nejvíce do pěti set, v roce 2012 a 2015 pouze několik desítek.

- **Polák malý** (*Aythya nyroca*): Pozorování poláků malých výrazně přibývá a trend naznačený v publikaci se potvrzuje. V letech 1973 až 2006 jsem zaznamenal při 61 kontrolách 114 ex. (průměrně 1,79 pozorování za rok, 1,87 ex. na pozitivní pozorování),

Lžičák pestrý

Polák malý

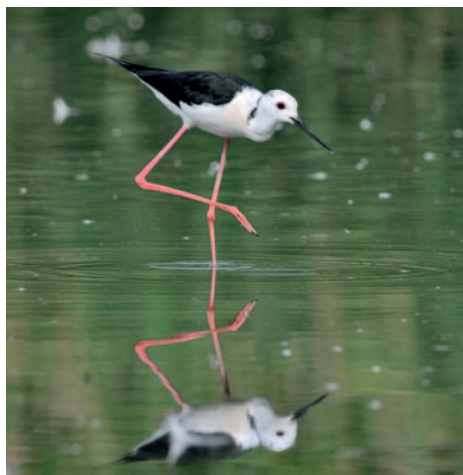

Orel mořský

v letech 2007 až 2015 jsem zaznamenal při 74 kontrolách 182 ex. (průměrně 2,46 pozorování za rok, 2,46 ex. na pozitivní pozorování).

- **Orel mořský** (*Haliaeetus albicilla*): Přítomnost orla mořského v posledních letech je zde téměř trvalá, zvláště zásluhou dospělého páru, který si u Nesytu postavil před několika lety hnízdo. Doposud však jejich hnízdění nebylo úspěšné. Výjimečný byl rok 2014, kdy se na Nesytu se sníženou hladinou až do července zdržoval větší počet nedospělých orlů. Nejvíce jsem zaznamenal 16 jedinců dne 20. května 2014.

- **Pisila čáponohá** (*Himantopus himantopus*): Na spuštěných rybnících není pisila čáponohá výjimkou. Na Prostředním rybníku bylo v srpnu 2011 až osm ex., na Nesytu v roce 2012 byla téměř trvale, nejvíce deset ex. v červenci a srpnu, v dubnu až červnu zde byli čtyři ex. Neobvyklý byl pak rok 2015, kdy byl Nesyt přeplněn a částečně bylo zaplaveno

Pisila čáponohá

Tenkozobec opačný

Rybák obecný

Prostředním rybníku hnízdily v tomto roce dva páry, v roce 2015 pět párů, na Mlýnském rybníku hnízdil v obou letech jeden pár.

Zaznamenané změny výskytu ptáků na Lednických rybnících jsou veskrze pozitivní. Některé mohou být téměř náhodné, např. zahníždění pisily čáponohé případně bukače velkého, případně krátké zdržení labutí zpěvných, většina jich je však trvalejšího charakteru – obohacení hnízdní kolonie na Zámeckém rybníku o kormorány velké, čápy bílé a volavku stříbřitou, pravidelné hnízdění husic liščích, rybáků obecných a tenkozobců opačných při výrazném snížení hladiny Nesytu.

Foto autor článku

Petr Macháček

The Most Significant Changes in Avian Wildlife at Lednice Lakes in Recent Years

The paper summarizes the most noticeable changes observed in the occurrence of bird species at Lednice lakes since 2009 when the book *Birds of Lednice Lakes* was published which described developments in this area in the years 1973–2008. The recorded changes are entirely positive. For instance, the nesting colony at the Large Castle Pond has been enriched with populations of great cormorant, white stork and great egret. In years the water level of the Nesyt pond was significantly lowered, there were regular nestings of common shelduck, common tern and pied avocet here.

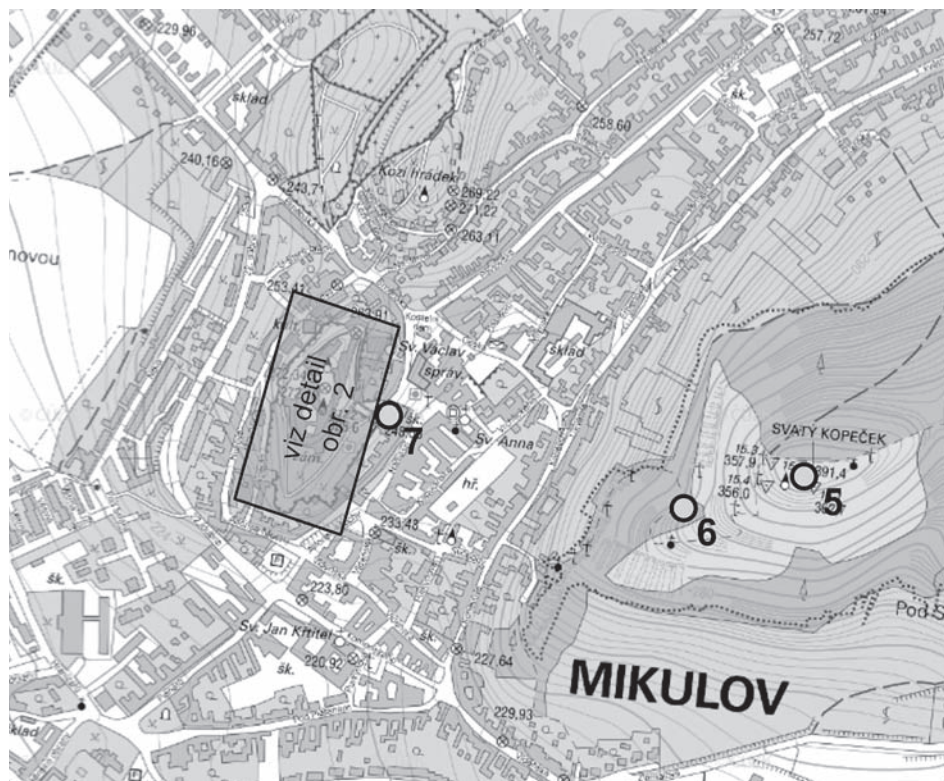

Archeologie

František Trampota

Výsledky menších archeologických výzkumů ve vztahu ke stavební historii Mikulova

V letech 2013 až 2015 provedlo Regionální muzeum v Mikulově několik menších archeologických výzkumů a sondáží, které vedly k novým poznatkům o stavební historii Mikulova. Článek podává přehledné informace o uskutečněných akcích a v některých případech jsou připojeny interpretace nálezů, které se vztahují především k dílčím prvkům stavební historie Mikulova. Všechny zkoumané lokality jsou vyobrazeny na přehledných mapách (obr. 1 a 2).

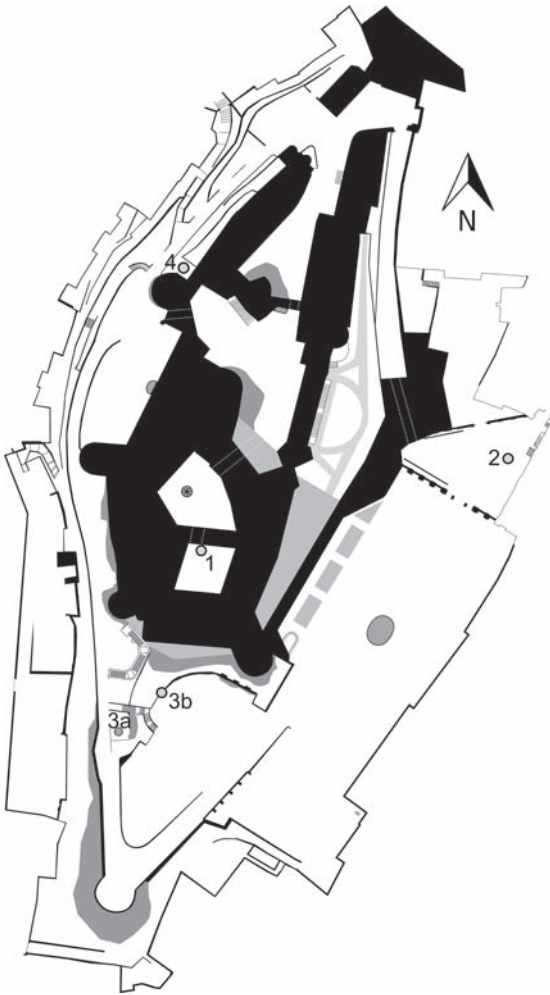

Obr. 1 – Mapa Mikulova s vyobrazením lokalit 5-7. Lokality 1-4 v okolí zámku jsou na samostatné mapce.

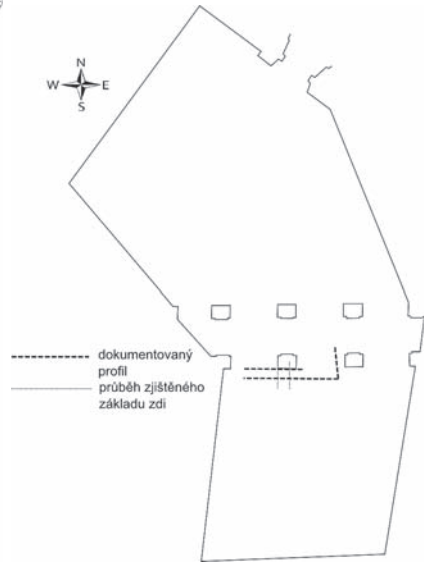
1. Zámek – horní nádvoří

V souvislosti s rekonstrukcí zámecké kanalizace byly v průběhu léta roku 2013 sledovány liniové výkopy v prostoru celého zámku. Archeologicky významná situace byla zjištěna pod jedním z pilířů nesoucích arkádovou chodbu, která rozděljuje horní nádvoří na dvě poloviny (souřadnice: okolo bodu 48°48'23.03"N, 16°38'10.65"E; obr. 3). Kromě souboru vrstev z mladohradištního období, které je známe již z dřívějších výzkumů (NOVOTNÝ 1977; TRAMPOTA 2010), byl v profilu výkopu objeven i základ zdi (obr. 4). Šířka zdiva činí cca 120 cm, jeho hloubka nebyla v úplnosti celá zjištěna – hloubka výkopu byla cca 145 cm

Obr. 2 – Mapa mikulovského zámku s vyobrazením lokalit 1–4

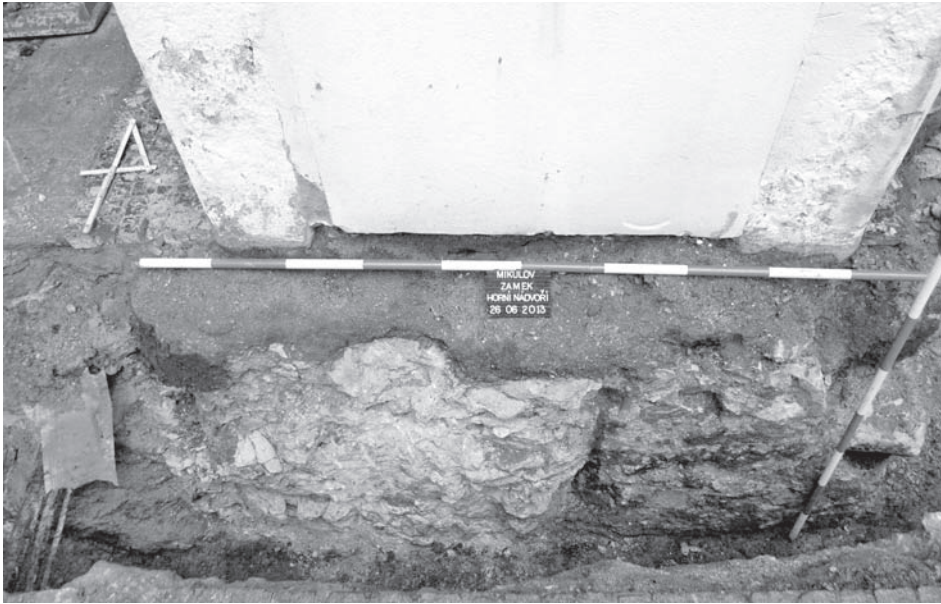
Obr. 3 – Plánek horního nádvoří mikulovského zámku s vyznačením průběhu zjištěné zdi

od úrovně současné dlažby. Základ zdi byl postavený z vápencových kamenů spojených maltou, která obsahovala písek a drobné oblázky v přibližně centimetrové velikosti.

K časovému zařazení uvedeného nálezu máme pouze jedinou významnou stratigrafickou informaci, kterou je vztah s prostředním pilířem arkádové chodby. Ten je umístěn přímo na základ zdi, ovšem svou šířkou ji přesahuje, proto byl vedle ní vyhlouben výkop pro cihlo-kamenný základ, jenž časově souvisí se stavbou arkádové chodby. Arkádová chodba pochází z první poloviny 17. století, respektive z období velké přestavby mikulovského hradu na rezidenční sídlo Dietrichsteinů. Nejpozději v této době musela být původní zeď stržena. Lze tedy v této souvislosti vyslovit domněnku, že nalezená zeď, která mohla oddělovat původní středověké nádvoří od hradu, je nejspíše gotického stáří. Vnější středověká zeď je dnešním středem zámku na úrovni horního nádvoří a současná vnější zeď je až pozdně renesanční přístavbou ze 17. století. S touto interpretací lze zároveň předpokládat, že původní středověké horní nádvoří bylo oproti současnému menší a objevená zeď tvořila jednu jeho stranu.

Následně po objevu základu zdi byl na ploše horního nádvoří proveden geofyzikální průzkum pomocí georadaru (GRÜNSEISEN - VÁGNER 2012). Zájemem průzkumu bylo zjistit celkový průběh zdiva, ten se ovšem nepodařilo zachytit.

Obr. 4 – Stratigrafická superpozice sloupu arkádové chodby a středověké zdi (foto František Trampota)

2. Zámek – Čestné nádvoří

Na počátku března 2015 probíhalo předláždění Čestného nádvoří a v rámci této akce se naskytla možnost nahlédnout pod povrch prostřednictvím malé sondáže. Sonda o rozměrech cca 1 × 1 m byla položena cca 3 m od zdi Základní umělecké školy mezi dvěma

Obr. 5 – Plánek Čestného nádvoří s lokalizací současné sondáže (1) a sondáže Karla Jüttnera (2). Čárkovaně je naznačený průběh zdi.

bočními vstupy do budovy (souřadnice: okolo bodu 48°48'24.08"N, 16°38'15.78"E; obr. 5). Sondou byla zachycena cihlo-kamenná zeď, přičemž cihly byly položeny pouze na vnitřní plentě a kamenná zeď nejnižší šířky (minimálně 60 cm) byla postavena jen z vápencových kamenných bloků. V hloubce přibližně 110 cm pod úroveň dnešního povrchu byla pomocí prohloubené mikrosondy 40 × 40 cm zjištěna podlaha domu seskládaná z pálených čtvercových dlaždic. Na zdi byly místy zachované souvislejší fragmenty omítky s bílým nátěrem, do výšky asi 40 cm nad podlahou byl nátěr černý (obr. 6). Maximální výška zachované zdi je jeden metr. Písek v omítkě je zčervenalý, je proto

Obr. 6 – Čestné nádvoří. Odhalená část zdi domu a podlaha z pálených dlaždic. (foto František Trampota)

možné zvážit, zda se nejedná o následek požáru. Výplň sondy se skládala výhradně ze stavební suti, žádné jiné složky hmotné kultury, které by mohly ozřejmit stáří nalezené situace, nebyly objeveny.

Interpretace: ke starší zástavbě Čestného nádvoří nejsou žádné historické prameny, pouze archeologické. Kromě prezentovaného nálezů existuje zpráva Karla Jüttnera (archiv Regionálního muzea v Mikulově) o provedení archeologického výzkumu v roce 1952 v prostoru Čestného nádvoří před levou částí Försterovy brány (brány do zahrady) a dále i v Temné bráně. Zde autor výzkumu popisuje velmi podobné nálezové situace včetně stop po požáru i objev prostoru vydlážděného pálenými dlaždicemi o rozměrech 19,5 × 19,5 cm (dále viz obr. 5).

Vezmeme-li v potaz, že pozdně středověký či raně novověký terén byl o metr níže než dnes a že terén u vnitřní části Temné brány byl o přibližně 1,5 m výše (což je i dnes zřetelné), je zde patrná evidentní snaha o nivelizaci terénu, a to v souvislosti s dostavbou Temné brány do jejího tunelovitého tvaru, který je zachován dodnes. Tato dostavba probíhala na konci 17. století, zatímco horní vnitřní zeď brány je nejspíše z prvního desetiletí, případně z dvacátých let 17. století. Zároveň je zřejmé, že spodní část Čestného nádvoří byla až do 17. století zastavěna a vstup na zámek mohl mít podobu spíše úzké uličky, neboť tehdejší zástavba byla umístěna přímo naproti současnému vjezdu z Náměstí.

3. (a, b) Zámek – zahrada

V průběhu rekonstrukce zámecké zahrady v letech 2014 a 2015 byla v západní části zahrady u příjezdové cesty instalována nová kašna (a). V základovém výkopu byla zjištěna vrstva stavební destrukce (obr. 7), ze které byl získán vrcholně nebo pozdně středověký tuhovaný keramický fragment ze zásobnice (souřadnice: 48°48'20.998"N, 16°38'9.424"E). V souvisejícím výkopu cca 2 m severně byla zjištěna již souvislá destrukční vrstva; odkryta byla pouze povrchově, v hloubce asi 60 cm. Přibližně na tomto místě se podle Wernerovy veduty (1715) nacházel zahradní altán, jenž byl postaven na počátku 17. století.

Obr. 7 – Základ pro novou kašnu s narušenou vrstvou stavebního odpadu (foto František Trampota)

Další zajímavá situace byla zjištěna v průběhu rekonstrukce cihlové zidky, která se nachází cca 6 m východně od nově zbudovaného venkovního schodiště vedoucího na terasu u sala terreny (b) ($48^{\circ}48'21.367''\text{N}$, $16^{\circ}38'9.997''\text{E}$). Zídka pochází nejspíše z 18. století. Po jejím částečném dočasném odstranění byla zjištěna starší kamenná zeď s oboustrannou cihlovou plentou, jejíž směřování bylo téměř paralelní s právě odstraněnou zdí (obr. 8). Žádné další doprovodné nálezy nebyly zjištěny.

Obr. 8 – Odhalená spodní část zdi v zámecké zahradě za dočasně odstraněnou opěrnou cihlovou zídkou (foto František Trampota)

Obr. 9 – Torzo rezervní kuchyně a zazděný vstup do zámku po odstranění stavebního odpadu u Udírenské věže (foto František Trampota)

4. Zámek – Udírenská věž

Při odebrání mocných vrstev stavebního odpadu vlevo od Udírenské věže (při pohledu zvenčí) byla odhalena torza zdi bývalé zámecké rezervní kuchyně, pocházející ze sedmdesátých let 17. století, která byla součástí hospodářského zázemí zámku (obr. 9). Tato kuchyně přiléhala k dosud neznámému vstupu do zámku. V průběhu prací byl ve stavebním odpadu nalezen i keramický střep z okraje nádoby z doby bronzové, jenž má nejspíše souvislost s dobovým hustým osídlením jižně od zámeckého vršku.

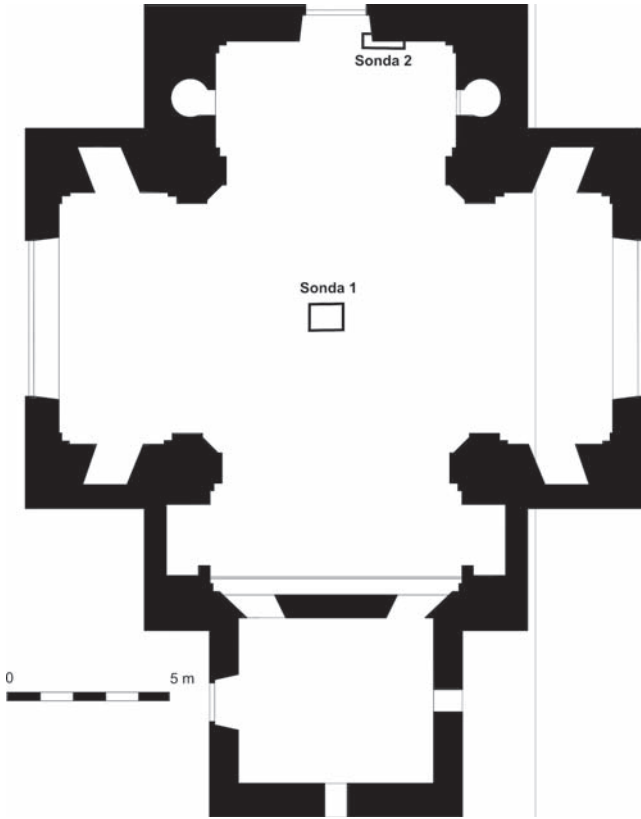
5. Svatý kopeček – kaple sv. Šebestiána

Archeologická sondáž proběhla na objednávku města Mikulova. Cílem sondážního výzkumu bylo pokusit se nalézt možné starší stavební fáze kaple sv. Šebestiána a případně částečně osvětlit stavební historii.

Kaple sv. Šebestiána byla postavena mezi léty 1623 a 1630. V roce 1672 byla poničena požárem a následně přestavěna. Jedna ze základních stavebně-historických otázek je, zda byla kaple přestavěna v původním půdorysu z roku 1623, nebo zda se jednalo o novou stavbu se základním půdorysem ve tvaru řeckého rovnoramenného kříže, který je zachován dodnes.

V kapli byly vytyčeny dvě sondy, u kterých byl jednak předpoklad možných nálezů a jednak předpoklad, že bude zodpovězena otázka o možné změně základů kaple. Sonda 1 byla položena ve středu kaple pod kopulí a sonda 2 u hlavního vchodu podél zdi (obr. 10). Po odstranění dlažby byly jednotlivé vrstvy ručně preparovány a fotograficky dokumentovány. Později vznikl i digitální přepis této dokumentace. Z hmotných nálezů byly odebrány všechny artefakty, které nebyly přímo spojeny s destrukcí stěn stavby, v případě omítek, štuk a fragmentů cihel, střešních tašek a dlaždic byly odebrány pouze vzorky.

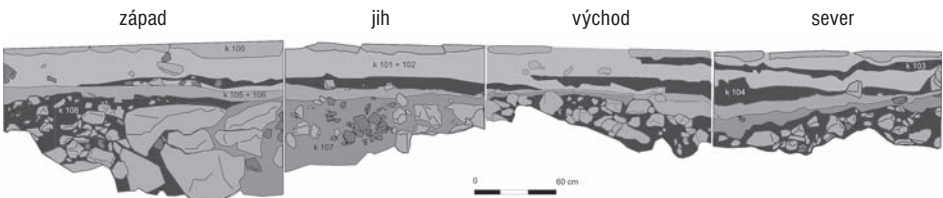
Obr. 10 – Plánek kaple sv. Šebestiána s vyznačenými sondami

z obroušených zlomků cihel a případně dalšího stavebního odpadu. Tuto vrstvu lze interpretovat jako navážku, jež byla vynesena na Svatý kopeček za účelem zarovnání terénu pro primární úpravu stavební plochy. Pokud by stavební odpad pocházel přímo z destrukce starší kaple či její části, lze předpokládat, že stavební odpad by byl spíše ostrohranný.

Z morfologie původního povrchu je zřejmé, že vrchol Svatého kopečku byl členitý v řádu desítek centimetrů a musel být zarovnán. S tím patrně souvisí i k 108, kamenitá vrstva promísená humózním materiálem a občasné i fragmentem stavebního odpadu. Může se jednat o původní povrch Svatého kopečku s humusem spláchnutým mezi duté prostory, kam propadly i fragmenty stavebního odpadu, nebo může jít o redeponovanou vrstvu ze stejné doby na počátku stavby kaple, kdy mohlo dojít i k výraznějším terénním úpravám než pouze k dorovnávání terénu.

V průběhu výzkumu bylo rozlišeno celkem osm vrstev, včetně dlažby, které tvořily prostor mezi geologickým podložím kaple (vápenec) a současnou úrovní podlahy. Pro pochopení geneze těchto vrstev lze některé vrstvy sloučit do několika obecných celků (obr. 11). Vnímáno odshora – prvním samostatným celkem je současná dlažba (k 100). Vrstvy označené k 101 až k 106 tvoří souborně zásyp z jednoho období, kdy v kapli proběhla rekonstrukce interiéru. S tím jsou spojeny četné nálezy stavebního odpadu, především omítek a štukové výzdoby (obr. 12), hřebíků, fragmentů dlaždic, fialového vitrážového skla, v menší míře keramiky a fragmentů zvířecích kostí, ojediněle se vyskytl i kus soustruženého dřeva z nábytku.

Další skupinu reprezentuje vrstva k 107, která je složena především

Obr. 11 – Rozložené zobrazení profilů ze sondy 1

Obr. 12 – Nalezený fragment štukové výzdoby zobrazující lidské koleno (foto František Trampota)

Skupina vrstev *k 101 až k 106* a nálezů potom reprezentuje vše ostatní. Jedná se o soubor vrstev, které byly vytvořeny během vnitřní přestavby kaple. Podle charakteru nálezů je pravděpodobné, že se jednalo o nějakou verzi vnitřní rekonstrukce kaple, neboť ze stavebního odpadu jsou zde zastoupeny především fragmenty omítek, štukové výzdoby a dalších interiérových prvků. Soubor těchto vrstev (*k 100 až k 106*) vytvořil násep o mocnosti cca 50 cm ve středu kaple.

Na základě výsledků archeologického výzkumu nelze rozhodnout, o kterou přestavbu kaple se jednalo. V úvahu připadá především rekonstrukce po požáru v roce 1672 (KOUDELA 2008, 37) a rekonstrukce provedená po polovině 19. století po dlouhodobém zanedbání kaple. Možným podpůrným prostředkem by mohl být uměnovědný rozbor nalezených fragmentů štukové výzdoby.

Sonda 2 poskytla jen omezené množství nálezů, ty však mají stejný charakter jako v případě sondy 1, lze tedy předpokládat, že odpad z rekonstrukce kaple je rozptýlen po většině její plochy.

6. Svatý kopeček – kaple č. 7 na křížové cestě

V průběhu restaurování sochy zachycující Ježíše nesoucího kříž umístěné v kapli č. 7 bylo restaurátorem nalezeno celkem devět stříbrných mincí.¹ Mince byly objeveny po dočasném odsunutí sochy z piedestalu.

Země	Vydavatel	Doba vlády	Mincovna	Nominál	Letopočet
Dolní Rakousy	Leopold I.	1657–1705	Vídeň	2fenik	1688
Salzburg, arcibisk.	Ernst v. Bayern	1540–1554	Salzburg	2fenik	1550
Tyroly	arcivévoda Leopold V.	1620–1632/1646	Hall	1krejcar	?
Čechy	Ludvík Jagellonský	1516–1526	Kutná Hora	halěř	?
Salzburg, arcibisk.	M. Lang Von Wellenburg	1519–1540	Salzburg	2fenik	1535
Švýcarsko, bisk. Chur	Peter II. Rascher ???	1581–1601		Schüsselpfennig	?
Švýcarsko, bisk. Chur	Peter II. Rascher ???	1581–1601		Schüsselpfennig	?
Švýcarsko, bisk. Chur	Peter II. Rascher ???	1581–1601		Schüsselpfennig	?
Korutany	arcivévoda Karel	1564–1590/1597	Klagenfurt	fenik	1581

¹ Mince určila Mgr. Dagmar Grossmannová, Ph.D., z Numismatického oddělení Moravského zemského muzea.

7. Náměstí č. p. 28 – Základní umělecká škola Mikulov, dvůr

Během stavebních prací při rekonstrukci dvora základní umělecké školy byly sledovány výkopy pro inženýrské sítě. Poněkud překvapivě zde nebyla zjištěna žádná archeologická situace, recentní stavební vrstvy zde nasadají přímo na třetihorní jíly. Tento poznatek je důležitý v tom smyslu, že na této parcele nejsou zjištěny výrazné (hlubší) stopy z vrcholného a pozdního středověku, a samotné původní náměstí mohlo mít tedy výrazně jiný půdorys než nyní. Toto zjištění podporuje hypotézu Emila Kordiovského (KORDIOVSKÝ 2007) a Miroslava Koudele (KOUDELA 2010, 37), kteří předpokládají, že mikulovské náměstí v 15. století mělo stále svůj tvar z doby lokace města (původně vsi) od konce 12. století. Náměstí bylo tedy v západní části přiléhající k pozdější zámecké zahradě nezastavěno. Jižní hranice náměstí pak byla na místě současné Vídeňské ulice, včetně prostoru bloku budov okolo dnešního Domu zdraví, který je pozdějšího stáří. Tím by středověké náměstí mělo přes 20 000 m² oproti současným cca 5 000 m². Nynější tvar mikulovské náměstí získávalo až od konce 16. století v souvislosti s úpravami svažitého terénu a stavbou zámecké zahrady. S předchozím odlišným tvarem náměstí nejspíše souvisí i zbytky domů zjištěné na Čestném nádvoří (viz výše), které zde mohly tvořit jeho hranici.

Za cennou pomoc při tvorbě článku děkuji Dobromile Brichtové.

Literatura

- GRÜNSEISEN, J. – VÁGNER, M. 2012: Geofyzikální průzkum – georadar. Závěrečná zpráva. Mikulov – Zámek – Horní nádvoří, Archiv Regionálního muzea v Mikulově.
- KORDIOVSKÝ, E. 2007: Města a městečka v okrese Břeclav. Mikulov, Malovaný kraj, roč. 43, č. 5, s. 12–13.
- KOUDELA, M. 2008: Mikulovský Svätý kopeček a křížová cesta, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, s. 34–52.
- KOUDELA, M. 2010: Mikulov v roce 1414, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, s. 30–39.
- NOVOTNÝ, B. 1977: Počátky raně středověkého osídlení v prostoru Mikulova na Moravě, *Archaeologia historica*, roč. 2, s. 211–219.
- TRAMPOTA, F. 2010: Mikulov (okr. Břeclav), *Přehled výzkumů*, roč. 51, s. 449.

František Trampota

Results of small archaeological excavations and relation to construction history of Mikulov

Regional Museum Mikulov has undertaken several small-scale archaeological excavation and probes between 2013 and 2015 which led to new information on the construction history of town of Mikulov. The article gives an overview of excavations carried out and confirms some interpretations of finds respectively. Most attention is dedicated to the area of Mikulov castle and the Holy hill (Chapel of St. Sebastian).

Historie

Miroslav Svoboda – Jiří Synek

Mikulov za prusko-rakouské války v roce 1866

V roce 2016 uplyne již 150 let od prusko-rakouské války, jejíž důsledky se projevují v životě Evropy de facto dodnes. Přestože šlo z historického hlediska pouze o lokální konflikt, ve svém důsledku přesvědčivé vítězství pruských vojáků otevřelo cestu ke sjednocení Německa, od něhož vedla přímá cesta k největší a nejničivější válce, jakou zatím lidstvo dokázalo vyvolat. V rámci prusko-rakouské války, někdy nazývané také válkou Němců s Němci či podle délky jejího trvání šestitýdenní válkou, byla též svedena největší bitva na našem území, a sice 3. července 1866 u Hradce Králové. Byť je pravda, že zvláště v našem regionu je význam bitvy u Hradce Králové velmi často zastíněn bitvou u Slavkova v roce 1805, lze říci, že rakouská porážka u Hradce Králové měla pro naše země mnohem fatálnější důsledky než prohra u Slavkova, která život v našich zemích téměř nepoznamenala.

Bitvou u Hradce Králové, ač by se tak z některých prací mohlo zdát, prusko-rakouská válka neskončila a je neoddiskutovatelnou skutečností, že závěrečné dějství války se odehrálo právě v Mikulově, kam se koncem července 1866 upíraly zraky doslova celé Evropy. Mikulovský zámek tehdy hostil vyslance mnoha středoevropských států a po dobu dvou týdnů zde bydlel i pruský král Vilém I. s celým svým doprovodem včetně kancléře Bismarcka, ministra války von Roon a strážce pruského vítězství generála pětchoty von Moltkeho. Méně slavnou již je skutečnost, že ve stejné době v Mikulově umíraly desítky nejen pruských vojáků, ale i civilistů na zákeřnou a velmi nakažlivou nemoc – cholera.

Připomenout všechny důležité události prusko-rakouské války v souvislosti s Mikulovem je úkolem následující studie, která se za pomoci existujících pramenů a literatury pokouší vykreslit co nejdetailnější obraz života v neklidném létě před 150 lety.

Daný úkol však bohužel naráží na jeden zásadní nedostatek, a tím je naprostá absence písemnosti městské samosprávy z roku 1866, která se, přestože samozřejmě existovala, do dnešních dnů zkrátka nedochovala. Navíc všichni autoři, již se rokem 1866 v Mikulově zabývali – ať už starší německy píšící, či později čeští historici –, vycházeli v podstatě pouze z jednoho pramene, a sice ze zprávy zámeckého hejtmana Antona Brunna z března 1867, v níž velmi detailně popsal kněžně Alexandře z Ditrichštejna pruskou okupaci zámku. Tato jeho zpráva tvoří stěžejní pramen i pro následující text, neboť nic lepšího v podstatě k dispozici není.¹ Brunn se pohříchu věnoval logicky jen dění na zámku a život ve městě do jisté míry opomíjel. Hlavním zdrojem informací o událostech ve městě v době pruské přítomnosti byly pro autory vzpomínky pozdějšího zemského notáře Friedricha Schumanna, mikulovského rodáka a v době války šestiletého chlapce, které oplývají množstvím velmi zajímavých podrobností i postřehů.² Dobové prameny lze doplnit ještě popisem zámku Huga z Ditrichštejna a deníkem zakladatelky pruského hřbitova paní Jacobine Luckenbach.³

Z kronik máme k dispozici pouze kroniky obou mikulovských farností a kapituly. V kapitulní zápisy o prusko-rakouské válce nejsou, ve farních sice ano, ale v kronice farnosti u sv. Václava i v kronice farnosti u sv. Jana Křtitele jsou k roku 1866 zápisy téměř identické a nepřilíš podrobné.⁴ Kronika města z této doby chybí, či snad ani nebyla vedena.

¹ Zpráva je uložena v Moravském zemském archivu v Brně (dále MZA), fond G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů (dále G 140), inv. č. 2505, kart. 590.

² SCHUMANN, Friedrich: Aus den Erinnerungen eines Landnotars, Nikolsburg 1929.

³ MZA, G 140, inv. č. 2597, kart. č. 613, deník paní Luckenbach je uložen ve sbírkách Regionálního muzea v Mikulově.

⁴ Všechny tři kroniky jsou uloženy v archivu Římskokatolického farního úřadu v Mikulově. Za možnost do nich nahlédnout autoři děkují P. Oldřichu Chocholáčovi z Mikulova.

Prameny úřední povahy pro náš účel suplovala pouze složka účtů a výkazů škod z války, uchovaná v písemnostech mikulovského velkostatku.⁵ Jak vidno, pramenná základna k dějinám Mikulova v roce 1866 je velmi plytká, proto se také Mikulov nikdy nebude moci pochlubit tak podrobnou publikací k tomuto období jako mnohá jiná města, nepoznamenaná sice přímými bojovými akcemi, přesto válkou zasažená.⁶

První text o prusko-rakouské válce v Mikulově vyšel v roce 1879 v rámci knihy kanovníka mikulovské kapituly Mathiase Maria Feyfara *Die erleuchten Herrn auf Nikolsburg*.⁷ Bohužel již zde se objevují první omyly, zejména v souvislosti s pruským hřbitovem. Kupodivu jen minimum informací lze vyčíst ze společného díla kapitulního vikáře A. Rauschera a rektora piaristické koleje Alfreda Paula *Geschichte von Nikolsburg*, vycházejícího v letech 1892 a 1893 v novinách *Znaimer Volksbote*. Ačkoli byl jeden z autorů piaristou, podrobnosti o pruském cholеровém lazaretu, zřízeném právě u piaristů, zde nejsou žádné. Z německy píšících autorů se prusko-rakouské válce nejpodrobněji věnoval Theo Seifert ve svých dějinách města. Jeho text však vychází výhradně z Brunnovy zprávy, jejíž moderní opis Seifert pořídil.⁸ Moderní německé práce vycházejí pouze ze Seifertova textu. To bohužel platí i o českých dílech věnujících se této tematice po roce 1945, snad jen s výjimkou statí Ladislava Hošáka a Metoděje Zemka, publikovaných ve sborníku *Mikulov 1866–1966*, zatížených však řadou omylů.⁹ Nejobsáhlejší text o prusko-rakouské válce a jejím průběhu v Mikulově vyšel na pokračování v roce 1958 v časopise *Der Südmährer*, jde však pouze o přepis uvedených vzpomínek Friedricha Schumanna bez jakéhokoli komentáře.¹⁰ V posledních letech se dostalo více pozornosti mikulovskému pruskému hřbitovu, a to v souvislosti s jeho obnovou. Řada potřebných informací tak musela být čerpána z literatury zabývající se tematikou prusko-rakouské války, naštěstí velmi hojně. Co se získání dalších dat týče, je třeba vyzdvihnout podíl zaznamenaných plukovních dějin pruských jednotek, které Mikulovem prošly nebo zde byly přímo ubytovány.

Jako ve většině článků obsahujících německá jména, jsou i zde tato ponechána v původním znění, vyjma obecně známých osobností jako např. František Josef I., Vilém I. apod.

Na závěr je milou povinností obou autorů poděkovat kolegům, kteří výrazně přispěli ke konečné podobě této studie, v první řadě je nutné jmenovat Mgr. Dobromilu Brichtovou, Mgr. Filipa Brichtu a Mgr. Miroslava Koudelu z Regionálního muzea v Mikulově za vyhledání pramenů k prusko-rakouské válce v muzejních sbírkách a dále Mgr. Pavla Kocmana z Brna, který s ochotou sobě vlastní zrevidoval a doplnil seznam zemřelých obyvatel židovské obce. Za závěrečné přečtení textu autoři děkují Mgr. Darje Kocábové a Mgr. Kamile Svobodové, Ph.D.

⁵ Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA), fond F 72 Velkostatek Mikulov (dále F 72), inv. č. 152, kart. č. 198.

⁶ Za všechny jmenujme v první řadě DVORÁK, Jaroslav: *Kronika války roku 1866 v Třebchovicích a okolí, Hradec Králové – Třebchovice* p. O. 2001.

⁷ FEYFAR, Mathias Maria: *Die erleuchten Herrn auf Nikolsburg*, Nikolsburg 1879, s. 353–354.

⁸ SEIFERT, Theo R.: *Nikolsburg. Geschichte der Stadt im Wort und Bild*, Nikolsburg 1937, s. 205, 269–272. Strojopis Brunnovy zprávy je uložen ve sbírkách Regionálního muzea v Mikulově.

⁹ HOŠÁK, Ladislav: *Cesta k mikulovskému míru r. 1866*, in: *Mikulov v letech 1866–1966* (sborník k stému výročí mikulovského míru), Mikulov 1966, s. 3–18, a ZEMEK, Metoděj: *Mikulov na přelomu století*, in: *tamtéž*, s. 19–35.

¹⁰ *Die Preussen in Nikolsburg*, *Der Südmährer*, roč. 10 (1958), č. 7, s. 260–261, č. 8, s. 301–302, č. 9, s. 341–342 a č. 10, s. 385–386.

Mikulov na počátku druhé poloviny 19. století

Pohled na Mikulov z počátku 20. století (Regionální muzeum v Mikulově, sbírka fotografií, inv. č. PF 1500)

Bouřlivé události roku 1848 přirozeně poznamenaly i život v Mikulově, kde do té doby patřilo rozhodující slovo panujícímu rodu Ditrichštejnů, respektive příslušníkům hraběcího rodu Mensdorff-Pouilly, kteří sňatkem získali část rozsáhlých ditrichštejnských držav. Mikulovští Němci zpočátku přijímali revoluční události roku 1848 s velkým zájmem, zvláště pak zprávu o císařově příslibu ústavy. Celé město zaplavily vlajky s německou černo-červeno-žlutou trikolorou, která jasně symbolizovala postoje místních obyvatel. V křesťanské i židovské obci byla ustavena národní garda. Zpráva o zrušení poddanství císařským patentem ze 7. června 1848 byla stejně jako v celé monarchii i v Mikulově přijata s nadšením. Ruku v ruce se zrušením poddanství šel zánik dosavadní patrimoniální správy a její nahrazení občanskou správou a samosprávou. Mikulov se v roce 1849 stal sídlem politického okresu v čele s okresním hejtmanem, do jehož působnosti spadaly dva soudní okresy, a sice mikulovský s 24 obcemi a jaroslavický s 18 obcemi. Tento systém státní správy však trval pouze do roku 1855, kdy se začaly formovat nové, takzvané smíšené okresy. V čele tohoto nového okresu stál okresní představený. Mikulovský okres pak náležel do rovněž nově zřízeného znojemského kraje. V roce 1869, tedy tři roky po pruské invazi, žilo v Mikulově podle úředního sčítání 7 173 obyvatel v 909 domech. Tehdy se sice při sčítání lidu neuváděla národnost, většinu však tvořili Němci, v židovské obci samozřejmě Židé.¹¹

Největší proměnou prošla vlastní správa města, která se poprvé dostala do rukou občanů volených orgánů, dosavadní magistrátní úředníky nahradil starosta a městský výbor v počtu tří mužů. Prvním starostou mikulovské křesťanské obce byl od roku 1850 Johann Lahner, dědičný mikulovský poštovní mistr (tento úřad zdědil po svém dědečkovi z matčiny strany Martinu Helmerovi). Přestože Lahner nebyl podle mínění současníků vždy ideálním starostou, byl do tohoto úřadu zvolen opakovaně i v letech 1861 a 1867.

¹¹ Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek IX, Olomouc 1984, s. 288.

Zastával tedy svůj úřad i v roce pruské okupace.¹² Městský úřad sídlil samozřejmě v budově radnice, využívané k tomuto účelu od počátku 17. století. Svou téměř dnešní podobu radnice získala po přestavbě v roce 1830, kdy především přišla o věž v průčelí, známou ze starších vedut.¹³

Okresní hejtmánství sídlilo v prvních letech své existence v budově někdejší správy panství na náměstí v č. p. 28 (dnes ZUŠ). V roce 1866 byl okresním představeným Adolf Kaschenreuther (1815–1881), zastávající tento úřad dlouhých čtrnáct let, když byl před tím okresním představeným ve Svitavách. Kromě hejtmánství našly v Mikulově své místo i berní a katastrální úřad. Od roku 1859 mohli mikulovští občané využívat služeb městské spořitelny, jedné z nejstarších na Moravě. V prvních letech své existence sídlila spořitelna, v jejímž čele stál starosta, v obecní kanceláři na radnici.

Polovina 19. století s sebou přinesla i rozvoj občanského společenského života. Velmi záhy v Mikulově vznikl zásluhou starosty Johanna Lahnera Okresní spolek pro hospodářství a vinařství (*Bezirksverein für Landwirtschaft und Weinbau*), sdružující intelektuální elitu města, především měšťany, učitele, faráře a úředníky velkostatku. Zájemci o zdravý pohyb a cvičení se od roku 1863 mohli sdružovat v Německém tělocvičném spolku (*Deutscher Turnverein*). Nejstarším spolkem však v Mikulově byl Měšťanský střelecký spolek (*Bürgerliche Schützengesellschaft*), jehož počátky sahají do let třicetileté války. Stejně jako v jiných městech i v Mikulově v roce 1866 zřejmě připadla členům spolku důležitá role při zajišťování klidu a pořádku ve městě.

Jakkoli se to dnes zdá překvapivé, ve druhé polovině 19. století se Mikulovu přezdívalo „město škol“. Kromě nejvýznamnějšího piaristického gymnázia, po změnách v roce 1849 osmitřídního, založeného již v roce 1631 jako nejstarší ústav tohoto typu ve střední Evropě, otevřeli piaristé v Mikulově dvoutrídní nižší reálku pro cca 40–60 studentů a pod piaristickou správou spadala i hlavní škola pro přibližně sto žáků. V šedesátých letech 19. století však pomalu význam piaristického gymnázia klesal, neboť piaristická správa nebyla schopna reagovat na požadavky moderního liberálního školství, a od roku 1869 počal stát postupně přebírat dozor nad jednotlivými školami. V roce 1864 v gymnáziu vyučovalo dvaadvacet řeholníků a devět kleriků. Kromě piaristických ústavů byly ve městě ještě dvě farní školy pro menší děti – jedna u sv. Jana Křtitele, druhá u sv. Václava. Obecná škola byla od roku 1848 i v židovské obci.

Pro potřeby katolických věřících byl Mikulov již od osmdesátých let 18. století rozdělen na dvě farnosti, jednu u kostela sv. Václava, v jehož sousedství stálo proboštství, a druhou u někdejšího špitálního kostela sv. Jana Křtitele. Úřad probošta zastával v roce 1866 a ještě dlouhá léta potom August svobodný pán von Bartenstein (1861–1886), rodák z dolnorakouského Kottlingbrunnu. Především jeho zásluhou byly v roce 1864 dokončeny opravy kostela sv. Šebestiána na Svatém kopečku, který po odsvětlení a sekularizaci v důsledku josefínských reforem pomalu podléhal zkáze. Při slavnostní obnově pouti byl kostel sv. Šebestiána v září 1865 proboštem Bartensteinem slavnostně vysvěcen.¹⁴ Nelze zapomenout ani na velmi početné mikulovské občany židovského vyznání. Židovská obec byla vybavena několika synagogami a modlitebnami. Evangelické bohoslužby se v této době ve městě nekonaly.

K nárůstu životní úrovně ve městě přispělo v roce 1864 zavedení veřejného osvětlení petrolejovými lampami; v prvních letech osvětlovaly hlavně státní silnici Brno–Vídeň. Telegraf a železnice spojily Mikulov s okolním světem až později, v roce 1866 zde tyto vymoženosti pokroku stále chyběly. Pro získávání nových informací byli Mikulovští odkázáni především na noviny. Z tohoto důvodu se důležitým dnem v životě města stal

¹² ŘEPA, Milan: Mikulov v letech 1848–1918, in: Mikulov (ed. Miroslav Svoboda), Mikulov – Praha 2013, s. 181–182.

¹³ FIŠERA, Zdeněk: Historické radnice Čech, Moravy a Slezska. Díl 2, Praha 2010, s. 163.

¹⁴ KOUDELA, Miroslav: Verbo et exemplo. Dějiny významné kolegiátní kapituly a kostela sv. Václava v Mikulově, Mikulov 2007, s. 58.

7. červenec 1860, kdy vyšlo první číslo mikulovského týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift*. Noviny vydával tiskař Johann Bezdieka, redaktorem byl August Krawani. Čtenářům se dostal do rukou list přinášející krom nezbytných zpráv ze světa i informace o dění ve městě a okolí a v neposlední řadě i aktuality z oblasti hospodářství a články pro pobavení a poučení čtenářů. Důležitou součástí listu byla rozsáhlá inzerce.¹⁵

Mikulov v té době představoval nejen významné centrum politického a kulturního života, ale byl i městem s fungujícím průmyslem a rozsáhlým zemědělstvím. Od poloviny 19. století Ditrichštejnové provozovali vápenku a cihelnu, v jižní části města v Mlýnské ulici stál parní mlýn postavený v roce 1846 Ignazem Holzknecem, na břehu říčky Hnánice nedaleko od centra města vyrostla po roce 1848 manufaktura na kožené výrobky, založená rodinou Lebwohlovou. Úpravou hedvábí a jeho barvením se zabývala továrna bratří Fröschelů.¹⁶

Mikulovský zámek, shlížející z vysoké skály na město pod sebou, patřil v roce 1866 Alexandře z rodu Ditrichštejnů a jejímu manželovi Alexandru hraběti Mensdorf-Pouilly. Rodu Ditrichštejnů náležel hrad, přestavěný později na barokní zámek již od konce 16. století.

Vládnoucí rod měl až do poloviny 19. století vždy alespoň v jedné generaci mužského potomka, který přebíral rodinný majetek. Teprve v osobě Josefa z Ditrichštejna (1798–1858), jenž zplodil čtyři dcery, ale žádného syna, se objevila i u Ditrichštejnů náhlá hrozba vymření rodu po meči. V době Josefovy smrti sice ještě žil jeho strýc Mořic Jan I. z Ditrichštejna (1775–1864), ten však na následnictví knížecího titulu rezignoval a navíc jeho jediný dospělý syn Mořic Jan II. zemřel již v roce 1852 bez potomků. Celý ditrichštejnský majetek v hodnotě sedmi milionů zlatých (osm panství, tři statky, dvoje železárny, dům ve Vídni a menší nemovitosti) měl být po smrti knížete Josefa v roce 1858 rozdělen mezi jeho čtyři dcery vzešlé z manželství s Gabrielou Vratislavovou z Mitrovic (1804–1880) – Terezii, Alexandrinu, Gabrielu a Klotildu. Zajímavostí je bezesporu skutečnost, že v rámci spravedlivého rozdělení jednotlivých podílů bylo jejich přidělení určeno losem.¹⁷

Pro Mikulov a další osudy panství má význam druhá nejstarší Josefova dcera Alexandrina zvaná Alina (1824–1906), která převzala Mikulov, palác ve Vídni a knížecí titul, jenž zároveň s rodovým jménem přenesla na svého manželka Alexandra hraběte Mensdorff-Pouillyho, v osudném roce 1866 rakouského ministra zahraničních věcí. V době rozdělení rodového majetku činila cena mikulovského panství přibližně 1,4 milionu zlatých.¹⁸

Sňatek Alexandriny z Ditrichštejna s Alexandrem Mensdorff-Pouilly se konal v roce 1857, knížecí titul však císař hraběti udělil, spolu se jménem Ditrichštejn, teprve roku 1869.¹⁹ Proto v případě rakouského ministra zahraničních věcí narážíme ve všech dokumentech a publikacích vztahujících se k prusko-rakouské válce pouze na hraběcí titul a jméno Mensdorff-Pouilly.

Alexandr hrabě Mensdorff-Pouilly se narodil 4. srpna 1813 v Coburgu v severním Bavorsku a díky své matce ze sasko-koburského rodu byl spřízněn s řadou evropských panovnických rodů. Jako syna z prominentního rodu, byť především zásluhou matky, neboť otec byl potomkem nepříliš majetných francouzských emigrantů, čekala mladého Alexandra slibná kariéra. Sám se však rozhodl vstoupit v roce 1829 do rakouské armády a o patnáct let později již dosáhl hodnosti majora. V letech 1848–1849 se zúčastnil bojů v Itálii a v Uhrách. V Itálii doprovázel do války arcivévodu Františka Josefa I., který jej po svém uvedení na císařský stolec jmenoval svým pobočníkem a měl k němu po celý život velmi blízko. V Uhrách ve válce proti povstalcům Alexandr nezůstal stranou bojů,

¹⁵ ŘEPA, c. d., s. 196.

¹⁶ ŘEPA, c. d., s. 193.

¹⁷ FEYFAR, c. d., s. 349–350; ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila: Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století, Praha 2007, s. 223–225.

¹⁸ ŘEPA, c. d., s. 201.

¹⁹ BRICHTOVÁ, Dobromila: Pod tvými ochrannými křídly. Od loretánského kostela k hrobce Dietrichsteinů v Mikulově, Mikulov 2014, s. 90–91.

Náměstí s hrobkou Ditrichštejnů, šedesátá léta 19. století, Josef Thiele, tempera na kartonu (Regionální muzeum v Mikulově, sbírka výtvarného umění, inv. č. 3711)

naopak se aktivně a úspěšně zapojil do bojových operací. Stejně srdatě bojoval i o deset let později v Itálii v bitvě u Solferina v čele jezdecké divize rakouského VIII. armádního sboru polního podmaršálka Benedeka, tehdy již v hodnosti polního podmaršálka, kterou získal 1. března 1859.

Alexandrova kariéra se již počátkem padesátých let začala ubírat též diplomatickým směrem. V roce 1851 působil jako komisař ve Šlesvicku-Holštýnsku, v říjnu 1860 byl jmenován vrchním velitelem v srbské Vojvodině a v Banátu, od března 1861 zastával tutéž funkci v Haliči. O rok později nastal vrchol Alexandrově kariéry, když byl jmenován na post rakouského ministra zahraničních věcí, a to ve zvláště těžké době během silícího soupeření rakouského císařství se stále mocnějším Pruskem o vliv v německém prostoru. Sám patřil k odpůrcům ozbrojeného řešení rakousko-pruského sporu, avšak válce zabránit nedokázal. Úřad šéfa rakouské diplomacie v tak složité době byl zřejmě nad jeho síly i schopnosti a v listopadu 1866 podal do rukou císaře svou demisi. Následně byl jmenován místopředsedou v Čechách, avšak již 14. února 1871 v Praze zemřel. Pochován byl do rodinné hrobky v Mikulově, kde jeho ostatky spočívají dodnes.

Alexandr se v Mikulově příliš nezdržoval, jednak jej většinou povinnosti nutily pobývat mimo domov, jednak ani samotný zámek neposkytoval v té době dostatek potřebného komfortu, v zimě se mu zdál být dokonce zcela neobyvatelný. Popravdě řečeno se mu zámek vůbec nelíbil a svou rozlohou a neútluností jej snad i odpuzoval. Péče o rodinné sídlo i celé panství spočívala především na Alině, která se ovšem těchto svých povinností zhostila velmi zodpovědně a úspěšně. Sama energicky dohlížela na fungování a bezproblémový chod celého panství, což cítila jako přirozenou povinnost vůči svým předkům. Bylo to také zásluhou kněžny Alexandry, že její manžel souhlasil s převzetím rodového jména i erbu Ditrichštejnů, aby tak významná rodina nevymřela.²⁰

²⁰ ŠVARŤÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, c. d.

Lož. Rus. N. 68. Martyres. N. 120. 26. Lisba

Alex. Gf. Mensdorff

Alexandr hrabě Mensdorff-Pouilly (Moravský zemský archiv v Brně, G 140, inv. č. 2620, kart. č. 616)

Zprávy o hrozící válce s Pruskem, císařem později poněkud nešťastně prezentované jako válka Němců s Němci, pronikaly do města stejně jako do zbytku monarchie už v podstatě od počátku roku 1866, kdy došlo k zásadnímu zhoršení vzájemných vztahů. Jak postupně začala být válka nevyhnutelnější a bližší, započalo se s vlasteneckou agitací, v mnoha ohledech vzešlou přímo z řad obyvatel monarchie. O přípravách na válku od jara referovaly i všechny noviny. Ve městech, a to nejen národnostně německých, vznikaly podpůrné spolky zaměřené na péči o rodiny vojáků v poli, o raněné vojáky, vdovy a sirotky. Na konci května 1866 byl ustaven Moravský podporovací spolek, jehož členy se staly významné osobnosti tehdejší Moravy, zemští úředníci, přední šlechtici i církevní hodnostáři. Příspěť na aktivity spolku nebo stát se jeho členem mohl každý občan. Menší spolky obdobného zaměření vznikaly po celé zemi. Dalším způsobem, jak příspěť ke zdaru válečného úsilí, byly rozličné sbírky, v prvé řadě zdravotnického materiálu, kterého byl pokaždé nedostatek. Nejpotřebnější byla cupanina, plátno, obvazy, plátěné pásky, plachty, šátky, ložní prádlo apod. Pořádány byly rovněž finanční sbírky. Konečně poslední možností, jak se vlastenecky zapojit do chystané války, byl dobrovolný vstup do armády. Týkal se mužů ve věku 15–36 let, každý z dobrovolníků dostal okamžitě na ruku 10–25 zlatých.²¹ Nutno podotknout, že v řadě případů se agitace ke vstupu do armády setkala s příznivým ohlaselem, bojovat proti Prusům se zbraní v ruce chtěl například i mladý Tomáš Masaryk. Je více než pravděpodobné, že všechny výše uvedené přípravy na válku proběhly i v Mikulově, nicméně nemáme k dispozici potřebné informace.

Obavy z nadcházející války zhoršil i strach o úrodu, protože slibně se vyvíjející jarní zemědělskou vegetaci zasáhl ve dnech 22. a 23. května 1866 po celé Moravě nečekaně mráz, dosahující čtyř stupňů pod nulou. Klimatické pohromě padly za obět zaseté žito i brambory, pomrzla řepa, turkyně (kukuřice), fazole, mráz se nevyhnul ani vinné révě. Tehdejší pamětníkům snad mohly vytanout na mysli vzpomínky na nešťastný rok 1805, kdy nadějnou úrodu také zničil mráz, který udeřil dokonce až na konci června.²²

Příčiny a průběh války do obsazení Brna

Pokud chceme odhalit kořeny prusko-rakouského soupeření o vedoucí mocenskou pozici ve střední Evropě, jež nakonec eskalovalo až vojenským střetnutím roku 1866, musíme hledat hluboko před rokem 1866, již v první polovině 18. století. Tyto kořeny se dají totiž vysledovat už ve válkách o rakouské dědictví, které vedl pruský král Bedřich II. s dcerou císaře Karla VI. Marií Terezií v letech 1740–1745 a později v sedmileté válce 1756–1763, při nichž Rakousko přišlo s konečnou platností o podstatnou část Slezska.

V období napoleonských válek se Prusko po počátečních porážkách a několikaletém vynuceném spojenectví s Francií nakonec stalo jednou ze tří mocností, které v letech 1814–1815 pokořily vojensky i hospodářsky vyčerpanou Francii císaře Napoleona I. A právě nové uspořádání Evropy vytvořené vítěznými mocnostmi roku 1815 na Vídeňském kongresu se mělo do budoucna stát jáblkem sváru mezi Pruskem a Rakouskem, jenž v létě roku 1866 přeroste až do otevřeného nepřátelství. Jedním z nejvýznamnějších výsledků tohoto kongresu bylo vytvoření tzv. Německého spolku (8. června 1815) jako náhrady za Svatou říši římskou, zaniklou v roce 1806, který sdružoval původně 38 státních celků a svobodných měst pod stálým předsednictvím Rakouska.

Toto mocenské rozdělení však v polovině 19. století přestalo Prusku vyhovovat a došlo k soupeření Rakouska a Pruska o vliv v Německém spolku. Pruský kancléř Otto von Bismarck usiloval o sjednocení německých států pod pruskou nadvládou s vyloučením

²¹ KOŠTÁL, Petr: Okupace Moravy pruskými vojsky v roce 1866, *Historie a vojenství*, roč. 2002, č. 4, s. 827–830.

²² SVOBODA, Miroslav: Drnholec za válek 17.–19. století, in: Drnholec (ed. Emil Kordiovský), *Drnholec 2011*, s. 154, 160.

Rakouska a chtěl tohoto cíle dosáhnout jakýmkoli způsobem, ať již diplomacií, nebo přímou vojenskou agresí.

V roce 1864 se ještě Prusko a Rakousko spojily proti Dánsku ve válce o ovládnutí území Šlesvicka a Holštýnska, na něž si Dánsko činilo nároky. Po jeho porážce získalo Rakousko do své správy Holštýnsko a Prusko Šlesvicko. Dva roky poté se však území Holštýnska stalo záminkou k rozpoutání otevřeného nepřátelství mezi těmito dvěma velmocemi. Rakousko na počátku roku 1866 nepřistoupilo na pruský požadavek odstoupení Holštýnska a svou neobratnou diplomacií si nedokázalo zajistit širší mezinárodní podporu. Kancléři Bismarckovi se podařilo přimět ke spolupráci Itálii, a pruský král Vilém I. tak mohl 8. dubna 1866 uzavřít spojeneckou smlouvu s italským králem Viktorem Emanuelem II., podle níž

Pruský král Vilém I. (archiv autorů)

měla Itálie vojensky vázat podstatnou část rakouských jednotek a za to měla obdržet Benátsko, které bylo dosud pod rakouskou správou.

Dne 7. června 1866 vstoupily pruské jednotky do Holštýnska a rakouský armádní sbor, který tam byl posádkou, byl nucen území vyklidit. Karty byly rozdány a válce se již nebylo možno vyhnout. Na stranu habsburské monarchie v čele s císařem Františkem Josefem I. se z Německého spolku postavilo Sasko, Bavorsko, Hannoverско, Hesensko, Bádensko a Württembersko, avšak jejich vojenské kontingenty se až na saský armádní sbor k hlavnímu jádru rakouské armády nepřidaly a byly pruskými jednotkami postupně likvidovány.

Prusko hlavní část svého vojska určeného k boji proti Rakousku rozdělilo do tří armád, označovaných jako 1. armáda, 2. a Labská. Dne 16. června vstoupila Labská armáda (46 000 mužů, 144 děl) pod velením generála pěchoty Herwartha von Bittenfelda do Saského království a postupně ho okupovala. Saský armádní sbor pod velením korunního prince Alberta, čítající 26 300 mužů a 58 děl, ustoupil do Čech, kde operoval společně s rakouskou armádou. Pruská 1. armáda (93 000 mužů, 300 děl) prince Bedřicha Karla a 2. armáda (115 000 mužů, 342 děl) korunního prince Bedřicha Viléma měly vstoupit přímo na území Čech. Všechny tyto armády měly dle plánu vypracovaného významným strategem generálem pěchoty Helmutem von Moltke, náčelníkem pruského generálního štábu, postupovat odděleně a spojit se až těsně před rozhodujícím střetnutím s nepřítelem.

Rakousko bylo nuceno svou vojenskou moc rozdělit na dvě části. Proti Itálii byla nasazena menší Jižní armáda pod velením arcivévody Albrechta, Severní armáda, sestávající ze sedmi armádních sborů, pět divizí jezdeckta a armádní dělostřelecké zálohy,

byla určena k boji s Pruskem. Pod velením polního zbrojmistra Ludwiga von Benedeka²³ byla Severní armáda, čítající celkem 283 000 mužů a 736 děl, v polovině června z větší části soustředěna na střední a jižní Moravě,²⁴ s hlavním stanem v Olomouci, a odtud se pak od 18. června přesouvala do východních Čech. Výjimku tvořil I. armádní sbor a 1. lehká jezdecká divize, které se nacházely poblíž Mladé Boleslavi a které také jako první zasáhly do bojů s pruskými jednotkami.

Pruská Labská a 1. armáda vtrhly na území Rakouska, tedy do Čech, 22.–23. června 1866 v prostoru Šluknovského výběžku a Frýdlantu a již 24. června došlo k prvním srážkám v okolí Liberce. Labská armáda pak táhla ke Kuřívodám, kde 26. června porazila předvoj rakouského I. armádního sboru a odtud postupovala k Mnichovu Hradišti. Pruská 1. armáda se po obsazení Turnova 26. června přesouvala k jihu podél řeky Jizery a ještě téhož dne se v nočním boji u Podolí zmocnila strategického mostu přes tuto řeku. Dne 28. června se obě tyto pruské armády spojily u Mnichova Hradiště, kde došlo k bitvě s rakouským I. armádním sborem, který byl nakonec donucen k ústupu. Prusové rakouským jednotkám nedali čas k oddechu a pronásledovali je k Jičínu. Zde došlo 29. června k bitvě, v níž se k rakouskému I. armádnímu sboru přidal i spojenecký saský armádní sbor, aby se společně pokusili zadržet pruské divize pronikající k městu ze severu od Turnova i ze západu od Mnichova Hradiště. Po několikahodinovém boji však přišel rozkaz ze štábu Severní armády k ústupu a sasko-rakouské jednotky byly nuceny i toto bojiště za velkých ztrát vyklidit.

Pruská 2. armáda překročila naše hranice 26. června u Trutnova, Broumova a Náchoda. Protí pronikajícím pruským armádám byly izolovaně vrhány rakouské armádní sbory přicházející z Moravy. V průběhu pouhých třech dnů tyto rakouské jednotky utrpěly řadu zdrcujících porážek v bojích u Náchoda (27. června), České Skalice (28. června) a Sviništan (29. června), jedinou výjimkou bylo rakouské vítězství X. armádního sboru u Trutnova dne 27. června 1866, kde byl pruský I. sbor poražen a zahnán zpět za české hranice. Význam tohoto vítězství však byl znehodnocen již následujícího dne, kdy pod náporem pruského gardového sboru byl rakouský X. armádní sbor nucen ustupovat, přičemž došlo prakticky ke zničení celé jedné brigády, která se dostala do obklíčení.

Rakousko-saská armáda oslabená sérií porážek se v průběhu dní 30. června až 2. července soustředila u Hradce Králové. Zde v severozápadním předpolí města došlo 3. července 1866 k rozhodující bitvě celého tažení. Ta se stala druhou největší bitvou 19. století

²³ Ludwig von Benedek (1804–1881) patřil k nejlepším rakouským vojevůdcům 19. století. Bohužel nejvíce připomínán je v souvislosti s porážkou v bitvě u Hradce Králové roku 1866. V letech 1848 až 1849 bojoval jako velitel 33. pěšího pluku v Itálii a za své zásluhy byl povýšen na generálmajora. V roce 1849 byl přidělen polnímu maršálovi Radeckému jako náčelník jeho štábu. V roce 1852 byl povýšen na polního podmaršálka. Po Radeckého penzionování se stal velitelem armádního sboru. Vyznamenal se v bitvě u Solferina roku 1859, byl povýšen na polního zbrojmistra a stal se jedním z nejvýznamnějších vojevůdců monarchie. Na jaře roku 1866 byl jmenován velitelem celé Severní armády, určené pro boj s Pruskem. Benedek nepřijal tento úkol s nadšením, neměl mnoho zkušeností s velením několika armádních sborů a neznal českou krajinu. Po prohrané prusko-rakouské válce byl penzionován a neprávem označen za viníka. Byl postaven před vojenský tribunál, avšak po zásahu císaře bylo jeho stíhání zastaveno. Poté se stáhl do ústraní a dožil ve Štýrském Hradci.

²⁴ V květnu 1866 začaly Mikulovem a jeho blízkým okolím procházet vojenské jednotky směrem na sever, k určenému shromaždišti Severní armády u Olomouce. Ve dnech 19. a 20. května prošly městem pěší pluky č. 64 a č. 80, tvořící spolu s 11. praporem polních myslivců a jednou dělostřeleckou baterií brigádu generálmajora Saffrana z II. armádního sboru polního podmaršálka von Thuna. Vojáci byli ubytováni ve městě, důstojníci na zámku. V následujících dnech městem protahovaly další pěší jednotky, naposledy prošla Mikulovem 5. června část pěšího pluku č. 8 z brigády generálmajora Schulze ze svazku VIII. armádního sboru arcivévodů Leopolda. Řada dalších jednotek nalezla dočasné útočiště na svém pochodu na různých místech v okolí Mikulova, bohužel ne vždy správci vrchnostenských dvorů a statků příslušnou jednotku ve svých hlášeních identifikovali. Tak například víme, že 3. června ubytoval revírní myslavec Skrdle ve Strachotíně 150 mužů a 225 koní, aniž však udal, z jaké byly jednotky. A takových hlášení je většina. Přesně neznáme ani všechny jednotky procházející Mikulovem. Viz MZA, F 72, inv. č. 152, kart. č. 198.

Náčelník pruského štábu Helmuth von Moltke (archiv autorů)

v Evropě.²⁵ Přes počáteční úspěchy v boji zde bylo rakouské vojsko poraženo a jen díky bravuře vlastního jezdeckta, jež u Střezetec zmařilo pruský pokus o zničení v té době již demoralizované rakouské pěchoty jezdeckým útokem, a díky statečnému boji až do sebeobětování značné části dělostřelectva bylo poraženému vojsku polního zbrojmistra Benedeka umožněno z bojiště ustoupit a zachovat si alespoň částečnou bojeschopnost.

Poražená rakouská armáda ustupovala po bitvě u Hradce Králové ve třech proudech a převážná většina jejích jednotek zamířila k olomoucké pevnosti. Hlavní stan armády v čele s polním zbrojmistrem Benedekem byl 4. července ve Vysokém Mýtě, 5. července

²⁵ Za největší bitvu 19. století je považována „bitva národů“ u Lipska svedená ve dnech 16.–19. října 1813, v níž spojené ruské, rakouské, pruské a švédské vojsko porazilo armádu císaře Napoleona I.

dorazil do Litomyšle, 6. července do Svitav, 7. července do Moravské Třebové, 8. července do Konice a 9. července konečně vjel do Olomouce.

Desátý armádní sbor polního podmaršálka barona Ludwiga von Gablenze byl 6. července odeslán k Vídni, kam dorazil ve dnech 9. a 10. července a byl začleněn do tzv. floridsdorfského předmostí, jež bylo horečně budovanou a posilovanou hlavní obrannou linií Vídně. Stejným směrem zamířily také 1., 2. a 3. záložní jezdecká divize a 1. lehká jezdecká divize, které byly spojeny do jezdeckého sboru, jehož velení převzal polní podmaršálek princ Wilhelm ze Schleswig-Holstein-Glücksburg. Tento rakouský jezdecký sbor postupoval v několika proudech zhruba po trasách Letovice – Černá Hora – Brno – Pohořelice a Žďár nad Sázavou – prostor mezi Velkým Meziříčím a Velkou Bíteší a Znojmem. Dne 14. července přešly všechny jezdecké divize na území Dolního Rakouska.

Spolu s armádním hlavním stanem se 9. července do obvodu olomoucké pevnosti dostala i armádní dělostřelecká záloha. První armádní sbor dorazil 10. července do okolí Kralic na Hané a následující den se přesunul do okolí Přerova, kde zaujal postavení kryjící tento důležitý železniční uzel. Dne 10. července dosáhl Olomouce i VI. a III. armádní sbor a 11. července dorazil k Olomouci saský sbor, IV. a VIII. armádní sbor. Jako poslední se k Olomouci dostal 12. července II. armádní sbor a 14. července 2. lehká jezdecká divize.

Pruské vojsko se po svém drtivém vítězství v bitvě u Hradce Králové muselo nejprve znovu uspořádat a také si odpočinout, proto se vydalo pronásledovat poražené rakouské jednotky až 5. července. Labská armáda generála pěchoty Herwartha von Bittenfelda zamířila přes Německý Brod, Jihlavu a Znojmo do Dolního Rakouska, kam vstoupila 15. července.

Rakouskou armádu ustupující k Olomouci pronásledovala jen 2. armáda generála pěchoty korunního prince Bedřicha Viléma, jejíž předvoj tvořila jezdecká divize generálmajora Julia von Hartmanna. Ta se již 8. července dostala do kontaktu s ustupujícími zadními rakouskými voji a došlo k menším srážkám u Svitav, Opatova a Rudoltic. Poté tato armáda zamířila přes Moravskou Třebovou, Jevíčko a Konici k Prostějovu, kam se její předvoj dostal 14. července.

Pruská I. armáda prince Bedřicha Karla táhla východněji přes Heřmanův Městec, Žďár nad Sázavou a Pernštejn a směřovala k Brnu. Při tom došlo k několika drobným srážkám rakouských zadních vojsů s předvojovými pruskými jednotkami, a to 10. července u Žďáru nad Sázavou, 11. července u Tišnova a 12. července u Martínkova nedaleko od Moravských Budějovic.

Město Brno se již od 29. června, kdy sem dorazil první lazaretní vlak, stalo útočištěm pro několik tisíc raněných rakouských i saských vojáků. Kapacita nemocnic brzy nedostačovala takovému přílivu pacientů, a tak vedle vojenské nemocnice v Zábrdovicích, kam ranění vojáci směřovali, musely být zřízeny nouzové lazarety v kasárnách (objekt bývalé jezuitské koleje), v biskupském semináři, na Špilberku, v budově gymnázia, vyšší reálné školy, v polytechnice a v dalších institucích. Po porážce u Hradce Králové však bylo jasné, že postup pruské armády se již nepodaří zadržet a Brno nebude ušetřeno válečných útrap, proto většina zraněných rakouských a saských vojáků byla odvážena do Vídně. V Brně tak zůstalo přibližně 500 převážně těžce raněných vojáků.

Ve čtvrtek 12. července se předvoj pruské 1. armády přiblížil k městu a starosta Brna Dr. Karl Giskra vyjel do Králova Pole, kde se u bývalého kartuziánského kláštera setkal s velitelem předvoje, jímž byl generálmajor Wilhelm zu Mecklenburg-Schwerin. Jemu Giskra sdělil, že se ve městě žádné rakouské oddíly nenacházejí, a požádal o mírné zacházení s obyvateli. Poté pruské jednotky Brno obsadily. Nejprve do něj vstoupil III. sbor, následujícího dne pak 7. pěší divize generálporučíka Eduarda von Franseckyho a 5. pěší divize generálporučíka Wilhelma Ludwiga von Tümplinga. Stále přicházely další a další jednotky, až bylo ve městě a jeho bezprostředním okolí na 45 000–50 000 mužů. Velká část pruských vojáků se ubytovala v jednotlivých domech a bytech, zbytek tábořil pod širým nebem. Pěchota se rozložila na dnešním náměstí Svobody, Zelném trhu a v Denisových sadech, jezdeckto bylo mezi Kolištěm a Jezuitskou ulicí a dělostřelectvo tábořilo na dnešním náměstí Komenského. Větší část pruských jednotek ovšem město brzy opustila

a postupovala dál směrem na Mikulov, Břeclav a Hodonín. Po celou dobu okupace však v Brně zůstala silná pruská vojenská posádka.

V pátek 13. července dorazil do Brna pruský král Vilém I. s doprovodem, ve kterém byli i kancléř Otto von Bismarck, ministr války generál pěchoty Albrecht von Roon a náčelník generálního štábu generál pěchoty Helmut von Moltke. Král se ubytoval v místodržitelském paláci na dnešním Moravském náměstí a zdržel se do 18. července, kdy odcestoval do Mikulova.

Přechod pruské armády přes Dyji a obsazení Mikulova

Generálmajor Friedrich Wilhelm, princ zu Solms-Braunfels (archiv autorů)

Celý den 14. července byl vrchním velením pruské 1. a Labské armády vyhrazen odpočinku, který vojáci po dlouhém pochodu už nutně potřebovali. Zároveň hlavní stan v Brně vypracoval dispozice pro následující tažení. Část jednotek 1. armády měla pochodovat přímo na Vídeň ve třech samostatných směrech, a to první proud na Ivančice a Ernstbrunn, druhý přes Drnholec na Ladendorf a třetí proud měl postupovat nejkratší cestou po císařské silnici na Mušov, Mikulov a Gaunersdorf. Zbytku 1. armády byl určen směr na Břeclav a Hodonín. Labská armáda měla vytýčenu pochodovou trasu o něco západněji přes Znojmo na Laa an der Thaya a Hollabrunn. Hlavní stan pruského krále zůstal zatím v Brně.²⁶

Již 15. července prošel předvoj pruské 1. armády pod velením vévody Wilhelma von Mecklenburg Pohořelci a dorazil k Mušovu, kde však byl most přes řeku Dyji spálen ustupujícími rakouskými jednotkami. To postup pruského předvoje, za nímž posléze do-

razila i 6. pěší divize, poněkud zdrželo. Přes řeku se dostala 2. eskadrona 2. braniborského hulánského pluku č. 11 a také přibližně deset pěšáků od 7. braniborského pěšího pluku č. 60 přeplavalo na druhý břeh. Zde se nacházela hlídka rakouského 8. hulánského pluku, kterou prusští vojáci zahnali k Mikulovu a čtyři její příslušníky zajali. Zajímavé vyličení této události přinesly dějiny 7. braniborského pěšího pluku č. 60:²⁷

Na druhé straně Mušova byl mohutný most přes Dyji ustupujícím nepřátelským jezdectvem zcela zničen. Ještě doutnající trámy spálené mostovky byly mezi kamennými pilíři strženy dolů, vytvářejíce hráz, přes níž si zadržovaná voda prorázela cestu. Aby mohla být vyrobena dřevěná lávka od jednoho pilíře k druhému, byly sem vyslány rychlým pochodem čtyři pionýrů od II. a fyzilírského praporu. Po namáhavém pochodu tito dorazili k místu, kde býval most, a začali z trámů stavět lávku, zatímco na druhé straně nás pozorovalo nepřátelské jezdectvo a hrozilo nám napadením.

²⁶ Der Feldzug von 1866 in Deutschland, Berlin 1867, s. 507-528; Österreichs Kämpfe im Jahre 1866. Band IV, Wien 1869, s. 76-77.

²⁷ Erinnerungen des 7. Brandenburgischen Infanterie-Regiments Nr. 60 an die Feldzüge der Jahre 1864 und 1866, Berlin 1869, s. 96-98.

Prusové na pochodu kolem Mikulova (SOKA Mikulov, sbírka fotografií)

Rychle se rozhodnuv shodil mušketyr Kalisch od 5. setniny poté, co k tomu dostal povolení, ze sebe uniformu a vrhl se do Dyje, maje na těle pouze košili a čapku, s puškou v jedné ruce a patronaškou pevně sevřenou v zubech doplaval a dobrodil se na protější břeh. Tam se doplížil do vysokého obilného pole a zahájil palbu na přibližně 400 kroků vzdálené nepřátele. Ti obrátili a hnali se cvalem na Mikulov. Brzo další následovali jeho příkladu.

Mezitím se mužstvo obou pionýrských čet v čele s poručíkem Lichtenfeldtem²⁸ od 9. setniny vysuléklo a oblečeno tak, jak jim to v praxi již ukázal Kalisch, přeplavalo Dyji, která zde byla místy více než čtyři stopy hluboká. Poručík Lichtenfeldt shromáždil na protějším břehu své nahé a mokré muže a k úžasu obyvatel blízké vesničky²⁹ začal nyní hon na mezitím opět se objevivší nepřátelské jezdecké hlídky. Po krátké přestřelce byly zahrnány zpět a pronásledovány až do blízkosti Mikulova. Poručík Lichtenfeldt pak zrekvíroval v poblíž ležící vesnici šaty od nepřátelských rolníků, zatímco se jejich ženy při pohledu na naše Sansculoty³⁰ s ustrašeným křikem obrátily na útěk. Poručík Lichtenfeldt také zrekvíroval trámy ke stavbě mostu a velký sud piva a dorazil pak, pozdravován jáсотem našich, pozdě večer zpět k mostu.

Kalisch v zápalu boje spolu s větším doprovodem, v němž byli i mušketyři Müller od 7. setniny a Krüger od 8. setniny, prošel skrz Mikulov. Přišli tam v pravý čas, aby jednoho poddůstojníka od 11. pluku hulánů také k předvoji přidělených, od nichž se jedna četa poblíž spáleného mostu v průběhu odpoledne dostala přes Dyji, osvobodili od šesti nepřátelských jezdců. Huláni totiž následovali nepřátelské jezdecké skrz Mikulov, když na jejich čelo nečekaně zaútočil oddíl Rakušanů. Navzdory zuřivé obraně

²⁸ V originálním textu je uváděn pouze jako poručík L. Jeho totožnost byla dohledána v seznamu důstojníků pluku.

²⁹ S největší pravděpodobností to byly Horní Věstonice.

³⁰ Sansculoti - za Velké francouzské revoluce nejchudší obyvatelé měst, kteří nosili jen obyčejné kalhoty a nemohli si dovolit kalhoty po kolena a punčochy, jež nosily vyšší vrstvy obyvatelstva. Sansculot tedy v přeneseném významu znamená bez kalhot. Viz Sansculoti [online]. Dostupné na <https://cs.wikipedia.org/wiki/Sansculoti> [cit. 20. května 2016].

Rakouský hulán (archiv autorů)

Pruský hulán (SOKA Mikulov,
archiv obce Kobyliř, inv. č. 486, fasc. 5)

zraněného pruského poddůstojníka obklíčili. Bylo jeho štěstím, že Kalisch³¹ a jeho nařízení zasáhli v pravou chvíli. Zahnali několika dobře mířenými výstřely nepřátele, zastřelili jim vícero koní a ještě zajali tři nepřátelské jezdce.

Brzo ráno ve 4 hodiny byla po můstku postaveném v průběhu noci Dyje překročena a důstojníky ne bez nebezpečí ohrožení života přeplavena na koních. Tento pochod a i ty další v nejbližších dnech byly pro vedro a prach krajně namáhavé.

Vojáci pruského předvoje nastoupili po překonání Dyje na další pochod, který je téhož dne odpoledne měl dovést až do Mikulova.³²

Prostřednictvím všeobecně rozšířených novin, jakými byly například Národní listy nebo Moravská orlice, a také díky již několik let vycházejícímu *Nikolsburger Wochenschrift* měli mikulovští občané podrobné zprávy o vývoji prusko-rakouských vztahů, k jejichž zhoršení došlo již na počátku roku 1866. Od té doby lze zcela jasně vysledovat protipruské články i v mikulovských novinách. Přesto nelze říci, že by ve městě panovaly pouze obavy z hrozící války, byť ty samozřejmě převažovaly. Mladý Friedrich Schumann vzpomínal, jak jeho otec často o Prusech říkával, že jsou to vzdělaný a kulturní národ přesně jako Rakušané, a ne žádný „hunský“ typ, což bylo často veřejnými prostředky prezentováno.³³ Většina obyvatel města ovšem hleděla do budoucnosti s obavami, protože žádná válka nikdy nic dobrého nepřinesla, navíc ve městě stále žili pamětníci řádění Francouzů v letech 1805 a 1809. Již několik týdnů před vypuknutím

³¹ Mušketyr Kalisch byl na konci tažení povýšen do hodnosti poddůstojníka a bylo mu uděleno vyznamenání 2. třídy (Ehrenzeichen 2. Classe). Viz *Erinnerungen des 7. Brandenburgischen*, c. d., s. 103.

³² Krátce po příchodu do města se prusí pionýři pustili do opravy zničeného mostu přes Dyji. Jako stavební materiál použili dřevo, hřebíky a další potřebné nářadí uskladněné na mikulovském zámku. Viz MZA, G 140, inv. č. 2505, kart. č. 590.

³³ SCHUMANN, c. d. s. 5–7.

války byly uzavřeny všechny školy a děti musely pro potřeby budoucích raněných vojáků vyrábět ze starých hadrů cupaninu.

Zpráv z bojišť se ovšem čtenáři novin *Nikolsburger Wochenschrift* nedočkali. V čísle 26 z 30. června 1866 sice vyšly pokyny, jakým způsobem lze zasílat poště rakouské Severní armády dopisy svým blízkým, avšak o zatímních výsledcích bojů zde nebyla ani řádka a nejinak tomu bylo i v dalších číslech, vyjma chvály rakouských zbraní v souvislosti s vítězstvím nad Italy v bitvě u Custozy. Pokud byl někdo odkázán výhradně na zprávy z novin – a takových lidí mnoho nebylo –, mohl být jistě překvapen, když 14. července 1866 četl svolání císaře Františka Josefa I. po porážce u Hradce Králové, o níž předtím noviny zcela mlčely.³⁴ V tento den všichni lidé v Mikulově věděli už dávno, jak se válka vyvíjí, protože město bylo plné rakouských vojáků. Jednotky ustupující po bitvě u Hradce Králové procházely městem již od 7. července. O týden později, 14. července, do Mikulova dorazil zadní voj rakouského vojska, který tvořila jedna brigáda 1. záložní jízdní divize pod velením generálmajora Friedricha Wilhelma prince ze Solms-Braunfels.³⁵ Zároveň s rakouskými vojáky směřovala stejnou cestou i část saského dělostřelctva a také představitelé hlavních brněnských úřadů, policie, četníků apod., včetně velkého množství zavazadel. Ti všichni prchali před pruskými vojáky, kteří již předešlého dne vstoupili do Brna. Stejným způsobem opustili státní úředníci a příslušníci policie a četnictva také Mikulov, přičemž s sebou odvezli všechny cennosti a peněžní hotovost.³⁶ V Brně i v dalších městech zůstala starost o zachování klidu a pořádku na bedrech místních střeleckých spolků či podobných sdružení; zdali tomu tak bylo i v Mikulově, však nevíme. Střelecký spolek zde ovšem existoval, a tak je dost možné, že jeho příslušníci strážní a pořádkovou službu alespoň do příchodu pruské armády vykonávali.³⁷

Generálmajor princ Solms hned po příchodu do Mikulova navštívil zámek, nechal se zavést na věž a odtud pozoroval postup Prusů. Krom toho hledal vhodné místo, hlavně s dostatkem vody, pro založení tábora své brigády. Jedinou vhodnou lokalitou se mu jevil rybník Porz. Zřízení tábora u jeho břehu však zámecký hejtman Brunn generálmajorovi nedoporučil, protože rybník byl v té době vysušený, sloužil jen jako zásobník vody pro tamní letohrádek a rozhodně by nestačil pro napojení takového množství koní. Snad i s ohledem na majetek svých zaměstnavatelů doporučil Brunn generálovi zřídit tábor až za hranicemi na rakouské straně. Vojáci přesto v Mikulově přenocovali a odtáhli 15. července ráno směrem na Poysdorf. Do Mikulova se vrátil jen oddíl z 8. hulánského pluku, aby dodával generálmajorovi zprávy o pohybu Prusů.³⁸

Vedoucí představitelé města v čele se starostou Johannem Lahnerem, *mužem vzácné energie, houževnatosti, charakteru a inteligence*, vyzývali obyvatele, aby zachovali klid a nijak nepřátelské vojáky neuráželi a nenapadali je, a naopak se chovali přátelsky beze strachu a nenávisti, protože lze od příslušníků tak kulturního národa očekávat, že k žádným násilným činům nedojde. Přece jen však jistá obava panovala – jak vzpomíná Friedrich Schumann, tehdy pěti a půlletý chlapec, těsně před příchodem pruských vojáků ho zahnal otec i přes časnou odpolední hodinu do postele. A to chtěl spolu s mladším bratrem jít

³⁴ Nikolsburger Wochenschrift, roč. 7 (1866), č. 26 (30. 6. 1866); č. 27 (7. 7. 1866) a č. 28 (14. 7. 1866).

³⁵ Friedrich Wilhelm Carl Ludwig Georg Alfred Alexander Prinz zu Solms-Braunfels (1812–1875), přezdívaný pro svůj několikaletý pobyt v Texasu Texas-Carl, pocházel z rodiny říšské šlechty, spřízněné s panovnickými dvory Velké Británie, Pruska, Ruska a Belgie. Pro svůj nerovnorodý sňatek s neurozeňnou Louisou Beyrochovou byl vyloučen z nástupnictví v rodném knížectví. V roce 1866 byl velitelem brigády v 1. záložní jízdní divizi sestávající ze 4. a 6. kyrysnického pluku, 8. hulánského pluku a jedné dělostřelecké baterie. Se svou jednotkou se zúčastnil 27. června 1866 bitvy u Náchoda a 3. července jezdecké srážky u Střezetic.

³⁶ KOŠTÁL, c. d., s. 837.

³⁷ VANĚK, Jirí: Z historie brněnského ozbrojeného měšťanského a střeleckého sboru, in: Sborník k 200. výročí založení brněnského měšťanského a střeleckého sboru (ed. Vlastimil Schildberger), Brno 2000, s. 31.

³⁸ MZA, G 140, inv. č. 2505, kart. 590.

Pruští pěšáci (archiv autorů)

Prusům vstříc alespoň k silnici na Břeží.³⁹ Z Mikulova nemáme ani informace jinak o velmi častém ukryvání zásob jídla a cenností před pruskou armádou. Lidé v místech, kam Prusové měli přijít, schovávali veškerý svůj cennější majetek do kufrů a beden, které pak zazdili či zakopali. Pokud měli nějaký vůz a zvířata do jeho zápřahu, vše raději posílali rovnou pryč. Koně i z toho důvodu, aby jim je Prusové nevzali nebo – což se opravdu dělo – aby jim místo dobře živých a zdravých zvířat nepřenechali své nemocné, hubené a sedřené. Stejně tak se před postupujícími pruskými vojáky schovávali mladí mužové ze strachu před násilným odvodem do armády krále Viléma I.⁴⁰ Tento strach měl své kořeny v dobách válek s pruským králem Bedřichem II., který skutečně násilně rekrutoval muže na dobytém území do své armády. V roce 1866 se nic takového již nedělo, naopak když se Prusové dozvěděli o útěku mladíků do lesů, přišli jim jejich obavy k smíchu.

Prusové v Mikulově

Lidé očekávali podle aktuálních zpráv, které do města přicházely, příchod Prusů po brněnské silnici už od dopoledne 15. července a nejednou vznikl planý poplach, když některý z napjatých sousedů vykřikl, že už jdou. Teprve řezník Kowarovsky s hospodářem Zmrzlikem dorazili od Mušova se zprávou, že Prusové už jdou, protože na ně narazili u Horních Věstonic a byli jimi posláni zpět do Mikulova. O hodinu později lidé ve městě slyšeli vzdálené výstřely, které si vyměnila rakouská hlídka s pruskými hulány u silnice na Břeží. Při této srážce tři rakouští huláni padli do zajetí, čtvrtému se podařilo ujet a prchal směrem k Turoldu. Jednomu Prusovi se podařilo prchajícího rakouského hulána v místech dnešní školy na Pavlovské ulici dohnat, ten však po něm vystřelil z pistole, a když minul, napadl jej kopím. Pruský hulán byl podle jedné zprávy zabit, podle druhé byl pouze zraněn jeho kůň, nicméně rakouskému jezdcovi se podařilo prchnout a přes Kamenný řádek ujet směrem na Milovice, kde se schoval.⁴¹

³⁹ SCHUMANN, c. d., s. 5.

⁴⁰ KOŠTÁL, c. d., s. 847.

⁴¹ SCHUMANN, c. d., s. 5; MZA, G 140, inv. č. 2505, kart. 590. Podle knihy *Zwei Monate Preussich*, Brünn 1866, s. 263, měl být posledním rakouským vojákem v Mikulově husar. Ti ale nebyli vyzbrojeni kopím.

Pruští huláni po této nevýznamné srážce vjeli do města. První kontakt místních obyvatel s nepřátelskými vojáky proběhl tak, že mladý důstojník zastavil před trafikou na náměstí, koupil si cigarety, poděkoval, zaplatil a odjel. Lidé proto velmi rychle zjistili, že Prusové nejsou ani *lidožrouti*, ani *Hunové* a není třeba se jich tolik obávat.⁴² Příchod prvních pěších oddílů kolem čtvrté hodiny odpolední musel vyhlížet přinejmenším podivně, protože první čtyři prušští pěšáci do města došli jen v kalhotách, košili a čapce, vybavení dohromady jednou puškou a patronaškou s náboji, navíc byli značně podnapilí. Mohlo jít o vojáky, kteří odvážně přeplavali u Mušova Dyji. Jejich hlavním úkolem bylo zjistit, zda ve městě nejsou rakouští vojáci, a tak se hned po příchodu do města ptali: „*Kein Oesterreicher da?*“, na kteroužto otázku měli dostat odpověď: „*Marsch in die Häuser*“.⁴³ Přitom požádali v trafice o cigarety, u obchodníka Kohna si obstarali pytel a šátky na krk, u dalšího kšandy apod. Tito vojáci ovšem na rozdíl od mladého hulánského důstojníka odcházeli z obchodu bez placení, navíc se štedře nechávali od místních obyvatel hostit vínem.

Zároveň s touto malou skupinkou pěšáků do města dojel i větší oddíl hulánů, kteří se hned vydali na zámek a také pátrali po rakouských vojácích. Poté se vrátili do města, uzavřeli náměstí a celé město zkontrolovali. V té době však již v Mikulově žádný rakouský voják nebyl. Mezitím velitel oddílu hulánů domluvil se starostou Lahnerem ubytování a obstarání jídla pro své vojáky a jejich koně. Část vojáků tohoto hulánského pluku č. 11 se pak vydala zpět k Dyji předat zprávy hlavnímu útvaru pochoduující armády. Odpoledne překročila poslední skupina hulánů Dyji po lávce postavené zatím pionýrskými odděleními II. a fyzilírského praporu pěšího pluku č. 60 a pokračovala dále na Mikulov. Od Pohořelic dorazila k Mušovu hlavní část 6. pěší divize generálporučíka Albrechta von Mannsteina a mezi Drnholcem a Hrušovany nad Jevišovkou se rozložil jezdecký sbor generála jízdy prince Albrechta Pruského.⁴⁴

Druhého dne, 16. července, byl již Mikulov plný pruských vojáků. Na dolní zámecké nádvoří byly vyneseny velké stoly a židle a zde se důstojníkům procházejících oddílů podávaly snídaně, obědy i svačiny. Vše potřebné musel obstarat zámecký hejtman Anton Brunn, který se také toho dne od pruského majora dozvěděl, že na mikulovský zámek přijede pruský král a zřídí si zde hlavní stan. Zároveň dostal pokyny, co je třeba nachystat. Jak byli zaopatrzeni důstojníci na zámku, tak muselo být postaráno ve městě o prosté vojáky a poddůstojníky, a těch rozhodně nebylo málo. Během dne do Mikulova od Mušova dorazila celá pruská 6. pěší divize, která však následujícího dne odtáhla do Poysdorfu. Jezdecký sbor generála jízdy prince Albrechta Pruského, který přenocoval u Drnholce, městem sice jen projel a pokračoval dále do Valtic a Drasenhofenu, ale i těmto jezdcům muselo město poskytnout nutné občerstvení. Ve stejnou dobu prošla okolím Mikulova i 3. pěší divize generálporučíka Augusta von Werdera, která pokračovala směrem na Neudorf bei Staatz.⁴⁵

Všichni, i jen procházející vojáci museli dostat najíst a tato starost ležela na bedrech městského výboru a především starosty Lahnera. Vojáci byli unaveni neustálými pochody, a pokud nebyli v prvosledových jednotkách, často procházeli místy, kde už před nimi prošli jiní prušští vojáci, takže zde nezůstalo nic k jídlu. Když přišli Prusové 16. července do Lednice, někteří z vojáků i důstojníků vypověděli, že již tři dny nejedli. Únava

⁴² SCHUMANN, c. d., s. 8.

⁴³ Zwei Monate, c. d., s. 262. Rozhovor jistě nepotřebuje překladu.

⁴⁴ Der Feldzug, c. d., s. 507–508; Die Letzte Operation der Nordarmee 1866, Wien 1905, s. 72; Österreichs Kämpfe, c. d., s. 79.

⁴⁵ Der Feldzug, c. d., s. 512–513. 6. pěší divize byla tvořena 7. braniborským pěším plukem č. 60, braniborským fyzilírským plukem č. 35, 4. braniborským pěším plukem č. 24, 8. braniborským pěším plukem č. 64, braniborským mysliveckým praporem č. 3, čtyřmi bateriemi od braniborského polního dělostřeleckého pluku č. 3 a 1. braniborským dragounským plukem č. 2. Omylu se dopustil Metoděj Zemek, který uvádí, že 16. července prošel Mikulovem i 5. braniborský pěší pluk č. 48. Ten však náležel k 5. pěší divizi, která pod velením generálmajora von Kamienskyho pochodovala přes Čejč a Hodonín a do Mikulova se nedostala. Viz ZEMEK, Metoděj: Mikulov na přelomu století, in: Sborník Mikulov v letech 1866–1966, c. d., s. 32.

Pruští vojáci u nádrže se sochou sv. Jana Nepomuckého (Regionální muzeum v Mikulově, sbírka grafik, inv. č. 3715)

a nedostatek jídla vedly pak u některých pruských jednotek k nepřiměřenému chování – hladoví vojáci požadovali jídlo a odpočinek okamžitě, často bez ohledu na nespůsobilost svých požadavků, a pokud nedostali, co chtěli, obstarávali si jídlo sami. To se stalo například osudným stádu plemenných ovcí vzácné rasy, jehož jeden beran vyšel na těžko uvěřitelných 500 zlatých.⁴⁶ Celé stádo v panském ovčíně padlo za oběť pruskému hladu. Je nutné si uvědomit, že množství přichozících vojáků bylo skutečně obrovské a nebylo vůbec jednoduché obstarat potřebné množství potravin.

A příval pruských vojáků pokračoval. Již 17. července do města dorazila z Dolních Dunajovic 4. pěší divize generálporučíka Herwartha von Bittenfelda, přenocovala zde a následujícího dne pokračovala v pochodu do Valtic.⁴⁷ Pouze II. prapor 8. pomoránského pěšího pluku č. 61 pod velením podplukovníka von Haase zůstal v Mikulově na ochranu královského hlavního stanu. To se již také na zámku naplno rozjely přípravy na přijetí pruského hlavního stanu v čele s králem Vilémem I. V devět hodin ráno přijel na zámek

⁴⁶ KOŠTÁL, c. d., s. 848.

⁴⁷ Der Feldzug, c. d., s. 515–516. 4. pěší divize byla tvořena 2. pomoránským granátnickým plukem č. 9, 6. pomoránským pěším plukem č. 49, pomoránským pěším plukem č. 21, 8. pomoránským pěším plukem č. 61, 1. pomoránským hulánským plukem č. 4 a čtyřmi bateriemi od pomoránského polního dělostřeleckého pluku č. 2.

vrchní ubytovatel pruské 1. armády generálmajor Wolf von Stülpnagel a okamžitě poté, co zběžně zámecké prostory prohlédl, nařídil vyklidit zimní jízďárnu, stáje a kočárovnu kvůli ustájení 180 koní generálního štábu.⁴⁸ A protože na to vše zámečtí zaměstnanci nestačili, nechali sem Prusové pod eskortou dopravit potřebné množství pracovních sil přímo z města a sami je popoháněli do práce, když se jim jejich výkon zdál příliš pomalý. Zároveň se zámecký stavitel Heinz s třiceti tesaři pustili do výroby potřebného množství žlabů pro pruské koně. Za materiál k jejich výrobě posloužilo na zámku uskladněné dřevo. Tesařské práce probíhaly v kočárovně a zimní jízďárně. Přes veškerou snahu se podařilo na zámku vytvořit ustájení pouze pro 142 koní – do zimní jízďárny se jich vešlo 82, do stájí 22 a do kočárovny 14 spolu s 24 koňmi královského dvora, ustájenými ve zvláštních stáních.

Během práce na přípravě stájí se na zámku pohybovalo velké množství lidí a hejtman Brunn měl oprávněné obavy o bezpečnost uskladněného vína a upozornil na tento problém ubytovatele Stülpnagela. Koneckonců ochrana vína před rabujícími vojáky nebyla jen v zájmu zámeckého hejtmana, ale i samotných Prusů. Stülpnagel nechal neprodleně postavit jednoho vojáka královské gardy jako ostrahu zámeckého sklepa a od té doby vždy stál před vinným sklepem gardový voják a nikoho, ani důstojníky, nepouštěl dovnitř. Díky tomuto opatření nedošlo k žádným výstřelkům a excesům opilých vojáků, protože k vínu se nikdo nekontrolovaně nedostal.

Gardovní vojáci, jejichž úkolem byla ochrana krále a jeho doprovodu, přišli do Mikulova zároveň s generálmajorem Stülpnagelem v počtu 40 mužů. Jejich velitelem byl poručík Hugo, který ihned po příchodu požadoval na Brunnovi zajištění ubytování na zámku pro sebe i své vojáky. Zámek však již byl zcela zaplněn a chtěl nechť museli gardisté i se svými důstojníky přijmout ubytování ve městě. Jak však neopomněl Brunn zdůraznit, všichni pánové zůstali na zámku 17. července na oběd.⁴⁹ Kolem oběda přijel na zámek furýr Dorn od pruského královského dvora, doprovázený dvěma gardovými husary, s úkolem prohlédnout celý zámek a zorganizovat ubytování příslušníků generálního štábu pruské armády. Dorn Brunnovi oznámil, že druhé dne, možná už v deset hodin dopoledne přijede král a vše musí být připraveno k jeho přijetí. Podle prvních zpráv, které potvrdil i vrchní ubytovatel Stülpnagel, však měl Vilém I. setrvat v Mikulově pouze do pátku 20. července a pak pokračovat dále do Gaunersdorfu, kde také bylo na tento den všechno k ubytování krále a hlavního štábu nachystáno. Ovšem zbytečně, protože král zůstal nakonec v Mikulově.

V pět hodin odpoledne vyhledal hejtmana Brunna poručík četníků s důraznou výtkou, že na zámku chybí 20 postelí a 50 slavníků a to vše musí být neprodleně nachystáno. Brunn oponoval, že vše, co zámek může nabídnout, už bylo využito a nic jiného že on nemá – nechť si mu klidně poručík hrozí šavlí, stejně to ničemu nepomůže. Potřebné věci bylo možné opatřit ve městě, ale tam samozřejmě Brunn jako zámecký hejtman nemohl vydávat žádné příkazy, ty musela vydat pruská strana. Naštěstí oba hádající se muže uklidnil furýr Dorn oznámením, že rekvizice ve městě už byly zajištěny. Večer pak byly z židovského města chybějící postele, matrace a ložní prádlo na zámek doneseny.

Zámecký hejtman byl po celou dobu pruské okupace a hlavně během přítomnosti krále a nejvyšších pruských hodnostářů na zámku ve velmi nepříjemné situaci. Prusům vyhověl musel, na druhé straně byl však povinen co nejvíce ušetřit majetek knížecí rodiny. Přitom se na něj jako na zástupce zde nepřítomných majitelů zámku Prusové neustále obraceli se svými žádostmi, mnohdy tak nepodstatnými, jako bylo obstarání studené pečeně a vína pro vysoké pruské důstojníky. To ovšem byli často příslušníci vysoké šlechty, mezi nimi i vévoda meklenburský, kteří byli uvyklí komfortu.

⁴⁸ Pruský hlavní stan mělo tvořit celkem 128 mužů a 168 koní. Viz BĚLINA, Pavel – FUČÍK, Josef: *Válka 1866*, Praha 2005, s. 573. Celkové počty osob i koní ale mohly být do určité míry proměnlivé, závisející na situaci. Wolf von Stülpnagel (1813–1885), povýšen na generálmajora 18. června 1865, 10. května 1866 jmenován vrchním ubytovatelem 1. armády, 30. října 1866 velitel 44. pěší brigády, zemřel v hodnosti generála pěchoty. Viz NÁHLOVSKÝ, Jiří: *Chrastava v prusko-rakouské válce roku 1866*, Chrastava 2009, s. 75.

⁴⁹ MZA, G 140, inv. č. 2505, kart. 590.

Pruská stráž před vjezdem do zámku (archiv autorů)

Ve středu 18. července bylo na zámku vše nachystáno na příjezd Viléma I., hned ráno však dorazila zpráva, že král přijede nejdříve ve čtyři hodiny odpoledne. Na zámek začaly pomalu přijíždět většinou čtyřsprežní těžké nákladní vozy se zavazadly. Každý vůz vyjel až na zámek, kde na nádvoří vojáci všechen náklad vyložili, vypřáhli koně a odvedli je do stájí, vozy byly řazeny na nádvoří. Vzhledem k značnému množství vozů, koní i zavazadel vypukl zanedlouho zmatek a Prusové vznášeli na hejtmana nové a nové požadavky. Navíc pár hodin před královým příjezdem v půl osmé večer jeden z těžkých kočárů uvolnil v zámecké bráně velký kámen, pod nímž se objevil skrytý prostor. Prusové neustále se obávající útoků místních obyvatel nechali otvor zvětšit, aby mohli posvítit lampou dovnitř, zda se tam snad neukrývá bomba. Až když zjistili, že nebezpečí skutečně nehrozí, mohl nechat Brunn otvor narychlo dovezeným šterkem zasypat.

Vilém I. se svým doprovodem dorazil do Mikulova za prudkého deště nakonec až téměř v deset hodin večer. Zároveň s králem přijeli kancléř Otto von Bismarck, náčelník pruského generálního štábu generál pěchoty Helmuth von Moltke a ministr války Albrecht von Roon. Ti všichni potřebovali v Mikulově na zámku zajistit odpovídající ubytování, každý z nich byl navíc obklopen služebnictvem, komorníky a pobočníky. Ihned po svém příjezdu si nechal Vilém I. zavolat hejtmana Brunna a přátelsky si s ním pohovořil; mimo jiné se zeptal, kdy na zámek byl naposledy hrabě Mensdorff. S panovníkem přijel i oddíl tělesné stráže v počtu dvaceti mužů. Ti byli ubytováni ve staré zámecké kuchyni a setrvali samozřejmě na zámku po celou dobu přítomnosti svého panovníka a zde se i stravovali.⁵⁰ Nepřetržitou stráž, sestávající vždy ze dvou mužů, stavěli Prusové jednu na vchodové zámecké schodiště, druhou ke hradní kapli (tedy přímo před pokoje krále) a třetí ke vchodu do zahrady na Čestné nádvoří. Na posledně jmenovaném místě dva hlídkující vojáky zachytila rytina otiskřená v lipských novinách *Illustrirte Zeitung* 11. srpna 1866. Hlavní

⁵⁰ Zde jsou s největší pravděpodobností myšleni kyrsníci, kteří ve stejném počtu 20 mužů doprovázeli 29. července krále Viléma I. na cestě do Dolních Rakous. Viz MZA, G 140, inv. č. 2505, kart. č. 590. Osobní stráž krále tvořili gardoví myslivci a ti byli ubytováni v jiných místnostech, viz příloha č. 1.

stráž sídlila ve městě na radnici. Královští kuchaři zabrali velkou zámeckou kuchyni; vařili zde tři hlavní mistři svého oboru – kuchař krále, korunního prince a kancléře Bismarcka, k ruce měli řadu různých pomocníků.

Hlavní stan pruské armády tvořilo celkem 128 osob, kterým sloužilo na 180 koní. Je jasné, že takové množství osob, zvířat i materiálu muselo zcela zaplnit i tak rozlehlé sídlo, jakým mikulovský zámek je. Díky hejtmanu Brunnovi, zodpovědnému za veškerý majetek i ztráty a škody na něm, víme velmi přesně, kde byly jednotlivé osoby na zámku ubytovány. Brunnův seznam je zpracován v příloze č. 1.

Přímou ochranu panovníka zajišťovali tělesní četníci, *Leib-Gendarmarie*, elitní vojáci oblečení v tmavě zelených kabátech se světle modrými doplňky, snadno zaměnitelní s gardovými myslivci.⁵¹ Ubytování byli na zámku v pokojích č. 41–43, které za běžného provozu obývalo zámecké služebnictvo, v sousední místnosti měli zřízenou strážnici.⁵² Strážní službu hlavního stanu pruské armády však panovníkovi tělesní četníci nevykonávali, tento úkol připadl v tažení roku 1866 vojákům 8. pomořanského pluku č. 61, bojujícím ve svazku 1. pruské armády. Při králově příjezdu do Mikulova držela čestnou stráž 8. setnina II. praporu 8. pomořanského pěšího pluku č. 61. Praporu velel podplukovník von Haase a prapor vykonával v Mikulově ochranu královského hlavního stanu od 17. července až do 2. srpna 1866. Po tomto datu zůstal v Mikulově jen menší oddíl pod velením poručíka von Zitzewitz jako ochrana pruského lazaretu v piaristickém gymnáziu, ke svému praporu se vojáci vrátili 27. srpna 1866.⁵³

Také v následujících dnech po příjezdu Viléma I. pokračovali Prusové v zařizování mikulovského zámku, který se měl stát místem budoucích mírových jednání. Přítomnost hlavního královského stanu si vyžádala nutnost instalace telegrafu, nejmodernějšího a nejrychlejšího komunikačního zařízení té doby. V rámci 1. pruské armády působil polní telegrafní oddíl č. 1, je proto pravděpodobné, že i v Mikulově zřizovali telegraf příslušníci této jednotky.⁵⁴ Dne 19. července časně ráno přišel k hejtmanu Brunnovi náčelník telegrafu a zjišťoval místní podmínky pro provoz tohoto zařízení. Mezitím byly od Břeclavi do Mikulova nataženy dráty a ve dvou zámeckých místnostech v sousedství hlavní zámecké věže byla zřízena telegrafní kancelář. Obsluha telegrafu bydlela hned vedle. Stejný den se u Brunna ohlásil i šéf pruského štábu generál pěchoty von Moltke s majorem generálního štábu hrabětem von Wartenslebenem a šéfem štábu generálního ubytovatele celé armády von Podbelskym.

S poměrně zajímavou žádostí přišel za zámeckým hejtmánem major von Erhardt, pobočník prince Karla, který se ptal, zdali se dá vylézt na zámeckou věž. Brunn přisvědčil a spolu s von Erhardtem a dalšími dvěma důstojníky vystoupili až k věžním hodinám. Tady Prusové vytáhli mapu a pozorovali okolí, přičemž se dotazovali na možnost rakouského přepadu z různých stran. Jak se později Brunn dozvěděl, Prusové se tehdy obávali možného náhlého rakouského přepadu ze strany od Znojma, přestože museli vědět, že v tom směru se pohybují jednotky pruské Labské armády.

Odpoledne 20. července na zámek dorazil vévoda Ernst II. von Sachsen-Coburg-Gotha, a sotva se ubytoval, nechal si zavolat hejtmána Brunna. Jeho zájem však nebyl motivován vznášením požadavků na kvalitu ubytování, ale přál si pozdravit zaměstnance svého bratrance hraběte Mensdorffa a zároveň požádat o prohlídku zámecké knihovny a dalších reprezentativních zámeckých prostor. Prohlídku s princem pak absolvovali i někteří další průstí důstojníci.

Abychom však nevěnovali pozornost pouze zámku, zatíženému velkým množstvím lidí, napjatá situace panovala především ve městě, rovněž přeplněném vojáky, kteří potřebovali

⁵¹ Za určení jednotky, která vykonávala přímou ostrahu Viléma I., autoři vědí Jiřímu Nählovskému. Změna tělesných četníků s gardovými myslivci se přihodila hejtmanu Brunnovi.

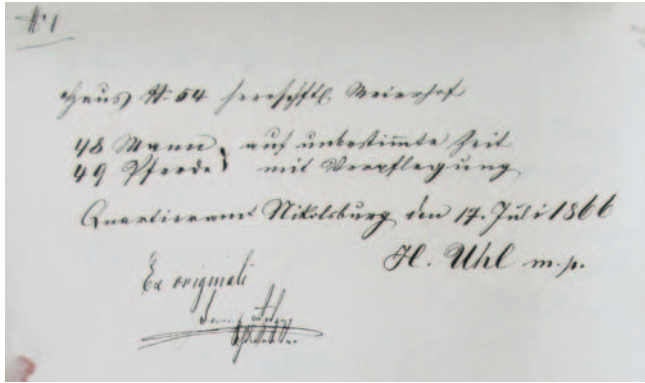
⁵² MZA, G 140, inv. č. 2505, kart. č. 590 a inv. č. 2597, kart. č. 613.

⁵³ HENNING, Paul: Geschichte des 8. Pommerschen Infanterie-Regiments Nr. 61, Berlin 1887, s. 52, 55.

⁵⁴ K použití telegrafu za prusko-rakouské války podrobněji SZAJKÓ, Vojtěch - JIRÁSEK, Zdeněk: Rakouská armáda a elektrická telegrafie v letech 1848–1914, Historický obzor, roč. 26 (2015), č. 5/6, s. 110–126.

odpočinek a jídlo. Další jednotky městem pouze procházely, ale jak už bylo dříve řečeno, i ty musely být zaopatrěny. V pátek 20. července prošel Mikulovem celý VI. sbor generála jízdy Wilhelma Franze Louise von Mutia, náležející ke 2. armádě a tvořený 11. a 12. pěší divizí.⁵⁵

Zatímco král Vilém I. bydlel v Mikulově, korunní princ Bedřich Vilém se 20. července ubytoval na

Ubytovací lístek (Moravský zemský archiv v Brně, F 72, inv. č. 152, kart. č. 198)

lednickém zámku, který byl proto také záhy spojen s Mikulovem telegrafní linkou. V pátek 21. července se Vilém I. rozhodl navštívit korunního prince a setrval v Lednici celý den. Téhož dne se u hejtmána Brunna ohlásil jakýsi neznámý muž, zřejmě civilista, a vyjádřil přání vidět na zámku místnost, kde před lety pobýval císař Napoleon I. Brunn jej odmítl s odůvodněním, že místnost je obsazena, muž nicméně trval na svém a své přání hejtmánovi opakoval po celou dobu přítomnosti pruských vojáků v Mikulově. Brunn dopokládal, že se jednalo o nějakého novináře. Brunnova domněnka nebyla neopodstatněná, v roce 1866 sice nebyla média samozřejmě na dnešní úrovni, nicméně během mírových jednání zpravodajové některých novin v Mikulově byli. Konkrétně víme o zpravodaji a ilustrátorovi *Illustrirte Zeitung* vycházejících v Lipsku, dále v té době v Mikulově pobýval Hans Wachenhufen, autor knihy *Tagebuch vom Oesterreichischen Kriegsschauplatz* vydané ještě v roce 1866 ve Vídni, a patrně zde byl i dopisovatel z londýnských *London Illustrated News*.⁵⁶

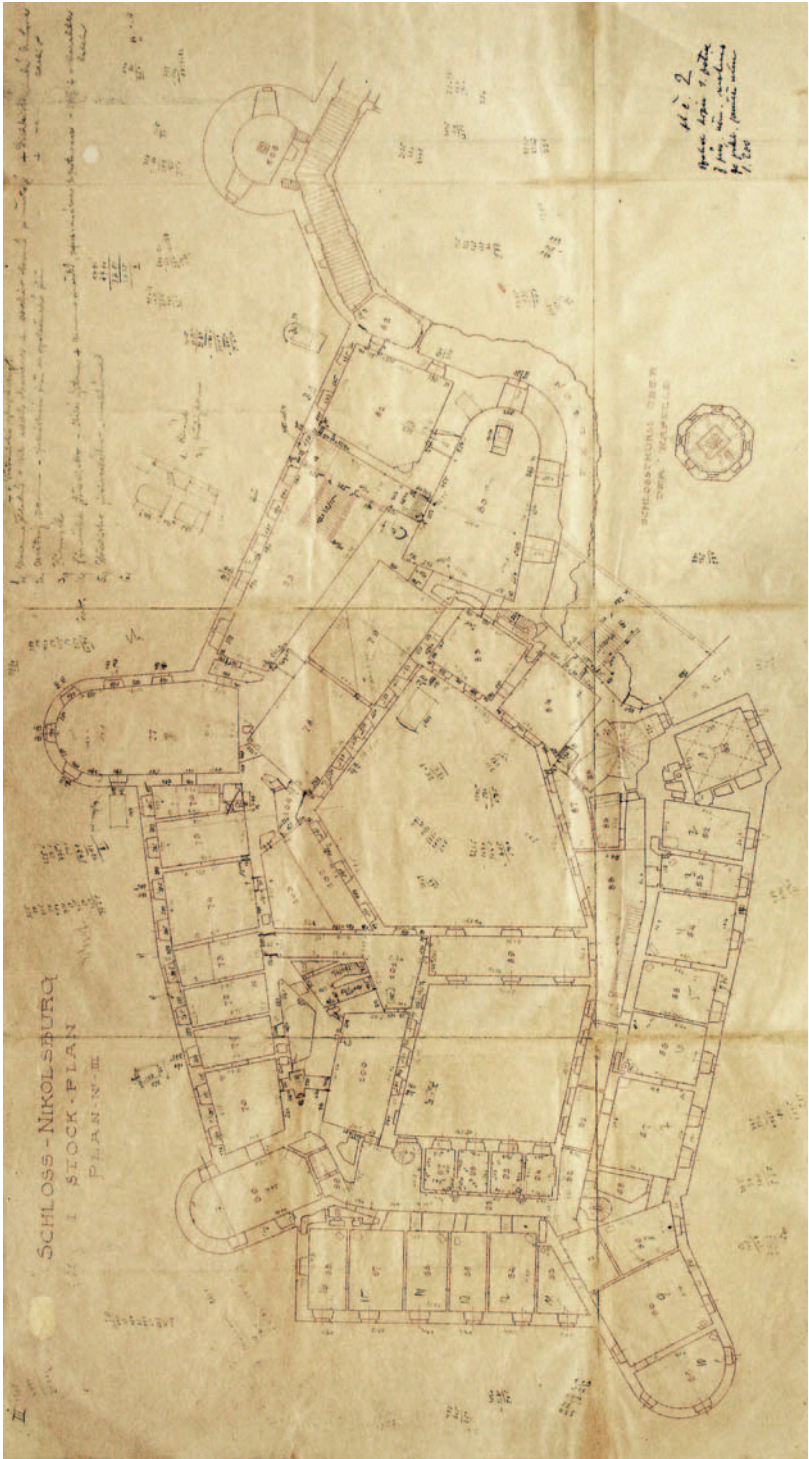
Zámeckého hejtmána pravidelně navštěvoval s různými požadavky šéf pruské vojenské policie Stieber, neustále pátrající po cizích a hlavně nepřátelských osobách. Stieber, doprovázející se svými lidmi pruský hlavní stan, byl jmenován brněnským policejním ředitelem a do náplně jeho práce náležela i kontrola vycházejících novin, zda neotiskují Prusům nepřátelské a štvavé články nebo neinformují o pohybech pruských vojsk.⁵⁷ Zajímavou žádost přednesl Stieber Brunovi 22. července, kdy si za hejtmánem přišel ověřit pravdivost pověstí o tajné chodbě, vedoucí údajně ze zámku na Turolď nebo na ostrov Porz, a v té souvislosti se vážně zajímal o zazděné schody v kapli. Brunn byl o existenci tajné chodby přesvědčen, to v té době snad každý, ale popravdě přiznal, že žádné důkazy o její existenci nemá. Stieber byl odpovědí uspokojen a žádné další pátrání neprováděl.

Pomalou se také do Mikulova začali sjíždět aktéři mírových jednání, která zde měla proběhnout. V předvečer jednání, 22. července, dorazili zmocněnci rakouského císaře Františka Josefa I. Celá delegace přijela ve třech kočárech, v prvním seděli polní zbrojmistr a někdejší ministr války August von Degenfeld-Schonburg a tajný rada Alois hrabě Károlyi

⁵⁵ Der Feldzug, c. d., s. 528. 11. pěší divizi generálporučíka von Zastrowa tvořily: 1. slezský granátnický pluk č. 10, 3. dolnoslezský pěší pluk č. 50, slezský fyzilírský pluk č. 38, 4. dolnoslezský pěší pluk č. 51 a 2. slezský dragounský pluk č. 8. 12. pěší divize generálporučíka von Prondzynskiiho byla tvořena 1. hornoslezským pěším plukem č. 22, 2. hornoslezským pěším plukem č. 23, 2. slezským mysliveckým praporem č. 6, 2. slezským husarským plukem č. 6 a 1. slezským husarským plukem č. 4. Dělostřelectvo sboru bylo tvořeno slezským polním dělostřeleckým plukem č. 6.

⁵⁶ MZA, G 140, inv. č. 2505, kart. č. 590. V *London Illustrated News* vyšla rytina pruských vojáků v Mikulově před sochou sv. Jana Nepomuckého v dnešní ulici Svobody.

⁵⁷ KOŠTÁL, c. d., s. 845–846. Brunn pruského policejního radu uvádí jako Stubera, bezpochyby jde ale o stejného člověka. Brunn komolí jména častěji.

Plán třetího patra zámku s čísly jednotlivých místností. Čísła odpovídají novému číslování v příloze č. 1 (SOKA Mikulov, sbírka plánů architekta Oplatka, kart. č. 4)

von Nagy Károlyi, ve druhém Adolf svobodný pán Brenner-Felsach a hrabě Kufstein, ve třetím kočáře cestovali dva sekretáři.⁵⁸ Vzhledem k naprosto vyčerpaným ubytovacím kapacitám zámku byli rakouští vyslanci nuceni ubytovat se dole ve městě. Útočiště našli v budově okresního úřadu s bytem okresního starosty Kaschenreuthera, označené z tohoto důvodu bílým praporem.⁵⁹ Krom rakouské delegace bydlel ve městě také vyslanec francouzského císaře Napoleona III. v Berlíně hrabě Benedetti, který se ubytoval na proboštství, kde o něj bylo natolik dobře postaráno, že po skončení války zaslal francouzský císař jako poděkování proboštu Bartensteinovi stříbrný pozlacený kalich. Ještě ve dvacátých letech 20. století byl tento kalich v majetku kostela sv. Václava, v současné době jej bohužel nelze identifikovat.⁶⁰ Hrabě Barral, vyslanec italského krále, který se sice rozhovorů na protest proti vyloučení Itálie z jednání nezúčastnil a z Mikulova odjel, bydlel v době svého pobytu zde v budově správy velkostatku.⁶¹ Na jednání do Mikulova přijeli i státní ministři Bavorska baron Karl Ludwig von Pfordten, Hesenska Reinhard Carl Friedrich von Dalwigk a Bádenska Karl Mathy, místa jejich ubytování ovšem neznáme.⁶² Mírová jednání na zámku započala 23. července, jejich průběhu je věnována samostatná kapitola.

K dovršení všech starostí onemocněla, zřejmě v důsledku nervového vypětí uplynulých dní, 23. července hejtmanu Brunnovi manželka. Ustaraný hejtman ihned zavolal lékaře dr. Weisse, který nařídil nemocné klid na lůžku. Zdaleka ne zotavená paní Brunnová však již po dvou dnech lůžko opustila, aby se dále starala o nevítané zámecké hosty. Musela totiž každý den vstávat ve čtyři hodiny ráno, protože generál Moltke vyžadoval snídani už v půl páté a v jedenáct hodin dopoledne pak oběd. Nutno poznamenat, že o dva dny později postihl samotného hejtmana nějaký záněť v levé noze, podle jeho vlastních slov kvůli neustálému běhání nahoru a dolů. Lékař mu sice nařídil klid a tiicho, ale to v dané situaci mohl Brunn jen těžko dodržet, zvláště když každý den s sebou přinášel nové a nové problémy.

S velkou hořkostí Brunn vzpomínal na osm příslušníků pruského trénu, kteří se u něho objevili 24. července a požadovali vlastní pokoj na zámku a dostatek jídla. Pokoj však na zámku žádný volný nebyl, k jídlu dostali chléb s máslem a švýcarský sýr, což jim bylo málo. Vojáci vtrhli do Brunnova bytu, hejtmana inzultovali a začali drancovat. Jen náhodou šel v tu chvíli kolem pruský vrchní ubytovatel Stülpnagel a učinil řádění vojáků přítrž. Druhého dne se přišel Brunnovi omluvit i vrchní štolba Rauch a ujistil ho, že viníci budou potrestáni podle Brunnova přání. Hejtmanovi však stačilo pouhé ujistění, že podobné výstupy se již nebudou opakovat, a vojáci tudíž vyvázli bez trestu. Snad měl hejtman i oprávněný strach z jejich možné pomsty. Podobně nepříjemný případ musel Brunn řešit o pár dní později, kdy vyšetřoval krádež několika zámeckých obrazů. O pomoc se obrátil na policejního ředitele Stiebera, s jehož asistencí se všechna ztracená plátna objevila, i když jedno z nich víceméně náhodou až po odchodu pruských vojáků.

Velmi zajímavá je Brunnova informace, že na zámku v době pruské přítomnosti působil i dvorní fotograf, který si zde zřídil temnou komoru a provozoval své řemeslo. Sám Brunn vzpomíná, že se v zámecké zahradě fotila skupinka důstojníků s kancléřem Bismarckem. Můžeme jen litovat, že dnes není známa či že se snad ani nedochovala žádná z fotografií pořízených na mikulovském zámku v letních měsících roku 1866. Z celého dění, kdy se zde rozhodovalo o osudu Evropy, je k dispozici jen několik málo rytin. Ve sbírkách Regionálního muzea v Mikulově se sice dochovaly dvě velmi podobné fotografie – jedna kancléře Bismarcka a druhá krále Viléma I., oba sedící na koni –, přičemž druhý

⁵⁸ DEUTSCH, Eduard: Preussen in Mähren, Brünn 1891, s. 40.

⁵⁹ WACHENHUFEN, Hans: Tagebuch vom Oesterreichischen Kriegsschauplatz 1866, Wien 1866, s. 225.

⁶⁰ SCHUMANN, c. d., s. 8. Za pomoc s hledáním kalichu v majetku kostela sv. Václava autoři děkují P. Oldřichu Chocholáčovi z Mikulova a PhDr. Ludmile Dufkové, diecézní konzervátorce Biskupství brněnského.

⁶¹ Kronika kostela sv. Jana Křtitele v Mikulově, s. 132.

⁶² Zwei Monate, c. d., s. 263.

z nich má v pozadí skutečně Mikulov; okolnosti vzniku obou snímků ovšem neznáme, stejně tak ani jméno fotografa.

Nyní se podíváme konečně trochu podrobněji na život města za pruské okupace. Praxe bývala taková, že před vlastní jednotkou přišel do města důstojník pověřený ubytováním, sdělil zástupci městské samosprávy své požadavky na počty vojáků, které je třeba ubytovat, a na množství jídla, které je třeba zajistit. Později Prusové zřídili tzv. ubytovací úřad (Quartieramt), který přiděloval vojákům k bydlení jednotlivé domy ve městě podle jejich možností. V čele tohoto úřadu stál muž jménem Uhl. Po příchodu vojska každý z vojáků obdržel ubytovací lístek s adresou domu, který mu byl přidělen. Mikulov byl zvláště v prvních dnech pruským vojskem doslova zaplaven a bylo běžné, že se v domech tísnilo i několik desítek vojáků najednou. V domě na náměstí č. p. 15 (dnešní č. p. 32 se sídlem Správy CHKO Pálava) bydlel generálmajor von Winterfeld s celým štábem své brigády a dalších 41 mužů pěchoty.⁶³ Ve vrchnostenském dvoře v dnešní ulici Piaristů bylo 17. července 1866 ubytováno 46 mužů, o den později 92, v období od 19. července do 1. srpna pak 237 mužů.⁶⁴ Ti všichni museli dostat snídani, oběd a večeři. Zároveň z tohoto dvora bylo na zámek dodáno 18. července 170 liber hovězího masa, 19. července dokonce 233 liber.⁶⁵

Následující přehled informuje o počtech pruských důstojníků a vojáků ubytovaných a stravujících se v hostinci *U Divokého muže*, stojícím na rohu dnešních ulic Vídeňské a Konečvovy, v průběhu jednotlivých dnů. Současně je uveden i počet zde ustájených koní:

16. července – před polednem 115 mužů až do odpoledne, se stravou

17. července – 40 mužů, 5 důstojníků, 20 koní

18. července – 18 mužů, 4 důstojníci, 14 koní

19. července – 13 mužů, 3 důstojníci, 16 koní

21. července – 18 mužů, 4 důstojníci, 8 koní

24. července – 20 mužů, 2 důstojníci, kůň

25. července – 12 mužů, 4 důstojníci, 4 sluhové, 6 koní

27. července – 2 důstojníci, 2 sluhové, 12 koní

28. července – 8 mužů, 3 důstojníci, 7 koní

30. července – 10 mužů, 4 důstojníci, 4 koně

31. července – 30 mužů, 3 důstojníci, 24 koní

1. srpna – 15 mužů, 5 důstojníků, 5 sluhů, 15 koní

2. srpna – 24 mužů, 3 důstojníci, 28 koní

3. srpna – 10 mužů, 2 důstojníci, 2 sluhové, 12 koní

4. srpna – 12 mužů, 4 důstojníci, 26 koní.⁶⁶

Vedle domů, v nichž byli vojáci ubytováni, a těch byla samozřejmě většina, sídlily v některých budovách po celou dobu okupace pruské úřady. Nově postavený dům Johanna Lebwohla v dnešní České ulici se stal dočasným útočištěm královské pruské pošty. Na místě tohoto domu později vyrostla budova dnešní pošty. V místnostech policejního úřadu na radnici se usídlila pruská hlavní stráž, která odtud mimo jiné hlídala i vjezd do zámku, neustále využívaný rozličnými kurýry, jízdními spojkami, důstojníky či vyslanci v civilu i v uniformě. V hostinci *Zum Schwann* (ležel v místě nyní zbouraného domu v ulici Alfonse Muchy) sídlilo pruské velitelství města, hostinec *Zur Rose* (pozdější Národní dům)

⁶³ Generálmajor Karl von Winterfeld (1813–1867), od 23. srpna 1864 velitel 6. pěší brigády, 18. června 1865 povýšen na generálmajora, 5. března 1867 jmenován velitelem pevnosti Mohuč. Viz NÁHLOVSKÝ, c. d., s. 83.

⁶⁴ MZA, F 72, inv. č. 152, kart. č. 198, podle ubytovacího lístku ze 17. července 1866 se ve dvoře mělo ubytovat 48 mužů a 49 koní na neurčitou dobu s veškerým zaopatřením.

⁶⁵ Moravská libra vážila 0,56 kg. Viz HOFMANN, Gustav: Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy, Sušice 1984, s. 71.

⁶⁶ MZA, F 72, inv. č. 152, kart. č. 198.

Pruský kancléř Otto von Bismarck (Regionální muzeum v Mikulově, sbírka fotografií)

Pruský král Vilém I., v pozadí mikulovský zámek (Regionální muzeum v Mikulově, sbírka fotografií)

využívali příslušníci pruského hlavního stanu k obědům a večeřím. Dům byl označen bílým praporem a nápisem *Restauration des königl. preußischen Hauptquartiers*.⁶⁷

Zvláště v prvních dnech pruské invaze, jak již bylo uvedeno výše, byl Mikulov pruských vojáků plný. V zásobování okupační armády představovala velkou zátěž samozřejmě existence pruského hlavního stanu na zámku. Nářky na obstarávání dostatku potravin zaznívají ze zprávy zámeckého hejtmána snad každý den. Po uzavření příměří se ovšem situace změnila – Prusové již nemohli žádat, co je napadlo, ale měli přesně stanoveny dávky, na jaké mají nárok, navíc bylo zcela vyloučeno vymáhání hotových peněz. Tehdy se obyvatelstvu přece jen trochu ulehčilo. Navíc se mohli utěšovat vědomím, že válka rychle spěje ke svému konci.

V době největšího náporu vojáků jejich počet několikanásobně převyšoval počet obyvatel Mikulova. Běžně bylo po domech ubytováno až několik desítek vojáků, kterým domácí museli zajišťovat stravu. Samozřejmě větší a výstavnější domy si pro sebe zabrali důstojníci. Místní tehdy zvláště udivovalo, jaké množství a jaké kombinace potravin dokázal pruský voják sníst. Z Mikulova o tom žádný pamětník nehovoří, sáhne proto do vzpomínek jiných současníků, které se podobnými zprávami jen hemží. Jak vzpomínal kronikář z nedalekých Vranovic, Prusové se nejdříve napojili mlékem (kyselým i sladkým) a pivem, to zajedli slaninou, máslem, chlebem se sádlem a vejci, k tomu pili víno a kořalku, poté spořádali na zasycení pečení a brambory, kávu s cukrem i bez, kuřecí a husí maso, knedlíky, na ně znovu mléko a pivo a opět dokola pečení, tentokrát s kroupami, chléb se sádlem, kávu atd. Jinde zase všechnychny možné suroviny dali do jednoho hrnce a uvařili jakousi směs, vzdáleně připomínající hustou polévku, dodnes v Německu oblíbenou. *Jenom jedno bylo, že Pražci byli velcí jedlíci. Snědli všechno, nač přišli... Nejvíce se sháněli po masném a po slepicích*.⁶⁸ Záhy vypuknuvší epidemii cholery, které budou věnovány samostatné kapitoly, pak lidé považovali za logický důsledek pruských stravovacích návyků.

Ernst II. von Sachsen-Coburg-Gotha, bratranec Alexandra Mensdorff-Pouilly (archiv autorů)

⁶⁷ Zwei Monate, c. d., s. 262; WACHENHUFEN, c. d., s. 225.

⁶⁸ SVOBODA, Miroslav: Nezvaný návštěvník. Francouzský a pruský voják pohledem kronikáře, Museum vivum. Sborník Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, roč. 3 (2007), suplementum, s. 102.

I když zcela jistě ne vždy proběhlo krátkodobé soužití pruských vojáků s civilním obyvatelstvem bez problémů, z Mikulova nemáme v podstatě žádné doklady o násilném rabování. Prusové vycházejí z hodnocení obou pamětníků, jejichž informace jsou dnes k dispozici, ve velmi příznivém světle. Zvláště malý Friedrich Schumann nešetřil chválou na pruské vojáky. Jako malého chlapce jej zaujaly zvláště pravidelné koncerty pořádané v zámeckém parku pruskou vojenskou kapelou a v neposlední řadě i příležitost spatřit na vlastní oči pruského krále Viléma I. i s jeho doprovodem. Král nejméně dvakrát, krátce po svém příjezdu a bezprostředně před odjezdem, uspořádal na náměstí přehlídku svých vojáků, přičemž nebyl prý nijak chráněn a stál bezprostředně vedle místních obyvatel. Malý Schumann vzpomínal, jak k Vilémovi *krácel vysoký, mužný, pěkný důstojník v kyrynské uniformě s blondatým plnovousem a políbil mu ruce. To byl korunní princ a budoucí císař Bedřich, který pozdravil svého královského otce a pána.*⁶⁹ Stejně zaujal malého chlapce i kancléř Bismarck. Ten zřejmě do města zašel častěji než bedlivě hlídáný král, protože si u knihkupce Thieleho na náměstí dokonce zakoupil nějaké knihy.⁷⁰ K příznivému obrazu pruského vojáka samozřejmě ve velké míře přispěla absence jazykové bariéry, která v česky mluvících oblastech často vedla k nepříjemným nedorozuměním.⁷¹ Z prostředí Mikulova také nevíme o žádném větším incidentu, který by snad musel být řešen represivními opatřeními vůči civilním obyvatelům. Přitom tresty za násilí vůči pruským vojákům, nemluvě o usmrcení, nebo za škody na vojenském materiálu byly velmi přísné.⁷²

Jak je vidět, sami Prusové byli k německy mluvícímu obyvatelstvu Mikulova velmi vstřícní, svědčí o tom již informace o pořádání koncertů přístupných místním obyvatelům. Velmi výmluvnou a do jisté míry i charakteristickou příhodou líčí Friedrich Schumann, kterému utkvěla v paměti na celý život. V domě, kde s rodinou bydlel, tedy v budově dnešního obchodu s potravinami na Kostelním náměstí, který v roce 1866 náležel matce budoucího významného starosty Mikulova JUDr. Leo Götze, se ubytoval velitel gardového sboru generál jízdy princ August von Württemberg.⁷³ Jednoho slunného dne seděli pruští důstojníci před vchodem do domu na lavičce a odpočívali. Malý Friedrich, kterému se krásné uniformy líbily, je okoukával, když tu si jej princ August zavolal k sobě, pohladil ho po vlasech a daroval mu stříbrný tolar se slovy: „Teď si běž rychle koupit třešně.“ *Nenechal jsem se dvakrát pobízet a utíkal jsem, jak rychle mě nohy nesly, k „Annamirl“.* Tak se jmenovala lidmi nazývaná *Semmelweiber*, která v prodejně na radnici na kostelním náměstí prodávala bílé pečivo a kávu. Vedla také mnoho dobrého ovoce. *K Annamirl – její rodinné jméno jsem se nikdy nedověděl – jsem šel kvůli překrásným třešním, kterými*

⁶⁹ SCHUMANN, c. d., s. 14. Samozřejmě šlo o korunního prince Bedřicha Viléma, který jinak bydlel na zámku v Lednici.

⁷⁰ MASSOWOVÁ, Dana – BRICHTOVÁ, Dobromila – VRBKOVÁ, Stanislava: Vydáno v Mikulově. Mikulovské fotoateliéry a nakladatelství do roku 1945, Mikulov 2014, s. 15.

⁷¹ Zajímavou příhodu, způsobenou jazykovou bariérou v české vsi zažila jako malá holčička Františka Brázdová z Čejče. *Jako ohromné hejno vran zaplavili Čejč (Prusové, pozn. M. S.). Chodili v tlupách, nahlédali do chalup a hledali, kde by se jim líbilo. U nás to vypadalo opravdu chudě, neboť peřiny a šatstvo jsme v truhle zakopali do země. Jedna tlupa o 18 mužích se nastěhovala k nám do světnice. Hned se na mne jeden z nich rozkřikl: „Topf!“ Zatopila jsem tedy a hodně přiložila, že na ohništi, na němž jsme vařili, líša (plamen, pozn. M. S.) vysoko šlehala. Ale vojáci pořad nebyli se mnou spokojeni. Škubali, strkali mnou, až jsem se do pláče dala. Vtom již také otec vravel se z pole. Běžela jsem mu naproti a stěžovala: „Bože, tatínku, topím, co mohu, a ti Prušáci ještě nejsou spokojeni!“ Otec vstoupil do chalupy a vyslechnuv přání vojáků, zasmál se srdečně. Dal vojákům, čeho si přáli, a bylo dobře. Malá Františka, znala pouze češtinu, nerozuměla, že vojákům nešlo o teplo, ale o hrnec, v kterém by si mohli uvařit oblíbenou silnou polévku. Viz Čejč. Dějiny slovácké obce (ed. Libor Jan – František Šalé – Václav Štěpánek), Čejč 2006, s. 185–186.*

⁷² KOŠTÁL, c. d., s. 852.

⁷³ Friedrich August Eberhard von Württemberg (1813–1885), v roce 1831 vstoupil již jako rytmistr do pruské armády do elitního gardového pluku Gardes du Corps, v roce 1840 již jako plukovník velel gardovému kyrynskému pluku. V letech 1854–1856 velel 7. divizi v Magdeburgu, poté byl velitelem III. sboru, 3. června 1858 byl jmenován velitelem gardového sboru a na této pozici setrval dvacet let. V září 1873 byl povýšen na polního maršála.

Generál jízdy August von Württemberg (archiv autorů)

mi naplnila čapku, za což ona ode mne přijala stříbrný tolar. Spěchal jsem opojený radostí k svému dobrodinci a ukázal mu svůj kup. Důstojník, jak jsem později zjistil, vévoda württemberský, kýval na mne usměvavě. Náhle řekl vážně: „Co stály ty třešně a kde máš zbylé peníze?“ A já mu vyprávěl o svém nákupu. Tu mě vzal důstojník za ruku a řekl mi: „Doved' mne k té ženě, která ti třešně prodala.“ Vydali jsme se k Annamirl, která přestože jinak měla stále velmi zarudlý obličej, při pohledu na mne s doprovodem důstojníka náhle zbledla; měla špatné svědomí. „Co stojí třešně, které jste tomu malému prodala?“ zeptal se důstojník přísným tónem, ukazuje na můj nákup. Annamirl uvedla mnou očekávanou obrovitou částku šest krejcarů. „Proč tedy jste si nechala celý tolar, který vám mladík dal?“ vyptával se důstojník dále, „a proč jste mu nevyplatila zbývající peníze?“ Annamirl umkla. „Ihned mu dejte tolar zpět,“ řekl přísně soudce, „a jako pokutu se musíte zříci šesti krejcarů. Styďte se, dítě chcete podvádět!“ Zkroušená

Annamirl udělala, jak jí bylo přikázáno, a já šel s plesajícím srdcem domů k matce. Annamirl ale mně svou ostudu a ještě více škodu, kterou utrpěla, téměř dvě desetiletí zazlívala, neboť byla neuvěřitelně lakomá a hamižná. Po letech ještě, když jsem přišel do její blízkosti, jí pohled na mě připomínal ztracený válečný výdělek.⁷⁴

Příhoda jen dokládá celkově kladný obraz, jaký pruští vojáci v paměti obyvatel města Mikulova zanechali. I zámecký hejtman Brunn přes mnohdy krušné chvílky na závěr konstatoval, že pruské panstvo je inteligentní a přátelské, ale na druhé straně domýšlivé. Dokonce dokázal rozlišit povahu pruského vojáka podle toho, odkud pocházel: *Má zkušenost má za následek, ... že porýnští a vestfálští humánní, přátelští a skromní byli, o Braniborech, Pomořancích, Slezácích až na výjimky toto nemohu opakovat.*⁷⁵

Nakonec se však kladný postoj k pruským vojákům mikulovským vymstil, a to jistě z nečekané strany. Velmi dlouho totiž císař František Josef I. projevoval vůči Mikulovu určitou nelibost za to, s jakými sympatiemi jeho poddaní s nepřátelskými vojáky vycházeli. Proti Ditrichštejnům nic neměl, jen proti Mikulovu a vzpomínám na rok 1866. Opět dejme slovo Friedrichu Schumannovi, který po téměř šedesáti letech od události roku 1866 poznamenal: *Tak se přihodilo, jak mně bylo z kompetentních úst vyprávěno, že ještě na konci 19. století, když bylo císaři u příležitosti ukončení císařských manévřů z vojenské kanceláře navrženo, aby se ubytoval po dobu manévřů v mikulovském zámku, František Josef I. suše odmítl slovy: „Mikulov? Ne.“*⁷⁶

⁷⁴ SCHUMANN, c. d., s. 9–10.

⁷⁵ MZA, G 140, inv. č. 2505, kart. č. 590.

⁷⁶ SCHUMANN, c. d., s. 11–12.

Budova okresního úřadu na náměstí, zde se ubytovala rakouská delegace (SOkA Mikulov, sbírka pohlednic)

Musíme si však uvědomit, že obě základní svědectví o přítomnosti pruských vojáků v Mikulově nejsou zcela objektivní. Anton Brunn přišel do styku převážně s důstojníky, kteří obecně vystupovali mnohem civilizovaněji než prostí, váleční a dlouhými pochody unavení vojáci. A pokud se vyskytl nějaký problém, vždy jej příslušný vyšší důstojník urovnal. Friedrich Schumann byl v roce 1866 malý chlapec a těžko říci, zda si v tomto věku mohl uvědomovat, jakou zátěž představovala přítomnost cizí armády pro obyvatele města, kterým se vojáci nastěhovali do domů a bytů; navíc u nich v domě, protože šlo o velký a výstavný dům, bydleli především důstojníci. A je pravda, že díky všeobecné branné povinnosti, platící v Prusku, pocházeli důstojníci ze vzdělanějších vrstev obyvatel, a téměř nikde nebyly na chování pruských důstojníků zaznamenány negativní reakce. O rozdílném přístupu důstojníků a prostých vojáků nejlépe svědčí zprávy o prvních kontaktech s pruskou armádou, když důstojník v trafice bez jakýchkoli problémů zaplatil, zatímco přibližně ve stejné době první pěšáci, kteří do města přišli, si v obchodech brali, co se jim líbilo, a s placením se neobtěžovali. Na druhé straně je pravda, že první vlna okupačních vojsk byla vždy z hlediska místních obyvatel nejhorší, měla největší požadavky a nejhůře se chovala.⁷⁷

Mikulov a především zámek se staly i do budoucna proslulými jako místo, kde jednali a byli ubytováni král Vilém I., generál von Moltke, kancléř Bismarck a krátce i korunní princ Bedřich Vilém. Ještě mnoho let po událostech roku 1866 chodili za hejtmanem Brunnem lidé, kteří toužili vidět místnosti, včetně té konferenční, kde bydlely tak známé osobnosti a kde se rozhodovalo o osudu Evropy. Všichni prý při návštěvě projevovali nejvyšší úctu.⁷⁸

⁷⁷ KOŠTÁL, c. d., s. 847.

⁷⁸ MZA, G 140, inv. č. 2505, kart. č. 590.

Cholera mezi pruskými vojáky

Velkou skvrnou na jinak oslnivém pruském vítězství byla epidemie cholery, která v průběhu tažení zachvátila celou armádu, a nakonec v jejím důsledku zemřelo více vojáků než v bojových střetech. Cholera, jakkoli tehdejší současníci viděli její příčinu v nadměrném jídle a pití, je nebezpečné průjemové onemocnění, které způsobuje bakterie *Vibrio cholerae*. Tato bakterie se šíří především ve vodě, potravinách a ve výkalech, s čímž úzce souvisí možnost nákazy, závisující především na čistotě vody a úrovni hygieny. A tyto dvě nezbytnosti nejsou a ani nemohou být v podmínkách válečného tažení dodržovány, spíše naopak. Vojáci v letním horku často vzali za vděk jakoukoli vodou a nelze také předpokládat, že unavený a většinou i hladový voják dá přednost mytí před možností delšího odpočinku a spánku – nehledě na praktickou nemožnost umytí byt jen rukou v čisté vodě v polních podmínkách. Inkubační doba nemoci je jeden až pět dnů, poté nemocný dostává prudké křeče do břicha a do dlouhých svalů, hlavně lýtkových, zvrací a má silný, vodnatý průjem. Tělo se velmi prudce dehydruje, téměř ustává vylučování moči, nemocný má v důsledku velké ztráty tekutin palčivou žízeň. V průběhu dvou až čtyř dní pak nakažený cholera umírá. Výjimkou však nebyly ani případy, kdy se všechny zmíněné příznaky nestačily projevit a během několika málo hodin došlo k úmrtí. Úmrtnost se u nakažených cholera pohybovala kolem padesáti procent. V podmínkách roku 1866 i přes různé „zaručené“ recepty a návody nebyla cholera v podstatě léčitelná a záviselo výhradně na tělesné odolnosti nemocného. Jediným prostředkem, jak zabránit šíření cholery, byla izolace nemocných a co nejdůležitější dodržování základních hygienických podmínek. Důležitý prostředek představovala dezinfekce cholera hrobů zelenou skalicí nebo chlorovým vápnem. Mezi časté prostředky proti choleře patřil alkohol, jeho účinek se však projevoval spíše v psychologické rovině.⁷⁹

V roce 1866 zasáhla tato obávaná choroba, jež se záhy stala epidemií, Moravu již počtvrté. Je zajímavé, že mezi regiony nakaženými cholera byly velké rozdíly v průběhu nemoci, a to často i v sousedních obcích. Po téměř celé 19. století nebyl původ cholery znám, a proto i většina opatření byla v boji s touto chorobou neúčinná, snad jen vyjma vojenských kordonů majících za úkol zcela izolovat nakaženou oblast či obec. Do objevu antibiotik však nemoc nebyla léčitelná – v některých oblastech světa je nebezpečná i v současnosti.

Jak již bylo řečeno, v době prusko-rakouské války spatřovali lidé původ cholery především v nezřízeném jídle a pití ze strany pruských vojáků. Tím však epidemie nemoci roku 1866 vyvolána nebyla, stejně tak není žádná souvislost ani s množstvím mrtvých a raněných na válečných polích. Původ cholery v době této války je třeba ve skutečnosti hledat v předchozím roce na Blízkém východě, odkud byla nemoc zanesena lodní dopravou do evropských přímořských států. Prusové, kteří ji k nám přinesli, se nakazili patrně během pobytu ve spolkové pevnosti Luxembourg.⁸⁰

Kdy na obávanou chorobu onemocněli v Mikulově první prušští vojáci, nevíme a rovněž neznáme ani datum úmrtí prvních obětí, avšak cholera se v pruském vojsku začala objevovat již během pochodu na jih a není vyloučeno, že první nemocní byli v Mikulově již od prvního dne přítomnosti pruské armády. Statistiku, pokud existovala, vedla administrativa pruské královské armády a místní správní orgány s ní neměly nic společného.

Pro potřeby nemocných byl zřízen cholera lazaret v piaristické koleji, která se pro tento účel zdála být nejvhodnější budovou ve městě. *V tomto špitálu byli jen nemocní, žádní zranění, většinou uloženi s cholera, která Prusy napadla a která se, jak všeobecně je známo, jen skrze jejich nestřídmost v jídle přistěhovala. Jen málo cholera*

⁷⁹ BĚLINA - FUČÍK, c. d., s. 585.

⁸⁰ K choleře naposledy BARUS, Martin: Cholera roku 1866 na Mnichovohradištsku, Bellum 1866, roč. 20 (2001), č. 1, s. 47, kde i další literatura. Pro Moravu pak BOUDA, Ladislav: Cholera na Moravě r. 1866, Vlastivědný věstník moravský, roč. 18 (1966), s. 206–207.

nemocných vojáků se zotavilo. Mezi zotavenými našel jsem také poručíka von Rosenberga z pluku gardových kyrysníků, který pro dvorního maršálka prince Karla hraběte von Dönhof rekvíroval na zámku všechno ložní prádlo...⁸¹

Velmi zajímavé svědectví o počátcích epidemie zanechal jeden příslušník II. praporu pěšího pluku č. 61: Na 29. červenec byla připravována polní mše, které se měl zúčastnit i Jeho Veličenstvo sám nejvyšší. Já dostal příkaz zorganizovat vše potřebné, především opatřit oltář, a tak jsem se za tím účelem odebral do piaristického kláštera. Tam mě zavedli do jednoho velkého sálu, přeměněného na lazaret, ze kterého se měl odnést přenosný oltář, jenž se tam nacházel.

Zatímco se moji lidé zabývali touto prací, rozhodl jsem se, když jsem se zde náhodou ocitl, že se tu trochu porozhlédnu. Mému pohledu se naskytla neobvyklá podívaná. Jeden piarista dával nemocnému vojáku poslední pomazání, přičemž se ale snažil pokud možno co nejvíce se vzdálit od postele nemocného a kouřil při tom nápadně silné Havano. Když mě spatřil, přerušil na okamžik svou důležitou povinnost, přistoupil ke mně a udělal mi radu, která nejlépe s vysokým oltářem projít ven malou brankou a zároveň mi vysvětlil své neobvyklé chování – rozšířila se cholera, v klášteře jsou nemocní s cholerou! V několika málo dnech klášter vymřel, stejně jako téměř celý personál lazaretu, takže my od našeho praporu jsme museli být odveleni k ošetřování nemocných. Mikulov se změnil v jedno velké pohřebiště. Všichni jsme toužili po změně ovzduší.⁸²

O vlastním provozu cholerového lazaretu pruské armády mnoho nevíme, personál nemocnice byl patrně pouze pruský, rekrutující se z členů pruského johanitského řádu, zcela jistě však byli mezi nimi i lékaři. Celkem se v lazaretu nacházelo 300 lůžek pro nemocné.⁸³ Ošetřující personál se dokonce musel v klášteře zcela obměnit, protože všichni ošetřovatelé na cholera zemřeli a museli být povoláni noví.⁸⁴ Po uzavření příměří a odjezdu pruského hlavního stanu ze zámku chtěli Prusové přemístit lazaret do uvolněného zámku, ale protože by stěhování bylo spojeno s velkými obtížemi a zejména civilní

Piaristické gymnázium (SOKa Mikulov, sbírka pohlednic)

⁸¹ MZA, G 140, inv. č. 2505, kart. 590.

⁸² HENNING, c. d., s. 52–55.

⁸³ Zwei Monate, c. d., s. 262; WACHENHUFEN, c. d., s. 225.

⁸⁴ HENNING, c. d., s. 54–55.

obyvatelstvo bylo proti, zůstal lazaret na svém původním místě a fungoval i po odchodu vojáků z města. Zároveň s hlavním stanem opustil počátkem srpna Mikulov i II. prapor pěšího pluku č. 61, zajišťující bezpečnost hlavního stanu. V Mikulově zůstal kvůli ochraně lazaretu pouze poručík von Zitzewitz. Posledními pruskými jednotkami, které Mikulovem prošly, byly 7. a 8. pěší divize.⁸⁵ Pak už ve městě zůstali jen nemocní a umírající vojáci, a to až do 3. září 1866, neboť toho dne byl lazaret zcela zrušen.

Záhy po zřízení lazaretu se samozřejmě musela v prvé řadě vyřešit otázka ukládání těl zemřelých vojáků. Bylo nutné pohřbívat zemřelé co nejdříve, aby nedocházelo k dalšímu zbytečnému šíření nemoci. Z obavy před infekcí se cholerové hřbitovy zřizovaly většinou samostatně co nejdále od obydlených oblastí, stávající hřbitovy se používaly jen vcelku výjimečně. Bývalo také zvykem jednotlivé vrstvy pochovávaných těl zasypávat kvůli dezinfekci vápnem.⁸⁶ Pruské velení po dohodě s městskou radou souhlasilo se zřízením hřbitova pro pruské vojáky po pravé straně silnice na Drasenhofen. Zpočátku nebylo toto místo nijak pietně upraveno, jednalo se v podstatě jen o hlubokou jámu, do níž se ukládaly mrtvolky, které se sem několikrát denně z města přivážely. Po jejím naplnění byla vykopána jáma nová. Odvozem mrtvol byl městskou radou pověřen forman Linska z Pavlovské ulice, v prostředí maloměstského Mikulova zřejmě svérázná osoba. Téměř sedmdesátiletý Linska se do povědomí obyvatel zapsal především svým zvláštním vozem, sotva držícím pohromadě, taženým vyzábělým koníkem, *kteřý se na této zemi do konce svého života marně sháněl po ovsu. Malý, prastarý, s jedním pleteným látaným postrojem, táhl tiše a ... stále pomalu, rozvázně a trpělivě svůj vůz, ve všech bodech věrný obraz svého vozky.* Na voze měl Linska kvůli odvozu mrtvých Prusů připevněnou jakousi dřevěnou bednu se sklápějícím víkem, připomínající rakev. Do této bedny naložil u špitálu mrtvolu, vždy jen jednu, a pomalým tempem, protože rychlejší jízdy jeho kůň nebyl schopen, ji odvezl na nový hřbitov, zde ji vhodil do jámy a jel pro další oběť cholerové nákazy. A tak stále dál, každý den.⁸⁷ Celkem na pruský hřbitov Linska odvezl přes dvě stě mrtvých vojáků. Vše probíhalo bez jakýchkoli smutečních projevů, všichni se obávali možné nákazy od vojáků zemřelých na cholery.

O Linskovi a jeho neveselé práci víme díky vzpomínkám Friedricha Schumanna, který i v této souvislosti napsal zajímavý příběh. Malý Friedrich se s formanem Linskou přátelil a často jej na jeho cestách po městě doprovázel. Stejně tak jej doprovázel i při odvozu mrtvých pruských vojáků na hřbitov. Nicméně, jak Schumann píše, zasáhl osud a někdo z rodinných známých o Friedrichových cestách s mrtvými vojáky řekl jeho otci, který neměl o synkových vyjížděkách tušení. Vyděšený otec okamžitě zakročil, synka sežezal a učinil rychlý konec jeho pohřebním cestám. V té době navíc ležela doma choleroou nemocná Friedrichova sedmiletá sestra, která se našťastí uzdravila. *K uzdravení mé sestry přispěl můj výprask právě tak málo jako obrovská kyselá okurka, která jí přes přísný lékařův zákaz byla potají podána jedním stejně starým obyvatelem našeho domu.*⁸⁸

Sami Prusové si samozřejmě vážnosti situace po vypuknutí epidemie cholery byli vědomi. Byla koneckonců jedním ze zásadních argumentů pro krále, když kancléř Bismarck usiloval uzavřít pro Rakousko snesitelný mír. Plukovní paměti gardového granátnického pluku č. 1 cara Alexandra, který rovněž zanechal své mrtvé v Mikulově, uvádějí, jakým

⁸⁵ Sedmou pěší divizi generálporučíka Eduarda von Fransekyho tvořily: 1. magdeburský pěší pluk č. 26, 3. magdeburský pěší pluk č. 66, 2. magdeburský pěší pluk č. 27, 4. magdeburský pěší pluk č. 67, magdeburský husarský pluk č. 10 a magdeburský prapor pionýrů č. 4. Osmá pěší divize generálporučíka Augusta von Horna sestávala z 1. durynského pěšího pluku č. 31, 3. durynského pěšího pluku č. 71, 4. durynského pěšího pluku č. 72, magdeburského mysliveckého praporu č. 4 a durynského hulánského pluku č. 6. Dělostřelectvo obou divizí tvořil magdeburský polní dělostřelecký pluk č. 4.

⁸⁶ BOUDA, c. d., s. 211–212.

⁸⁷ SCHUMANN, c. d., s. 16–17.

⁸⁸ SCHUMANN, c. d., s. 18–19.

Pruský hřbitov v Mikulově kolem roku 1920, celkový pohled zezadu (Niederösterreichische Landesbibliothek Sankt Pölten, sign.: 28.970)

způsobem se pruští vojenští lékaři snažili epidemii cholery zdolat. *Životospřáva mužstva byla upravena dle stanovených zásad a konzumace všeho škodlivého jídla byla přísně zakázána. Denně se cvičilo na čerstvém vzduchu a bydlení bylo kontrolováno. Víno, koňak a cigarety se dávaly, kolik jen bylo možno sehnat. Tímto postupem se také dosáhlo toho, že úmrtí se omezila na nepatrný počet. Přece však podlehli této epidemii 2 důstojníci,⁸⁹ 18 poddůstojníků a 220 mužů.⁹⁰ U této jednotky jsou první případy cholery zaznamenány 17. července 1866. Jak vidno, prostých vojáků zemřelo zcela pochopitelně mnohem více než důstojníků, i Anton Brunn uvádí, že na mikulovském hřbitově jsou pochováni pouze dva důstojníci.⁹¹*

Otázkou zůstává, kolik pruských vojáků v Mikulově vlastně zemřelo. Počet obětí cholery na pruské straně se u jednotlivých autorů věnujících se byl jen okrajově této problematice velmi liší a vinou absence pramenů nelze říci, co je pravda. Na samotném hřbitově, na centrálním železném kříži, je údaj o 209 mrtvých, ten ovšem může být stejně jako oficiální pruské statistiky poněkud zkeslen. Anton Brunn uvádí počet pohřbených 240, ovšem s poznámkou, že skutečný počet je mnohem větší, což mu tajně potvrdili pry sami Prusové.⁹² V literatuře je uváděn počet zemřelých pruských

⁸⁹ V Brně zemřel poručík Wolfgang Freiherr von Werthern a na neznámém místě poručík von Krug-Straub. Viz DVORÁK, Jaroslav: Lexikon pruských důstojníků padlých roku 1866, Hradec Králové 2014, s. 104, 182. Není vyloučeno, že poslední jmenovaný zemřel v Drasenhofenu nebo také v lazaretu v Mikulově.

⁹⁰ KRIES, Adolf von: Geschichte des Kaiser Alexander Garde-Grenadier-Regiments Nr. 1, Berlin 1889, s. 96-97.

⁹¹ MZA, G 140, inv. č. 2505, kart. 590.

⁹² MZA, G 140, inv. č. 2505, kart. 590.

vojáků od 216 do 246.⁹³ Nikdo ze starších autorů nezmiňuje pramen, z něhož čerpal, všichni však ve shodě s Brunnem a zřejmě i pod dojmem jeho výpovědi přiznávají, že skutečný počet zemřelých Prusů byl vyšší. Pruská strana se snažila záměrně své ztráty přiznávat nižší, než ve skutečnosti byly, zvláště když žádný z Prusů pochovaných v Mikulově nezemřel na zranění z boje, což bylo považováno za mnohem čestnější smrt. Velké množství vojáků, padlých nikoli na poli cti a slávy, nýbrž za obětí nemoci, značně kazí dojem z velkolepého vítězství pruské armády v roce 1866. Podle samotných Prusů zemřelo na cholery 6 427 vojáků, zatímco v důsledku bojových operací „jen“ 5 235.⁹⁴

Vzhledem k tomu, že je na pruském hřbitově v Mikulově pohřbeno více než dvě stě pruských vojáků, byl v nedávné době v souvislosti s rekonstrukcí hřbitova učiněn pokus zjistit jména co největšího počtu zde pochovaných obětí cholery. Pro orientační informaci o tom, které pruské jednotky mohly pohřbit své zemřelé na mikulovském hřbitově, bylo nezbytné alespoň rámcově vědět, které jednotky se v průběhu července a srpna 1866 v okolí Mikulova pohybovaly. V souborných pracích o prusko-rakouské válce je poměrně podrobně zpracován pohyb Prusů po území jižní Moravy a Dolního Rakouska až do bitvy u Lamače a následného vyhlášení klidu zbraní. Pro údaje o dění v závěru července a v srpnu však bylo nutno sáhnout do plukovních pamětí. Toto pátrání však značně ztěžoval fakt, že v těchto písemnostech jsou vojáci zemřelí na cholery a další onemocnění často opomíjeni, a pokud zde jsou uvedeni, tak mnohdy bez bližších údajů o datu a místě jejich úmrtí. Přesto se autorům této studie podařilo sestavit alespoň následující seznam.

4. pomořanský pěší pluk č. 21⁹⁵

Rinder Heinrich Friedrich, fyzilír, 11. setnina, nar. 25. 1. 1840 – Polnisch Westphalen (kr. Schwetz), zemřel 2. 8. 1866 na cholery.

Karpinski Stefan, fyzilír, 11. setnina, nar. 24. 10. 1837 – Gostoszyn (kr. Konitz), zemřel 4. 8. 1866 na cholery.

1. magdeburský pěší pluk č. 26⁹⁶

Fabricius Albert, vícešikovatel, 10. setnina, nar. 6. 4. 1841 – Magdeburg (kr. Magdeburg), zemřel 4. 8. 1866 na cholery.

Schröder Friedrich Wilhelm August, poručík, 10. setnina, nar. 3. 1. 1841 – Halberstadt (kr. Halberstadt), zemřel 4. 8. 1866 na cholery.

2. magdeburský pěší pluk č. 27⁹⁷

Hoffmann Friedrich Wilhelm, mušketýr, nar. 14. 12. 1844, zemřel 20. 8. 1866 na cholery, pohřben 20. 8. 1866.

⁹³ Podobně se však v literatuře liší i počty mrtvých civilistů. SEIFERT, c. d., s. 271, uvádí 216 Prusů, SCHWETTER, Anton – KERN, Siegfried: Der politische Bezirk Nikolsburg. Ab. II, Nikolsburg 1884, s. 242, uvádějí 240 Prusů a 231 domácích obyvatel, RICHTER, Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971, s. 248, uvádí 244 Prusů a rovněž 231 domácích obyvatel, ZEMEK, c. d., s. 33, uvádí 245 Prusů a dokonce 270 Mikulovských a konečně Heimatbuch Nikolsburg. Geschichte und Schicksal einer deutschen Stadt von den Anfängen bis zum Jahre 1946 (ed. Reiner Martin Elsinger), Wien 1987, s. 321, uvádí nejvyšší počet, 246 zemřelých Prusů, počet civilních obyvatel uveden není. Počet zemřelých domácích obyvatel je přitom velmi snadno prokazatelný, jak bude ukázáno v následující kapitole.

⁹⁴ BĚLINA – FUČÍK, c. d., s. 585.

⁹⁵ GÜNTHER, Peter P. E.: Die Verluste der Regimenter der kgl. Preußischen Armee an Ost- und Westpreußen im Feldzuge von 1866, Hamburg 1978, s. 53–54.

⁹⁶ STUCKRAD, c. d., s. 283; Matrika zemřelých 1. magdeburského pěšího pluku č. 26.

⁹⁷ Matrika zemřelých 2. magdeburského pěšího pluku č. 27.

3. dolnoslezský pěší pluk č. 50⁹⁸

Müller, mušketýr, 2. setnina, nar. Bogenau (kr. Breslau), zemřel 22. 7. 1866 na cholera.
 Welzer, mušketýr, 2. setnina, nar. Pürbiscau (kr. Trebnitz), zemřel 22. 7. 1866 na cholera.
 Schruttker, mušketýr, 3. setnina, nar. Wilkawe (kr. Militsch), zemřel 27. 7. 1866 na cholera.
 Gröger, pomocník v lazaretu, 5. setnina, nar. Steinau (kr. Neustadt), zemřel 30. 7. 1866 na cholera.
 Schneider II., mušketýr, 5. setnina, nar. Prieschau (kr. Steinau), zemřel 13. 8. 1866 na cholera.
 Deichsel, mušketýr, 8. setnina, nar. Wohlau (kr. Wohlau), zemřel 22. 8. 1866 na tyfus.
 Radehofe, mušketýr, 8. setnina, nar. Bernstadt (kr. Oels), zemřel 16. 8. 1866 na tyfus.

8. pomoránský pěší pluk č. 61⁹⁹

Rautenberg August, mušketýr, 5. setnina.
 Tetzlaff Karl Friedrich Ferdinand, mušketýr, 5. setnina.
 Birkenhagen Gustav, mušketýr, 6. setnina.
 Hensel Ferdinand Albert, mušketýr, 6. setnina.
 Trinnelberg Karl Wilhelm, mušketýr, 6. setnina.
 Held Hermann, voják od trénu, 6. setnina.
 Tetz Heinrich, poddůstojník, 7. setnina.
 Rahmel Johann Michael, mušketýr, 7. setnina.
 Braun Heinrich, mušketýr, 7. setnina.
 Richter Friedrich, mušketýr, 7. setnina.
 Reiske Johann Wilhelm, mušketýr, 7. setnina.
 Arndt Joseph, mušketýr, 7. setnina.
 Thulbrügge Gottlieb, mušketýr, 7. setnina.
 Pathina Franz, mušketýr, 7. setnina.
 Hillmann Ludwig Karl, poddůstojník, 8. setnina.
 Jatznow August Wilhelm, mušketýr, 8. setnina.
 Eichler Heinrich Ernst, mušketýr, 8. setnina.
 Flockau Friedrich, mušketýr, 8. setnina.
 Schmidtke Wilhelm Ferdinand, mušketýr, 8. setnina.
 Briese Ferdinand, mušketýr, 8. setnina.
 Bergin Karl, mušketýr, 8. setnina.
 Ramelow Friedrich, mušketýr, 8. setnina.
 Tuschling Albert Gottlieb, mušketýr, 8. setnina.

4. magdeburský pěší pluk č. 67¹⁰⁰

Heinrich, mušketýr, 2. setnina, nar. Schleesen (kr. Wittenberg), zemřel 14. 8. 1866 na cholera.
 Gelpke, mušketýr, 7. setnina, nar. Mohrunen, zemřel 16. 9. 1866 na tyfus.
 Schmundsch, fyzilír, 11. setnina, nar. Halle a. S., zemřel 3. 8. 1866 na cholera.

⁹⁸ Boguslawski, Albrecht von: Geschichte des 3. Niederschlesischen Infanterie-Regiments Nr. 50 von seiner Errichtung 1860 bis 1886, Berlin 1887, s. 401–406.

⁹⁹ HENNING, c. d., s. 60–61. U zemřelých není uvedeno místo úmrtí, ale vzhledem k tomu, že II. prapor tohoto pluku byl po celou dobu svého pobytu na Moravě dislokován v Mikulově, je logické, že jeho příslušníci zemřeli právě zde.

¹⁰⁰ WEBERSTEDT, Hans – HEINRICH Max: Geschichte des 4. Magdeburgischen Infanterie-Regiments Nr. 67, Berlin 1899, s. 477–479.

4. durynský pěší pluk č. 72¹⁰¹

Höppe, mušketýr, 2. setnina, nar. Proschwitz, zemřel 5. 8. 1866 na cholera.

Beyer, mušketýr, 2. setnina, nar. Merseburg, zemřel 5. 8. 1866 na cholera.

Kloepel, mušketýr, 4. setnina, nar. Wölzern, zemřel 5. 8. 1866 na cholera.

Geithner, fyzilír, 9. setnina, nar. Schwätz, zemřel 1. 9. 1866 na cholera.

3. gardový pěší pluk¹⁰²

Rutkowsky Wilhelm Ludwig, fyzilír, 10. setnina, nar. 11. 11. 1840 – Dombrowo (kr. Oste-
rode), zemřel 31. 7. 1866 na cholera.

1. gardový granátnický pluk cara Alexandra

Ackermann, Ernst (Julius), svobodník (?)

4. gardový granátnický pluk královny Augusty¹⁰³

Bretthorst Konrad, poddůstojník, 2. setnina, nar. Strohen (kr. Lübecke), zemřel
4. 8. 1866 na cholera.

Federspiel Wilhelm, svobodník, 6. setnina, nar. Wellen (kr. Saarburg), zemřel 15. 8. 1866
na tyfus.

Hoffmann III. Johann Peter, granátník, 7. setnina, nar. Befferingen (kr. Merzig), zemřel
7. 8. 1866 na cholera.

Böckmann Heinrich Josef, fyzilír, 11. setnina, nar. Oberjöllennebeck (kr. Bielefeld), zemřel
15. 8. 1866 na cholera.

Adams Franz Josef Wilhelm, fyzilír, 9. setnina, nar. Wesel (kr. Wesel), zemřel 31. 7. 1866
na cholera.

Gardový dělostřelecký pluk

Brabandt Gustav, jednoroční dobrovolník, veterinář, nar. 31. 3. 1846 – Rathenow (kr. Ha-
velling), zemřel 31. 7. 1866 na cholera.

Gardový prapor pionýrů¹⁰⁴

Klück, pionýr, 1. setnina, zemřel 13. 8. 1866 na cholera.

Meyer, pionýr, 1. setnina, zemřel 18. 8. 1866 na cholera.

Pomořanský polní dělostřelecký pluk č. 2¹⁰⁵

Robeck Josef, dělostřelec, 2. šestiliberní baterie, nar. Stibbe (kr. Deutsch Krone), zemřel
22. 7. 1866 ve věku 24 let, 4 měsíců a 6 dnů na cholera.

?

Lewi, Jakob, mušketýr, zemřel 4. 8. 1866 ve věku 25 let na cholera.

Tiede, E., vicešikovatel.

¹⁰¹ SEEBACH, Johannes von: Geschichte des 4. Thütingischen Infanterie-Regiments Nr. 72 1860–1910, Stuttgart 1910, s. 215–216.

¹⁰² EBERHARDT, Magnus von: Das 3. Garde-Regiment zu Fuß 1860 bis 1890, II. Theil – Der Krieg 1866 und die Zeit bis zur Mobilmachung 1870, Berlin 1891, příl. s. 90; GÜNTHER, c. d., s. 9.

¹⁰³ BRAUMÜLLER, Maximilian: Geschichte des Königin Augusta Garde-Grenadier-Regiments Nr. 4, Berlin 1901, příl. s. 105–107.

¹⁰⁴ MERSMANN, Klemens: Geschichte des königlich Preussischen Garde-Pionier-Bataillons, Berlin 1889, s. 195.

¹⁰⁵ GÜNTHER, c. d., s. 155.

Cholera v Mikulově

Jak Prusové postupovali za rakouskou armádou, neustále cestou rozšiřovali cholеровou nákazu. Výskyt cholery zcela přesně kopíruje pochod pruské armády, v Brně byly první případy zaznamenány ve dnech 17. a 18. července.¹⁰⁶ Nedlouho po příchodu prvních pruských vojáků do Mikulova vypukla cholera i mezi místními obyvateli. První její obětí se stal 23. července 1866 – v době, kdy na zámku začínala mírová jednání – dvačtyřicetiletý nádeník Johann Markl bydlící v židovském městě.¹⁰⁷ Další oběti pak následovaly v několikadenním odstupu.

Na rozdíl od nedostatku informací o choleroou onemocnělých pruských vojácích máme o rozsahu cholery mezi obyvateli Mikulova díky dochovaným matrikám velmi přesnou představu. V Mikulově v roce 1866 zemřelo na cholera celkem 238 obyvatel: 177 v křesťanské obci a 61 v židovské.¹⁰⁸ Ve skutečnosti však mohl – a také nejspíše i byl – počet obětí o něco vyšší. V matrikách jsou totiž zapsáni jako zemřelí na cholera ti, u nichž byla tato nemoc prokazatelnou příčinou smrti. Je ovšem téměř jisté, že někteří zemřelí, kteří mají jako příčinu smrti uvedenu jinou chorobu než cholera, např. sešlost věkem, tělesnou slabost, tyfus či úplavici, by v klidné době bez nebezpečí cholerové nákazy nezemřeli.¹⁰⁹ Proto musíme počet obětí této nemoci poněkud navýšit. Pro lepší ilustraci tehdejší situace v Mikulově nejsou v příložených seznamech zemřelých pouze lidé zemřelí prokazatelně na cholera, ale všichni zemřelí v období od 15. července (tedy od příchodu prvních pruských vojáků do Mikulova) do konce září v obou římskokatolických farnostech a do konce října v židovské obci, neboť tam se cholera udržela déle.

Nejhoršími měsíci z hlediska mortality byl srpen a září, tehdy umíralo na cholera i několik lidí denně, často čtyři či pět, nejvíce 22. srpna, kdy zemřelo v Mikulově patnáct lidí.¹¹⁰ Nutno podotknout, že ve dvou případech z toho cholera není uvedena jako příčina úmrtí a nelze říci, jak bylo naznačeno výše, nakolik epidemie zdravotní stav těchto nemocných poznamenala, lze však předpokládat, že svou zásadní roli tu sehrála. Ačkoli je u pětileté Theresie Beichl, zemřelé 16. srpna 1866 v domě č. p. 323, v matrice uvedena jako příčina úmrtí spála (Scharlach), byl ve skutečnosti její stav jistě ovlivněn choleroou, protože na ni o tři dny dříve zemřel její čtyřletý bratr Franz. Cholera si své oběti vybírala bez ohledu na věk, záviselo skutečně jen na odolnosti každého jednotlivce. *Divná to věc, jest to nemoc zjevná, a přece tajemství. Jeden ji přemohl pitím piva, jiný rumem, třetí drže led pod jazykem, aby nezvracel, čtvrtý teplými obklady – ale všeobecná pravidla ani Nelaton v Paříži udati není s to.*¹¹¹

Průměrný věk obětí cholerové nákazy v Mikulově činil 37 let, toto číslo však o šíření nemoci nic nevyovídá. Mezi oběťmi nalezneme jak čerstvé novorozence, tak starší osmdesátileté. Zcela prokazatelný je vyšší počet zemřelých žen, v celém Mikulově jich

¹⁰⁶ KOŠTÁL, c. d., s. 850.

¹⁰⁷ Moravský zemský archiv v Brně, fond E 67 Matriky, inv. č. 2953, pag. 303. V článku ZEMEK, c. d., s. 33, je Markl uveden jako vojn, což není pravda, v matrice je u Markla napsáno zcela jednoznačně „Taglöhner“. Je navíc velmi pravděpodobné, že Prusové začali na cholera umírat dříve než 23. července 1866.

¹⁰⁸ Soňa Nezhodová ve své knize uvádí, že na cholera zemřelo 58 Židů, k číslu 61 jsme dospěli prostým součtem v matrice zemřelých. Viz NEZHODOVÁ, Soňa: Židovský Mikulov, Brno 2006, s. 188. Zařazen do celkového počtu je i pruský mušketýr židovského vyznání Jakob Lewi, zemřelý 4. srpna 1866, viz příloha č. 5. Podle úředního výkazu sestaveného pro celý znojemský kraj 7. listopadu 1866 zemřelo v Mikulově na cholera celkem 218 obyvatel. Rozdíl je zaviněn striktním rozlišováním ze strany rakouských úředníků mezi přesporními a domácimi obyvateli (Moravský zemský archiv v Brně, fond B14 Moravské místodržitelství, inv. č. 4515).

¹⁰⁹ BOUDA, c. d., s. 210–211.

¹¹⁰ V Brně v době největšího náporu nemoci umíralo průměrně 13 lidí denně. Viz KOŠTÁL, c. d., s. 850.

¹¹¹ BOUDA, c. d., s. 209. Přepis z novin Moravská Orlice. Auguste Nélaton (1807–1873), proslulý francouzský chirurg, vynikající operátor, proslavil se nalezením střely v těle Giuseppe Garibaldiho v roce 1862 pomocí vlastního důmyslného přístroje.

bylo 129 – oproti 109 zemřelým mužům. Tento jev je patrný v celé zemi a je možno ho vysvětlit užším stykem žen s nemocnými pruskými vojáky, protože především na ženských bedrech spočívala péče o nemocné, příprava jídla či praní špinavého prádla.¹¹²

Obecně nalezneme více obětí mezi chudšími vrstvami obyvatel, což je logické, neboť jednak nebylo možné v tomto prostředí dosáhnout dostatečných hygienických podmínek, jednak i tělesná konstituce méně majetných byla v důsledku méně kvalitní stravy horší. Cholery nebyli ušetřeni například ani cihláři a jejich rodiny, bydlící v cihelně za městem, kam, jak by se mohlo zdát, nákaza nemusela dojít. Někaké pravidelné konkrétnější jevy v šíření cholery nelze vysledovat, její výskyt skutečně závisel do značné míry na daných podmínkách a samotných jedincích.

Pokud vezmeme za výchozí stav počet obyvatel města, který v době příchodu Prusů činil 8 739, podlely choleře zhruba tři procenta obyvatel. I když bývá uváděno, že úmrtnost při choleře je přibližně padesátiprocentní, v Mikulově je tento poměr mnohem příznivější. Podle pravidelných hlášení zasílaných na krajský úřad okresním lékařem onemocnělo ve městě choleroou v období od 23. července do 29. září (úřední konec epidemie v Mikulově) celkem 909 obyvatel (necelých 10,5 % všech obyvatel), což znamená úmrtí přibližně každého třetího až čtvrtého nakaženého.¹¹³ Do konce měsíce zemřelo, a to výhradně v části města tvořící farnost u sv. Václava, na cholera dalších šest lidí. Do zbytku města cholera zatím nepronikla, což je zajímavé, zvláště když uvážíme, že pruský choleroový lazaret byl zřízen v těsném sousedství kostela sv. Jana Křtitele. V této farnosti začali lidé na cholera umírat až na počátku srpna. Zcela jistě se podařilo nemocné vojáky od civilních obyvatel izolovat. V měsíci srpnu, kdy nákaza kulminovala, zemřelo v celém Mikulově jen na cholera 149 obyvatel, celkem ale 182. V září nemoc pomalu ustupovala, přesto tento měsíc na cholera zemřelo v křesťanské obci 78 obyvatel, celkem 114. V říjnu se cholera objevila již jen v židovské obci, kde nákaza propukla s menším zpožděním. Bylo to zřejmé dáno určitou mírou izolovanosti této části města. V židovské obci zemřelo v měsíci říjnu na cholera pět obyvatel, celkový počet zemřelých činil čtrnáct. Průměrná měsíční mortalita se v klidných dobách v Mikulově pohybovala kolem dvou desítek zemřelých.

V porovnání velikosti křesťanské obce s počtem obyvatel židovského města dopadla na židovské obyvatelstvo cholera o něco tíživěji. Bylo to dáno především stísněnými prostorovými podmínkami panujícími v židovském městě. Nikde v křesťanské matrice zemřelých není zaznamenán případ, k jakému došlo v židovské obci v č. p. 100 v rodině obchodníka s ovocem Salomona Spielmanna, kterému v jeden den, 24. srpna 1866, zemřela postupně manželka Zili (42 let) i tři jejich děti – Julie (13 let), Heinrich (8 let) a Lini (10 let). V křesťanské obci docházelo k maximálně dvěma úmrtím v jedné rodině, často byly zemřelými bohužel děti. Jedinou výjimkou je rodina cestáře Bartla z č. p. 45, kde kromě manželky Kláry (39 let) zemřely i dcery Theresia (1 rok) a Maria (5 let). Aby nedocházelo ke zbytečnému jitření citů, zakázal brněnský biskup v době epidemie cholery zvonit při úmrtích a používat pohřební hudbu.¹¹⁴

O choleře podával pravidelné zprávy i mikulovský *Nikolsburger Wochenschrift*, kde se výrazně rozšířil prostor pravidelné rubriky *Zemřelí*, která v době největšího náporu choleroové nákazy zabírala několiknásobný rozsah, než bylo běžné. Noviny přinášely články o choleře spolu s radami, jak se před nemocí chránit a jak v případě onemocnění postupovat. V č. 30 z 18. srpna 1866 autor článku doporučoval klid na lůžku, teplé zábaly a k pití podávat lehký heřmánkový nebo meduňkový čaj, prospět dle této rady mohly rovněž čaje z květu pomerančovníku a z černého bezu. V dalším čísle pak týdeník přinesl obsáhlý článek *O nakládání s choleroou* s podrobným popisem nemoci. Na nakažlivou nemoc zareagovali pružně i obchodníci – 1. září se

¹¹² BOUDA, c. d., s. 211; BĚLINA – FUČÍK, c. d., s. 586.

¹¹³ MZA, B 14, inv. č. 4515.

¹¹⁴ KOŠTÁL, c. d., s. 850.

v novinách objevil inzerát na knihu vídeňského lékaře dr. Karla Kirchnecka *In der Cholerazeit*, mnohem zajímavěji však působí inzerát z 13. října, ve kterém majitel obchodu se smíšeným zbožím Franz Ingerle nabízel *pěkné a levné náhrobní kříže ve všech velikostech, bohatě pozlacené. Nikolsburger Wochenschrift* ze 17. listopadu (č. 43) zas informoval čtenáře o celkovém dopadu cholery v monarchii. Uvádí se zde, že v Uhrách zemřelo 21 556 obyvatel, v Dolním Rakousku 11 213, v Čechách 17 570 a na Moravě 27 274 obyvatel.¹¹⁵

Mírová jednání

V pondělí 23. července 1866 započalo na mikulovském zámku jednání o příměří, jímž mělo město Mikulov natrvalo vstoupit do evropských dějin, neboť zde, stejně jako o několik dní dříve v Hradce Králové, bylo napsáno první dějství tragédie, která vyvrcholila v roce 1933 nástupem Adolfa Hitlera k moci a dalšími známými událostmi. To ovšem tehdy muži, již zasedli v Mikulově k jednacímu stolku, tušit nemohli. Záměrně hovoříme o stolku, neboť podle svědectví Huga Ditrichštejn-Mensdorff-Pouillyho se jednalo u osmihranného stolku, který zobrazuje i okénková pohlednice vydaná v roce 1926 k 60. výročí prusko-rakouské války.¹¹⁶ Jednací místnost ve třetím patře zámku, nesoucí tehdy číslo 67, vyzdobená svíslé proužkovanými tapetami, není vůbec podobná místnosti, jakou vidíme na dvou známých rytinách zachycujících mikulovská jednání. Na nich ovšem nesouhlasí ani počet jednajících, protože jedna z rytin zobrazuje deset osob, kdežto druhá devět (chybí zde císař Vilém I., který se jednání skutečně nezúčastnil, byt do něj velmi důrazně zasahoval).¹¹⁷ Zcela v rozporu se skutečností je na obou rytinách přítomen Alexandr Mensdorff-Pouilly, jenž byl v té době prokazatelně ve Vídni, v Mikulově v době jednání nebyl přítomen ani italský vyslanec, ani rovněž zde zobrazený Karl von Werther, pruský diplomat a účastník mírových jednání v Praze.

Přestože prusko-rakouská válka řešila v prvé řadě vzájemné vztahy obou velmocí, do tehdejšího dění byly aktivně zapojeny i další státy německého prostoru a v neposlední řadě i Itálie. Nicméně již od počátku rozhodl pruský ministerský předseda Bismarck, že jednání o ukončení bojů spolu povedou pouze zástupci Rakouska a Pruska.

Zástupci rakouského císaře Františka Josefa I. přijeli do Mikulova odpoledne 22. července. Delegaci tvořili v podstatě pouze čtyři muži s nezbytným doprovodem, a sice někdejší mimořádný vyslanec vídeňského dvora v Berlíně Alois hrabě Károlyi von Nagy Károlyi, dále zplnomocněný ministr Adolf svobodný pán Brenner-Felsach, atašé hrabě Kufstein a konečně bývalý ministr války (v letech 1860–1864) polní zbrojmistr August von Degenfeld-Schonburg, pověřený vést jednání ve vojenských otázkách.¹¹⁸ Vyslanci vídeňského dvora se ubytovali na náměstí v budově okresního úřadu v bytě okresního hejtmána a dalších místnostech.¹¹⁹ I když zámek byl přeplněn pruským vojskem a královským dvorem, je nepochybné, že ubytování rakouských zplnomocněnců v podhradí mělo symbolizovat jejich postavení zástupců poraženého nepřítele. Ihned po příjezdu se členové rakouské delegace formálně představili pruským protějškům a navázali, zatím

¹¹⁵ Nikolsburger Wochenschrift, roč. 7 (1866), č. 30 (18. 8. 1866), č. 31 (25. 8. 1866), č. 32 (1. 9. 1866), č. 38 (13. 10. 1866) a č. 43 (17. 11. 1866). Nejnovější literaturou podávaná čísla se ovšem výrazně liší, v Čechách mělo zemřít 30 000 lidí stejně jako v Uhrách, v Dolních Rakousích 10 000 a na Moravě a ve Slezsku 50 000 lidí (BĚLINA - FUČÍK, c. d., s. 586).

¹¹⁶ MZA, G 140, inv. č. 2597, kart. 613.

¹¹⁷ O jednací místnosti hovoří DEUTSCH, c. d., s. 38.

¹¹⁸ Österreichische Kämpfe, c. d., s. 182. Většina prací neuvádí atašé Kufsteina; podle Brunna i očitého svědka Hanse Wachenhufena v Mikulově však byl (WACHENHUFEN, c. d., s. 217).

¹¹⁹ MZA, G 140, inv. č. 2502, kart. 590.

Pruský kancléř Otto von Bismarck
(fotografie na dvoustraně z archivu autorů)

Graf Benedetti.

Francouzský vyslanec Vincent hrabě Benedetti

neformální, první kontakty. Skutečná jednání začala druhého dne.¹²⁰

Kancléř Bismarck samozřejmě věděl, že pruským hlavním stanem obývaný zámek patří rakouskému ministři zahraničních věcí a jeho manželce, proto se také nechal slyšet s ironií sobě vlastní: „*Můj Schönhausen* (kancléřovo sídlo, pozn. M. S.) je *skromný domek proti tomuto knížecímu sídlu. Je přece jen lépe, když spím já u pana Mensdorffa, než kdyby on spal u mne v Schönhausenu.*“¹²¹

Za pruskou stranu k jednacímu stolu zasedli generál přechoty Helmuth von Moltke a především ministerský předseda Otto von Bismarck. Jednání v Mikulově byl přítomen rovněž bavorský ministr von Pfordten, který jej ovšem jen sledoval a nijak do vývoje událostí na Bismarckovo přání nezasahoval. Rozhovorů se kromě zástupců pruské a rakouské strany účastnil pouze francouzský vyslanec v Berlíně hrabě Vincent Benedetti, jehož přítomnost vyplývala ze zprostředkující role francouzského císaře Napoleona III. Benedetti měl do jednání vstoupit jenom v případě zásadních rozporů mezi pruskými a rakouskými zmocněnci. K jednání měl podle svého vlastního názoru zasednout i vyslanec Itálie hrabě Barral, kancléř Bismarck však italskou účast zde považoval za zbytečnou, neboť šlo pouze o předběžná mírová jednání, navíc Itálie, přestože byla rakouskou armádou poražena, měla spojeneckou smlouvou zajištěn zisk Benátska a v další územní zisky stejně doufat nemohla. V telegramu z 23. července dal italský vyslanec své vládě jasně na srozuměnou, že od Pruska nemůže očekávat jakýkoli příznivý postoj k dalším nárokům na rakouské državy na Apeninském poloostrově. Itálie by proto podle Bismarcka udělala nejlépe, kdyby

¹²⁰ O mikulovských jednáních podrobně BUSCH, Wilhelm: Der Kampf um den Frieden in dem preussischen Hauptquartier zu Nikolsburg im Juli 1866, *Historische Zeitschrift*, č. 92 (1904), s. 418–455 a ROLOFF, Gustav: Brunn und Nikolsburg. Nicht Bismarck, sondern der König isoliert, *Historische Zeitschrift*, č. 136 (1927), s. 457–501, s. dílčími nepřesnostmi rovněž HOSÁK, c. d., s. 3–18.

¹²¹ UHLÍŘ, Dušan: Moravský pitaval, Brno 2011, s. 266.

také vyhlásila klid zbraní. Hrabě Barral se cítil takovým přístupem uražen a bez rozloučení Mikulov na protest opustil, čímž naopak zasrazil pruského kancléře.

Ráno 23. července došlo poměrně hladce k dohodě Degenfelda s Moltkem o vyhlášení pětidenního klidu zbraní, který měl začít platit téhož dne přesně v poledne. Klid zbraní ovšem znamenal pouze zastavení přímých ozbrojených akcí, k přesunům vojsk obou stran nadále docházelo. Teprve po prozatímním skončení bojových operací byla otevřena cesta k vlastním mírovým jednáním, která byla zahájena v poledne 23. července 1866. Přestože bylo v rámci jednání počítáno se zprostředkovatelskou rolí Francie, rozhovory proběhly nakonec v podstatě pouze dvoustranně mezi zástupci Rakouska a Pruska. Vyslanci císaře Františka Josefa I. byli panovníkem 21. července před svým odjezdem do Mikulova zplnomocněni souhlasit s rozpuštěním Německého spolku a vystoupením Rakouska z něho, souhlasit s vytvořením Severoněmeckého spolku, dále byli zplnomocněni souhlasit s neutralizací jihoněmeckých států a popřípadě se vznikem jihoněmeckého spolku. Naopak nesměli jednat o jakýchkoli územních ústupcích s výjimkou již zmíněného Benátska. Přesně byla rovněž ze strany rakouské vlády stanovena výše válečných reparací. Všechny tyto instrukce vycházely z jednání s Francií jako zprostředkovatelem mírových dohod. Po roli garanta evropského míru toužil zvláště císař Napoleon III., ne zcela důstojný nástupce svého velkého strýce téhož jména. Nakonec však hlavní iniciativu stejně převzalo Prusko. O zdařilé neutralizaci budoucího soupeře svědčí i naprostá absence jména francouzského diplomata na jakémkoli dokumentu vzniklém na mikulovských jednáních. Pro případný nezdar a další vývoj v otázce podmínek příměří byla ve Vídni připravena malá armáda rakouských důstojníků s úkolem zajišťovat mezi hlavním městem monarchie a Mikulovem kurýrní službu, která fungovala už několik dní.

Pokud vezmeme v úvahu rakouské ústupky ve srovnání s dosavadním průběhem války, byly rozhodně velmi mírné. Ve skutečnosti ovšem situace Pruska nebyla natolik optimistická, jak by si král Vilém I. a hlavně jeho generálové přáli. Jejich cílem byla naprostá porážka nepřítelů a vítězný pochod pruské armády po hlavním vídeňském bulváru. Zkušený a hlavně

Pruský princ Bedřich Karel, synovec Viléma I.

Polní zbrojmistr August von Degenfeld-Schonburg

Tajný rada Alois hrabě Károlyi von Nagy Károlyi

Rytina zachycující mírová jednání, verze s pruským králem (archiv autorů)

prozíravý politik Bismarck měl názor zcela jiný. Protřelému kancléři bylo jasné, že Rakousko představuje pro Prusko v evropském prostoru logického budoucího spojence a těžko může po někom, kdo byl vojensky ponížen přehlídkou nepřátelské armády ve vlastním hlavním městě, chtít uzavření spojeneckých smluv. Takový pohled byl ovšem nepřilíš chytrému Hohenzollernovi, jehož obzor byl velmi blízký obzoru většiny pruské generality, na hony vzdálen. Uzavření míru však nahrávala i vojenská situace. Rakouská armáda sice byla u Hradce Králové drtivě poražena, přesto si však zachovala bojeschopnost a přes Horní Uhry (Slovensko) se stahovala k Vídní. K hlavnímu městu spěchala z Itálie i podstatná část Jižní armády arcivévody Albrechta, nyní již vrchního velitele rakouské ozbrojené moci. Po shromáždění obou armád a jejich uspořádání před Vídní mohly být a také byly rakouské pozice na Dunaji velmi silné. Pruská armáda sice stála na dohled od Vídně, ale potýkala se s neustále se prodlužujícími komunikačními liniemi, v této době stále ještě těžko zvládnutelnými, s problémy vyplývajícími z absence obléhacího dělostřelectva a hlavně s propuknuvší epidemií cholery, která doslova kosila pruské vojáky po stovkách a velmi výrazně narušovala bojeschopnost jednotek.

Taková situace panovala v poledních hodinách onoho 23. července 1866. Jednání v salónku ve třetím patře mikulovského zámku zahájil Otto von Bismarck svým návrhem textu příměří. S prvními třemi body, týkajícími se uspořádání Německa, rakouský vyslanec Károlyi souhlasil, odmítl však zcela jasně bod čtvrtý, v němž se řešila otázka reparací, čili válečného odškodnění. Bismarck totiž požadoval 100 milionů pruských tolarů, přímo od Rakouska pak polovinu této částky. Druhou polovinu měly zaplatit německé státy válčící po boku rakouského spojence, v první řadě Sasko; o této části se však v Mikulově příliš nejednalo. K oběma sumám Bismarck došel na základě výpočtů, kolik válka doposud stála, rozhodně nešlo o částku vymyšlenou. Károlyi naopak požadoval od výsledné sumy odečíst podíl Rakouska na válce s Dánskem v roce 1864 a s tím související správu získaných vévodství. Bismarck souhlasil a byl ochoten odečíst 12 milionů pruských tolarů. Tím ale dohadování neskončilo, protože Rakousko dále požadovalo

Rytina zachycující mírová jednání, verze bez pruského krále (archiv autorů)

finanční odškodnění za pruské kořistění po dobu války. Moltke ani Bismarck s tímto požadavkem sice nesouhlasili, ale nakonec odečetli dalších osm milionů. Pod nově vypočtených 30 milionů již Prusové rozhodně jít nechtěli, Rakousku se ovšem i tato částka zdála příliš vysoká. V další fázi jednání Bismarck navrhl, že zcela odstoupí od finančních náhrad výměnou za určité územní ústupky na společných prusko-rakouských hranicích. O této otázce však rakouští zmocněnci jednat nesměli, a vyžádali si proto odložení jednání, aby mohli získat z Vídně nové instrukce. Podobné licitace nastaly i při rozhovorech o posledním, pátém bodu Bismarckova návrhu, který se týkal územních změn v Německu. Rakousko chtělo v prvé řadě zachovat celistvost svého nejvýznamnějšího spojence Saska. Do otázky budoucnosti Saska se navíc vložil i pruský král. Po objasnění všech sporných bodů byla jednání na dva dny, do 25. července, přerušena. Z instrukcí do Mikulova rychle zaslanych z Vídně však jednoznačně vyplynul příkaz jednat dále výhradně o finančních otázkách. Územní ztráty byly vyloučeny.

Situace se naopak vyhrotila v pruském táboře. Vojáci v čele s králem se již viděli pochodovat Vídní a jakékoli ústupky Rakousku nebyli ochotni akceptovat. Bismarck byl nucen najednou bojovat, jak se sám vyjádřil, na dvou frontách a neviděl naději na úspěch. *Mé nervy podlehly dojmům, které se na mě ve dne v noci hrnuly; mlčky jsem vstal, šel jsem do sousední ložnice a tam jsem byl přepaden prudkým křečovitým pláčem. Mezitím jsem slyšel, jak byla ve vedlejším pokoji válečná rada přerušena.*¹²² Takto Bismarck později vzpomínal na těžké chvíle na mikulovském zámku, kdy měl paradoxně nejvíce potíží s vlastním panovníkem. Večer 23. července Bismarck ve svém pokoji v klidu sepsal pro krále obsáhlý list, ve kterém Vilémovi I. popsál všechny své záměry a politické plány a zdůraznil, jak je nemoudré pouze kvůli prestiži, pár čtverečným mílím území a několika milionům tolarů navíc čelit v budoucnu mezinárodním komplikacím i možnému vměšování Francie a snad i Ruska, kdyby se válka měla protahovat.

¹²² LUDWIG, Emil: Bismarck, Praha 1931, s. 266.

Prusko už přece dosáhlo toho, zač vedlo válku. Na druhý den byl pak pozván přímo ke králi na formální audienci, kde měl poslední možnost své názory obhájit.

Vilém I. však zůstal neoblomný, navíc vznesl nové požadavky na anexi rakouských území. To samozřejmě bylo pro Rakousko i pro Bismarcka zcela nepřijatelné. Kancléř se otřesen vrátil do svého pokoje. Jeho první myšlenkou bylo okamžitě podat demisi a vstoupit do pluku jako důstojník, jít do války a nechat za sebou všechny starosti. *Byl jsem v takové náladě, že se ve mně vynořila myšlenka, zda by nebylo lépe vyskočiti z okna čtvrtého poschodí; a neohlédl jsem se, když jsem uslyšel otvírat dveře, ačkoli jsem tušil, že vstupuje*

Okénková pohlednice vydaná k 60. výročí prusko-rakouské války. Zachycuje místa spojená s událostmi roku 1866 (Regionální muzeum v Mikulově, sbírka pohlednic, inv. č. 621)

korunní princ, kolem jehož pokoje jsem na koridoru šel. Cítil jsem jeho ruku na mém rameni, když říkal: „Víte, že jsem byl proti válce; pokládal jste ji za nutnou a máte za to odpovědnost. Jestliže jste nyní přesvědčen, že cíle bylo dosaženo a že musí být uzavřen mír, jsem ochoten přispěti vám a zastati se vašeho mínění u otce.“¹²³

Je téměř jisté, že kancléř své vzpomínky pro potomky poněkud přikrášlil (jednání se neodbývala ve čtvrtém patře, ale ve třetím, i když vysoko na skále), aby více vynikla naléhavost situace i jeho vlastní zásluhy na pozdějším vývoji. Přesný průběh zákulisních rozhovorů neznáme, nicméně obecně se předpokládá, především na základě Bismarckových pamětí, že korunnímu princovi Bedřichu Vilémovi se opravdu podařilo svého otce pohnout k souhlasu s navrženými body a mohlo se opět usednout k jednacímu stolu.¹²⁴ Na druhé straně je známá i Vilémova poznámka, z níž vyplývá, že v dané situaci si nemohl dovolit Bismarcka ztratit a musel přijmout *hanebný mír*.¹²⁵ Kancléř tehdy snad opravdu pomýšlel na demisi. Sebevraždu skokem z okna jistě neplánoval a jen dodatečně celý spor zdramatizoval.

Další jednání, která byla zahájena 25. července 1866, se nesla v poněkud dusnější atmosféře, protože Bismarck nemohl nyní rakouským vyslancům jakkoli ustupovat. Na

¹²³ LUDWIG, c. d., s. 267.

¹²⁴ TAYLOR, Alan John Percivale: Bismarck, Praha 1998, s. 94.

¹²⁵ URBAN, Otto: Vzpomínka na Hradec Králové, Praha 1986, s. 305.

pořad jednání se dostala hlavně otázka reparací. Za lvího podílu hraběte Benedettiho, který bojoval za rakouské požadavky, se všechny jednající strany dohodly na celkové výši 40 milionů tolarů, z nichž se ovšem odečetlo 15 milionů za válku v roce 1864 a správu získaných vévodství a dalších pět milionů jako kompenzaci za vydržování pruské armády od uzavření příměří do opuštění země. Nakonec rakouská vláda vyvázla z nepodařené války s 20 miliony tolarů, což činilo necelých 40 milionů rakouských zlatých.¹²⁶ Sporným bodem jednání byla rovněž otázka zachování územní celistvosti Saska, což se sice podařilo, ovšem za cenu jeho členství v Severoněmeckém spolku pod pruskou patronací. O této podmínce nehodlal Bismarck diskutovat a pohrozil okamžitým přerušáním jednání.

S konečným návrhem textu předběžné mírové dohody byla 26. července 1866 seznámena rakouská vídeňská vláda a prostřednictvím hraběte Mensdorffa i císař František Josef I. Přestože ani ve Vídni nepanovala v otázce přijetí pruských požadavků shoda, nakonec mohl ministr zahraničních věcí Mensdorff v 16,45 hodin telegrafovat do Mikulova císařovo přijetí předběžných mírových návrhů. Téhož dne v podvečer zástupci rakouského císařství a pruského království předběžnou dohodu o míru podepsali. Za rakouskou stranu tak učinil Alois hrabě Károlyi, za pruskou Otto von Bismarck. Současně ujednanou smlouvou o příměří, které mělo započít po vypršení dosavadního klidu zbraní 2. srpna 1866 a trvat následující čtyři týdny, podepsali generál pěchoty von Moltke za Prusko a hrabě Degenfeld-Schonburg za Rakousko.

Z jednotlivých bodů dohody vyplývalo, že po celou dobu příměří až do uzavření definitivního míru budou pruská vojska okupovat rakouské teritorium po čáru Cheb – Plzeň – Tábor – Jindřichův Hradec – Znojmo, na jihu měla hranici tvořit řeka Dyje až ke svému ústí do Moravy, jejíž tok pak určoval východní hranici obsazeného území. Zaopatření okupačních pruských jednotek spočinulo na rakouské straně, za to ovšem nesměli Prusové požadovat jakoukoli formu kontribuce. Výše denních dávek byla stanovena podle předpisů platných pro rakouskou armádu.

Odchod pruské armády a sčítání ztrát

Dne 26. července 1866 začaly platit podmínky na zámku podepsané předběžné mírové dohody, pruská okupace se pomalu chýlila ke konci a na počátku srpna začali Prusové opouštět zámek i Mikulov. Ještě před tím, 29. července, se pruský král Vilém I. vydal na svou druhou delší cestu z Mikulova. Cílem královny vyjíždky, na které ho doprovázel oddíl 20 kyrysníků, byla inspekce jednotek umístěných v Rakousku. Vilém vyjel z Mikulova ráno a přes Břeclav a Mistelbach dojel až do Wolkersdorfu. Někteří důstojníci se však domnívali, že hlavním královým úmyslem bylo alespoň z dálky vidět Vídeň.

Ten den se také Prusové začínali pomalu připravovat na cestu domů; oproti rychlému pochodu z poloviny července proběhlo nyní balení v klidu a byla využita i železnice. V Mikulově na zámku vojáci naložili nákladní vozy a odjeli s nimi do Břeclavi na nádraží, kde byl náklad přeložen na vlak a ten vypraven přes Brno do Pruska. Počínaje 30. červencem začaly pruské jednotky opouštět území Dolního Rakouska. Některé oddíly tak na své zpáteční cestě opět prošly naším městem. Hned 30. července to byla 2. gardová pěší divize generálporučíka Heinricha Ludwiga Franze von Plonskiho,¹²⁷ 31. července a 1. srpna části 4. pěší divize.

V úterý 31. července odpoledne se ze své cesty vrátil i Vilém I., aby v Mikulově již jen přenocoval a dalšího dne v půl čtvrté odpoledne odtud směrem na Brno odjel. Ještě

¹²⁶ Pruský tolar měl vůči rakouskému zlatému kurz 1,9 : 1 (URBAN, c. d., s. 302).

¹²⁷ Druhou gardovou pěší divizi tvořily: gardový granátnický pluk č. 1 císaře Alexandera, gardový granátnický pluk č. 2 císaře Františka, 3. gardový granátnický pluk královny Elisabethy, 4. gardový granátnický pluk královny Augusty, prapor gardových střelců, gardový pionýrský prapor, 3. gardový hulánský pluk a 4. baterie od gardového polního dělostřeleckého pluku.

Pruský kyrysník (SOKA Mikulov, archiv obce Kobyly, inv. č. 486, fasc. 5)

před svým odjezdem se však vydal i s celým svým dvorem na náměstí a uskutečnil přehlídku městem procházejících pruských jednotek. Prý zde stál déle než dvě hodiny. Z Mikulova pak král odjel zřejmě bez dalšího loučení, naopak generál von Moltke i další generálové ubytovaní na zámku nešetřili při odjezdu slovy chvály a díky za starostlivou péči, které se jim zde dostalo.

O dva dny později, 2. srpna, odjel v půl deváté ráno z Mikulova i princ Bedřich Karel a o hodinu a půl později opustil město kancléř Bismarck a celý hlavní stan pruské armády.

Z města odešel rovněž II. prapor pěšího pluku č. 61, zůstal zde pouze poručík von Zitzewitz s několika muži k dočasné ochraně lazaretu umístěného v gymnáziu. Posledními pruskými jednotkami, které prošly Mikulovem 4. srpna 1866, byly 7. a 8. pěší divize.

Odjezdem kancléře a hlavního stanu sice zámeckému hejtmanovi skončily starosti s ubytováním a zaopatřováním královského dvora, nicméně na zámek začali přijíždět důstojníci z jednotek pochodujících přes město, které také musely dostat najíst, a pokud se zde rozhodly přenocovat, bylo nutné jim nocleh zajistit. Tyto povinnosti sice zpravidla ležely na bedrech městské samosprávy, důstojníci ovšem toužili po ubytování na zámku. Po odjezdu hlavního stanu se na zámek dostavil jako ubytovatel poručík von Böhmken, jehož úkolem bylo zajistit kvartýry pro jednotky, které měly Mikulovem procházet. Konkrétně se jednalo o 4. durynský pěší pluk č. 72 z 8. pěší divize generálporučíka von Horna, pochodující z Prešpurku (Bratislava). Stejná situace se opakovala o den později, kdy přes Mikulov procházel předvoj Labské armády pod velením generálmajora von Schoelera. Štáb divize o čtyřiceti mužích a dvaceti koních, vezoucí dva ukořistěné poštovní vozy c. k. pošty, se také ubytoval na zámku. A tak to šlo po všechny další dny, kdy pruské jednotky odcházely přes Mikulov zpět do vlasti. Jak již bylo dříve řečeno, po odchodu hlavního stanu z Mikulova chtěli pruští vojenští lékaři přesunout cholerový lazaret z gymnázia na zámek, naštěstí však na naléhání městské rady i s ohledem na obtíže spojené se stěhováním se toto nerealizovalo.¹²⁸

V souladu s podmínkami příměří se začali vracet zpět uprchlí úředníci, aby pomáhali organizovat odchod pruské armády. Podmínky nyní byly mnohem jednodušší, lidem odpadla povinnost pruské vojáků stravovat, to nyní musela zajistit pruská armáda ze svých skladů, i když na účet vídeňské vlády. Podle výnosu rakouského státního ministerstva z 2. srpna 1866 převzaly pro období 2.–12. srpna zajišťování zásobování rakouské úřady, po 12. srpnu pruská vojenská velitelství. Do 12. srpna fungovalo toto nařízení v praxi tak, že okresní úřady jen vyhlásily nároky rakouské a pruské armády a obyvatelstvo je muselo splnit. Po 12. srpnu museli lidé vojáků pouze ubytovat a z dodaných potravin jim uvařit jídlo. Pokud by vojenské sklady nemohly z nějakého důvodu dostatek potravin zajistit, přešla tato starost na příslušného ubytovatele, který měl spolupracovat s místními okresními úřady nebo městskými výbory. Na všechny dodané potraviny muselo být vystaveno řádné potvrzení pro pozdější proplacení.¹²⁹ Pruské nároky přitom byly přesně specifikovány. Každý prostý voják a poddůstojník měl nárok denně na libru a 26 lotů chleba, 0,5 libry masa nebo slaniny, 1,5 lotu soli, lot kávy, 6 lotů rýže, popř. odpovídající množství krup nebo luštěnin, a 0,25 žejdlíku kořalky. Důstojník dostával stravu bohatší a ve větším množství, k obědu musel dostat polévku, maso se zeleninou nebo pečené maso s přílohou a žejdlík vína. Píce pro koně byla stanovena na 11,5 libry ovsu, 3 libry sena a 3,5 libry slámy. To vše za úředně stanovené ceny, například libra chleba stála 7 krejcarů, libra masa 26 krejcarů.¹³⁰

Pokynem moravského zemského místopředsedy z 23. srpna 1866 bylo okresním hejtmanům nařízeno vytvořit v každém okrese vyšetřovací komisi pro zjištění škod způsobených c. k. armádou, saskou armádou a samozřejmě pruskou královskou armádou. Škody způsobené Prusy se měly rozlišit na škody způsobené do 1. srpna 1866 a na škody vzniklé do odchodu pruské armády. Základním kritériem pro stanovení škod bylo určení minima potřebného k zajištění výživy domácnosti a chodu hospodářství, aniž by nastala nouze. Komise tvořili kromě okresního hejtmana a faráře předseda okresního hospodářského spolku, daňový dozorce nebo výběřčí, dva velkostatkáři, dva zástupci měst a průmyslníků a tři až šest reprezentantů venkovských obcí. Kromě těchto členů mohli být přizváni ještě další členové s poradním hlasem z řad továrníků, velkostatkářů či starostů. Pro celou

¹²⁸ MZA, G 140, inv. č. 2505, kart. 590.

¹²⁹ KOŠTÁL, c. d., s. 855–856.

¹³⁰ ŠPIRITOVÁ, Alexandra: Válečné odškodnění obyvatelstva v Čechách po roce 1866, *Paginae historiae*, roč. 4 (1996), s. 192–193; Moravská libra vážila 0,56 kg, žejdlík byl 0,334 l a lot 17,5 g. Viz HOFMANN, c. d., s. 71, 72, 99. Úředně stanovené ceny viz MZA, F 72, inv. č. 152, kart. č. 198.

tuto činnost byly sestaveny podrobné formuláře, kam se zapisovaly veškeré škody včetně druhu újmy, tedy rekvizice, kontribuce, obstarávání potravin a píce i dalších potřeb nebo i škody vzniklé na polích pochoduujícími či bojujícími vojáky. Formuláře byly rozděleny na tři skupiny, a sice:

- A – škody způsobené po celou válku od saského a rakouského vojska
- B – škody způsobené pruským vojskem od počátku války do 1. srpna 1866
- C – škody způsobené pruským vojskem od 2. srpna 1866 do odchodu vojska

Tyto formuláře, které poté obce zajišťovaly, měli vyplňovat společně starostové obcí a správci velkostatků. Podklady pro výkazy dodávali do osmi dnů prostřednictvím obecních zastupitelstev vlastní poškození.

Jakkoli byl postup při zjišťování škod z války s Pruskem velmi pečlivý, nikomu se nedostalo plné náhrady. Zcela vyloučeny z náhrad byly škody vzniklé vlastními válečnými operacemi, pochodem vojska, škody nahodilé nebo pramenící z výtržností.¹³¹ Stejný postup při stanovení konečných škod způsobených válkou se samozřejmě prováděl i v Mikulově. Bohužel vinou absence písemností městského úřadu z této doby nemáme možnost zjistit dílčí škody v jednotlivých domech. Jediné z Mikulova vyplněné formuláře A, B a C pocházejí z písemností někdejšího velkostatku Mikulov a zde jsou škody z celého města zaznamenány jen velmi povšechně a obsahují pouze souhrnné částky. Podle konečného vyúčtování uzavřeného 29. listopadu 1866 byly škody způsobené prusko-rakouskou válkou ve městě Mikulově následující:¹³²

	Výkaz A	Výkaz B	Výkaz C	Celkem
Křesťanská obec	3 297 zl. 41 kr.	52 078 zl. 57 kr.	2 015 zl. 77 kr.	57 391 zl. 75 kr.
Židovská obec	-	8 567 zl.	1 513 zl. 90 kr.	10 080 zl. 90 kr.

Tabulka je více než výmluvná – největší škody byly samozřejmě způsobeny pruskou armádou během jejího pobytu ve městě od příchodu do uzavření příměří, což v případě Mikulova činilo dva týdny. Škody způsobené rakouskou armádou jsou v celkové sumě poměrně zanedbatelné, v židovské obci nevznikly vůbec žádné. Škody nahlášené po 1. srpnu 1866 jsou rovněž velmi nízké, což bylo evidentně dáno podmínkami, na nichž se obě strany dohodly, navíc v této době se Prusové chovali mnohem klidněji a vstřícněji než během pochodu na jih k Vídni. Jiný oficiální pramen pro zjištění škod v roce 1866 bohužel nemáme, nicméně v práci *Zwei Monate Preussisch* publikované v roce 1866 jsou škody města Mikulova vyčísleny na 93 000 zlatých, z nichž 25 000 měl tvořit podíl židovské obce.¹³³ Autor se samozřejmě na žádný pramen neodvolává, je však možné, a text by se tak dal pochopit, že sečetl všechny škody včetně škod zámku, které ve výše uvedené tabulce zahrnutý nejsou. V seznamu datovaném 13. září 1866 vyčíslil hejtman Brunn škody způsobené zde během přítomnosti pruského hlavního stanu na 1 003 zlatých 49 krejcarů.¹³⁴ V seznamu sestaveném 16. března 1867 rovněž zámeckým hejtmanem jsou všechny položky uvedeny podrobně, jen výsledná částka 1 082 zlatých se poněkud liší od té předchozí (seznam v příloze tohoto článku). Rozdílnost obou čísel je zřejmě způsobena zcela odlišným charakterem obou soupisů, protože druhý z nich byl sestaven pro potřeby knězny Alexandry z Dittrichštejna a nešlo v něm o získání náhrad.¹³⁵ Zde rozhodně stojí za povšimnutí různé zničené či snad ukradené předměty, některé poměrně drahé, což příliš nepřidává na cti „vzdělaným a inteligentním“ pruským

¹³¹ KOŠTÁL, c. d., s. 855-856; MZA, F 72, inv. č. 152, kart. č. 198.

¹³² MZA, F 72, inv. č. 152, kart. č. 198.

¹³³ *Zwei Monate*, c. d., s. 262.

¹³⁴ MZA, F 72, inv. č. 152, kart. č. 198.

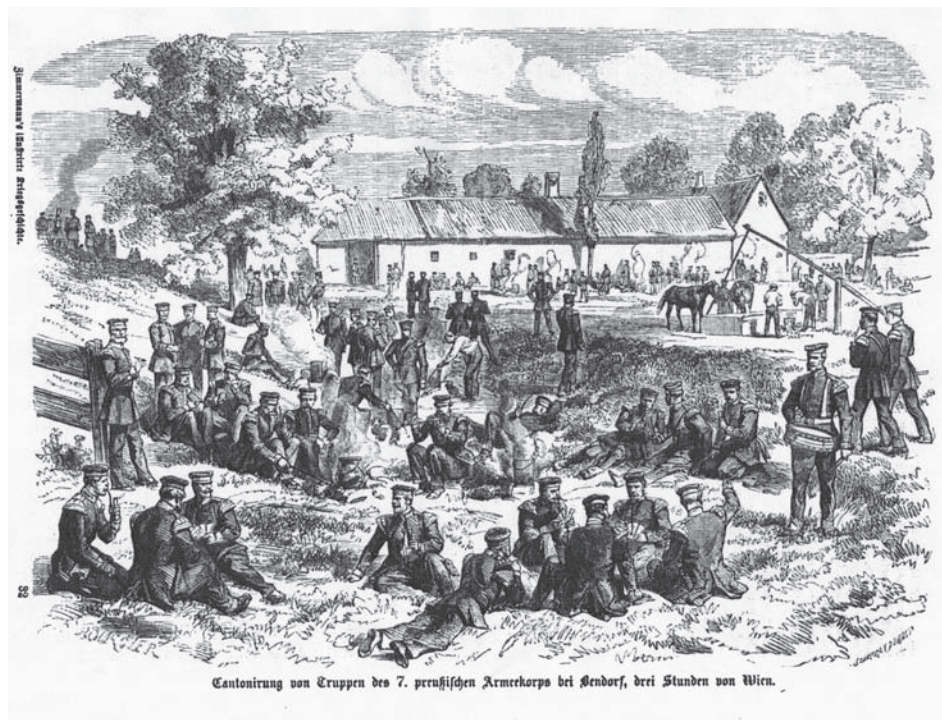
¹³⁵ MZA, G 140, inv. č. 2505, kart. č. 590.

důstojníkům. Ještě doplňme, že škody na celém panství byly vrchním správcem vyčísleny na 477 455 zlatých a 24 krejcarů, z toho na majetku velkostatku 14 724 zlatých a 1 krejcar.¹³⁶

Celá akce zjišťování škod vzniklých za války byla sice provedena podrobně a dospělo se skutečně k velmi přesným číslům, nicméně bylo naprostou iluzí očekávat, že vláda ztráty nahradí v plné výši, byť uvolnila na náhradu škod čtyři miliony zlatých a další milion přidal ze svého císař. Ani tato částka nemohla stačit, jen na Moravě a ve Slezsku dospěly komise k celkové sumě oprávněných nároků 8 722 034 zlatých, a to se zde bojovalo na rozdíl od severovýchodních Čech minimálně. Již z pokynu stanovit minimální výši prostředků nutných k překonání nouze jednoznačně vyplývá záměr státu ušetřit na náhradách co nejvíce peněz. Odškodnění mělo v rámci úspornosti probíhat částečně naturální formou z přebytků erárních zásob, především potravin, dobytka a koní. Zálohy na nahlášené škody mohly tvořit až polovinu výsledné částky, jen málokomu se toho ovšem dostalo. Komise postupovaly velmi přísně a často chyběly také poukázky, které měli lidé od pruské strany obdržet. Ústní svědectví se zcela pochopitelně považovalo za krajně nespolehlivé a pouze přispívalo k rozšíření protekce a klientelismu. V řadě případů se spory o uznání odškodnění táhly mnoho let, někdy i třicet, což samozřejmě nepřispívalo k důvěře lidí ve stát.¹³⁷

Ukončení prusko-rakouské války a její důsledky

Dne 10. srpna 1866 se v Praze setkal rakouský zplnomocněnec Adolf svobodný pán Brenner-Felsach se svým pruským protějškem Karlem von Wertherem, aby zahájili

Pruský tábor u Gendorfu, tři hodiny cesty od Vídně (archiv autorů)

¹³⁶ MZA, F 72, inv. č. 152, kart. č. 198.

¹³⁷ ŠPIRITOVÁ, c. d., s. 194–198; BĚLINA – FUČÍK, c. d., s. 595–596.

jednání o konečné podobě mírové smlouvy mezi Pruskem a Rakouskem. Dne 20. srpna pak byla v Berlíně zahájena také mírová jednání mezi Pruskem a Saskem. Ve středu 23. srpna 1866 byla v pražském hotelu U modré hvězdy, který stál naproti Pražské bráně v místech dnešní České národní banky, podepsána mírová smlouva, která definitivně ukončila prusko-rakouskou válku. Mírová smlouva mezi Rakouskem a Itálií byla podepsána až 3. října 1866 ve Vídni.¹³⁸

Celkový účet za tuto krátkou, leč velmi krvavou válku byl značně vysoký. Ve všech bojích v Čechách a na Moravě ztratila rakouská Severní armáda 10 404 vojáků a 12 494 jich pohřešovala (z nich značnou část bylo možno považovat za mrtvé), měla 30 418 raněných (z nich přibližně polovina byla zajata) a 22 040 vojáků padlo do zajetí. Přišla také o 7 861 koní a 220 děl. Saský armádní sbor měl 617 mrtvých, 1347 raněných a 197 zajatých vojáků a přišel o 188 koní. Pruské ztráty byly proti tomu minimální, neboť zahrnovaly 4 450 mrtvých, 459 nezvěstných a 2 675 raněných vojáků a ztrátu 1 630 koní. Na italském bojišti měla rakouská Jižní armáda v bitvě u Custozy 1 170 mrtvých, 3 984 raněných, 2 682 nezvěstných a 120 zajatých vojáků a ztratila 670 koní. Italské ztráty činily 712 padlých, 3 141 raněných, 4 243 nezvěstných a 89 zajatých.¹³⁹

Po podpisu mírové smlouvy se začaly pruské okupační jednotky stahovat z rakouského území a 19. září 1866 poslední pruský voják opustil území habsburské monarchie. Itálie, i přes své zjevné neúspěchy v bojích, získala celé Benátsko a natrvalo jej připojila ke svému území, a to včetně pevností Peschiera, Mantova, Verona a Legnano, které dlouhá desetiletí tvořily páteř rakouské obrany v tomto prostoru.¹⁴⁰

Pražskou mírovou smlouvou byl de facto rozpuštěn Německý spolek a Rakousko bylo s konečnou platností zbaveno možnosti jakkoli zasahovat do záležitostí „německých“ států. Vůdčí pozici v severoněmeckém prostoru mělo mít nadále jen Prusko, které ke svému území připojilo Hannovera, Hesensko, Nasavsko a svobodný stát Frankfurt nad Mohanem a samozřejmě i Holštýnsko, které bylo před válkou roku 1866 pod rakouskou správou.

Ještě v srpnu 1866 byl na troskách Německého spolku Pruskem vytvořen Severoněmecký spolek, jenž spolu s ním sdružoval veškeré německé státy ležící na sever od řeky Mohanu včetně Saska. Později si spojeneckou smlouvou zajistilo Prusko spolupráci i jiho-německých států – Bavorska, Bádenska a Württemberska.

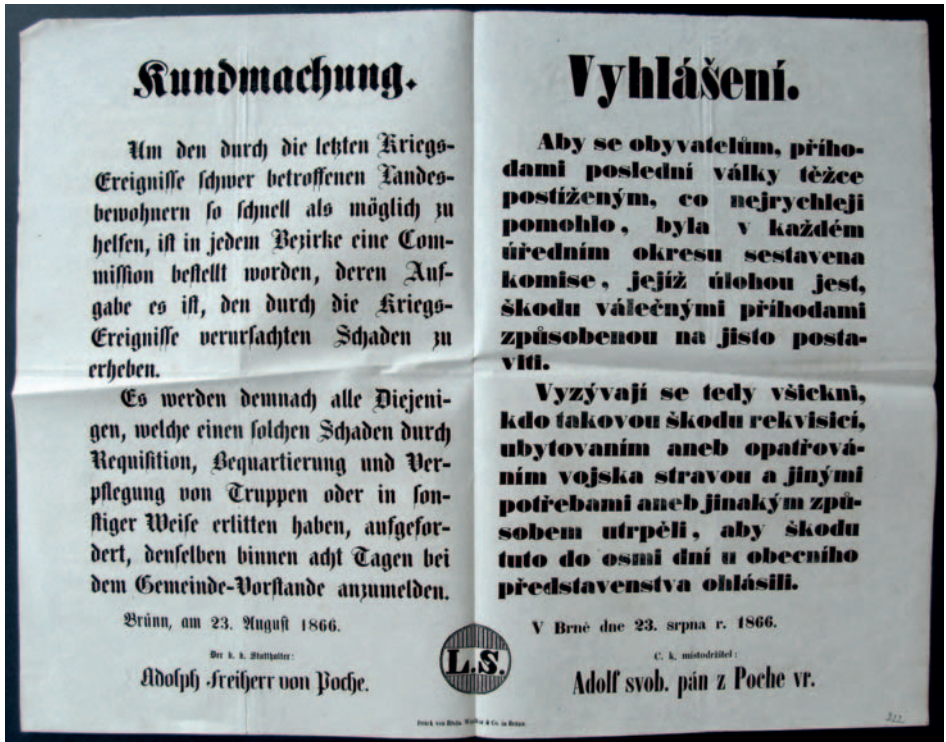
Po katastrofální porážce ve válce proti Prusku se v Rakousku znovu objevily obavy ze sílícího maďarského nacionalismu, který by mohl vést k dalšímu povstání v Uhrách, jak se tomu stalo již v roce 1848. Pro uklidnění situace byla tedy Uhrám poskytnuta rozsáhlá autonomie a již v únoru 1867 byly sestaveny podmínky tzv. rakousko-uherského vyrovnání, jež uherský parlament schválil 20. března 1867. Vznikla tak dualistická monarchie rozdělená na Království a země na říšské radě zastoupené (tzv. Předlitavsko), jež sdružovaly rakouské země, Čechy, Moravu, Slezsko, Istrii, Dalmácii, Halič a Bukovinu, a na Země koruny svatoštěpánské (tzv. Zalitavsko), ke kterým patřilo Uherské a Chorvatsko-slavonské království a svobodný přístav Rijeka. Toto rozdělení bylo stvrzeno 8. června 1867 korunovací Františka Josefa I. uherským králem. Monarchie se začínala nazývat Rakousko-Uhersko.

¹³⁸ Italské vojsko bylo již 24. června 1866 drtivě poraženo Jižní armádou arcivévody Albrechta v bitvě u Custozy a 20. července bylo italské loďstvo pod velením admirála Carla hraběte Pelliona di Persana přesvědčivě poraženo u dalmatského ostrova Visu rakouskou flotilou viceadmirála Wilhelma von Tegetthoffa. K dalším větším bojům v Itálii již nedošlo a 12. srpna 1866 bylo mezi rakouskou a italskou armádou podepsáno příměří.

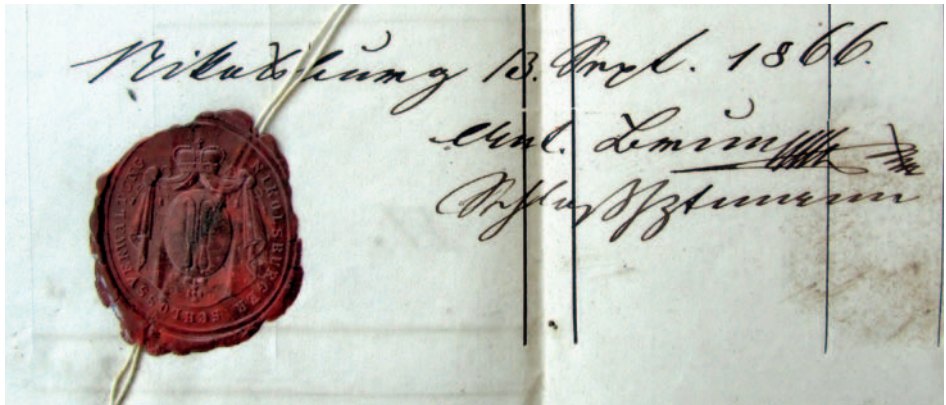
¹³⁹ Informace o ztrátách jsou čerpány z komplexních publikací generálních štábů Pruska, Rakouska i Saska, které byly vydány po válce roku 1866. V saských ztrátách jsou zahrnuti i vojáci zemřelí na následky svých zranění do listopadu 1866.

¹⁴⁰ Itálie nedosáhla na jižním bojišti žádného oslnivého úspěchu, přesto byla její role v prusko-rakouské válce významná, neboť vázala nezanedbatelnou část rakouských sil, které by jinak mohly být postaveny na severním válčišti proti Prusku. Tuto její roli si Otto von Bismarck velmi dobře uvědomoval, když s Itálií uzavíral spojeneckou smlouvu.

Výzva c. k. místodržitelství z 23. srpna 1866 k ohlášení škod způsobených válkou (Moravský zemský archiv v Brně, F 72, inv. č. 152, kart. č. 198)

Pečeť správy panství a podpis hejtmana Antona Brunna na výkazu škod z 13. září 1866 (Moravský zemský archiv v Brně, F 72, inv. č. 152, kart. č. 198)

Prusko po vítězství nad Rakouskem nadále posilovalo svou pozici v Evropě s jediným cílem, kterým bylo sjednocení veškerých německých států do jednoho mocenského celku. V cestě mu však stála Francie v čele s císařem Napoleonem III. V roce 1870 se však Bismarckovi podařilo Francii vmanévrovat do války, v níž ji Prusko drtivě porazilo, i když toto vítězství nebylo zdaleka tak snadné jako vítězství nad Rakouskem v roce 1866. V této válce muselo Prusko spolu s jihoněmeckými státy, které mělo po boku,

zaplatit krvavou daň. Dne 18. ledna 1871 bylo v Zrcadlovém sále paláce ve Versailles vyhlášeno Německé císařství (Německá říše) a pruský král Vilém I. byl prohlášen za prvního německého císaře. Německé císařství představovalo federaci všech německých států a svobodných měst (včetně Alsaska-Lotrinska, které musela Francie po své porážce Německu odevzdat), jejíž vnitřní vývoj a zahraničněpolitickou orientaci do značné míry ovlivňoval říšský kancléř Otto von Bismarck, který v této funkci setrval až do roku 1890.

Politické uspořádání Evropy vybudované po prusko-rakouské (1866) a prusko-francouzské (1870–1871) válce vydrželo až do roku 1918, kdy bylo s konečnou platností utopeno v krvi první světové války a mohutné mocenské celky budované po několika staletí byly rozervány na jednotlivé národní státy. Na otázku, zda byl rozpad Rakousko-Uherska a vznik samostatného Československa opravdu pro český národ tím nejlepším možným řešením, si v kontextu dalších událostí 20. století musí odpovědět čtenář sám.

Vzhledem k tomu, že se převážná většina rozhodujících vojenských střetnutí roku 1866 odehrávala na našem území, není překvapující, že se v prostoru Čech a Moravy do dnešní doby dochovalo více než 1 300 válečných hrobů a dalších památek připomínajících tuto válku. O ně již od roku 1888 pečují dobrovolné spolky, které vznikaly na místech jednotlivých bojišť. I přes výrazný útlum jejich práce po první i druhé světové válce činnost spolků zcela nezanikla a události prusko-rakouské války z historického povědomí národa vymazány nebyly. V roce 1990 tak mohl být obnoven Komitét pro udržování památek z války roku 1866, který již 26 let konje o tyto pomníky válečných událostí, a navazuje tak na odkaz svých předchůdců z konce 19. století.¹⁴¹

Pruský hřbitov

Bezesporu nejvýznamnější památkou na válečné události před 150 lety v Mikulově je hřbitov ležící u staré silnice do Drasenhofenu, kde našly místo svého posledního odpočinku více než dvě stovky pruských vojáků, kteří zde zemřeli na cholera. Díky městskému úřadu a Komitétu 1866 získal hřbitov v nedávné době zpět svou důstojnou podobu blízkou té, jakou mu krátce po jeho založení vtiskla paní Jakobine Luckenbach svou nezištnou a starostlivou péčí. Vraťme se však na začátek.¹⁴²

Je samozřejmé, že v průběhu nejméně dvou týdnů, kdy prusí vojáci v Mikulově umírali, nemohli být zemřelí pohřbíváni do jednoho společného hrobu, který by tak musel být celou dobu otevřený. Původně bylo na hřbitově několik menších hrobů, zřizovaných v závislosti na množství přivážených mrtvých těl. V té době zcela jistě nebyl čas zaznamenávat, kde který voják leží, takže nynější náhrobky jednotlivých vojáků nejsou instalovány přímo nad jejich hroby, ale obecně nad hromadným pohřebištem. I když byly zřizovány pozůstalými záhy po smrti jejich blízkého, nelze předpokládat, už jen z obavy možné nákazy, že mohlo dojít k eventuální exhumaci, následné identifikaci jednoho z mnoha mrtvých a k dodatečnému samostatnému pohřbu. Náhrobky zemřelých z roku 1866 mají často jen symbolický

¹⁴¹ Při psaní kapitol o obecném vývoji byla použita následující literatura: BĚLINA – FUČÍK, c. d.; Der Anteil des Königlich Sächsischen Armeecorps am Feldzuge 1866 in Oesterreich, Dresden 1869; Der Feldzug, c. d.; JEDLIČKA, Otakar: Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866. Díl 1–3, Pardubice 1883; KUDR, Karel: Válka rakousko-pruská 1866 v Čechách a na Moravě, Praha 1936; Österreichs Kämpfe im Jahre 1866. Band I–IV, Wien 1867–1869; RICHTER, Karel: Třeba i železem a krví, Praha 2007.

¹⁴² K mikulovskému pruskému hřbitovu vzniklo v posledních letech několik článků, které přinášely stále nové informace, jak se postupně objevovaly další a dosud neznámé prameny. Tato kapitola představuje souhrn známých informací. Viz SVOBODA, Miroslav: Pruský hřbitov v Mikulově, Bellum 1866, roč. 21 (2010), č. 1, s. 42–55, starší verze článku vyšla ve vlastivědném sborníku Jižní Morava, roč. 43 (2007), s. 71–84; SVOBODA, Miroslav – SYNEK, Jiří: Oprava pruského hřbitova v Mikulově v roce 2014, Bellum 1866, roč. 24 (2015), č. 1, s. 78–100; SVOBODA, Miroslav – SYNEK, Jiří: Dokončení opravy pruského hřbitova v Mikulově v roce 2015, Bellum 1866, roč. 25 (2016), č. 1, s. 87–89.

Pruský hřbitov s Juliem Nafem, foto F. Elstner (Regionální muzeum v Mikulově, sbírka fotografií, inv. č. PF 1559)

charakter a neoznačují přesně místo posledního odpočinku konkrétního jedince.¹⁴³ V srpnu a září 1866 byly hroby označeny zcela jistě jen prostými dřevěnými kříži a teprve postupem času byl hřbitov doplňován samostatnými kamennými či litinovými náhrobků.

Již před válkou jezdila za svými příbuznými do Mikulova paní Jacobine Luckenbach, vdova po purkmistrovi města Pillkallen ve Východním Prusku.¹⁴⁴ Žil zde manžel její neteře Laury, rozené Beyer, knihkupec Adolf Thiel a v letech 1860–1869 jeho rodinu paní Luckenbach téměř každoročně vždy na měsíc navštěvovala. V Mikulově zřejmě zažila v roce 1866 i pruskou okupaci s následnou epidemií cholery, která si vyžádala životy mnoha pruských vojáků. Pohnuta tragédií mladých lidí, mezi nimiž snad měla i nějakého příbuzného, započala paní Luckenbach za vydatné podpory Adolfa Thiela, nadšeného zahradníka, v červnu 1867 s úpravou místa posledního odpočinku zemřelých vojáků. Nejprve vysadili prvních šest stromů a záhy zde vyrostly i tři pomníky. Dva stejné, v podobě mramorového kříže, pořízené paní Luckenbach a obchodníkem Fabriciem z Magdeburgu, byly věnovány dvěma příslušníkům 1. magdeburského pluku č. 26 – poručíku Schröderovi a vícešikovateli Fabriciovi. Třetím byl malý kříž se jménem Franze Adamse z Weselu, fyzilíra 4. gardového granátnického pluku královny Augusty. Jeho zřízení iniciovala zřejmě Adamsova rodina. Zanedlouho poté byl péčí paní Brabandt vybudován litinový pomník jejímu synovi Gustavovi. Vyvrcholením úpravy hřbitova byla instalace velkého litinového kříže věnovaného památce všech zemřelých Prusů, který na žádost paní Luckenbach nechala zhotovit v pruské královské slévárně v Berlíně pruská královna Augusta. V pátek 17. května 1869 byl kříž na pruském hřbitově

¹⁴³ BRŮHA, Jan – DVOŘÁK, Jaroslav – POLÁČEK, Bohumil – VYCPÁLEK, Miroslav: Průvodce po bojišti u Hradce Králové z roku 1866, Hradec Králové 1996, s. 23.

¹⁴⁴ Stěžejním pramenem pro poznání vzniku mikulovského pruského hřbitova je osobní deník zakladatelky hřbitova paní Johanny Jacobine Luckenbach z Magdeburgu, psaný právě jako vzpomínka na období jejího působení v Mikulově v letech 1866–1869. Deník je uložen v Regionálním muzeu v Mikulově. V době založení hřbitova bylo paní Luckenbach téměř sedmdesát let, narodila se roku 1797.

Centrální kříž na pruském hřbitově (foto M. Svoboda)

hřbitově. Plukovník von Haas tak měl rozhodně důvod podporovat paní Luckenbach v její činnosti, byť sloužil u jiné jednotky, než je v jejím deníku uvedeno.

Instalaci kříže považovala paní Luckenbach zřejmě svůj úkol za skončený, někdy v druhé polovině roku 1869 odešla snad spolu s Thieleho rodinou do Vídně a do Mikulova přestala jezdit. Péči o hřbitov převzal knihkupec Julius Nafe, Thieleho nástupce nejen ve fungující firmě, ale i v péči o hřbitov. V létě 1869 přijela do Mikulova z Magdeburgu spatřit místo posledního odpočinku svého syna Alberta paní Clara Fabricius a během svého pobytu v Mikulově bydlela rovněž u knihkupce Thiela v domě na náměstí.¹⁴⁷ Sám Thiel se do Mikulova na pruský hřbitov přijel podívat naposledy v roce 1893. Za zmínku stojí, že celoživotním přítelem Bruna Thiela, syna Adolfa Thiela a Laury, roz. Beyer, byl notář Friedrich Schumann, jehož pamětem vděčíme za nebyvalé podrobnosti o průběhu pruské invaze v Mikulově.

Julius Nafe se narodil 25. července 1846 v obci Kröschendorf v tehdejším pruském Slezsku (dnešní Krzyżkowice v Polsku). Teoreticky se tak mohl aktivně účastnit

mikulovským proboštem Augustinem Bartensteinem slavnostně vysvěcen, přičemž v místním tisku byla u příležitosti této události otištěna krátká zpráva, která je na dnešní poměry snad až příliš naplněna větami oslavujícími hrdinství a věrnost vlasti, ale přesto přináší i několik zajímavých informací o vlastní slavnosti.¹⁴⁵

Podle slov paní Luckenbach měl na proměně místa posledního odpočinku pruských vojáků v důstojný hřbitov podílit rovněž plukovník W. von Haas, který měl být v roce 1866 údajně velicím důstojníkem magdeburského pluku. Tím však nebyl – W. von Haas v roce 1866 v hodnosti podplukovníka velel II. praporu 8. pomořanského pěšího pluku č. 61, v závěru roku 1866 byl povýšen na plukovníka a v roce 1867 převzal velení 2. durynského pěšího pluku č. 32.¹⁴⁶ Nicméně onen II. prapor pěšího pluku č. 61 byl posádkou v Mikulově, vykonával zde strážní službu a poměrně dost jeho příslušníků odpočíval na mikulovském pruském

¹⁴⁵ Nikolsburger Wochenschrift, roč. 10 (1869), č. 21 (22. 5. 1869), s. 3.

¹⁴⁶ HENNING, c. d., s. 294.

¹⁴⁷ Starší literaturou, počínaje prací mikulovského kanovníka Mathiase Maria Feyfara, bývá často paní Luckenbach s paní Fabricius zaměňována (FEYFAR, c. d., s. 353–354).

prusko-rakouského válečného konfliktu, protože v Prusku byla v této době zavedena všeobecná branná povinnost pro muže ve věku 20–39 let.¹⁴⁸ Do Mikulova přišel jako dvacetiletý zřejmě přímo za knihkupcem Brunno Thielem (mohli být i příbuzní), jehož živnost pak v roce 1871 přebral. O knihkupectví a nakladatelství se ale patrně staral hned po Thielově odchodu do Vídně o dva roky dříve. Nafe získal od Thieleho i dům se čtyřmi byty, č. p. 14 na náměstí, přičemž v jednom z nich s rodinou bydlel a v přízemí měl obchod s knihami, hudebninami a pohlednicemi. V roce 1890 začal spolupracovat s mikulovským fotografem Franzem Elstnerem, od něhož pocházejí také dvě fotografie pruského hřbitova, na nichž je zachycen i Julius Nafe a jeho manželka. Nakladatelské a knihkupecké činnosti se Nafe věnoval ještě v roce 1914, o sedm let později byl již na odpočinku a žil minimálně z nájmu ze tří bytů svého domu. V jednom z bytů bydlel v roce 1921 se svou rodinou Nafeho nástupce v obchodu Alois Bartosch. Ve čtvrtém bydlel ovdovělý majitel domu, který téhož roku, 26. března 1921, zemřel.¹⁴⁹

V roce 1890 zřídil Julius Nafe nadaci na udržování pruského hřbitova, z níž se v letech 1890–1898 každoročně vydávalo na jeho údržbu kolem 64 zlatých. Příjmy nadace se pohybovaly, vyjma let 1893 a 1894, kolem necelých sta zlatých, v uvedených dvou letech na účet nadace přibýlo 1 628 zlatých.¹⁵⁰ Za dlouholetou péči o hřbitov pruských vojáků obdržel Julius Nafe právem Zasluzný řád Pruské koruny. Lze předpokládat, vzhledem k výši výdajů nadace, že v devadesátých letech 19. století k žádným větším úpravám na hřbitově nedošlo a stále zůstával v podobě, v jaké byl po instalaci kříže a jak jej také zachytil fotograf Franz Elstner na nejstarším známém snímku hřbitova.¹⁵¹ Na něm za jedním z náhrobků, konkrétně za kamennou deskou se jménem Ernsta Ackermanna, stojí vybraně oblečený štíhlý muž s tmavou bradkou, kterého text na reversu fotografie představuje jako Julia Nafeho. Téhož dne vznikla i druhá fotografie hřbitova, pořízená z opačné strany, na níž je Nafeho manželka. Z dalších dnes známých a většinou již publikovaných fotografií vyplývá, že v průběhu první poloviny 20. století původní parková úprava hřbitova pomalu ztrácela svou úhlednost. Po celou dobu přítomnosti německy mluvících obyvatel v Mikulově však hřbitovu byla odpovídající péče věnována, i když po odchodu či smrti Julia Nafeho se tak starostlivý a pečlivý správce již nenašel. Do roku 1945 bylo provedeno nové oplocení hřbitova pletivem a zbudovány se zde rovněž betonové obrubníky. Po roce 1945 a hlavně po uzavření hraničního pásma nikdo o místo posledního odpočinku pruských vojáků nejevila zájem a hřbitov pomalu zarůstal travou, křovím a náletovými stromy. Naštěstí nebylo možné hřbitov běžně navštěvovat, a tudíž ani ničit, chátrání měl na svědomí pouze zub času, a nikoli vandalové. Ti se projevili až v devadesátých letech ničením některých stále ještě stojících náhrobků. Těžko říci, kdy také zmizely všechny železné kříže, které byly na některých náhrobcích. V této době se občas na konci léta na úpatí centrálního kříže objevil věnec se stuhou, dokládající, že na zemřelé vojáky nezapomněli alespoň bývalí obyvatelé Mikulova, kteří rovněž jako ti dnešní nemají s padlými vojáky v podstatě nic společného.

Všechny novodobé snahy o opravu mikulovského pruského hřbitova již na svém počátku narážely na nedostatek finančních prostředků. Bylo tedy zřejmé, že je nutno pro tento záměr získat finance prostřednictvím dotačních programů. V únoru 2009 nechalo město Mikulov zpracovat Zahradnickou fakultou brněnské Mendelovy univerzity návrh sadovnických úprav hřbitova, který řešil selektivní odstranění stávajících dřevin, vybudování oplocení a nízké opěrné zidky a celkovou úpravu hřbitova včetně výsadby okrasných

¹⁴⁸ BĚLINA – FUČÍK, c. d., s. 202.

¹⁴⁹ Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, Okresní úřad Mikulov, sčítací operáty z roku 1921, kart. 1217. O Juliu Nafem nejpodrobněji MASSOWOVÁ – BRICHTOVÁ – VRBKOVÁ, c. d., s. 15.

¹⁵⁰ Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, Archiv města Mikulov, kart. 81, inv. č. 209. Přestože od roku 1892 platila v rakousko-uherské monarchii korunová měnová soustava, účty nadací jsou dle obecného zvyku stále vedeny ve zlatých a krejcarech, na něž se v celé zemi počítalo ještě dlouho po zavedení nové měny (VOREL, Petr: Od pražského groše ke korunové měně, Praha 2004, s. 321).

¹⁵¹ Regionální muzeum v Mikulově, inv. č. PF 1559.

rostlin. Ukázalo se však, že předpokládané náklady na takto komplexně pojaté sadové úpravy jsou příliš vysoké a dvě po sobě podané žádosti o dotaci z Operačního programu Životní prostředí v letech 2010 a 2011 byly zamítnuty.

Stav pruského hřbitova v té době již rozhodně neodpovídal pietnímu významu tohoto místa. Celý prostor byl pokryt vysokou travou a náletovými dřevinami; jejich občasné vysekání nedokázalo zabránit dalšímu zarůstání hřbitova. Litinový centrální kříž byl poškrábán a náhrobek jednoročního dobrovolníka Brabandta vyvrácen neznámými vandaly. Na počátku roku 2012 tedy technický referent Komitétu 1866 pro oblast Moravy a Slezska Jiří Synek kontaktoval Městský úřad v Mikulově a navrhl možnost financovat opravu hřbitova z dotace na zajištění péče o válečné hroby, poskytované Ministerstvem obrany České republiky. Restaurátor František Pavůček v dubnu 2012 vypracoval restaurátorský průzkum a na jeho základě byl za spolupráce s Komitétem 1866 sestaven investiční záměr, nezbytný pro získání této dotace. Vlastní žádost spolu s kompletní dokumentací byla na Ministerstvo obrany ČR podána v závěru roku 2012 a v první polovině roku 2013 byla ministerstvem schválena, přičemž vlastní realizace připadla dle dotačních podmínek na rok 2014.

Po obdržení závazného příslibu finančních prostředků mohlo být v červenci 2014 provedeno výběrové řízení na dodavatele prací a v průběhu srpna bylo zahájeno kácení některých odumírajících vzrostlých akátů a čištění hřbitova od dalších náletových dřevin. Veškeré sadové úpravy provádělo zahradnictví HORTISCENTRUM, s. r. o., se sídlem v Židlochovicích. Odborné restaurování náhrobků zajišťovala brněnská firma MARS-TON-CZ, s. r. o., která v minulosti realizovala kromě jiného například opravu obelisku připomínajícího ukončení napoleonských válek z roku 1818 v Denisových sadech v Brně či kříže na hrobě pruského kyrysníka z roku 1866 v nedaleké Ivaní.

V průběhu září byl prostor hřbitova kompletně vyčištěn, byly odstraněny zbytky starého oplocení a kromě akátů tvořících prstenec vymežující obvod hřbitova byly všechny vzrostlé akáty vykáceny. Terén v blízkosti náhrobků byl odkopán do hloubky 15–20 cm a okolo byla vytvořena zpevněná plocha s přístupovou komunikací, navazující na polní cestu nad hřbitovem. Jednotlivé náhrobky byly navíc obsypány kamenivem, čímž se citlivě vydělily od okolní mlatové plochy. Zbývající části hřbitova byly urovňány, pokryty mulčem a osázeny břečtanem a barvínkem.

Vlastní náhrobky byly dvakrát očištěny tlakovou vodou, korozivní produkty byly odstraněny čističem na kámen a kompletně biocidně ošetřeny. Litinové prvky byly zbaveny stop rzi a opatřeny antikoročním černým nátěrem alkyd-uretanovou barvou. Kamenné části náhrobků byly konsolidovány napuštěním organokřemičitany. Dlouhá prasklina, která protíná žulový podstavec centrálního kříže, způsobená vahou neseného litinového kříže, musela být ztmelena, podstavec byl navíc stabilizován s pomocí dvou nerezových kotev zapuštěných do kamene. Dva na zemi ležící náhrobky byly opět usazeny na svá místa, pískovcové obruby dvou rovů před linií náhrobků byly vyrovnány a sokl kříže nacházející se mezi nimi byl vyzdvižen více nad terén. Nakonec byl povrch náhrobků hydrofobizován.¹⁵²

V roce 2014 se podařilo z Dolnorakouské zemské knihovny v Sankt Pöltenu získat dvě fotografie pruského hřbitova v Mikulově (156 × 201 mm), datované kolem roku 1920.¹⁵³ Díky oběma fotografiím mohly být stávající i nově nalezené náhrobky sestaveny tak, aby vzhled pruského hřbitova co možná nejlépe odpovídal původnímu stavu.

Prevažná většina náhrobků na pruském hřbitově se nachází v jedné linii o celkové délce 13,6 m, orientované čelem k jihu. Zcela vpravo (z pohledu návštěvníka stojícího čelem k severu) se v této linii náhrobků nachází pískovcový sokl o rozměrech 32 × 19 cm a výšce 25 cm. Je bez jakýchkoli nápisů, pouze jeho horní okraj je dvakrát ozdobně stupňovitě profilován a v horní ploše je otvor o velikosti 9,5 × 5 cm, do něhož byl původně ukotven litinový kříž, který se však již nedochoval.

¹⁵² MAREK, Jiří: Restaurátorská zpráva – Pruský hřbitov v Mikulově, Brno 2014.

¹⁵³ Niederösterreichische Landesbibliothek Sankt Pölten, sign.: 28.967 a 28.970.

Pruský hřbitov po rekonstrukci v letech 2014–2015 (foto M. Svoboda)

Vedle něho je prostý pískovcový náhrobek o rozměrech 35 × 18 cm a výšce 60 cm. Do jeho čelní strany je vytesán nápis: *E. TIEDE / VICE FELDWEBL / aus / Pritzwalk / † / 4. Juli 1866*. Horní okraj náhrobku je opět ozdobně profilován a v horní ploše je ještě dnes zatmelen zbytek litinového čepu z kříže, který byl kdysi do náhrobku zasazen. Samotný nápis je zajímavý uvedením zcela nesmyslného data úmrtí zde pohřbeného pruského poddůstojníka. Rozhodně nemohl v Mikulově zemřít 4. července 1866, neboť v tento den se drtivá většina pruské armády ještě konsolidovala po vítězné bitvě na bojišti u Hradce Králové, a vicešikovatel Tiede se tedy nacházel více než 175 km vzdušnou čarou od Mikulova. Vzhledem k tomu, že po očištění náhrobku je přes písmeno „J“ v nápisu patrný částečný obrys písmene „A“ a mezi písmeny slabiky „li“ je zbytek písmene „g“, je více než pravděpodobné, že kameník, který nápis tesal, zaměnil měsíc červenec (Juli) za srpen (August) a pokoušel se ještě svůj omyl neúspěšně opravit. Skutečné datum úmrtí vicešikovatele Tiedeho bude tedy 4. srpen 1866. Jakékoli další pátrání po osobě pohřbeného značně ztěžuje fakt, že na náhrobku není uvedena jednotka, ke které byl zařazen. Jediným vodítkem, z něhož lze vycházet, je místo jeho narození – Pritzwalk, což je město v Braniborsku, náležející dnes do okresu Prignitz. V úvahu tedy přicházejí pouze ty pruské jednotky, které se doplňovaly právě z braniborské oblasti, případně gardové jednotky, doplňující se z území celého státu. I přes prohledání značného množství sepsaných plukovních dějin výše uvedených jednotek v nich nebyla objevena jakákoli zmínka o osobě vicešikovatele Tiedeho, a tak pátrání po bližších informacích o něm zůstává výzvou do budoucna.

Dále v řadě stojí zajímavý náhrobek Ernsta Ackermanna, zhotovený z bílého vápence. Je tvořen stylizovanou skalkou s dobře patrným výklenkem o rozměru 55,5 × 17 cm a hloubce 3 cm, ve kterém byla původně umístěna nápisní deska. Na skalce je postavena jednoduchá hranolová stěla o rozměrech 63 × 21 cm a výšce 51 cm, zdobená na přední straně plastickým reliéfem dvou vavřínových ratolestí spletených do kruhu, v němž je vytesán nápis: *Ernst | Ackermann | ...* Další části nápisu jsou dnes již bohužel nečitelné a ani studiem zveřejněných historických fotografií se je nepodařilo determinovat. Víme jen, že původně byl text rozložen do pěti řádků.

Detaily náhrobků na pruském hřbitově (foto M. Svoboda)

Velice zajímavé informace však přinesl náhodný objev dvou zlomků nápisní desky, původně zasazené do výklenku ve skalce náhrobku, které byly nalezeny při úpravě svahu v prostoru za náhrobkem vicešikovatele Tiedeho. Jedná se o zlomky desky z okrového mramoru (rozměr prvního je 16 × 16 cm, druhého 16 × 7 cm) o tloušťce 1,5 cm, které nesou následující rytý text uspořádaný do čtyř řádků: ... *Kaiser Ale... ..arde* | ... *...ier Regimen... | ... 1842, gest. am ... ..866. | ... seiner Asc...* Text kvůli chybějícím kusům desky na sebe sice přímo nenasazuje, ale i tak nám poskytuje dostatečné informace o pohřbeném. Z nápisu víme, že Ernst Ackermann se narodil v roce 1842 a byl příslušníkem gardového granátnického pluku č. 1 cara Alexandra.¹⁵⁴

Tato jednotka tvořila spolu s 3. gardovým granátnickým plukem královny Alžběty 3. gardovou pěší brigádu a byla zařazena do 2. gardové pěší divize generálporučíka Heinricha Ludwiga Franze von Plonskiho v sestavě gardového sboru generála jízdy prince Augusta von Württemberg. Po bitvě u Hradce Králové se pluk přesunul přes Opatovice, Pardubice a Vysoké Mýto na Moravu, pochodoval údolím řeky Svitavy a později podél Dyje až do Břeclavi, kde řeku 21. července překročil a zamířil dále na Vídeň. Dne 23. července dorazil do přiděleného prostoru – štáb pluku spolu s I. a fyzilířským praporem kvartýrovaly v Drasenhofenu, II. prapor byl umístěn do Schweinbarthu. Zde pluk setrval do 30. července, kdy se přes Mikulov přesunul do Dolních Dunajovic a Brodu nad Dyjí. Následujícího dne překročil řeku Dyji a přes Brno, Tišnov, Nové Město na Moravě a Kutnou Horu zamířil k Praze, kam dorazil 17. srpna 1866.¹⁵⁵ Ernst Ackermann se do lazaretu v Mikulově dostal buď již při pobytu pluku v Drasenhofenu, nebo při jeho průchodu Mikulovem na cestě zpět do vlasti.

V dějinách pluku chybí seznam vojáků zemřelých na cholera a další onemocnění, nicméně v soupisu ztrát z bitvy u Hradce Králové je uveden svobodník Julius Ackermann¹⁵⁶ (pocházel z obce Unter Werscheck, kraj Weißenfels), zařazený do 1. setníky, který byl v boji dne 3. července 1866 lehké raněn kulkou do levého ramene a zůstal u své jednotky. Vzhledem k tomu, že Prusové obvykle měli několik křestních jmen, která se ani

¹⁵⁴ Gardový granátnický pluk č. 1 císaře Alexandra vznikl v roce 1814 a jeho posádkovým městem byl Berlín. V polním tažení roku 1866 velel jednotce plukovník Knappe von Knappstädt (ABEL, Paul von: Stammliste der königlich Preussischen Armee, Berlin 1905, s. 11-12).

¹⁵⁵ KRIES, c. d., s. 96-97.

¹⁵⁶ KRIES, c. d., s. 414; Amtliche Verlust-Liste der königlich preussischen Armee im Sommer-Feldzug 1866, Elberfeld 1866, s. 112.

v dokumentech zdaleka neuváděla všechna, mohlo by se jednat o stejného vojáka, jenž se v Mikulově stal obětí cholery. Dokud však nebudou objeveny další pruské záznamy o úmrtí vojáků v Mikulově, nebudeme mít jistotu o správné osobě.

Centrální část hřbitova zaujímá mohutný litinový kříž ukotvený¹⁵⁷ do hranolového podstavce z červené žuly, na němž je na přední straně vytesán nápis: *HIER RUHEN IN GOTT | 209 PREUSSISCHE KRIEGER. | SIE STARBEN | GETREU IHREM EIDE | FÜR KÖNIG UND VATERLAND | MDCCCLXVI.*¹⁵⁸

Hned vedle centrálního kříže se nachází další unikátní náhrobek, věnovaný veterinárnímu lékaři Gustavu Brabandtovi. Na betonovém podstavci o rozměrech 80 × 35 cm a výšce 40 cm se nachází zbytek neobvykle členěného litinového náhrobku (33 × 14 cm, celková výška 58 cm), z něhož se zachovala pouze jeho přední část a zbytek podstavce kříže, který se na něm v minulosti vypínal, jehož část v délce cca 30 cm zde v roce 2004 ještě stála. Ten však, stejně jako zadní část náhrobku, neodolal vandálům a zubu času. Přední stranu litinového náhrobku zdobí plastický medailon z dvojitých protínajících se rovných linií, v němž je umístěn nápis: *GUST. | BRABANDT | aus Rathenow | in Preussen | geb. am 31. März 1846. | gest. am 31. Juli 1866. | als einjähriger | Freiwilliger | und Rossarzt | der Garde Artillerie.* Volný překlad nápisu zní: *Gustav Brabandt z Rathenowa*¹⁵⁹ *v Prusku, narozen 31. března 1846, zemřel 31. července 1866 jako jednoroční dobrovolník a lékař koní u gardového dělostřelectva.* Bližší informace o Gustavu Brabandtovi se nepodařilo zjistit, neboť překvapivě není uveden v podrobných dějinách ani jednoho z gardových polních dělostřeleckých pluků.¹⁶⁰ Snad je to právě z toho důvodu, že byl jednoročním dobrovolníkem.

Linií náhrobků uzavírají dva sokly, původně zakončené litinovými kříži, které však byly již dávno uraženy. Jeden z nich je pískovcový (27 × 21 cm, nad terén vyčnívá do výšky 7 cm), druhý je betonový (18 × 18 cm, výška 13 cm nad terénem). Komu byly náhrobky věnovány, se nejspíše již nikdy nedozvíme, nápisové desky byly součástí dávno ztracených původních litinových křížů.

Před vlastní linií náhrobků se nachází dvojice obdélníkových obrub roků, sestavená z pískovcových obrubníků (rozměr každého rovu je 95 × 190 cm). Mezi těmito dvěma rovny se nachází poslední sokl z hnědého pískovce o rozměrech 24 × 15 cm, vyčnívající nad terén do výšky 35 cm, původně také osazený litinovým křížem.

Při terénních úpravách v roce 2014 byl v prostoru hřbitova nalezen nádherně zachovalý kříž z bílého mramoru o výšce 79 cm a rozpětí ramen 42 cm, který nese jemně tesaný nápis: *Fritz Schröder | aus Halberstadt, | geb. am | 3. Janr. | 1841, | gest. am | 4. Aug. | 1866.* O existenci tohoto kříže jsme věděli z historických fotografií hřbitova, ale netušili jsme, že se dochoval do dnešní doby, takže jeho nález byl velkým překvapením. Pátráním v literatuře a v archivních materiálech¹⁶¹ se podařilo zjistit, že Friedrich Wilhelm August Schröder se skutečně narodil 3. ledna 1841 v Halberstadtu¹⁶² a v roce 1859 vstoupil do 1. magdeburského předširokého pluku č. 26 jako důstojnický čekatel. V roce 1860 byl povýšen na portepé

¹⁵⁷ Do žulového fundamentu byl upevněn zalitím olovem.

¹⁵⁸ Volný překlad nápisu: *Zde odpočívá v Pánu 209 pruských válečníků. Zemřeli věrni své přísaze, za krále a vlast. 1866.*

¹⁵⁹ Rathenow je město v Braniborsku, přibližně 70 km západně od Berlína.

¹⁶⁰ BEUTNER, Friedrich Wilhelm: Die Königlich Preussische Garde-Artillerie insbesondere Geschichte des 1. Garde-Feldartillerie-Regiments und des 2. Garde-Feldartillerie-Regiments. Band 2, Berlin 1894.

¹⁶¹ DVOŘÁK, c. d., s. 162; Matrika zemřelých 1. magdeburského pěšího pluku č. 26, poručík Schröder je zde veden pod pořadovým č. 204; STUCKRAD, Wilhelm Walter Bruno von: Geschichte des 1. Magdeburgischen Infanterie-Regiments Nr. 26. Theil 2: Die letzten fünfundzwanzig Jahre 1863–1888, Berlin 1888, s. 84, 279–280, 283, 295–296, 357; VARCHMIN, Friedrich Wilhelm von: Helden-Tafel. Nekrolog der in Feldzügen des Jahres 1866 „Mit Gott für König und Vaterland“ gebliebenen Officiere, Fähnriche und Officier-Aspiranten Preußischen Armee und ihrer Verbündeten, Erfurt 1870.

¹⁶² Halberstadt je město ve středním Německu (spolková země Sasko-Anhaltsko), 50 km jihozápadně od Magdeburgu.

praporčíka a o rok později na poručíka.¹⁶³ V roce 1865 byl zařazen ke 2. magdeburskému zeměbranceckému pluku č. 27, od kterého se však těsně před začátkem polního tažení roku 1866 navrátil zpět k 1. magdeburskému pěšímu pluku č. 26, kde byl zařazen do 10. setniny, již velel nadporučík von der Becke. Muselo se tak stát koncem května nebo na začátku června 1866, neboť v již zmiňovaných dějinách pluku se ve schematismu jednotky, sestaveném k datu 14. května 1866, ještě nevyskytuje. S touto jednotkou vstoupil 23. června 1866 do Čech a 3. července 1866 prošel krvavým bojem u Hradce Králové. Po dvoudenním odpočinku pluk vyrazil na další pochod, který jej dovedl 13. července do Brna. Odtud vyrazil I. a fyzilírský prapor pluku dál směrem k Vídni, zatímco II. prapor zůstal v Brně. Fyzilíři postupovali v následujících dnech přes Velké Němčice, Břeclav, Hohenau a Dürnkrot až do Stillfriedu a 21. července přešli u Stupavy řeku Moravu. Dne 22. července 1866 tvořily oba prapory pěšího pluku č. 26 v bitvě u Lamače zálohu 7. pěší divize, po desáté hodině však i ony krátce zasáhly do boje, který byl však okolo poledne přerušen vyhlášením klidu zbraní. Fyzilíři se stáhli do Marcheggu a následujícího dne do Malacek, kde setrvali až do 28. července, kdy byli vysláni do Gajar. O dva dny později překročili řeku Moravu, postoupili do Angern a následujícího dne se účastnili velké přehlídky v okolí Gänsendorfu. Dne 1. srpna pluk zahájil přesun do prostoru severozápadně od Brna (do okolí obcí Rožná, Rožínka, Strážek), kam dorazil 11. srpna.¹⁶⁴ Již v průběhu pobytu v Dolním Rakousku a při přesunu na západní Moravu se u mužstva pluku začaly objevovat první případy cholery, již zakrátko onemocnělo přibližně 150 vojáků, přičemž dva důstojníci a 43 poddůstojníků a příslušníků mužstva na tuto nemoc zemřelo.¹⁶⁵ Při tomto přesunu jednotky se tedy pravděpodobně poručík Schröder dostal do Mikulova, kde podle záznamu v matrice zemřelých 1. magdeburského pěšího pluku č. 26 dne 4. srpna 1866 v devět hodin ráno podlehl choleře a 5. srpna byl pohřben. Na základě historických fotografií mikulovského pruského hřbitova je jasné, že mramorový kříž poručíka Schrödera byl umístěn uvnitř pravé pískovcové obruby rovu před hlavní linií náhrobků. Původně byl v mírně zešíkmené poloze pomocí železných podpěr ukotven do pískovcového bloku (na spodní straně kříže jsou patrné tři otvory po ukotvení a zachovaly se také zbytky kovaných kotvicích prvků, které byly v pískovcovém bloku původně upevněny zalitím olovem) a volně obrůstal břečtanem. Později byl kříž umístěn na betonový podstavec, který se zachoval a na který byl nyní při rekonstrukci hřbitova upevněn cementovou maltou.

Na jedné z historických fotografií je zachycen i druhý kříž z bílého mramoru, který byl umístěn uvnitř levé pískovcové obruby rovu, nalevo od kříže poručíka Schrödera. Byl stejných rozměrů a vzhledu jako předcházející kříž, pouze rohy tohoto kříže byly mírně zkosené. Z fotografie je patrné, že patřil vícešikovateli Fabriciovi. Po tomto zjištění již nebyl velký problém dohledat další informace. Albert Fabricius se narodil 6. dubna 1841 v Magdeburgu a při mobilizaci v roce 1866 byl v hodnosti vícešikovatele od 1. magdeburského zeměbranceckého pluku č. 26 převelen do 10. setniny 1. magdeburského pěšího pluku č. 26. Stejně jako poručík Schröder zemřel v Mikulově 4. srpna 1866, již v 8,30 hodin ráno, a následujícího dne byl pohřben.¹⁶⁶

Při terénních úpravách mikulovského hřbitova byl objeven zlomek kříže patřící právě k náhrobku vícešikovatele Fabricia. Jedná se úlomek horní části kříže z bílého mramoru o rozměrech 15 × 13 cm se zkosenými rohy a zcela bez nápisu. Vzhledem k tomu, že bylo velmi pravděpodobné, že zbytek tohoto kříže i s nápisní částí by mohl být stále skryt někde na ploše hřbitova, byla 3. listopadu 2014 provedena ve vytipovaných částech

¹⁶³ Portepé praporčík (něm. Portepee-Fährnich) představoval v pruské armádě důstojnického kandidáta s nejvyšší poddůstojnickou hodností (DVOŘÁK, c. d., s. 19). Ekvivalent této hodnosti v rakouské armádě neexistoval.

¹⁶⁴ STUCKRAD, c. d., s. 73–83.

¹⁶⁵ STUCKRAD, c. d., s. 84.

¹⁶⁶ DVOŘÁK, c. d., s. 191; STUCKRAD, c. d., s. 84, 280, 283; Matrika zemřelých 1. magdeburského pěšího pluku č. 26, vícešikovatel Fabricius je zde veden pod pořadovým č. 203; VARCHMIN, c. d.

pohřebišťe sondáž pomocí ručních výkopů i s použitím mechanizace. Žádné další části tohoto kříže však nalezeny nebyly. Kříž byl tedy zhotoven celý nový. Posledním nálezem, který byl učiněn, je 40 cm dlouhý zlomek litinového kříže zdobeného rostlinnými motivy a tváří anděla, zakončený zbytkem nápisní destičky, dnes již bez zřetelného nápisu. Podle dobové fotografie by mohl náležet k jednomu ze dvou křížů, které stály vedle náhrobku Gustava Brabandta. Všechny nálezy, vyjma mramorového kříže Fritze Schrödera, byly předány do Regionálního muzea v Mikulově.

Ve druhé polovině roku 2015 byla realizována druhá fáze obnovy pruského cholerového hřbitova v Mikulově, která navázala na první etapu z roku 2014. Vzhledem k tomu, že v předchozím roce prošly veškeré pomníky na hřbitově odborným restaurováním, byly nyní na náhrobky, na nichž chyběly kříže, osazeny nově vyrobené litinové kříže. Tyto práce, prováděné opět firmou MARSTON-CZ, s. r. o., byly v plné výši financovány z rozpočtu města Mikulova.

Na čtyři kamenné sokly a na náhrobek vicešikovatele Tiedeho byly navrženy a odlity stejné litinové kříže o výšce 120 cm, tloušťce 2 cm a rozpětí ramen 48 cm. Všechny kříže s profilovaným a mírně přesahujícím okrajem nesou uprostřed prostý letopočet 1866. Při jejich montáži bylo nutno oba sokly vedle náhrobku Gustava Brabandta nahradit novými kamennými, neboť ty původní nebyly pro ukotvení křížů vhodné (pískovcový sokl byl silně rozpukán a betonový sokl vedle něho byl příliš nízký, než aby mohl být s nasazeným křížem stabilní). Kříže byly osazeny ve druhé polovině října 2015.

Zároveň byla na hrobové místo nalevo od náhrobku poručíka Schrödera umístěna replika kříže vicešikovatele Alberta Fabricia. Nový kříž byl zhotoven z bílého mramoru a svým tvarem a rozměry je zcela shodný s křížem poručíka Schrödera, jemuž odpovídá i rozložení nápisu a styl použitého písma. Nápis na novém kříži zní: *Albert Fabricius | aus Magdeburg, | geb. am | 6. Apr. | 1841, | gest. am | 4. Aug. | 1866*. Šablonu pro jeho zhotovení vytvořil místopředseda Komitétu 1866 Vlastimil Grof.

Těmito pracemi byla konečně završena obnova pruského cholerového hřbitova a díky městu Mikulovu tak tato ojedinělá památka opět získala důstojný pietní vzhled, který si plně zaslouží. Nezbývá než doufat, že v této podobě zůstane hřbitov zachován i našim potomkům jako místo připomínající zbytečnou smrt více než dvou stovek mladých mužů.

Miroslav Svoboda - Jiří Synek

Mikulov during the Austro-Prussian War in 1866

150 years ago the Austro-Prussian War was ended in Mikulov. It determined the conditions in Europe for the next half century. Mutual relations of Prussia and Austria were throughout the 19th century marked by rivalry for influence in the German area, which culminated in the war of 1866. The Prussian army invaded Bohemia in three routes and after a series of partial victories convincingly defeated the Austrian army at the Battle of Königgratz. Pursuing the retreating Austrians the Prussian army came on July 15, 1866 to Mikulov. In Mikulov then resided over eight thousand people, the district court, the district office and the castle of Ditrichstein family towered over the city. Within a few days the city was flooded with Prussian soldiers, amounting to 45 000. The task of the municipal government headed by mayor Johann Lahner was to feed all the soldiers and accommodate them. Often individual houses provided shelter for several dozens of men. The Prussian soldiers showed enormous appetite and according to the locals enjoyed unusual combinations of foods.

The castle was occupied by Prussian officers, who soon after their arrival told the governor of the castle Mr. Brunn that King Wilhelm I of Prussia was to come to Mikulov as well. Prussian headquarters headed by the monarch arrived in the city on July 18 in the evening. During the two-week stay of the king, Chancellor Bismarck and the highest Prussian officers the governor Anton Brunn had to provide the necessary food and meet all the requests of the winners of the war. The castle was crowded with troops and many officers had to be accommodated in the town.

After the arrival of the Prussian army there was an outbreak of cholera both among the Prussian soldiers and townsfolk which on both sides claimed over two hundred lives. A cholera hospital for the Prussian patients was set up in the building of Piarist school and the dead soldiers were buried at the newly established cemetery outside the city. Deceased inhabitants of the town were buried at the existing cemetery.

The peace negotiations between the Prussian and Austrian delegations began at the Mikulov chateau on July 23. After three days of a turbulent negotiations, which threatened interruption of the talks and continuation of the war, Armistice was finally signed and the preliminary peace terms approved. The final peace treaty was signed on August 23, 1866 in Prague.

After the end of hostilities the Prussian army retreated from Moravia and returned back to their homeland. The country began enumerating the damage, very detailed one by the state authorities responsible for payment of compensation, which, however, no one received the full amount. Throughout the Prussian occupation in Mikulov there were no major problems with the victorious soldiers, surely thanks to a common language with the local population.

The greatest sight of the Prussian-Austrian war in Mikulov is the Prussian cemetery with several gravestones and central cross reverently arranged immediately after the war. The recent reconstruction gave this place again the look of a dignified final resting place for more than two hundred Prussian soldiers.

Příloha 1

Ubytování osob náležejících ke královskému pruskému hlavnímu štábu v mikulovském zámku v době od 17. července do 4. srpna 1866¹

Nové č.	Staré č.	
1., 2.	108., 109.	Tajný rada von Bork
3.	107.	Kaffé a Tee Salon krále, při něm promenádní cesta do velké altany
4.	106.	Stolní místnost krále
5.	105.	Setník von Nettelblatt, adjutant velkovévody meklenburského
8.	104.	Hlavní lékař Dr. Weiss
7.	102.	Major von Erhardt, hrabě von Dönhof, hrabě Waldersee, von Helden Scirnovsky, pobočníci prince Karla ²
10.	100.	Stolní místnost prince Karla
11.	99.	Ložnice prince Karla
12.	98.	Obývací místnost komořích prince Karla
	117.	Vchodová místnost k princovi Karlovi
13.	96.	Generál von Treskov
14.	95.	Major Albetin
15.	94.	Major Tille
16.	93.	Generál von Moltke, náčelník generálního štábu celé armády
17.	92.	Sluhové generála von Moltkeho a hraběte Wartenslebena
18.	91.	Majoři generálního štábu von Adam a hrabě Wartensleben
19.	90.	Generál v. Podbielsky, náčelník štábu generálního ubytovatele
38., 39.	86., 87.	Kancelář generálního štábu a zasedací místnost
83., 84.	160., 162.	Telegrafní úřad
79.	167.	Obsluha telegrafu
51., 52.	153., 154.	Hrabě Gehman, hrabě Lehndorf, von Finkelstein, von Loo, hrabě Kanitz, pobočníci krále
53.	152.	Služící krále
54.	151.	Zasedací a přijímací místnost krále
55.	150.	Pracovna krále
56.	149.	Ložnice krále
57.	148.	Komoři a šatna krále
58.	147.	Hrabě Perponcer, dvorní maršálek, a von Rauch, vrchní ubytovatel krále
59.	146.	Generál Alvensleben
60.	145.	Generál Boyen. Zde také přespal jednu noc korunní princ.
63.	143.	Dr. Lauer, osobní lékař krále
64.	142.	Von Keudell, legátní rada, pak sekretář
65.	141.	Generál neznámého jména

¹ Seznam je součástí zprávy hejtmana Antona Brunna pro Alexandru hraběnkou Mensdorff-Pouilly, kněžnu z Ditrichštejna, z 16. března 1867 (MZA v Brně, G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů, inv. č. 2505, kart. 590). Originál je psán německy, pro potřeby tohoto článku je s ohledem na dnešní zvyklosti přeložen do češtiny.

² Mínen je princ Bedřich Karel.

66.	140.	Nadporučík von Bismarck, synovec prvního ministra hraběte Bismarcka. ³ (Jedna naládaná pistole ležela tu přes den na stole, v noci v nočním stolku.)	
67.	139.	Konferenční místnost	
68.	138.	Ložnice hraběte Bismarcka (Také zde ležela jedna zlatá pistole na stole, přes noc v nočním stolku.)	
44.	126.	Tajný kabinetní rada Müller	
45.	124.	Kabinetní kancelář	
43.	127.	Gardoví myslivci krále ⁴	
42.	128.	dtto	
41.	129.	dtto	
	122.a.	Strážnice gardy	
47.-49.	122.b.c.d.	Kuchyňka na kávu, stříbrná komora, stříbrné komořské desky. 3 dámské pokoje.	
89.	172.	Soukromé služebnictvo	
94.	175.	Účetní rada Kanzky	
95.	176.	Dva sekretáři tajné kanceláře	
96.	177.	Dvorský furýr Dorn	
97.	178.	Komoří a sloužící hraběte Bismarcka	
103.	170.a.b.	Kuchařský mistr a pět kuchařů	
	188.	Důstojnická chodba č. 5, ubytovatel von Stülpnagel	
	191.	Stráž pokoje prince Karla	
	194.	Obydlí garderobiéra, čističe stříbra Schulze a králova sklepníka	
	212., 223.	(byt zámeckého hejtmana) Ministr války von Roon se svými pobočníky a válečná kancelář	
	36.	(byt Pateka) Štolba Rieck	
	30., 34.	(byt Pateka) Kuchař a kuchyně hraběte Bismarcka	
	52., 57.	(byt Kutschery) Nyní vozmistři Saalbach a Günther, pak králův sedlář	
	224.	(maštal) Dvorská maštal krále	24 koní
	211.	(zimní jzdárna)	82 koní
	51.	(kočárovna)	14 koní
	73.	(stáj)	22 koní
		celkem	142 koní

Vůz královského dvorního kováře (*Hofschmide Wagen*) se stálými dvěma samostatnými pracovníky stál nejprve na místě zbořeného *Zwingerstalle*, později kvůli deštivému počasí u vchodu do velkého sklepa pod schodištěm do knihovny.

³ Správně by mělo být: synovec ministerského předsedy...

⁴ Jak vyplývá z textu, jednalo se ve skutečnosti o tělesné četníky (*Leib-Gendarmerie*), což Brunn mohl jen těžko rozlišit, neboť nosili stejně jako myslivci zelené kabáty.

Příloha 2

Výdaje na zaopatření a ubytování na zámku během trvání pruské invaze v době od 16. července do 4. srpna 1866

a.	Za zaopatření stravou	284 zl.	30 kr.
b.	Za 8 věder a 9 mázů vína ¹	108 zl.	12½ kr.
c.	Za dodané naturálie a materiál a sice:	26 zl.	18 kr.
	1. 2 sáhy mladého dubového dřeva á 13 zl. 6 kr. ²	26 zl.	12 kr.
	2. 69,5 měřic dřevěného uhlí á 70 kr. ³	48 zl.	65 kr.
	3. 153 kop svíček (<i>Apollokerzen</i>) á od 63 do 72 kr.	103 zl.	88 kr.
	4. 81 kop oleje do lamp á 36 kr.	29 zl.	16 kr.
	5. 2 kopy svíček (<i>Inselkerzen</i>) á 44 kr.		88 kr.
d.	Na příšlé směnky a obrazy		
	1. 7 kusů křišťálových slánek	3 zl.	92 kr.
	2. 5 kusů plechových lakovaných podnosů	4 zl.	38 kr.
	3. 1 kus plátového svícnu (?)	1 zl.	26 kr.
	4. 2 tucety skleněných lampových cylindrů	2 zl.	
	5. 1 kus porcelánové dózy na cukr		63 kr.
	6. 1 kus porcelánové konvičky na kávu	1 zl.	89 kr.
	7. 1 kus porcelánové konvičky na mléko		84 kr.
	8. 12 kusů šálků na kávu	5 zl.	4 kr.
	9. 3 kusy porcelánových pohárů na kávu s 2 podnosy	1 zl.	5 kr.
	10. 9 kusů konviček na kávu a mléko rozdílných velikostí	4 zl.	50 kr.
	11. 3 porcelánové lastury na cukr		90 kr.
	12. 2 broušené skleněné láhve	2 zl.	
	13. 50 sklenic různých velikostí a druhů	10 zl.	
	14. 2 servítky (ubrousky)	4 zl.	25 kr.
	15. 2 utěrky		40 kr.
	16. 9 ručníků	3 zl.	60 kr.
	17. 3 tažená sukna	9 zl.	
	18. 9½ lněných prostěradel	27 zl.	
	19. 2 staré turecké šalmaje	1 zl.	5 kr.
	20. 2 malé piccolo píšťalky	10 zl.	
	21. 1 indiánská zbraň	7 zl.	
	22. 1 olejomalba „ženská hlava ovinutá bílým šátkem“ dtto ženské poprsí s červeným šálem 1 olejomalba pána v kostýmu cca 1800, na koni 3 kusy dohromady	50 zl.	
	23. 1 kus postelového nášlapného koberce z ovčí vlny s tygřím motivem	5 zl.	
	24. 1 kus nášlapného koberce z ovčí vlny, pestrý, květovaný	4 zl.	
	25. 1 kus skleněné květinové vázy se zlatým zdobením	3 zl.	
		145 zl.	88 kr.
e.	Za dokázané a přiznané z rozličných lokalit, pro obnovení poškozeného sporáku, oken, za čištění míst, postelí a stolního nádobí	335 zl.	81½ kr.
	Celkem	1082 zl.	

¹ Moravské vědro měřilo 56,59 l, máz 1,07 l (HOFMANN, c. d., s. 74, 95).

² Moravský sáh měřil 5,6 m³ (HOFMANN, c. d., s. 84).

³ Moravská měřice měřila 70,6 l. (HOFMANN, c. d., s. 74).

Zemřeli ve farnosti u kostela sv. Václava od 15. července do 30. září 1866
(Moravský zemský archiv v Brně, fond E 67 Matriky, inv. 2953)

Den úmrtí	Den pohřbu	Č. p.	Jméno zemřelého	Povolání / vztah	Vyznání	Pohlaví	Věk			Příčina úmrtí	
							roků	měsíců	dnů	německy	český překlad
17.7.	19.7.	251	Johann Schwarzenbruner	syn krejčího	K	M	2	9		Bränne	záškrt
19.7.	21.7.	446	Veronika Grojer	vдова po formanovi	K	Ž	66			Entkräftung	sešlost věkem
22.7.	24.7.	395	Johann Ginzl	syn vinaře	K	M	5			Scharlach	spála
20.7.	22.7.	504	Johann Ellinger	obchodník	K	M	79			Auszehrung	chřádnutí
27.7.	28.7.	567	Johann Braunner	syn pradleny	K	M	14			Brechdurchfall	asijská cholera
28.7.	29.7.	567	Barbara Braunner	svobodná pradlena	K	Ž	53			Brechdurchfall	asijská cholera
28.7.	30.7.	5	Johann Jakob Kohs	obuvník	K	M	65			Akutes Lungenödem	prudký otok plic
23.7.	25.7.	žid. město	Johann Markl	nádeník	K	M	42			Cholera	cholera
30.7.	1.8.	324	Martin Taus	syn vinaře	K	M	2			Scharlach	spála
31.7.	2.8.	557	Katharina Kramer	dceera vinaře	K	Ž	14			Cholera	cholera
31.7.	2.8.	54	Katharina Zellner	manželka zedníka	K	Ž	45			Cholera	cholera
31.7.	2.8.	žid. město	Filipp Markl	syn vinaře	K	M	3			Cholera	cholera
1.8.	3.8.	285	Klara Wertschak	manželka vinaře	K	Ž	60			Lungensucht	tuberkulóza
2.8.	4.8.	489	Anna Goebl	dceera vinaře	K	Ž	1	6		Cholera	cholera
3.8.	5.8.	325	Katharina Filipp	dceera zedníka	K	Ž	14			Cholera	cholera
3.8.	5.8.	582	Franziska Lautsch	dceera neb. kníž. Liechten. účetního	K	Ž	15			Cholera	cholera
3.8.	5.8.	487	Maria Heiner	dceera násošky	K	Ž	10			Cholera	cholera
4.8.	6.8.	25	Anna Arnold	vдова po truhláři	K	Ž	74			Gehirnlähmung	krvácení mozkové
4.8.	6.8.	586	Rudolf Bartl	syn měštiana	K	M	4			Cholera	cholera
5.8.	7.8.	410	Ferdinand Hejní	syn hodináře	K	M	2	7		Auszehrung	chřádnutí
5.8.	7.8.	467	Johann Lukas	vinař	K	M	76			Cholera	cholera

5.8.	7.8.	496	Katharina Krumphschmid	manželka vinaře	K	Ž	48		Cholera	cholera
5.8.	7.8.	602	Magdalena Bauer	dcera vinaře	K	Ž	2	6	Scharlach	spála
6.8.	8.8.	519	Jakob Unzeitig	zedník	K	M	76		Lungensucht	turbekulóza
7.8.	9.8.	339	Franz Bernhard	syn měšťana	K	M		6	Cholera	cholera
8.8.	10.8.		Franz Kraus	svobodný syn rolníka	K	M	30		Cholera	cholera
8.8.	10.8.	557	Anna Krammer	manželka vinaře	K	Ž	41		Cholera	cholera
8.8.	10.8.	328	Franz Beichl	vinař	K	M	28		Cholera	cholera
8.8.	10.8.	216	Antonia Poesler	dcera svobodného majitele domu	K	Ž	58		Cholera	cholera
10.8.	12.8.	416	Veronika Salzbach	manželka knihaře	K	Ž	34		Cholera	cholera
10.8.	12.8.	397	Franz Jendera	děvorubec	K	M	48		Cholera	cholera
11.8.	13.8.	436	Mathias Schimaczek	vinař	K	M	68		Cholera	cholera
11.8.	13.8.	643	Maria Meixner	dcera dcery vinaře	K	Ž		8	Freisen	psotník
11.8.	13.8.	554	Josef Kromer	vinař	K	M	48		Cholera	cholera
11.8.	13.8.	216	Franz Kratschmar	domkář	K	M	46		Cholera	cholera
11.8.	13.8.	89	Rosalia Unzeitig	manželka zedníka	K	Ž	39		Cholera	cholera
11.8.	13.8.	406	Martin Heiny	květinář	K	M	38		Cholera	cholera
12.8.	14.8.	561	Veronika Zwih	dcera nádeníka	K	Ž	1	2	Cholera	cholera
12.8.	14.8.	233	Mathias Rohrer	nádeník	K	M	57		Cholera	cholera
12.8.	14.8.	286	Veronika Hausenbirgl	dcera vinaře	K	Ž	2		Auszehrung	chřádnutí
12.8.	14.8.	645	Anna Maria Meixner	vдова po vinaři	K	Ž	48		Cholera	cholera
12.8.	14.8.		Mathias Gusmik	zahradník u piaristů	K	M	78		Cholera	cholera
13.8.	15.8.	424	Johann Hendl	soukromník	K	M	54		Cholera	cholera
13.8.	15.8.	323	Franz Beichl	syn vinaře	K	M	4		Cholera	cholera
13.8.	15.8.	684	Anna Maria Landsfried	manželka vinaře	K	Ž	66		Cholera	cholera
13.8.	15.8.	506	Anna Schopf	manželka řezníka	K	Ž	45		Cholera	cholera
14.8.	16.8.	676	Anna Maria Neubauer	dcera vinaře	K	Ž	8		Cholera	cholera
14.8.	16.8.	107	Andreas Tintl	zedník	K	M	48		Cholera	cholera
14.8.	16.8.		Katharina Fray	dcera cihláře	K	Ž	6		Cholera	cholera
14.8.	16.8.	285	Eleonora Gusmik	manželka vinaře	K	Ž	73		Cholera	cholera

12.8.	14.8.		Franz Ratkowsky	syn obuvníka	K	M	3	6	-	-
14.8.	16.8.	487	Katharina Hassak	manželka soukromníka z Vídne	K	Ž	55		Cholera	cholera
15.8.	17.8.	233	Katharina Rohrer	vdova po nádeníkovi	K	Ž	50		Cholera	cholera
15.8.	17.8.	552	Jakob Wachsmann	syn zedníka	K	M		8	Cholera	cholera
15.8.	17.8.	353	Zauner	syn ševce	K	M			Lebensunfähigkeit	mrtvě narozený
16.8.	18.8.	323	Theresia Beichl	dcera vinaře	K	Ž	5		Scharlach	spála
16.8.	18.8.	405	Ferdinand Bengard von Ebersthal	plukovník na penzi	K	M	96		Lungenlähmung	ochrnutí plic
16.8.	18.8.	517	Veronika Unzeitig	vdova po zedníkovi	K	Ž	77		Altersschwächt	
17.8.	17.8.		neznámý mrtvý		K	M	cca 50		Cholera	cholera
18.8.	20.8.	241	Alois Hauenstein	syn vinaře	K	M	2		Cholera	cholera
19.8.	21.8.	Cholera Spital	Wenzl Schinke	Bernhard nazývaný manželka zedníka	K	M	7		Cholera	cholera
19.8.	21.8.	612	Veronika Filipp	manželka zedníka	K	Ž	42		Cholera	cholera
19.8.	21.8.	595	Anton Ginzl	syn vinaře	K	M	2		Lungenlähmung	ochrnutí plic
20.8.	22.8.	237	Franz Schmid	vinař	K	M	60		Cholera	cholera
20.8.	22.8.	227	Barbara Schmid	dcera vinaře	K	Ž	2		Cholera	cholera
20.8.	22.8.	Cihelna	Johann Maczek	cihlař z Theresienfeldu, okres Frývaldov	K	M	56		Cholera	cholera
20.8.	22.8.	306	Maria Mesal	dcera vinaře	K	Ž	21		Cholera	cholera
21.8.	23.8.	595	Johann Grimm	vinař	K	M	89		Altersschwächt	sešlost věkem
21.8.	23.8.	568	Johann Meixner	syn vinaře	K	M	1	9	Cholera	cholera
21.8.	23.8.	397	Theresia Jendera	vdova po nádeníkovi	K	Ž	48		Cholera	cholera
21.8.	23.8.	605	Johanna Habinsky	dcera po vinaři	K	Ž	2		Cholera	cholera
22.8.	24.8.	424	Anna Tychrt		K	Ž	3		Cholera	cholera
22.8.	24.8.	632	Rosalie Kudělka	vdova po krupařovi	K	Ž	44		Cholera	cholera
22.8.	24.8.	1	Johann Sohsag	syn voskaře	K	M		3	Auszehrung	chřádnutí
22.8.	24.8.	10	Kornelia Zummer	dcera majitele domu	K	Ž	2	3	Cholera	cholera
22.8.	24.8.	262	Ignaz Schmid	syn vinaře	K	M	2		Cholera	cholera
22.8.	24.8.	226	Josef Elsinger	vinař	K	M	35		Cholera typhoid	cholera
22.8.	24.8.	297	Anton Schmid	syn vinaře	K	M	7		Wassersucht	vodnatelnost

22.8.	24.8.	Cihelna	Josef Bergmann	cihlář	K	M	36		Cholera	cholera
23.8.	24.8.	297	Georg Schmid	syn vinaře	K	M	5		Wassersucht	vodnatelnost
23.8.	25.8.	3	Franz Rochleder	pekařský mistr	K	M	61		Cholera	cholera
23.8.	25.8.	Cholera Spital	Veronika Slabik	z Prackšic, okr. Uh. Brod	K	Ž	16		Cholera	cholera
23.8.	25.8.	284	Franz Reming	vinař	K	M	46		Cholera	cholera
23.8.	25.8.	240	Maria Grün	manželka vinaře	K	Ž	76		Cholera	cholera
24.8.	26.8.	262	Ignaz Schmid	vinař	K	M	38		Cholera	cholera
24.8.	26.8.	405	Johanna Wallaschek	svobodná obročnice	K	Ž	76		Cholera	cholera
25.8.	27.8.	537	Rosalia Rulka	manželka krejčího	K	Ž	32		Cholera	cholera
25.8.	27.8.	572	Franz Zapfel	zedník	K	M	55		Cholera	cholera
27.8.	29.8.	222	Veronika Nepp	vdova po vinaři	K	Ž	62		Cholera	cholera
27.8.	29.8.	57	Barbara Pöschel	manželka nádeníka	K	Ž	49		Cholera	cholera
27.8.	29.8.	605	Franz Eckert	tesař	K	M	46		Cholera	cholera
29.8.	31.8.	604	Anton Fabian	syn cihláře	K	M	2		Fraisen	psotník
29.8.	31.8.	534	Josefa Pilipp	manželka zedníka	K	Ž	72		Cholera	cholera
29.8.	31.8.	660	Maria Stromer	dcera neb. učitele z Prackšic (okr. Uh. Brod)	P	Ž	1		Cholera typhoid	cholera
30.8.	1.9.	25	Johann Schmid	majitel domu	K	M	62		Cholera	cholera
30.8.	1.9.	665	Filipp Karasek	vinař	K	M	48		Cholera	cholera
31.8.	2.9.	Cihelna	Viktoria Pflleck	manželka cihláře	K	Ž	77		Bauchwassersucht	vodnatelnost
1.9.	2.9.	354	Johan Waschek	syn kožesnického tovaryše	K	M	2	3	Cholera	cholera
1.9.	3.9.	354	Johanna Waschek	dcera kožesnického tovaryše	K	Ž	4		Cholera	cholera
1.9.	3.9.	21	Johann Pfeil	pasíř	K	M	49		Cholera	cholera
2.9.	4.9.	127	Josef Sack	vinař	K	M	54		Cholera	cholera
2.9.	4.9.	637	Jakob Beichl	syn vinaře	K	M	15		Cholera typhoid	cholera
2.9.	4.9.	1	Maria Jochmann	dcera nádeníka	K	Ž	4		Cholera	cholera
3.9.	5.9.	586	Josef Egle	plukovní lékař na penzi	K	M	48		Cholera	cholera
3.9.	5.9.	353	Johann Strobl	svobodný vinař	K	M	32		Cholera typhoid	cholera
4.9.	5.9.	561	Maria Rutka	manželka zedníka	K	Ž	34		Cholera	cholera
4.9.	6.9.	11	Anna Meszner	vdova	K	Ž	64		Cholera	cholera

4.9.	6.9.	525	Laurenz Wojatschek	syn zedníka	K	M	8			Cholera	cholera
4.9.	6.9.	569	Anna Landsfried	dceera vinaře	K	Ž	8			Auszehrung	chřádnutí
5.9.	7.9.		Anton Kremer	nádeník	K	M	59			Cholera	cholera
5.9.	7.9.	561	Bernhard Goisnik	soukromník	K	M	67			Cholera	cholera
5.9.	7.9.	305	Anton Landsfried	syn vinaře	K	M	5			Cholera	cholera
5.9.	7.9.	565	Theresia Garasek	vdova po vinaři	K	Ž	56			Cholera	cholera
6.9.	8.9.	561	Johann Rulka	syn zedníka	K	M		18		Fraisen	psotník
6.9.	8.9.	426	Josefa Nagel	dceera četn. strážmistra	K	Ž		9		Cholera	cholera
7.9.	9.9.	309	Veronika Wallisch	dceera pastýře dobytka	K	Ž		3		Fraisen	psotník
7.9.	9.9.	446	Wenzl Bakrawa	syn policisty	K	M	1	4		Lungenentzündung	zanět plic
7.9.	9.9.	168	Anna Maria Kölbl	manželka nádeníka	K	Ž	35			Cholera	cholera
7.9.	9.9.	558	Josefa Müllerner	dceera ševce	K	Ž	4			Zehrfieber	plícní tuberkulóza
8.9.	10.9.	355	Johann Wallan	obuvník	K	M	50			Cholera	cholera
9.9.	10.9.	566	Theresia Fruhwirth	dceera domkáře	K	Ž		7		Cholera typhoid	cholera
9.9.	11.9.	642	Barbara Rieder	vdova po zedníkovi	K	Ž	61			Cholera	cholera
9.9.	11.9.	322	Krummpschied	několikaměsíční nouzově pokřtěný plod							
10.9.	12.9.	16	Josef Leber	nádeník	K	M	63			Cholera	cholera
10.9.	12.9.	412	Wenzl Walletzcek	c. k. oficiál okresního finančního ředitelství na penzi	K	M	66			Cholera typhoid	cholera
10.9.	12.9.	351	Wenzl Geschel	syn vinaře	K	M	9			Schleimschlag	bršňní tyfus
11.9.	13.9.	649	Barbara Walch	dceera vinaře	K	Ž	14			Cholera	cholera
11.9.	13.9.	649	Elisabeth Walch	dceera vinaře	K	Ž	5			Cholera	cholera
13.9.	15.9.	452	Wenzl Zipfl	syn vinaře	K	M		2		Auszehrung	chřádnutí
15.9.	17.9.	566	Elisabeth Filipp	dceera zedníka	K	Ž	20			Cholera	cholera
16.9.	18.9.	419	Josef Schuberth	svobodný c. k. poštovní expeditor	K	M	22			Algemeiner Tuberculosis	tuberkulóza
17.9.	19.9.	332	Magdalena Wachsmann	vdova po zedníkovi	K	Ž	66			Cholera typhoid	cholera
18.9.	20.9.	566	Regina Filipp	dceera dcery zedníka	K	Ž	3			Auszehrung	chřádnutí
18.9.	20.9.	411	Ida Hank	dceera hodináře	K	Ž		6		Auszehrung	chřádnutí

21.9.	23.9.	561	Apollonia Philipp	manželka zedníka	K	Ž	46			Cholera typhoid	cholera
21.9.	23.9.	21	Franz Prechal	c. k. účetní oficiál	K	M	73			Leber Schwund	nádor na játrech
22.9.	24.9.	416	Rosalia Matejczek	svobodná hospodyně	K	Ž	28			Cholera typhoid	cholera
22.9.	24.9.	569	Johanna Landsfried	dcera tesaře	K	Ž	1	4		Cholera	cholera
22.9.	24.9.	514	Georg Buchert	syn zedníka	K	M	6			Ruhr	úplavice
22.9.	24.9.	654	Franz Hainz	syn řezníka	K	M	3			Scharlach	spála
23.9.	25.9.	275	Karl Kalupka	syn formana	K	M	10			Týphus	tyfus
23.9.	25.9.	453	Helena Feda	dcera vinaře	K	Ž		10		Auszehrung	chřádnutí
25.9.	27.9.	295	Johann Kunz	zedník	K	M	47			Cholera	cholera
27.9.	28.9.	296	Karl Zillich	syn vinaře	K	M	4			Zehrfieber	plicní tuberkulóza
27.9.	29.9.	561	Antonia Ofner	dcera topiče z Břeclavi	K	Ž	6			Cholera	cholera
21.9.	24.9.	24	Franz Opletal	syn sluhu	K	M			1	Schwäche	nedonošenost

Vysvětlivky ke všem tabulkám:

Vyznání: K - římský katolík
Ž - židovského vyznání

Pohlaví: M - muž
Ž - žena

Příloha 4
Zeměli ve farnosti u kostela sv. Jana Křtitele od 15. července do 30. září 1866
(Moravský zemský archiv v Brně, fond E 67 Matriky, inv. 2979)

Den úmrtí	Den pohřbu	Č. p.	Jméno zemřelého	Povolání / vztah	Vyznání	Pohlaví	Věk			Příčina úmrtí	
							roku	měsíců	dnů	německy	český překlad
24.7.	26.7.	142	Johann Topolensky	řezník, svobodný	K	M	49			Gedärbrand	snět ve střevech
25.7.	27.7.	90	Josef Balzerowsky	syn svobodné obyvateľky města	K	M	3,5			Auszehrung	chřádnuti
7.8.	9.8.	45	Anna Heindl	manželka nádeníka	K	Ž	48			Cholera	cholera
7.8.	9.8.	618	Elisabeth Franz	dcera svobodné nádenice	K	Ž	4			Cholera	cholera
8.8.	10.8.	84	Johann Huber	syn svobodné nádenice	K	M	7			Cholera	cholera
8.8.	10.8.	84	Johann Grün	syn hospodáře	K	M	1			Cholera	cholera
9.8.	11.8.	161	Antonia Spiczak	dcera kočého	K	Ž	9			Auszehrung	chřádnuti
9.8.	11.8.	170	Magdalena Göbl	manželka vinaře	K	Ž	75			Cholera	cholera
10.8.	12.8.	84	Anna Maria Hüber	vдова po vinaři	K	Ž	72			Cholera	cholera
10.8.	12.8.	45	Anton Bartl	vinař	K	M	69			Cholera	cholera
10.8.	12.8.	195	Josef Hoffmann	svobodný služebník	K	M	40			Cholera	cholera
10.8.	12.8.	47	Franz Fada	svobodný vinař	K	M	25			Cholera	cholera
11.8.	13.8.	195	Katharina Wolf	vдова po řeznickém mistru	K	Ž	70			Cholera	cholera
11.8.	13.8.	51	Katharina Fritsch	dcera vinaře	K	Ž	19			Cholera	cholera
11.8.	14.8.	? Garten	Maria Rudolf	vдова po knížecím myslivci	K	Ž	51			Cholera	cholera
12.8.	14.8.	144	Franz Radkowsky	syn obuvníka	K	M	3			Cholera	cholera
12.8.	14.8.	618	Magdalena Franz	ovdovělá nádenice	K	Ž	66			Cholera	cholera
13.8.	15.8.	185	Katharina Wolf	manželka řezníka	K	Ž	39			Cholera	cholera
13.8.	15.8.	140	Josef Schäfer	ženatý vinař	K	M	48			Cholera	cholera
13.8.	15.8.	195	Karl Stiglitz	ovdovělý obuvník	K	M	50			Cholera	cholera

14.8.	16.8.	35	Martin Mittnacht	ženatý majitel domu	K	M	94		Lungenödém	otok plic
15.8.	17.8.	202	Barbara Wagner	dceera vinaře	K	Ž	5		Typhus	tyfus
15.8.	17.8.	43	Johann Topolansky	řeznický mistr	K	M	84		Alterschwäche	seslost věkem
15.8.	18.8.	144	Magdalena Bittner	vdova po vinaři	K	Ž	79		Cholera	cholera
16.8.	18.8.	45	Klara Bartl	manželka cestáře	K	Ž	39		Cholera	cholera
17.8.	19.8.	128	Josefa Göbl	manželka vinaře	K	Ž	46		Cholera	cholera
17.8.	19.8.	45	Maria Bartl	dceera cestáře	K	Ž	5		Cholera	cholera
17.8.	19.8.	74	Elisabeth Hank	vdova po vinaři	K	Ž	86		Alterschwäche	seslost věkem
17.8.	19.8.	118	Franz Miksche	syn koželužského tovaryše	K	M	6		Cholera	cholera
17.8.	19.8.	195	Anton Klingraber	městský sluha	K	M	62		Cholera	cholera
18.8.	20.8.	170	Franz Göbl	ženatý vinař	K	M	30		Cholera	cholera
19.8.	20.8.	85	Anna Pastorfer	dceera vinaře	K	Ž	1	9	Cholera	cholera
19.8.	21.8.	92	Josef Figar	provaznický mistr	K	M	61		Lungenödém	otok plic
19.8.	21.8.	37	Ewa Dworžak	svobodná obyvatelka města	K	Ž	73		Cholera	cholera
19.8.	21.8.	175	Heinrich Wasserbauer	syn zelináře	K	M	3		Cholera	cholera
20.8.	22.8.	132	Karl Küstel	syn vinaře	K	M	6		Cholera	cholera
20.8.	22.8.	132	Raimund Küstel	syn vinaře	K	M	6		Cholera	cholera
20.8.	22.8.	195	Ferdinand Lux	horník ze Satzдорfu ve Slezsku, zemřel cestou přes Mikulov	K	M	22		Cholera	cholera
20.8.	22.8.	195	Gottlieb Mellitz	obyvatel města	K	M	18		Cholera	cholera
21.8.	23.8.	37	Maria Schinka	sama nevěděla odkud, zemřela cestou přes Mikulov	K	Ž	10		Cholera	cholera
21.8.	23.8.	173	Anton Schwarzenbrunner	ženatý vinař	K	M	74		Cholera	cholera
21.8.	23.8.	62	Anna Wollitz	manželka vinaře	K	Ž	56		Cholera	cholera
22.8.	24.8.	153	Elisabeth Geger	vdova po hokynáři	K	Ž	54		Cholera	cholera
22.8.	24.8.	81	Veronika Garl	manželka vinaře	K	Ž	55		Cholera	cholera
22.8.	24.8.	37	Anna Maria Modiczka	nádenice z Přítluck, zemřela v Mikulově	K	Ž	38		Cholera	cholera

22.8.	24.8.	38	Jakob Kriegl	ovdovělý tesař	K	M	64		Cholera	cholera
23.8.	25.8.	155	Franz Brustmann	syn mistra kováře	K	M		2	Cholera	cholera
24.8.	26.8.	209	Julia Neubauer	dcera vinaře	K	Ž		6	Cholera	cholera
24.8.	26.8.	163	Anton Schwarz	svobodný vinař	K	M	26		Cholera	cholera
24.8.	26.8.	107	Wenzel Dum	ženatý c. k. dílovedoucí na penzi	K	M	68		Cholera	cholera
25.8.	27.8.	44	Theresia Suchanek	manželka c. k. kancelisty okresního úřadu	K	Ž	39		Lungenödem	otok plíc
25.8.	27.8.	133	Juliana Günzl	dcera vinaře	K	Ž	2		Cholera	cholera
25.8.	27.8.	37	Thomas Blikl	svobodný pacholek	K	M	52		Cholera	cholera
25.8.	27.8.	37	Johann Leser	svobodný mydlářský tovaryš	K	M	76		Cholera	cholera
26.8.	28.8.	162	Josefa Landsfried	dcera zedníka	K	Ž	2		Cholera	cholera
26.8.	28.8.	163	Elisabeth Schwarz	vдова po vinaři	K	Ž	61		Cholera	cholera
27.8.	29.8.	203	Juliana Mebert	manželka obročnicka	K	Ž	84		Cholera	cholera
28.8.	30.8.	577	Theresia Hollub	dcera provaznického mistra	K	Ž		11	Auszebrung	chřádnutí
28.8.	30.8.	37	Theresia Karasek	vдова po zedníkovi	K	Ž	42		Cholera	cholera
31.8.	2.9.	170	Josefa Göbl	dcera vinaře	K	Ž	1	3	Cholera	cholera
31.8.	2.9.	194	Maria Elsinger	manželka obyvatele města	K	Ž	29		Cholera	cholera
1.9.	3.9.	618	Vinzenz Salzmann	mistr obuvnický	K	M	47		Cholera	cholera
1.9.	4.9.	154	Elisabeth Moser	vдова po obyvatele města	K	Ž	75		Cholera	cholera
2.4.	4.9.	144	Rosina Tutschka	svobodná nádenice	K	Ž	48		Cholera	cholera
3.9.	5.9.	127	Anton Schuh	ženatý vinař	K	M	66		Cholera	cholera
3.9.	5.9.	195	Wendelin Zinner	nádeník z Gundrun, zemřel cestou přes Mikulov	K	M	66		Cholera	cholera
3.9.	5.9.	165	Heinrich Pastorfer	syn vinaře	K	M	1	2	Cholera	cholera
4.9.	6.9.	79	Mathias Niederhall	syn cihláře	K	M		7	Cholera	cholera
5.9.	7.9.	193	Josef Kunstfeld	ženatý obuvník	K	M	43		Cholera	cholera
6.9.	7.9.	42	Antonia Hellebart	manželka mistra pekařského	K	Ž	51		Cholera	cholera

5.9.	7.9.	105	Elisabeth Richter	obročnice knížecího špitálu	K	Ž	74		Cholera	cholera
6.9.	8.9.	45	Theresia Bartl	dcera cestáře	K	Ž	1	3	Cholera	cholera
6.9.	8.9.	171	Franz Nuss	syn vinaře	K	M	3		Cholera	cholera
6.9.	8.9.	157	Karl Malý	syn sedláře	K	M	3		Scharlach	spála
8.9.	10.9.	165	Theresia Pastorfer	manželka vinaře	K	Ž	36		Cholera	cholera
7.9.	10.9.	195	Johann Benhard	cihlář	K	M	72		Cholera	cholera
9.9.	11.9.	195	Magdalena Eder	svobodná pracovnice v domácnosti	K	Ž	27		Cholera	cholera
10.9.	12.9.	131	Franz Zipfl	syn vinaře	K	M		3	Lebensschwäche	tělesná slabost
11.9.	13.9.	618	Rudolf Salzmann	syn zemřelého mistra obuvnického	K	M	8		Cholera	cholera
12.9.	14.9.	89	Josefa Huber	manželka vinaře	K	Ž	25		Ruhr	úplavice
11.9.	13.9.	195	Gregor Wiesner	svobodný nádeník	K	M	50		Cholera	cholera
13.9.	15.9.	175	Eleonora Krupp	manželka tesaře	K	Ž	57		Cholera	cholera
16.9.	18.9.	105	Anna Hauser	obročnice knížecího špitálu	K	Ž	66		Cholera typhoid	cholera
17.9.	20.9.	195	Anna Daniel	cikánka z Židlochovic, zemřela na cestě přes Mikulov	K	Ž	80		Cholera	cholera
20.9.	22.9.	153	Judith Hank	manželka majitele realit	K	Ž	78		Cholera	cholera
21.9.	23.9.	113	Franz Zapletal	syn svobodné děvečky	K	M		1	Lebensschwäche	tělesná slabost
28.9.	30.9.	51	Gabriel Nazenzahn	vinař	K	M	73		Cholera typhoid	cholera
30.9.	2.10.	54	Anton Göttinger	posluhač práv	K	M	20		Lungen Tuberkulose	tuberkulóza
30.9.	1.10.	117	Theresia Zemann	vдова po revírním myslivci	K	Ž	63		Cholera	cholera

Příloha 5
Zemřelí v židovské obci od 15. července do 31. října 1866
(Národní archiv Praha, fond Židovské matriky, inv. 1228 a inv. č. 1226, kn. 1225)

Den úmrtí	Den pohřbu	Datum pohřbu	Č. p.	Jméno zemřelého	Povolání / vztah	Vyznání	Pohlaví	Věk			Příčina úmrtí	
								roku	měsíců	dnů	německy	český překlad
18.7.	5.00	20.7.	151	Gustav Deutsch	syn	Ž	M	3				
17.7.	22.00	19.7.	62	Julius Aderer	syn	Ž	M	8			Scharlach	spála
19.7.	11.00	21.7.	109	Netti Fintsches	dcera	Ž	Ž	3			Scharlach	spála
22.7.	19.00	24.7.	56	Nathan Spitzer	ženatý	Ž	M	40			Lungenentzündung	zánět plic
23.7.	7.00	25.7.	46	Mali Schweinburg	dcera	Ž	Ž	7			Scharlach	spála
24.7.	9.00	26.7.	56	Katti Spitz	dcera	Ž	Ž	4			Scharlach	spála
25.7.	1.00	27.7.	126	Deutsch	syn	Ž	M				Schwäche	nedonošenost
26.7.	6.00	28.7.	107	Tscharne Gaubitsch	vdova	Ž	Ž	80			Alterschwäche	sešlost věkem
27.7.	17.00	29.7.	56	Ressi Schweinburg	dcera	Ž	Ž	5			Scharlach	spála
30.7.	21.00	1.8.	116	Cilli Eisler	manželka	Ž	Ž	74			Auszehrung	chrádnutí
30.7.	19.00	1.8.	160	Fani Politz	vdova	Ž	Ž	72			Lungenentzündung	zánět plic
4.8.	6.00	6.8.		Jakob Lewi	muškétýr z Schwerin in Posen	Ž	M	25			Cholera	cholera
4.8.	10.00	6.8.	102	Jetti Schweinburg	manželka	Ž	Ž	26			Cholera	cholera
6.8.	16.00	8.8.	164	Rosalie Brunner	dcera	Ž	Ž	8			Gehirnlehmung	mozkové krvácení
7.8.	16.00	9.8.	48	Netti Skamperls	dcera	Ž	Ž	7			Cholera	cholera
8.8.	8.00	10.8.	48	Fanni Skamperls	dcera	Ž	Ž	2			Cholera	cholera
9.8.	22.30	11.8.	76	Sofie Spielmann	dcera majitele domu	Ž	Ž	1	2		Scharlach	spála
10.8.	9.00	12.8.	112	Simon Kenigel	ženatý	Ž	M	58			Cholera	cholera
12.8.	10.00	14.8.	126	Hirschl Mass	ženatý	Ž	M	77			Cholera	cholera
13.8.	8.00	15.8.	48	Tini Skamperl	vdaná	Ž	Ž	40			Cholera	cholera
14.8.	14.00	15.8.	42	Zili Epstein	dcera	Ž	Ž	19			Cholera	cholera
14.8.	22.00	15.8.	73	Moriz Paschkes	manžel	Ž	M	29			Nierenkrank	nemoc ledvin

14.8.	12.00	15.8.	42	Leni Epstein	dcera	Ž	Ž	6		Cholera	cholera
14.8.	12.00	16.8.	132	Betti Boskowitz	manželka	Ž	Ž	40		Cholera	cholera
17.8.	2.00	19.8.	7	Alois Fischer	zemský kočí	Ž	M	55		Cholera	cholera
18.8.	3.00	20.8.	89	Adolf Eisler	syn	Ž	M	2		Cholera	cholera
19.8.	1.00	20.8.	165	Josef Schidlöf	podomní obchodník	Ž	M	62		Cholera	cholera
19.8.	9.00	21.8.	112	Betti Mass	dcera	Ž	Ž	7		Cholera	cholera
20.8.	20.30	21.8.	150	Resi Boskowitz	manželka	Ž	Ž	76		Cholera	cholera
20.8.	18.00	21.8.	131	Fanni Schelschitz	vdova	Ž	Ž	86		Cholera	cholera
22.8.	18.00	23.8.	91	Resi Abeles	vdova	Ž	Ž	58		Cholera	cholera
22.8.	6.00	24.8.	150	Samuel Hahn	manžel	Ž	M	87		Alterschwäche	sešlost věkem
22.8.	1.00	24.8.	99	Betti Abeles	dcera	Ž	Ž	9		Cholera	cholera
24.8.	20.00	25.8.	100	Ziiti Spielmann	manželka	Ž	Ž	42		Cholera	cholera
24.8.	24.00	25.8.	100	Julia Spielmann	dcera	Ž	Ž	13		Cholera	cholera
24.8.	9.00	26.8.	100	Heinrich Spielmann	syn	Ž	M	8		Cholera	cholera
24.8.	19.00	26.8.	100	Lini Spielmann	dcera	Ž	Ž	10		Cholera	cholera
26.8.	13.00	28.8.	99	Betti Abeles	dcera	Ž	Ž	6		Cholera	cholera
26.8.	2.00	28.8.	49	Katti Schweinburg	vdova	Ž	Ž	76		Cholera	cholera
27.8.	1.00	29.8.	106	Markus Schweinburg	manžel	Ž	M	86		Cholera	cholera
28.8.	6.00	30.8.	78	Salomon Epstein	syn	Ž	M	2		Brustfellentzündung	zánět pohrudnice
28.8.	8.00	30.8.	116	Wolf Oser	manžel	Ž	M	56		Cholera	cholera
28.8.	10.00	30.8.	66	Pegi Hahn	vdova	Ž	Ž	78		Cholera	cholera
28.8.	22.00	30.8.	69	Georg König	syn	Ž	M	30		Cholera typhus	cholera
30.8.	22.00	1.9.	135	Herman Kohn	podomní obchodník	Ž	M	63		Schlagfluss	mozkové krváčení
31.8.	8.00	2.9.	112	Fani Katzer	manželka	Ž	Ž	26		Cholera	cholera
31.8.	8.00	2.9.	112	Leni Fehl	dcera	Ž	Ž	11		Cholera	cholera
31.8.	20.00	2.9.	112	Finkel Katzer	vdova	Ž	Ž	69		Cholera	cholera
31.8.	22.00	2.9.	43	Rosi Krakauer	manželka	Ž	Ž	36		Cholera	cholera
2.9.	6.00	4.9.	69	Katti Schaffa	manželka	Ž	Ž	56		Cholera	cholera
3.9.	14.00	5.9.	7	Sali Loschitz	dcera	Ž	Ž	21		Cholera	cholera
3.9.	18.00	5.9.	114	Moriz Epstein	syn	Ž	M	18		Lungen Tuberkulos	tuberkulóza
4.9.	24.00	6.9.	116	Lea Schlieholz	vdova	Ž	Ž	72		Cholera	cholera

5.9.	4.00	7.9.	41	Gabriel Schneider	manžel	Ž	M	70		Cholera	cholera
6.9.	3.00	7.9.	29	Josef Moses Pisk	syn	Ž	M	3		Cholera	cholera
5.9.	1.00	7.9.	45	Leni Kosak	dcera	Ž	Ž	1	1	Luftrohrentzündung	zánět průdušek
5.9.	18.00	7.9.	38	Moses Notes	obročník /= Pfründner, příjemce nějakého důchodu/	Ž	M	77		Cholera	cholera
5.9.	19.30	7.9.	70	Wilhelm Bräuer	syn	Ž	M		3	Lungenentzündung	zánět plic
6.9.	10.00	8.9.	91	Ernestine Deiches	vdova	Ž	Ž	69		Cholera typhus	cholera
6.9.	9.00	8.9.	141	Regin Krakauer	manželka	Ž	Ž	74		Cholera typhoid	cholera
6.9.	10.00	8.9.	150	Hani Tein	vdova	Ž	Ž	65		Cholera	cholera
6.9.	12.00	8.9.	45	Regin Kosak	dcera	Ž	Ž	3		Scharlach	spála
6.9.	24.00	8.9.	151	Leopold Paschkcs	syn	Ž	M		3	Cholera	cholera
7.9.	10.00	9.9.	134	Rudolf Boskowitz	syn	Ž	M		9	Gehirn Freisen	psotník
8.9.	12.00	10.9.	140	Josef Österreich	syn	Ž	M	1		Brechruhr	cholera
9.9.	23.00	11.9.	155	Moses Knöpfmacher	syn	Ž	M	5		Cholera	cholera
10.9.	13.00	12.9.	151	Rosi Deutsch	dcera	Ž	Ž	2		Scharlach	spála
11.9.	19.00	13.9.	112	Moriz Fehl	syn	Ž	M		8	Fraisen	psotník
12.9.	11.00	14.9.	11	Rosi Schiller	dcera	Ž	Ž	2		Bauchfellentzündung	zánět pobřížnice
12.9.	23.00	14.9.	81	Jonas Hahn	nosič	Ž	M	68		Cholera	cholera
13.9.	9.00	15.9.	164	Ezechiel Mass		Ž	M	78		Cholera	cholera
14.9.	10.00	16.9.	127	Joel Feldsberg	syn	Ž	M	31		Cholera	cholera
14.9.	23.00	16.9.	81	Mina Feldsberg	dcera	Ž	Ž		10	Cholera	cholera
14.9.	18.00	16.9.	66	Isak Glattau	manžel	Ž	M	68		Cholera	cholera
15.9.	4.00	17.9.	55	Sali Spitzer	dcera	Ž	Ž	2		Scharlach	spála
15.9.	6.00	17.9.	17	Marie Hahn	vdova po obchodníkovi s kůží	Ž	Ž	53		Ertrunken	utonula
15.9.	23.00	17.9.	81	Netti Feldsberg	dcera	Ž	Ž		10	Cholera	cholera
16.9.	18.00	18.9.	159	Josef Schmitzler	syn	Ž	M	1	4	Cholera	cholera
17.9.	11.00	19.9.	42	Ester Kron	vdova	Ž	Ž	84		Cholera	cholera
17.9.	18.00	19.9.	75	Bertold Pisk	syn obchodníka s moukou	Ž	M		8	Fraisen	psotník
18.9.	XII.30	20.9.	162	Leni Bräuer	dcera	Ž	Ž		2.5	Fraisen	psotník

23.9.	1.00	25.9.	46	Juli Spitzer	dceera	Ž	Ž	7		Cholera	cholera
24.9.	11.00	26.9.	83	Fani Deuches	dceera	Ž	Ž	2		Fraisen	psotník
25.9.	19.00	27.9.	53	Otmar Spitzer	dítě	Ž	M	4		Cholera	cholera
27.9.	19.00	29.9.	53	Regin Krakauer	dítě	Ž	Ž	13		Cholera	cholera
29.8.	12.00	1.10.	24	Betti Eisler	manželka	Ž	Ž	32		Cholera	cholera
1.10.	16.00	3.10.	107	Joachim Glaser	manžel	Ž	M	78		Gehirn Schwund	nádor na mozku
2.10.	1.00	4.10.	120	Mali Pater	manželka	Ž	Ž	74		senilis	
3.10.	23.00	5.10.	63	Herman Loschitz	syn	Ž	M	13		Cholera	cholera
4.10.	9.00	6.10.	99	Bertha Kohn	dceera	Ž	Ž	2		Lungenentzündung	zánět plic
4.10.	18.00	6.10.	73	Jakob Altmann	manžel	Ž	M	29		Brechdurfall	cholera
5.10.	21.00	7.10.	82	Michael Politzer	manžel	Ž	M	54		Cholera	cholera
10.10.	13.00	12.10.	144	Katti Spitzer	manželka	Ž	Ž	49		Auszehrung	chřádnutí
11.10.	1.00	13.10.	121	Friedlander	novorozené děvče	Ž	Ž			Freisen	psotník
11.10.	2.00	13.10.	41	Heinrich Abeles	syn	Ž	M	4		Lungenentzündung	zánět plic
12.10.	23.00	14.10.	73	Rosi Altmann	manželka	Ž	Ž	55		Cholera typhus	cholera
14.10.	15.30	16.10.	73	Salomon Altmann	manžel	Ž	M	64		Cholera typhus	cholera
13.10.	3.00	15.10.	48	Gallerstegger	novorozený chlapec	Ž	M			Abortus	potrat
8.10.	6.00	10.10.	155	Isak Hirsch Holitscher	manžel	Ž	M	74		Wassersucht	vodnatelnost
22.10.	16.00	24.10.	81	Sali Boskowitz	dceera	Ž	Ž	2		Auszehrung	chřádnutí

Miroslav Koudela

Soupis nově objevených tisků z knihovny Hoffmanů z Grünpichlu ve fondu zámecké knihovny Mikulov

Když v červnu 1997 vyšlo čtyřčísli Sborníku Národního muzea v Praze, řada Literární historie (ročník 1994–1995), věnované kompletně dějinám mikulovské zámecké knihovny, byl jeho součástí i Soupis knih Ferdinanda Hoffmana z Grünpichlu ve fondu zámecké knihovny Mikulov.¹ Jeho autoři Petr Mašek a Zdena Wiendlová tehdy v rámci celé rozsáhlé mikulovské knihovny identifikovali celkem 94 svazků pocházejících z rodové knihovny Hoffmanů z Grünpichlu.² Jak se později ukázalo, nešlo však zdaleka o kompletní seznam. V průběhu prací na identifikaci tisků pocházejících ze 16. století bylo totiž v rámci projektu Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury ČR *Tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky* v mikulovské zámecké knihovně v letech 2013–2015 objeveno dalších 31 hoffmanských knih. Popis nově objevených starých tisků je předmětem tohoto pojednání.

Je celkem všeobecně známo, že rozsáhlá a významná hoffmanská knihovna se stala základem nově budované rodové knihovny mikulovských Dietrechsteinů poté, co původní takzvaná kardinálská knihovna byla v roce 1645 kompletně ukořistěna švédskou okupační armádou. Hoffmanové pocházeli ze Štýrska a počátky jejich vzácné knihovny spadají již do počátku 16. století, kdy její základy položil Bedřich Hoffman z Grünpichlu († před rokem 1533).³ Knihovnu dále obohatil Bedřichův syn Jan Hoffman z Grünpichlu (1492–1564) a později především vnuk Ferdinand Hoffman z Grünpichlu (1540–1607).⁴

Ferdinand Hoffman byl v mládí vychováván v Českém Krumlově společně s Petrem Vokem z Rožmberka. Později zastával na dvoře císaře Rudolfa II. vysoký úřad prezidenta dvorské komory.⁵ V Praze udržoval kontakty s předními učenici své doby, jak o tom svědčí i přátelství s Johannem Keplerem.⁶ Právě Ferdinand shromáždil podstatnou část hoffmanské knihovny, kterou v osmdesátých letech 16. století převezl na svůj nově získaný zámek v Janovicích u Rýmařova, když byl v roce 1581 přijat mezi moravskou šlechtu.⁷

Jeho potomci knihovnu dále obohacovali a rozšiřovali až do šedesátých let 17. století, kdy v osobě Wolfganga Bedřicha (1631–1664) rod Hoffmanů vymřel po meči. Posledními členkami rodu zůstaly dvě nezletilé dcery Wolfganga Bedřicha: Jana Xaverie (†1706) a Marie Alžběta (†1705). Jejich poručníkem a vychovatelem se stal kníže Ferdinand z Dietrichsteina, v letech 1655–1698 majitel mikulovského panství, který nakonec v roce 1679 celou

¹ Viz MAŠEK, Petr – WIENDLOVÁ, Zdena: Soupis knih z knihovny Ferdinanda Hoffmana z Grünpichlu ve fondu zámecké knihovny Mikulov, Sborník Národního muzea v Praze. Řada C: Literární historie, roč. 39–40 (1994–1995), č. 1–4, s. 78–110.

² Ve skutečnosti bylo takto objevených hoffmanských knih celkem 104, neboť dalších pět bylo zařazeno do soupisu prvotisků a pět do soupisů rukopisů mikulovské zámecké knihovny. Viz MAŠEK, Petr – WIENDLOVÁ, Zdena: Prvotisky ze zámecké knihovny Mikulov, Sborník Národního muzea v Praze. Řada C: Literární historie, roč. 39–40 (1994–1995), č. 1–4, s. 111–123; resp. PETR, Stanislav: Soupis rukopisů zámecké knihovny v Mikulově, Sborník Národního muzea v Praze. Řada C: Literární historie, roč. 39–40 (1994–1995), č. 1–4, s. 29–77.

³ Viz TRANTÍREK, Miroslav: Dějiny mikulovské zámecké knihovny, Mikulov 1963, s. 13–14.

⁴ Tamtéž, s. 14.

⁵ Viz ANTONÍN, Luboš: Dietrichsteinská knihovna na zámku Mikulov, Sborník Národního muzea v Praze. Řada C: Literární historie, roč. 39–40 (1994–1995), č. 1–4, s. 5.

⁶ Tamtéž.

⁷ Viz MAŠEK – WIENDLOVÁ, Soupis knih z knihovny Ferdinanda Hoffmana z Grünpichlu ve fondu zámecké knihovny Mikulov, c. d., s. 78.

hoffmanskou knihovnu také získal.⁸ Když pak byla v roce 1688 hoffmanská knihovna převezena do Mikulova, čítal její obsah více než 4 000 svazků.⁹ Drtivou většinu knih z tohoto souboru však již dnes v mikulovské zámecké knihovně nenajdeme. Staly se předmětem prodeje dietrichsteinských knih na aukcích ve třicátých letech 20. století.¹⁰

Nově doplněný soupis hoffmanských knih navazuje na ten původní z roku 1997, a začíná tedy číslem 95. Obsahuje již zmíněný počet 31 abecedně řazených položek, z nichž 26 nese provenienční znaky Ferdinanda Hoffmana z Grünpichlu. Zbývajících pět knih pak patřílo poslednímu mužskému členu rodu Hoffmanů Wolfgangovi Bedřichovi (položky č. 101, 105, 108, 121 a 122). Knihy patřící Ferdinandu Hoffmanovi jsou označeny kromě vlastnických vpisků (č. 107, 112 a 115) také prostřednictvím ex libris (celkem 23 položek), supralibros (č. 96, 116 a 119), přičemž dvě knihy nesou současně ex libris i supralibros (č. 96 a 116) a jedna je opatřena vlastnickým vpiskem i ex libris (č. 115). Knihy Wolfganga Bedřicha Hoffmana mají pouze vlastnické vpisky.

Ferdinand Hoffmann používal čtyři základní varianty svého ex libris (jejich charakteristika je součástí popisu každé jednotlivé položky). Tzv. malé ex libris nese deset jeho knih (č. 95, 96, 99, 103, 106, 110, 116–118 a 120), střední ex libris rovněž deset (č. 97, 100, 102, 104, 109, 111, 113, 115, 123 a 125), velké ex libris jedna kniha (č. 98) a tzv. textové ex libris najdeme u dvou položek (č. 114, 124).

Celkem čtyři knihy z celkového počtu 31 jsou tzv. konvoluty, tj. několik tisků svázaných do jedné knihy. Jde o položky č. 97 (5 přívazků), 98 (1 přívazek), 101 (1 přívazek) a 122 (1 přívazek). Ve skutečnosti tedy náš soupis obsahuje sice 31 knih, ale celkem 39 různých titulů. Z nich většina (30 položek) pochází ze 16. století a jen devět titulů bylo vytištěno ve století sedmáctém (č. 101, 101 přív. 1, 105, 106, 108, 113, 121, 122 a 122 přív. 1). Nejstarší tisk pochází z roku 1503 (č. 98 přív. 1), nejmladším z celého souboru je naopak kniha z roku 1649 (č. 121).

Rozdělíme-li všech 39 titulů podle země původu, pak nejvíce tisků vyšlo v Itálii (23 položek), hojně zastoupeno je i Německo (8 položek), následuje Francie (4 položky), Polsko (2 položky), Nizozemsko a Švýcarsko (obě země po jedné položce). Z hlediska konkrétních měst dominují seznamu míst vydání Benátky, kde bylo vytištěno 20 titulů (č. 95, 97, 97 přív. 1–97 přív. 5, 98, 98 přív. 1, 100, 103–104, 107, 109–112, 115, 124 a 125). Další města jsou zastoupena už mnohem menším počtem tisků: po třech titulech mají Paříž (č. 114, 117, 122 přív. 1) a Kolín nad Rýnem (č. 102, 106 a 118), dva Zhořelec (č. 96 a 119). Ostatní místa vydání jsou pak zastoupena v celém souboru nově objevených hoffmanských knih již pouze jednou: Lipsko (č. 113), Amberg (č. 116), Mohuč (č. 120), Florencie (č. 99), Siena (č. 108), Loreto (č. 121), Toruň (č. 101), Gdaňsk (č. 101 přív. 1), Leiden (č. 105), Rouen (č. 122) a Basilej (č. 123).

Důraz na italskou produkci potvrzuje i rozbor z hlediska jazykového. Čistě italských je celkem 20 titulů (č. 95, 97, 97 přív. 1–97 přív. 5, 99–100, 103–104, 107, 109–112, 115, 121, 124 a 125), kromě toho je jeden tisk vytištěn v kombinaci latina-italština (č. 108). Druhou nejčastější jazykovou mutací je latina: výhradně latinských je dvanáct tisků (č. 96, 98, 98 přív. 1, 101–102, 106, 113, 116, 118–120 a 123), jeden tisk je latinsko-řecký (č. 117) a jeden latinsko-německý (č. 101 přív. 1). Francouzština je zastoupena třemi položkami (č. 114, 122, 122 přív. 1) a jeden titul je francouzsko-německý (č. 105).

95. Benzoni, Girolamo, 1519 – ca 1572

LA HISTORIA DEL MONDO NVOVO DI M. GIROLAMO BENZONI MILANESE. LA QVAL TRATTA DELLE Isole, & mari nuouamente ritrouati, et delle nuoue Città da lui proprio vedute, per acqua, & per terra in quattordecì anni. Nuouamente ristampata, et illustrata con la giunta d'alcune cose notabile dell'Isole di Canaria.

⁸ Viz ANTONÍN, c. d., s. 5.

⁹ Viz TRANTÍREK, c. d., s. 18.

¹⁰ Viz ANTONÍN, c. d., s. 19.

IN Venetia : Ad instantia di Pietro, & Francesco Tini, fratelli. 1572 (M. D. LXXII.). [4], 179, [1] l. (*⁴, A⁸-Y⁸, Z⁴) ; 9,5 × 15 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po červu, stopy po vlhkosti.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu signet, ornamentální iniciály, arabská foliace, signatury, kustody, živá záhlaví, vlysy, viněty, kolofon. Dřevořezy. Obrázky ze života obyvatel Nového světa (Indiánů), na listu *4b portrét autora.
- PROVENIENCE: Na rubu titulního listu malé ex libris Ferdinanda Hoffmana, 5,5 × 8,5 cm, signované „M. Gundo. f.“ a „Luca. Kilia. s.“, v horní části erb, v dolní části chlapec a dívka držící text, text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI. FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS.mae CAES.ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“. V textu zatrháváno, rukopisné značky a ukazovací ručičky.
- VAZBA: Pergamenová, zbytky kožených šňůrek, stopy po červu, na hřbetu rukopisně autor a titul, dva štítky se signaturou a rukopisně červené číslo 16.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 5384).

MIK 989

96. Buchholzer, Abraham, 1529–1584

Abrahami Buchholzeri INDEX CHRONOLOGICVS, Curâ secundâ GOTTFRIDI BVCHOLZERI, F. Grunbergensis Silesij locupletatus, & accessione eventuum insigniorum, ab eo tempore vbi pater desijt, vsq[ue] ad finem anni 1598. fideliter continuatus. Ad calcem acceßit rerum ac nominum memorabilium Index copiosus, & ç.

GORLICII : Excusus typis & sumptib. Iohannis Rhambae, 1599 (M. D. XCIX.). [32], 832, [112] s. ((*⁸)-(**) ⁸, A⁸-Z⁸, Aa⁸-Zz⁸, Aaa⁸-Nnn⁸) ; 10 × 16,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po vlhkosti, stopy po červu, červená a modrá ořízka.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika, alfabeto. Na titulním listu signet, plné a ornamentální iniciály, arabská paginace, signatury, kustody, neživá záhlaví, v indexu dvousloupcová sazba, vlysy, viněty.
- PROVENIENCE: Zlacené malé supralibros bez textu Ferdinada Hoffmana, v oválném rámečku erb F. Hoffmana z Grünpichlu a Střekova, rozměry 4,5 × 5,5 cm. Na rubu titulního listu střední ex libris Ferdinanda Hoffmana, 5,5 × 8,5 cm, signované „M. Gundolach. f.“ a „L. Kilian. s.“, v horní části erb, uprostřed text, v rozích čtyři putti, text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI. FERDINANDI HOFFMAN. LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS.mae CAES.ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“.
- VAZBA: Kožená, poškozená, stopy po čtyřech zelených stužkách, stopy po červu, ornamentální slepotisk, na hřbetu rukopisně černé číslo 34, na přední i zadní desce velmi setřelé malé supralibros Ferdinanda Hoffmana bez textu, na přední desce velmi setřelý letopočet 1599.
- CITACE: Verzeichnis der Drucke 16. Jhd. (B 9033).

MIK 998

97. Capelloni, Lorenzo, 1510–1590

VITA DEL PRENCIPE ANDREA DORIA DESCRITTA DA M. LORENZO CAPELLONI. CON VN COMPENDIO DELLA MEDESIMA VITA E CON DUE TAUOLE; L'UNA DELLE COSE PIÙ GENERALI, & L'ALTRA DELLE COSE PIÙ NOTABILI.

IN VINETIA : APPRESSO GABRIEL GIOLITO DI FERRARII, 1569 (M D L X V I I I). [24], 188, [2] s. (*⁸, **⁴, A⁸-M⁸ [poslední vacat]) ; 15 × 20,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy vlhkosti.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním a posledním listě signet (Fénix), signatury, arabská paginace, kustody, neživá záhlaví, zdobené iniciály, marginálie, kolo-fon, viněty a zdobené tyče. Na *8b a **4b mědiryt poprsí D'Oría v kartuši.
- PROVENIENCE: Na rubu titulního listu vlepeno střední ex libris Ferdinanda Hoffmana. Velikost: 8 × 13 cm, signované „M. Gundolach. f.“, „L. Kilian s.“ V horní části erb, uprostřed text, v rozích čtyři putti. Text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS:ma CAES:ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“
- VAZBA: Pergamenová měkká, na hřbetě rukopisně titul a modré číslo 16, zbytky řemínků.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 9104).

Přívazek 1:

Orologi, Giuseppe, 1520–1576

VITA DELL'ILLVSTRISSIMO SIGNOR CAMILLO ORSINO, DISCRITTA DA GIOSEPPE HOROLOGGI, NELLA QVALE SI VENGONO BREUEMENTE A NARRARE tutte le guerre successe dalla uenuta di Carlo VIII. Re di Francia in Italia, fin' all' anno MDLIX. Con Dve Tavole; L'vna Delle Cose Piv Generali; Et L'Altra Delle Cose Piv Notabili.

IN VINEGIA : APPRESSO GABRIEL GIOLITO DE'FERRARI, 1565 (M D LXV). [12] l., 141 s., [1] l. (*¹², A⁴-S⁴) ; 15 × 20,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Zachovalý.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním a posledním listě signet (Fénix), signatury, arabská paginace, kustody, neživá záhlaví, zdobené iniciály, marginálie, kolo-fon, viněty a zdobené tyče. Na *12b celostr. mědiryt „Camillo Orsino“ v kartuši.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 26468).

Přívazek 2:

Tazio, Giovanni, 16. století

LA IMAGINE DEL RETTORE DELLA BENE ORDINATA CITTA DI GIOVANNI TATIO GIVSTI-NOPOLITANO. OVE SI DISCORRONO I MODI, CHE DALLA, Fanciullezza per fino alla età uirile si debbono tenere da quello, che deue essere eletto al governo d'alcuna città per dar di se sodisfattione a sudditi, & auerne commendatione dal suo prencipe.

In Vinetia : Apresso Gabriel Giolito Di Ferrarii, 1573 (M D L X X I I I). [8] l., 132 s. (*⁸, A⁸-G⁸, H¹⁰) ; 15 × 20,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Zachovalý.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listě signet (Fénix), signatury, arabská paginace, kustody, živá záhlaví, zdobené iniciály, vlysy, marginálie.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 78506).

Přívazek 3:**Tazio, Giovanni, 16. století**

L'INSTITVTIONE DEL CANCELLIERO DI GIOVANNI TATIO.

In Vinetia : Appresso Gabriel Giolito di Ferrarii, 1573(M D LXX I I I). [8] l, 67, [1] s. (*⁸, A⁸-C⁸, D⁰) ; 15 × 20,5cm.

- STAV A POZNÁMKA: Zachovalý.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním a posledním listu signet (Fénix), signatury, arabská paginace, kustody, živá záhlaví, zdobené iniciály, marginálie, viněty a zdobené tyče.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 26899).

Přívazek 4:**Ulloa, Alfonso, zemř. 1580**

COMMENTARI DEL SIG. ALFONSO VLLOA, DELLA GVERRA, CHE IL SIG. DON FERNANDO ALVAREZ DI TOLEDO DVCA DALVA, et capitano generale del serenissimo re catolico ha fatto contra Guglielmo di Nansau principe di Orange. Et contra il conte Lodouico suo fratello, & altri ribelli di sua maestà catolica nelli Paesi Bassi che comunemente si chiamano Fiandra. L'anno MDLXVIII. Insieme con le cose occorse tra la reina d'Inghilterra, l'ambasciatore catolico appresso quella maestà, et il sopradetto duca d'intorno all'arresto fatto di alcune nauí, et danari del re catolico ne i porti d'Inghilterra; et de gli inglesi et robbe loro in Fiandra. Et quel, che piu auuenne sino alla morte del principe di Condè in Francia questo anno MDLXIX.

In Venetia : appresso Bolognino Zaltieri, 1570 (M D LXX). [16], 99, [1] s. (*⁴, **⁴, A⁴-M⁴, N²) ; 15 × 20,5cm.

- STAV A POZNÁMKA: Zachovalý.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu signet (Víra), signatury, arabská paginace, kustody, živá záhlaví, zdobené iniciály, marginálie.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 38243).

Přívazek 5:**Črnko, Franjo, činný 16. století**

HISTORIA DI ZIGHET, ISPVGNATA DA SVLIMAN, RE DE' TVRCHI, l'anno MDLXVI. Nuouamente mandata in luce.

In Venetia : Appresso Bolognino Zaltieri, 1570 (M D LXX). 24, [2] s. (a⁴-c⁴, d²) ; 15 × 20,5cm.

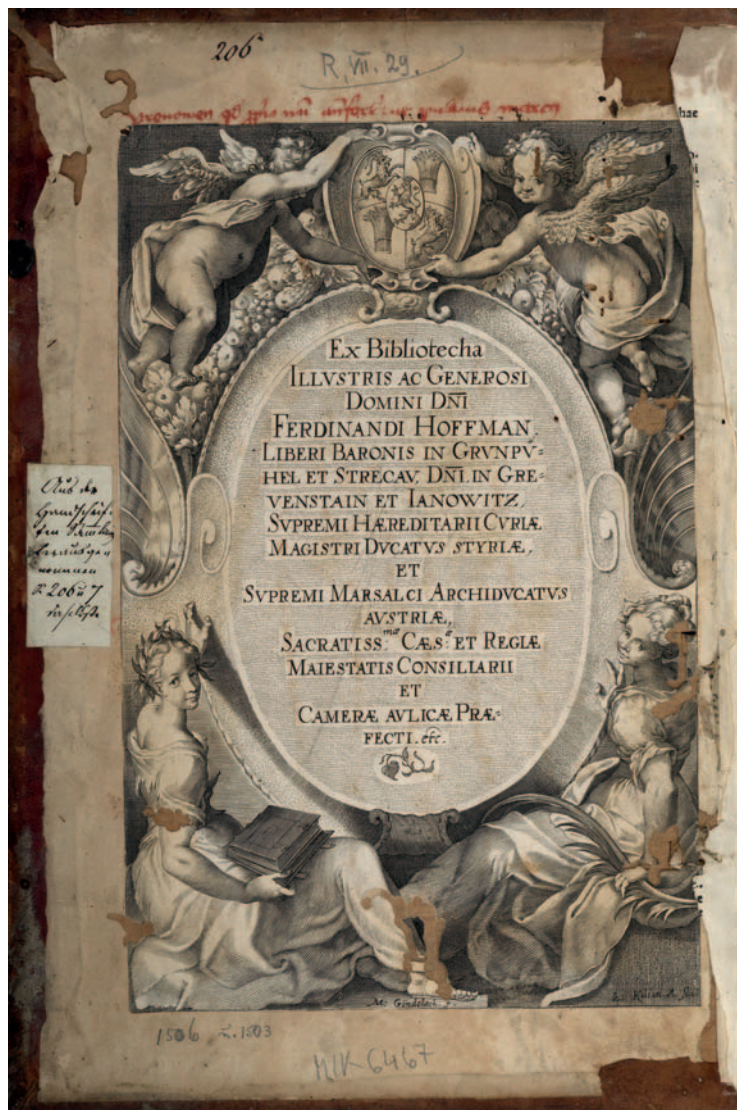
- STAV A POZNÁMKA: Zachovalý.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu signet (Víra), signatury, arabská paginace, kustody, živá záhlaví, zdobené iniciály, marginálie.

• CITACE: EDIT 16 (CNCE 13812).

MIK 1678

98. Cicero, Marcus Tullius, 106–43 př. Kr.

[Tulli De officiis amicitia & senectute. Paradoxa eiusdem. Opus Benedicti Brugnoli studio emaculatum additis grecisque deerant cum recognitione commentariorum Petri Marsi & Francisci Maturantii Perusini: nunc primum habitorum. Adiunctis preterea commentariis eiusdem Francisci in ultimum paradoxum: ... Necnon castigatissima tabula: ...].

Velké ex libris Ferdinanda Hoffmana z Grünpichlu (č. 98)

Impressum Venetiis : Ioānis de Tridino alias Tacuini, 1506 (Anno Salutiferae incarnatōis. M. D.VI. die. xx. Februarii). [1], CCXLVII, [1] l. ([1] A⁸-N⁸, O⁴, P⁸-Z⁸, AA⁸-GG⁸, HH⁶, II⁶ [poslední vacat]) ; 21,5 × 30,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Chybí titulní list a další dvě folia první složky, stopy vlhkosti. Blok částečně uvolněn z vazby. Název převzat z EDIT 16, údaje impresa z kolofonu.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva. Komentovaná sazba, signatury, marginálie, římská foliace, živá záhlaví. Iniciály, v kolofonu signet. Na foliích A1a, P1a, BB4a, DD4a renesanční bordury, v textu drobné dřevořezy.
- PROVENIENCE: Velké ex libris Ferdinanda Hoffmana. Velikost: 16,5 × 25,5 cm, signované „M. Göndolach f.“, „L. Kilian A. Sca.“ V horní části 2 putti nesoucí erb, uprostřed text, v dolní části dvě ženy s knihou a ratolestí. Text: „Ex Bibliotheca ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRVNPÜHEL ET STRECAV, DNI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI ARCHIDVCATVS AVSTRIAE, SACRATISS:mae CAES:ae ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“. Text místy červeně podtrháván a komentován. Na zadním předeštlí dobový latinský text.
- VAZBA: Dřevěná, kožená, zdobená gotickým slepotiskem, stopy po dvou sponách, ze čtyř nárožnic jedna částečně chybí, na zadní desce ve středu puklice, hřbet přelepen novější kůží, dvě stužky.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 12166); Index Aureliensis (VIII 137.265).

Přívazek 1:

Valla, Lorenzo, 1406–1457

Hoc in volumine hec continentur. Laurentii Vallensis Elegantiae de lingua latina. Laurentii Vallensis de pronomine sui ad Ioannem Tortelium. Laurentii Vallensis lima quadam per Antonium Mancinellum.

Impressum Venetiis : per Bartholomeum de Zanis de Portesio, 1503 (anno Domini. M.CCCCC.iii. die. xviii. decembris.). 90l. (a⁶-p⁶) ; 21,5 × 30,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy vlhkosti, folio p5 částečně utrženo, folio p6 zcela uvolněno z vazby. Údaje impresa převzaty z kolofonu.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva. Signatury, živá záhlaví, arabská foliace. Iniciály, na posledním foliu signet.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 39182).

MIK 6467

99. Cirmi, Antonio Francesco, ca 1520 – ca 1583

SVCCESSI DELL'ARMATA DELLA M C Destinata all'impresa di Tripoli di Barberia, Della presa delle Gerbe, e progreſſi dell'armata Turchesca, scritti per Anton Francesco Cirmi Corso.

In Fiorenza : appresso Lorenzo Torrentino, 1560 (M D L X.). 156 s. , [4] l. (A⁸-K⁸, L⁴) ; 9,5 × 13 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po červu, stopy po vlhkosti.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu a rubu posledního listu signet, ornamentální iniciály, arabská paginace, signatury, kustody, kolofon.

- PROVENIENCE: Na rubu titulního listu malé ex libris Ferdinanda Hoffmana, 5,5 × 8,5 cm, signované „M. Gundo. f.“ a „Luca. Kilia. s.“, v horní části erb, v dolní části chlapec a dívka držící text, text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI. FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS.mae CAES.ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLI-CAE PRAEFECTI. etc.“.
- VAZBA: Pergamenová, stopy po stužkách, stopy po červu, na hřbetu rukopisně titul, štítek se signaturou a zbytky dalšího štítku se signaturou.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 12599); Index Aureliensis (VIII 140.433).

MIK 88

100. Corio, Bernardino, 1459 – ca 1519

L'HISTORIA Di Milano VOLGARMENTE SCRITTA DALL'ECCELENTISS. ORATORE M. BERNARDINO CORIO gentil'huomo milanese. Nella quale non solamente si veggono i principij, i fatti, et le fortune di essa città, nello spatio di due mila et cento anni, ma gli accidenti, et le riuolutioni di quasi tutta l'Italia, et di molte prouincie, et regni del mondo anchora. Con le vite insieme di tutti gli imperatori, cominciando da Giulio Cesare, fino a Federico Barbarossa, scritte dal medesimo. Con vn breue sommario di Thomaso Porcacchi per aggiunta delle cose successe fino a questi tempi: di nuouo tutta riformata con le postille in margine; & con la tauola.

In Vinetia : PRESSO GIORGIO CAVALLI, 1565 (M D LXV). [40], 1262 s. (+⁴- +++++⁴, A⁴-Z⁴, Aa⁴-Zz⁴, Aaa⁴-Zzz⁴, Aaaa⁴-Zzzz⁴, Aaaaa⁴-Zzzzz⁴, a⁴-r⁴); 15 × 21 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Zachovalý.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listě signet (slon nesoucí věž s bojovníky), signatury, arabská paginace, kustody, živá záhlaví, figurální a ornamentální iniciály, vlysy, viněty, marginálie.
- PROVENIENCE: Za titulním listem vlepeno střední ex libris Ferdinanda Hoffmana velikosti 8 × 13 cm, signované „M. Gundolach. f.“, „L. Kilian. s.“ V horní části erb, uprostřed text, v rozích čtyři putti. Text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS:ma CAES:ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFE-CTI. etc.“.
- VAZBA: Pergamenová měkká, zbytky řemínků, na hřbetu rukopisně titul, který je přelepen štítkem „IV. ZO“ a dole číslo „38“.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 13304); Index Aureliensis (X 144.834).

MIK 2026

101. Czölner, Basileus, činný 17. století

Compendium PRACTICAE PHILOSOPHIAE Ex Aristotelis libris Ethicorum, Politicorum & Oeconomicorum, In usum SCHOLAE THORUNIENSIS concinnatum à BASIL. CZÖLNER CONR.

s. l. [Toruń?] : s. t., s. a. [asi 2. čtvrtina 17. stol.]. [2], 122 [= 86] s. (A⁸-E⁸, F⁴) ; 9,5 × 15,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po vlhkosti.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika, alfabeto. Plné iniciály, arabská paginace, signatury, kustody, marginálie, na l. A2a vlys, na l. F4b viněta, za titulním listem vložena rozkládací tabulka.
- PROVENIENCE: Na předním předeští vpisek Wolfganga Bedřicha Hoffmana v podobě iniciál „W. F. H. L. B.“.
- VAZBA: Papírová (červená) tuhá, stopy po červu, na hřbetu zbytky štítku se signaturou.
- CITACE: Veřejné zdroje titul neuvádí.

Přívazek 1:

Cato, Dionysius, činný 3. století

DIONYSII CATONIS DISTICHA DE MORIBVS AD FILIVM. Germanicè expressa à MARTINO OPITIO; Cum ejusdem excerptis ac notis brevioribus. Editio tertia emendatior & auctior.

GEDANI : APUD ANDREAM HÜNEFELDT, 1639 (MDC XXXIX.). 64 s. (A⁸-D⁸) ; 9,5 × 15,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po vlhkosti, stopy po červu.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika, gotika, alfabeto. Na titulním listu signet, plné a ornamentální iniciály, arabská paginace, signatury, kustody, živá záhlaví, vlysy, viněty, ozdůbky.
- CITACE: Columbia University Libraries (1903132).

MIK 2672

102. Dionysius Carthusianus, 1402–1471

D. DIONYSII RICKEL, EX FAMILIA CARthusiana monachi in epistolas canoň. commentaria .. Eiusdem in Apocalypsim Iohannis e scripturis sacris fundata lucubratio ... Cum Epistola nuncupatoria ad illustrissimum principem Carolum Gelriae & Iuliae ducem, &c. In Apocalypsim Iohannis e scripturis sacris fundata lucubratio.

Colonie : s. t. [Peter Quentel], 1530 (M. D. XXX.). [8], 336l. ([1]⁸, B⁸-Z⁸, a⁸-x⁸) ; 10 × 15 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po červu. Impresum podle Verzeichniss der Drucke 16. Jhd.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu heraldický znak (lvi), signatury, arabská foliace, živá záhlaví, zdobené iniciály.
- PROVENIENCE: Na rubu titulního listu vlepeno střední ex libris Ferdinanda Hoffmana. Velikost: 8 × 13 cm, signované „M. Gundolach. f.“, „L. Kilian. s.“ V horní části erb, uprostřed text, v rozích čtyři putti. Text: „EX BIBLIOTHECA ILLUSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS:ma CAES:ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc“.
- VAZBA: Kožená se dřívkem, zdobená slepotiskovými rámy s postavami světců, uprostřed lístky. Stopy po mosazných úchytech.

- CITACE: Verzeichnis der Drucke 16. Jhd. (ZV 4588).

MIK 2843

103. Diversi avisi particolari dall'Indie...

DIVERSI AVISI PARTICOLARI DALL'INDIE di Portogallo riceuuti, dall'anno 1551. sino al 1558. dalli Reuerendi padri della compagnia di GIESV. DOVE S'INTENDE DELLI PAESI, delle genti, & costumi loro, & la grande conuersione di molti popoli, che hanno riceuuto il lume della santa fede, & religione Christiana. Tradotti nuouamente dalla lingua Spagnuola nella Italiana.

s. l. [Venezia] : s. t. [Michele Tramezzino il vecchio], s. a. [ne dříve než 1558]. [8], 286l. (*⁸, A⁸-Z⁸, AA⁸-NN⁸, OO⁶); 10,5 × 15 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po vlhkosti. Nakladatelské údaje podle EDIT 16.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu signet, plné a ornamentální iniciály, arabská foliace, signatury, místy kustody, na listu *4a viněta.
- PROVENIENCE: Na rubu titulního listu malé ex libris Ferdinanda Hoffmana, 5,5 × 8,5 cm, signované „M. Gundo. f.“ a „Luca. Kilia. s.“, v horní části erb, v dolní části chlapec a dívka držící text, text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI. FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS.mae CAES. ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“. V textu červeně zatrháváno, na titulním listu podtrženo slovo „INDIE“.
- VAZBA: Pergamenová, stopy po šedých stužkách, stopy po červu, na hřbetu rukopisně titul a rukopisně modré číslo 9.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 17298).

MIK 476

104. Dolce, Lodovico, 1508–1568

LE DIGNITA DE CONSOLI, E DE GLI IMPERADORI, E I FATTI DE ROMANI, E DELL'ACCRESIMENTO DELL'IMPERIO, ridotti in compendio da Sesto Ruffo, e similmente da Cassiodoro, e da M. LODOVICO DOLCE tradotti & ampliati.

IN VINEGIA : APPRESSO GABRIEL GIOLITO DE' FERRARI, 1561 (M D LXI). [36], 766, [2] s. (A⁸-Z⁸, AA⁸-ZZ⁸, AAA⁸-BBB⁸); 15 × 21 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Zachovalý.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním a posledním listě signet (Fénix), signatury, arabská paginace, kustody, neživá záhlaví, ornamentální a plné iniciály, viněty.
- PROVENIENCE: Za titulním listem vlepeno střední ex libris Ferdinanda Hoffmana. Velikost: 8 × 13 cm, signované „M. Gundolach. f.“, „L. Kilian s.“ V horní části erb, uprostřed text, v rozích čtyři putti. Text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE“

SACRATISS:ma CAES:ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc“.

- VAZBA: Pergamenová měkká, na hřbetě rukopisně titul a modré číslo 26, zbytky stužek.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 17369).

MIK 2024

105. Düez, Nathanaël, činný 1640–1675

LE VRAY GVIDON DE LA LANGUE FRANÇOISE. AVEC Quatre Dialogues François & Alle-mans, & un Bouquet de Sentences. Das ist/ Der Rechte Weg-weiser, zu der Frantzösischen Sprach. Sampt vier Frantzösischen vndt Teutschen Gemeinen Gesprächlein/ vnd etlichen außSerlesenen Sprich-wörtern. Durch NATHANAEL DHVÉZ. Die dritte Edition, von dem Authore selbstn wider auffß new vbersehen vndt noch vmb etwas verbessert.

A LEYDE : Chez Bonaventure & Abraham Elseviers, 1646 (l'An CIO IO C XLVI). [16], 470, [2] s. (*⁸, A⁸-Z⁸, Aa⁸-Ff⁸, Gg⁴) ; 9,5 × 15 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po vlhkosti.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika, gotika. Na titulním listu signet, plné a ornamentální iniciály, na titulním listu červeno-černý tisk, arabská paginace, signatury, kustody, živá záhlaví, marginálie, vlysy, místy dvousloupcová sazba.
- PROVENIENCE: Na předním přideštit vpisek Wolfganga Bedřicha Hoffmana „Wollffgan-go Friderico Hoffman, Co: Baro Morav.“.
- VAZBA: Pergamenová tuhá, na hřbetu rukopisně autor, štítek se signaturou a rukopisně červené číslo 30.
- CITACE: Universitätsbibliothek Augsburg (BV003143863).

MIK 2151

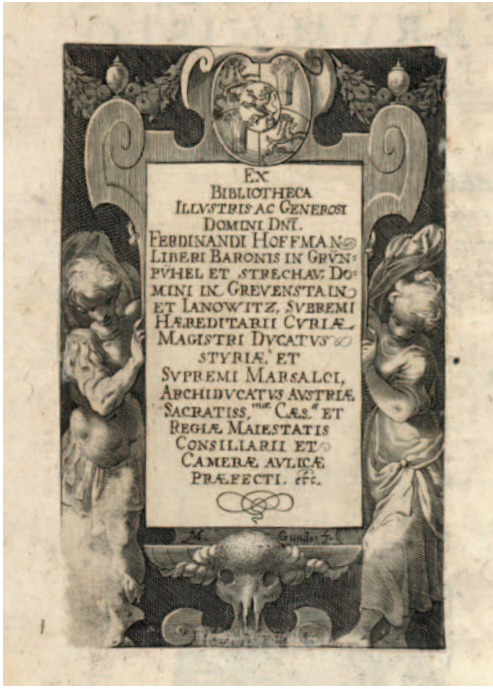
106. Ens, Gaspar, 1570–1650

RERVM HVNGARICARVM HISTORIA, NOVEN LIBRIS COMPREHENSIA: IN QVA PRAETER REGIONIS SITVM, caeteraq[ue] quae eo pertinent, ea quae à primis regni incunnabulis acciderunt, breuiter; nostri vero & superioris temporis res gestae ad annum vsque M. DC. IV. fusè describuntur. AVCTORE GASPARE ENS, L.

COLONIAE AGRIPPINAE : Sumptibus VVilhelmi Lutzenkirchen, 1604 (ANNO M. DC. IV). 428, [2] s. (A⁸-Z⁸, Aa⁸-Cc⁸, Dd⁷) ; 9,5 × 15 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po vlhkosti, stopy po červu.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu znak Uher, plné a ornamentální iniciály, arabská paginace, signatury, kustody, živá záhlaví, marginálie, místy ztrácející se sazba, vlysy, viněty.
- PROVENIENCE: Na rubu titulního listu malé ex libris Ferdinanda Hoffmana, 5,5 × 8,5 cm, signované „M. Gundo. f.“ a „Luca. Kilia. s.“, v horní části erb, v dolní části chlapec a dívka držící text, text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI. FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE

SACRATISS.mae CAES.ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“.

- VAZBA: Pergamenová tuhá, stopy po červu, na hřbetu rukopisně autor a titul, štítek se signaturou a rukopisně modré číslo 33.
- CITACE: NK ČR – STT (000062568).

MIK 280

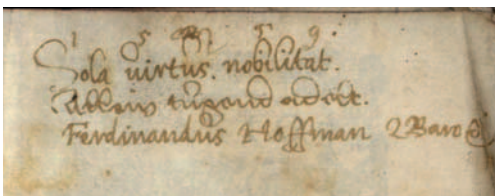
Malé ex libris Ferdinanda Hoffmana z Grünpichlu (č. 106)

107. Erasto et i suoi compassionevoli...

ERASTO ET I SOVI COMPASSIONEVOLI AVVENIMENTI CHE GLI SVCCESSE. OPERA DOTTA ET MORALE, DI GRECO TRADOTTA IN VOLGARE. NVOVAMENTE RISTAMPATA, ET con diligenza corretta. Con la Tauola delle cose degne di memoria.

IN VINEGIA : APPRESSO GABRIEL GIOLITO DE' FERRARI, 1558 (M D LVIII). 396 s. (A¹²-Q¹², R⁶); 8 × 14 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po vlhkosti, stopy po rozlitém inkoustu.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu a na listu Q12a signet, plně a ornamentální iniciály, arabská paginace, signatury, místy kustody, živá záhlaví, na konci kapitol ztrácející se sazba, vlysy, viněty.
- PROVENIENCE: Na přední předsádce vlastnický vpisek Ferdinanda Hoffmana „1559 Solā uirtus nobilitat. Allein tugend adelt. Ferdinandus Hoffman L. Baro.“.
- VAZBA: Pergamenová, přední přídeští a předsádka částečně uvolněné, vystupují dva pásky rozstříhaného pergamenového rukopisu, kterými je na hřbetu přelepen knižní blok, stopy po čtyřech modrých stužkách, stopy po červu, na hřbetu rukopisně titul, zbytky štítku se signaturou, rukopisně tužkou signatura „S I“ a rukopisně modré číslo 36.

Vlastnický vpisek Ferdinanda Hoffmana z Grünpichlu (č. 107)

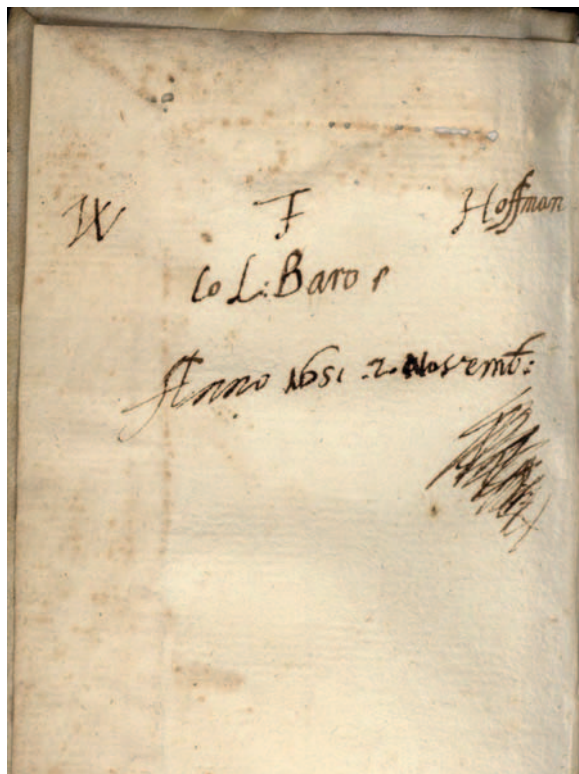
knížní blok, stopy po čtyřech modrých stužkách, stopy po červu, na hřbetu rukopisně titul, zbytky štítku se signaturou, rukopisně tužkou signatura „S I“ a rukopisně modré číslo 36.

- CITACE: EDIT 16 (CNCE 26263).

MIK 248

108. Franciosini, Lorenzo, činný 17. století

COMPENDIVM FACIS LINGVAE ITALICAE LAVRENTII FRANCIOSINI Senis Italicae, ac Hispanicae Linguae Professoris.

SENIS : Apud Bonettos, Typis Publicis, 1644 (M. DC XLIV). [12], 264 s. (†⁶, A¹²-L¹²) ; 8 × 14,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po vlhkosti.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu signet, plně a ornamentální iniciály, titulní list v ornamentální borduře, arabská paginace, signatury, kustody, neživá záhlaví, vlysy, v indexu dvousloupcová sazba.
- PROVENIENCE: Na předním přidešti vpisek Wolfganga Bedřicha Hoffmana „W F Hoffman Co L. Baro Anno 1651. 2. Novemb.“.
- VAZBA: Pergamenová, stopy po červu, na hřbetu zbytky štítku se signaturou a rukopisně červené číslo 36.
- CITACE: Biblioteca nazionale Vittorio Emanuele III (NAPE033752).

MIK 2139

Vlastnický vpisek Wolfganga Bedřicha Hoffmana z Grünpichlu (č. 108)

109. Garzoni, Tommaso, 1549–1589

IL THEATRO DE VARI E DIVERSI CERVELLI MONDANI, NVOVAMENTE FORMATO, ET POSTO IN LVCE DA THOMASO GARZONI da Bagnacauallo.

IN VENETIA : Appresso Paulo Zanfretti, 1583 (M D LXXXIII). [4], 118, [2] l. (A⁴, A⁴-Z⁴, Aa⁴-Gg⁴) ; 15 × 20 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Zachovalý.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listě signet (dvě kotvy), signatury, arabská foliace, kustody, živá záhlaví, figurální iniciály, vlys.
- PROVENIENCE: Za titulním listem vlepeno střední ex libris Ferdinanda Hoffmana. Velikost: 8 × 13 cm, signované „M. Gundolach. f.“, „L. Kilian s.“ V horní části erb, uprostřed text, v rozích čtyři putti. Text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜNPUHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARIJ CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE

SACRATISS:ma CAES:ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc“. Na titulním listu „Michael Khijmerl“. Na obou předešlích, předsádce a v textu italské komentáře.

- VAZBA: Pergamenová měkká, na hřbetě už nečitelně rukopisně titul, zbytky tkanic.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 20458).

MIK 3029

110. Giovio, Paolo, 1483–1552

GLI ELOGI VITE BREVEMENTE SCRITTE D'HVOMINI ILLVSTRI DI GVERRA, ANTICHI ET MODERNI, DI MONS. PAOLO GIOVIO VESCOVO DI NOCERA; onde s'ha non meno utile & piena, che necessaria & uera cognitione d'infinitie historie non uedute altroue. TRADOTTE PER MESSER LODOVICO DOMENICHI.

IN VINEGIA : Appresso Giouanni de' Rossi, 1557 (M. D. LVII.). [8], 350, [2] l. (A⁸-Z⁸, AA⁸-YY⁸ [poslední vacat]) ; 10 × 16 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po červu, stopy po vlhkosti, poslední list v horním rohu utržený a protržený.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu signet, ornamentální iniciály, arabská foliace, signatury, kustody, živá záhlaví, viněty, ozdůbky, kolofon, v indexu dvousloupcová sazba, na konci jednotlivých částí ztrácející se sazba.
- PROVENIENCE: Na rubu titulního listu malé ex libris Ferdinanda Hoffmana, 5,5 × 8,5 cm, signované „M. Gundo. f.“ a „Luca. Kilia. s.“, v horní části erb, v dolní části chlapec a dívka držící text, text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI. FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS.mae CAES. ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“.
- VAZBA: Pergamenová, knižní blok na hřbetu přelepen čtyřmi pásky rozstříhaného pergamenového rukopisu, stopy po šedých stužkách, stopy po červu, zadní předeštlí odlepeno a v horním rohu utrženo, zadní předsádka v horním rohu utržena, na hřbetu rukopisně autor a titul, dva štítky se signaturou a rukopisně modré číslo 25.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 21212).

MIK 986

111. Giralaldi Cinzio, Giambattista, 1504–1573

HECATOMMITHI, ouero CENTO NOVELLE DI M. GIOVANBATTISTA GIRALDI CINTHIO NOBILE FERRARESE: Nelle quali, oltre le diletteuoli materie, si conoscono moralità vtillissime a gli huomini per il ben viuere; & per destare altresì l'intelletto alla sagacità. POTENDOSI DA ESSE, CON FACILITÀ, apprendere il vero modo di scriuere Toscano. DI NVOVO RIVEDVTI, CORRETTE, & riformate in questa Terza impressione. Parte Prima.

IN VINEGIA : Appresso Enea de Alaris, 1574 (M D LXXIII.). [8], 251, [1] l. (*⁸, A⁸-Z⁸, AA⁸-HH⁸, II⁴ [poslední vacat]) ; 15 × 21 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po červu, stopy po vlhkosti, list L5 v dolním rohu natržený, listy L7, O1, O2 v dolním rohu utržené.

- **TYPOGRAFICKÝ POPIS:** Antikva, italika. Na titulním listu signet, plné a ornamentální iniciály, arabská foliace, signatury, kustody, živá záhlaví, kolofon, místy ztrácející se sazba, v indexu a místy v textu dvousloupcová sazba.
- **PROVENIENCE:** Na rubu titulního listu střední ex libris Ferdinanda Hoffmana, 8 × 13 cm, signované „M. Gundolach. f.“ a „L. Kilian. s.“, v horní části erb, uprostřed text, v rozích čtyři putti, text: „EX BIBLIOTHECA ILLUSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI. FERDINANDI HOFFMAN. LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS.mae CAES.ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“.
- **VAZBA:** Pergamenová, zbytky kožených šňůrek, stopy po červu, na hřbetu rukopisně autor a titul, štítek se signaturou a rukopisně červené číslo 26.
- **CITACE:** EDIT 16 (CNCE 22430).

MIK 2508

112. Guevara, Antonio de, ca 1480–1544

LA INSTITVTIONE DEL PRENCIPE CHRISTIANO DI MAMBRINO ROSEO DA FABRIANO. Con tanta diligenza non pure intorno la lingua tutta racconcia, et emendata, ma etiam dal medesimo auttore in piu luoghi per dentro di notabili sentenze, di leggiadri essempli, di marauigliose historie, et per poco d'intieri capitoli accresciuta; che piu tosto, che ristorata, nuoua opera da ciascuno, che con la uecchia la raguagliera, potra essere giudicata.

IN VINEGIA : ALLA BOTTEGA D'ERASMO DI VINCENZO VALGRISI, 1549 (M. D. XLIX.). [16], 358, [2] s. (*⁸, A^B-Y^B, Z⁴); 10 × 15 cm.

- **STAV A POZNÁMKA:** Stopy po vlhkosti.
- **TYPOGRAFICKÝ POPIS:** Antikva, italika. Na titulním a posledním listu signet (had obtáčející kříž), ornamentální iniciály, arabská paginace, signatury, kustody, neživá záhlaví.
- **PROVENIENCE:** Na přední předsádce vpisek „Ferdinandus Hoffmann I Baros“.
- **VAZBA:** Papírová tuhá mramorovaná, na hřbetu rukopisně titul a rukopisně modré číslo 4.
- **CITACE:** EDIT 16 (CNCE 22172).

MIK 2547

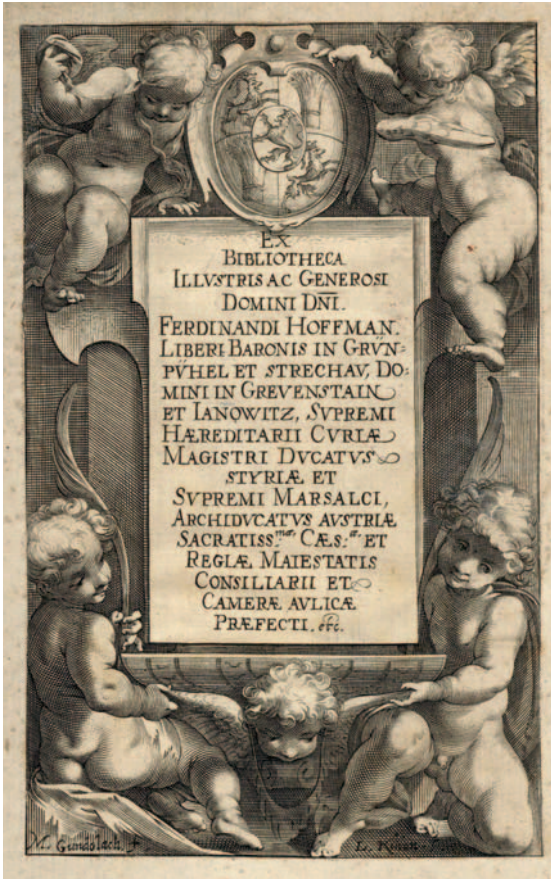
113. Hildesheim, Franciscus, 1551–1614

VITA COMOEDIA, ET RELIGIO TRAGOEDIA. Scripsit & lusit FRANCISCVS HILDESHEIM, D. Hippolyti Senioris F. duorum Electorum Brandd. Medicus.

LIPSIAE : In officina typog. ABRAHAMI LAMBERGI, 1604 (Anno M. DC. IIII.). [8], 134, [2] s. (A⁴-S⁴ [poslední vacat]); 14,5 × 19 cm.

- **STAV A POZNÁMKA:** Stopy po vlhkosti, zlacená ořízka.
- **TYPOGRAFICKÝ POPIS:** Antikva, italika. Plné a ornamentální iniciály, celý text v borduře, titulní list v ornamentální borduře, arabská paginace, signatury, kustody, živá záhlaví, vlysy, viněty.

- **PROVENIENCE:** Na předním příděšti střední ex libris Ferdinanda Hoffmana, 8 × 13 cm, signované „M. Gundolach. f.“ a „L. Kilian. s.“, v horní části erb, uprostřed text, v rozích čtyři putti, text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI. FERDINANDI HOFFMAN. LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS. CAES. ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“.
- **VAZBA:** Textilní (sametová, červená) tuhá, stopy po červu, na hrbetu zbytky štítku se signaturou a zbytky štítku pravděpodobně s rukopisným titulem.
- **CITACE:** Verzeichnis der Drucke 17. Jhd. (14:641819F).

MIK 3186

Střední ex libris Ferdinanda Hoffmana z Grünpichlu (č. 113)

114. Le Pois, Antoine, 1525–1578

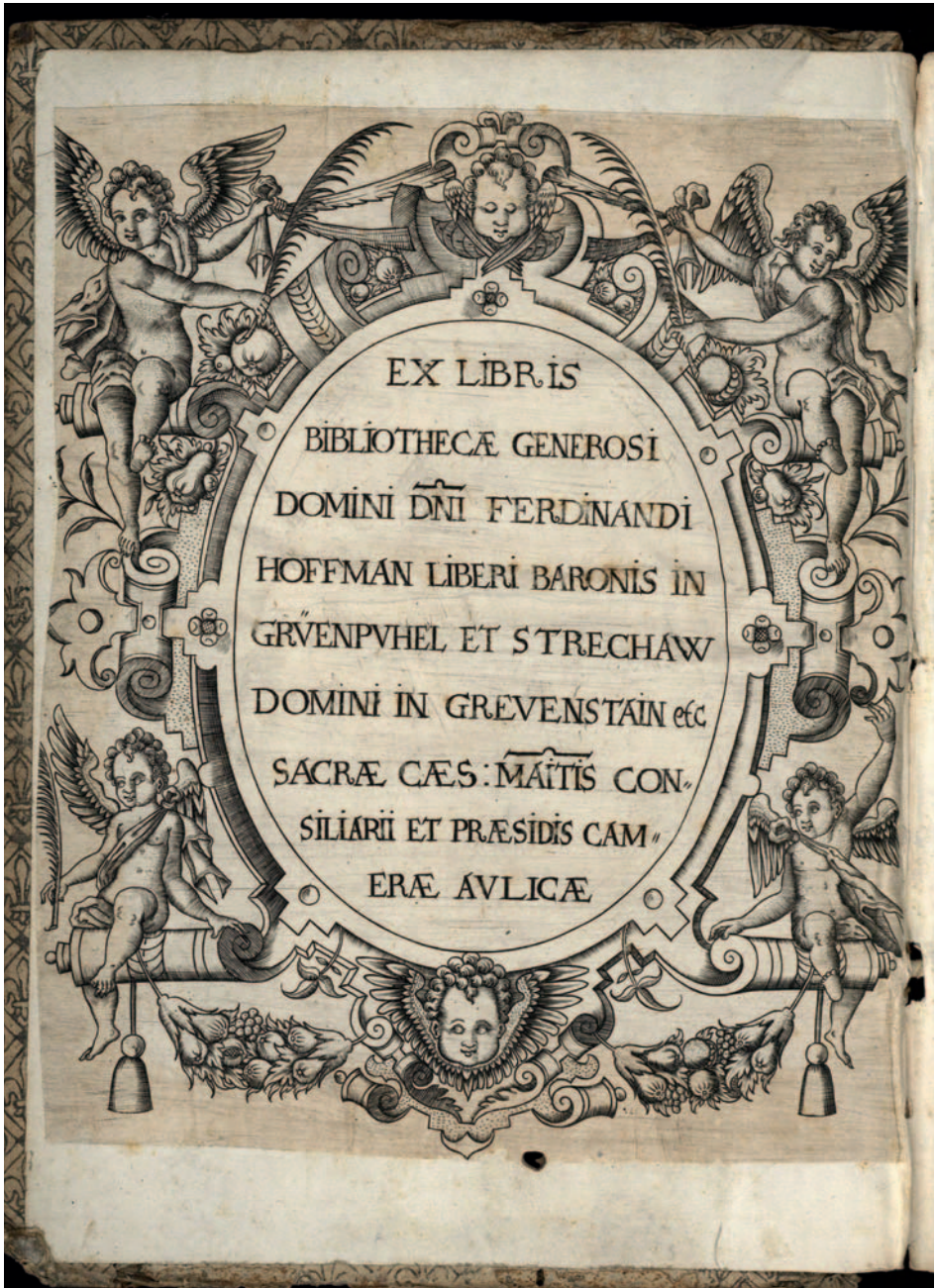
DISCOVERS SVR LES MEDALLES ET GRAVEVRES ANTIQUES, principalement Romaines. Plus, une Exposition particuliere de quelques planches ou tables estans sur la fin de ce liure, esquelles sont monstrees diuerses Medalles & graueures antiques, rares & exquises. Par M. ANTOINE LE POIS, Conseiller & Medecin de Monseigneur le Duc de Lorraine.

A PARIS : Par Mamert Patisson, 1579 (M. D. LXXIX.). [8], 147, [22] l. (ã⁴, ê⁴, A⁴-Z⁴, a⁴-p⁴) ; 16 × 22 cm.

- **STAV A POZNÁMKA:** Knižní blok lehce oddělen od horní desky.
- **TYPOGRAFICKÝ POPIS:** Antikva, italika. Na titulním listě signet (učenec u stromu), signatury, arabská foliace, kustody, neživá záhlaví, zdobené a plně iniciály, viněty, zdobené tyče, marginálie, kolofon. V textu dřevoryty i mědiryty. Za listy 72 a 77 celostránkové medaile, od listu 145 celostránkově Mercur, Pomona, Priapus a Hermafrodit.
- **PROVENIENCE:** Na předním příděšti vlepeno textové ex libris Ferdinanda Hoffmana, 15 × 18 cm, v každém rohu putti s ratolestmi a držící nápis: „EX LIBRIS BIBLIOTHECAE GENEROSI DOMINI DNI FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRVENPVHEL ET STRECHAV DOMINI IN GREVENSTAIN etc. SACRAE CAES: MAITIS CONSILIARII ET PRAESIDIS CAMERAE AVLICAE“.

- VAZBA: Papírová tuhá, původně asi kožená, ta ale byla stržena.
- CITACE: Georg-August-Universität Göttingen (PPN644265159).

MIK 1522

Textové ex libris Ferdinanda Hoffmana z Grünpichlu (č. 114)

115. Mexía, Pedro, ca 1496 – ca 1552

LE VITE DI TVTTI GL'IMPERADORI DA GIVLIO CESARE INSINO A MASSIMILIANO, TRATTE PER M. LODOVICO DOLCE DAL LIBRO SPAGNVOLO DEL NOBILE CAVALIERE PIETRO MESSIA, CON ALCVNE VTILI COSE IN DIVERSI LVOGHI AGGIVNTE. CON VNA TAVOLA COPIOSISSIMA DE' FATTI PIV NOTABILI IN ESSE VITE CONTENVTI.

IN VINEGIA : APPRESSO GABRIEL GIOLITO DE' FERRARI, 1558 (M D LVIII). [68], 1054, [2] s. (*⁶, **⁸-***⁸, ****⁴, A⁸-Z⁸, AA⁸-ZZ⁸, AAA⁸-VVV⁸); 15,5 × 23 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Místy rozsáhlé stopy po vlhkosti, modrá ořízka, titulní list při dolním okraji částečně odtržený, listy **⁴, ***⁸ a A⁵ v dolním rohu odtržené, list A⁷ v dolním rohu podlepený papírem.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu a rubu posledního listu signet, plné a ornamentální iniciály, arabská paginace, signatury, kustody, živá záhlaví, marginálie, místy ztrácející se sazba, v indexu dvousloupcová sazba, vlysy, viněty.
- PROVENIENCE: Na rubu titulního listu střední ex libris Ferdinanda Hoffmana, 8 × 13 cm, signované „M. Gundolach. f.“ a „L. Kilian. s.“, v horní části erb, uprostřed text, v rozích čtyři putti, text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI. FERDINANDI HOFFMAN. LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS.mae CAES.ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“. Na přední předsádce vpisek „1559 Sola uirtus nobilitat. Allein tugend adel. Ferdinandus Hoffman L. Baro.“. V textu rukopisné marginále, poznámky, značky a ukazovací ručičky.
- VAZBA: Pergamenová, tuhá, stopy po čtyřech stužkách, přední deska částečně uvolněná, stopy po červu a vlhkosti, knižní blok na hřbetu přelepen torzem pergamenového rukopisu, na hřbetu rukopisné titul, štítek se signaturou a rukopisně modré číslo 4.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 26264).

MIK 2037

116. Pancioli, Guido, 1523–1599

RERV Memorabilium IAM OLIM DEPERDITARUM: & contrà RECENS ATQVE INGENIOSE INVENTARUM: Libri duo, à GVIDONE PANCIROLLO: IC. CLARISS. Italicè primùm conscripti, neo unquam hactenus editi: Nunc verò et Latinitate donati, et Notis quamplurimis ... illustrati Per HENRICUM SALMUTH.

AMBERGAE : Typis Forsterianis, 1599 (M.D.IC). [8] l., 370 s. ()(⁸, A⁸-Z⁸); 10 × 15,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Zachovalý.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Signatury, arabská paginace, kustody, živá záhlaví, zdobené a plné iniciály, vlysy.
- PROVENIENCE: Na obou deskách zlacené malé supralibros Ferdinanda Hoffmana, rozměry 4,5 × 5,5 cm. Na rubu titulního listu je vlepeno ex libris o velikost: 5,5 × 8,5 cm, signované „M. Gundo. f.“, „Luca. Kilia. s.“ V horní části erb, v dolní části chlapec a dívka držící text. Text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS.ma CAES.ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“.

- VAZBA: Kožená, tuhá, hnědá, slepotiskové rámy s vlnitými, zbytky tkanic. Na obou deskách supralibros, na horní desce dole je datace 1601? (poškozeno).
- CITACE: Verzeichnis der Drucke 16. Jhd. (P 187).

MIK 3567

Malé supralibros Ferdinanda Hoffmana z Grünpichlu (č. 116)

117. Pavel, svatý, ca 10 – ca 67

EPISTOLAE B. PAVL[I] Apostoli Graecè & Latinè. Ad Romanos I. Ad Corinthios II. Ad Galatas I. Ad Ephesios I. Ad Philippēses I. Ad Colossenses I. Ad Thessalonicenses Ad Timotheum Ad Titum Ad Philemonem Ad Hebraeos. EPISTOLAE CATHOLICAE, seu Canonicae. B. Iacobi I. B. Petri II. B. Ioānis euāgelistae III. B. Iudae apostoli I. APOCALYPSIS B. IOANNIS euangelistae & theologi.

PARISIIS : Apud Iacobum dupuys sub in-signi Samaritanae, 1549. 335, [1] l. (α⁸-ω⁸, Α⁸-Σ⁸) ; 8 × 11,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Rozsáhlé stopy po vlhkosti, několik listů vlhkem poškozeno, především na začátku (titulní list, listy a2–a8), fialová ořízka.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika, alfabeta. Plné a ornamentální iniciály, arabská foliace, signatury, kustody, živá záhlaví, marginálie, vlasy, text vysázen ve dvousloupcové sazbě, komentáře k jednotlivým kapitolám jednosloupcově.
- PROVENIENCE: Na rubu titulního listu malé ex libris Ferdinanda Hoffmana, 5,5 × 8,5 cm, signované „M. Gundo. f.“ a „Luca. Kilia. s.“, v horní části erb, v dolní části chlapec a dívka

držící text, text: „EX BIBLIOTHECA ILLUSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS.mae CAES.ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“.

- VAZBA: Kožená, tuhá, stopy po červu, stopy po vlhkosti, přední předsádka poškozená, ornamentální slepotisk, stopy po čtyřech stužkách, na hřbetu štítek s rukopisně napsaným titulem a zbytky dalšího štítku.
- CITACE: Catalogue SUDOC (175402183).

MIK 1966

118. Pius II., papež, 1405–1464

PII. II. PON. M. ASIAE EVROPAE[que] elegantiss. descriptio, mira festiuitate tum uete[rum] tum recentium res memoratu dignas complectens, maxime quae sub Frederico. III. ap[ud] Europeos Christiani cum Turcis, Prutenis, Soldano, & caeteris hostibus fidei, tum etiam in[ter] sese uario bellorum euētu commiserunt.

s. I. [Köln] : s. t. [Eucharius Cervicornus], 1531 (Anno dñi 1531). [8] l., 499, [1] s. (A⁸, a⁸-z⁸, aa⁸-hh⁸) ; 10 × 15,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Zachovalý. Údaje o místu tisku a tiskaři převzaty z Verzeichniss der Drucke 16. Jhd.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Signatury, marginálie, živá záhlaví, arabská paginace. Na titulním listu renesanční bordura, iniciála. Na A8b celostránkový dřevorez (turecký bojovník jedoucí na koni).
- PROVENIENCE: Na rubu titulního listu malé ex libris Ferdinanda Hoffmana 5,5 × 8,5 cm, v horní části erb, v dolní části chlapec a dívka držící text: „EX BIBLIOTHECA ILLUSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS.ma CAES.ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“, signováno „M. Gund. f.“, „Luca. Kilia. s.“.
- VAZBA: Papírová, tuhá, kožená, zdobená renesančním slepotiskem, stopy po čtyřech řemínkách, hřbet odtržen, zbytky štítků. Ve vazbě použit zlomek latinského pergamenového rukopisu z 15. století a zlomek německého tisku ze 16. století.
- CITACE: Verzeichniss der Drucke 16. Jhd. (P 3097).

MIK 975

119. Richter, Gregor, 1560–1624

AXIOMATA HISTORICA, eaque Politica: Hoc est: REGVLAE DE EVENTIBVS NEGOCIORVM POLITICORVM: In quibus Regulae ferè omnes (paucis exceptis) suis illustrantur historijs et exemplis. OPVS Non solum lectu iucundum: sed & in vita communi ... necessarium. Collectum à Gregorio Richtero Gorlicio.

Gorlicii : excusum typis & sumptibus Iohannis Rhambae, 1599. [8] l., 524 s., [18] l. (a⁴-b⁴, A⁴-Z⁴, Aa⁴-Zz⁴, Aaa⁴-Zzz⁴, Aaaa⁴) ; 15,5 × 19,5 cm.

Velké supralibros Ferdinanda Hoffmana z Grünpichlu (č. 119)

- STAV A POZNÁMKA: Červená a modrá ořízka, stopy po červu, stopy po vlhkosti.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika, gotika. Na titulním listu signet, plné a ornamentální iniciály, arabská paginace, signatury, kustody, neživá záhlaví, vlysy, na listu b4b viněta, v indexu dvousloupcová sazba.
- PROVENIENCE: Velké (původně zlacené) supralibros bez textu Ferdinanda Hoffmana, v oválném rámečku erb Ferdinanda Hoffmana z Grünpichlu a Střekova, rozměry 7 × 9,5 cm.
- VAZBA: Kožená, poškozená, zelené stužky, ornamentální slepotisk, stopy po červu, na přední i zadní desce velmi setřelé velké supralibros Ferdinanda Hoffmana bez textu.
- CITACE: Verzeichnis der Drucke 16. Jhd. (ZV 16055).

MIK 2129

120. Sardi, Alessandro, 1520–1588

ALEXANDRI SARDI FERRARIENSIS, DE MORIBVS AC RITIBVS GENTIVM LIB.III. OMNI RERV M VARIETATE REFERTI ITERVM IMPRESSI. EIVSDEM DE RERV INVENTORIBVS Libri II. ijs maximè, quorum nulla mentio est apud POLIDORVM. Nunc primùm in lucem editi.

MOGVNTIAE : Per FRANCISCVM Behem. Typis Godefridi Kempensis, 1577 (ANNO M.D.LXXVII). [8] l., 207, [1]; 64 s., [3] l. (*⁸, A⁸-N⁸, a⁸-d⁸, e³); 10 × 15,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Zachovalý. U obou dílů jako místo vydání uveden v titulu Mohuč, ale v kolofonu Kolín nad Rýnem.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Signatury, arabská paginace, kustody, živá záhlaví, zdobené a plné iniciály, kolofon.
- PROVENIENCE: Na 1b vlepeno malé ex libris Ferdinanda Hoffmana. Velikost: 5,5 × 8,5 cm, signované „M. Gundo. f.“, „Luca. Kilia. s.“ V horní části erb, v dolní části chlapec a dívka držící text. Text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE, ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS,ma CAES,ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“.

- VAZBA: Pergamenová měkká, druhotně použit rukopis s červenými iniciálami, zbytky řemínků. Na hřbetě rukopisně titul, poškozeno.
- CITACE: Verzeichnis der Drucke 16. Jhd. (S 1805, S 1808).

MIK 992

121. Serragli, Silvio, 17. století

LA S. CASA ABBELLITA, DEL CAP. SILVIO SERRAGLI DA PIETRA SANTA DI TOSCANA OTTAVA IMPRESSIONE. Nuouamente ricorsa, & ampliata di molte cose graui, e notabili, non prima osseurate da altri, che n'hanno scritto. Per opera, e Studio di deuota Persona à contemplatione dell' Authore. DEDICATA ALLA VERG. LAVRETANA ... Card. ANTONIO BARBERINO Protectore di S. CASA.

In Loreto : p[er] Paolo, e Gio. Battista Serafini, 1649. [2], 119, [1] s. ([neoznačeno]¹, A⁸-G⁸, H⁴) ; 10 × 15 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po vlhkosti, stopy po červu, l. A6 natržený.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu vyobrazení loretánské Svaté chýše, plné a ornamentální iniciály, titulní list v ornamentální borduře, arabská paginace, signatury, kustody, živá záhlaví, marginálie, vlysy, ojediněle ztrácející se sazba, na l. F1b půdorys Svaté chýše v Loretu s vysvětlivkami na předchozí straně, na l. H4b nečitelné vyobrazení (kostel?).
- PROVENIENCE: Na předním předeštlí vpisek Wolfganga Bedřicha Hoffmana v podobě iniciál „W F H“.
- VAZBA: Papírová tuhá, stopy po červu.
- CITACE: Cataloghi e collezioni digitali delle biblioteche italiane (TO0E 030966 – jiné vydání).

MIK 2160

122. Varennes, Claude de, zemř. 1660

LE VOYAGE DE FRANCE Dressé pour l'instruction & commodité tant des François, que des Estrangers. A MONSEIGNEVR LE COMTE de Schlesuic & Holstein, & c. Quatrième Edition, corrigée & augmentée.

A ROVEN : Chez IACQUES CAILLOVE', tenant sa boutique dans la Court du Palais, 1647 (M. DC. XLVII). [20], 60, 304, [32] s. (ã⁸, ě², A⁸-C⁸, D⁶, E⁸-Z⁸, Aa⁸-Bb⁸ [poslední vacat]) ; 10 × 15,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po vlhkosti.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu signet, plné a ornamentální iniciály, arabská paginace, signatury, živá záhlaví, marginálie, vlysy, v indexu dvousloupcová sazba.
- PROVENIENCE: Na předním předeštlí vpisek Wolfganga Bedřicha Hoffmana „W F H B. Anno 1653 3. Augusti“.
- VAZBA: Pergamenová, částečně poškozená, stopy po červu, na hřbetu rukopisně titul a štítek se signaturou.
- CITACE: NK ČR – STT (000084160).

Přívazek 1:

Condé, Henri II. de Bourbon, 1588–1646

VOYAGE DE MONSIEVR LE PRINCE DE CONDÈ en Italie depuis son partement du Camp du Montpellier, iusques à son retour en sa maison de Mouron, ensemble les remarques des choses les plus notables qu'il a veuës en sondit voyage.

A PARIS : Chez Toussaint Quinet, au Palais, dans la petite Salle, sous la montée de la Cour des Aydes, 1634 (M. DC. XXXIV). [2], 198, [2] s. ([neoznačeno]², A⁸-M⁸, N⁴ [poslední vacat]) ; 10 × 15,5 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po vlhkosti, stopy po červu.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu signet, plné a ornamentální iniciály, arabská paginace, signatury, ojediněle kustody, neživá záhlaví, na l. A1a vlys.
- CITACE: Bodleian Libraries University of Oxford (015402633).

MIK 2179

123. Vignier, Nicolas, 1530–1596

RERVM BVRGVNDIONVM CHRONICON: IN QVO etiam rerum Gallicarum tempora accuratè demonstrantur: permulta autem pro vtriusque Historiae, necnon etiam Germanicae notitia, dubia confirmantur, obscura illustrantur, & ab aliis aut non animadversa, aut non comperta enucleantur: non pauca verò quorum memoria penitus intercederat, ex probatissimorum autorum libris nunquam antea editis & veteribus monumentis exhibentur. EX BIBLIOTHECA HISTORICA Nicolai Vignierij Barrensis ad Sequanam.

Basileae : per Thomam Guarinum, 1575 (M. D. LXXV). [8], 185, [23] s. (a⁴, A⁴-Z⁴, a⁴-c⁴) ; 15 × 21 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Stopy po vlhkosti.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním listu signet, plné a ornamentální iniciály, arabská paginace, signatury, kustody, neživá záhlaví, marginálie, text v borduře, místy dvousloupcová sazba, v indexu trojsloupcová sazba, kolofon.
- PROVENIENCE: Na rubu titulního listu střední ex libris Ferdinanda Hoffmana, 8 × 13 cm, signované „M. Gundolach. f.“ a „L. Kilian. s.“, v horní části erb, uprostřed text, v rozích čtyři putti, text: „EX BIBLIOTHECA ILLVSTRIS AC GENEROSI DOMINI DNI. FERDINANDI HOFFMAN. LIBERI BARONIS IN GRÜNPÜHEL ET STRECHAV, DOMINI IN GREVENSTAIN ET IANOWITZ, SVPREMI HAEREDITARII CVRIAE MAGISTRI DVCATVS STYRIAE ET SVPREMI MARSALCI, ARCHIDVCATVS AVSTRIAE SACRATISS.mae CAES.ae, ET REGIAE MAIESTATIS CONSILIARII ET CAMERAE AVLICAE PRAEFECTI. etc.“.
- VAZBA: Pergamenová, zbytky kožených šňůrek, stopy po červu, na hřbetu rukopisně titul, dva štítky se signaturou.
- CITACE: Verzeichnis der Drucke 16. Jhd. (ZV 15217).

MIK 1474

124. Zárate, Agustín de, ca 1506–1565

LE HISTORIE DEL SIG. AGOSTINO DI ZARATE CONTATOTRE ET CONSIGLIERO DELL'IMPERATORE CARLO V. dello scoprimento et conquista del Perù, nelle quali si ha piena

& particular relatione delle cose successe in quelle bande, dal principio fino alla pacificatione delle prouincie, si in quel che tocca allo scoprimento, come al successo delle guerre ciuili occorse fra gli spagnuoli & capitani, che lo conquistarono. NVOVAMENTE DE LINGVA CASTIGLIANA TRADOTTE DAL S. ALFONSO VLLQA.

IN VINEGIA : APPRESSO GABRIEL GIOLITO DE'FERRARI, 1563 (M D LX I I I.). [16], 294, [2] s. (*⁸, A⁸-S⁸, T⁴ [poslední vacat]) ; 15 × 20 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Zachovalý.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Antikva, italika. Na titulním a posledním listě signet (Fénix), signatury, arabská paginace, kustody, živá záhlaví, figurální iniciály, viněty, vlysy, ztrácející se sazba.
- PROVENIENCE: Na předním přidešti vlepeno textové ex libris Ferdinanda Hoffmana, 15 × 18 cm, v každém rohu putti s ratolestmi a držící nápis: „EX LIBRIS BIBLIOTHECAE GENEROSI DOMINI DNI FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRVENPVHEL ET STRECHAW DOMINI IN GREVENSTAIN etc. SACRAE CAES: MAITIS CONSILIARII ET PRAESIDIS CAMERAE AVLICAE“.
- VAZBA: Pergamenová, měkká, na hřbetě rukopisně titul a modré číslo 30, zbytky řemínků.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 26448).

MIK 2023

125. Zonaras, Iohannes, ca 1042–1130

HISTORIA DI GIOUANNI ZONARA, PRIMO CONSIGLIERO, ET CAPITANO DELLA GVARDIA IMPERIALE DI COSTANTINOPOLI, DIUISA IN TRE PARTI. Nella prima si tratta delle cose de gli Hebrei dal principio del mondo insino alla ruina di Gierusalem: Nella seconda dell' origine de' Romani insino all' imperio del gran Costantino: Nella terza de' fatti di tutti gl' imperadori dal gran Costantino insino alla morte di Alesso Comneno. ONDE SI APPRENDE VERA NOTITIA DELLE COSE PIV MEMORABILI auuenute in spatio di 6626 anni. NVOVAMENTE TRADOTTA DAL GRECO, PER MARCO EMILIO FIORENTINO. Con le sue tauole copiosissime.

IN VINEGIA : Appresso Lodouico de gli Auanzi, 1560 (M D L X.). [26] l., 192, 263, [1], 261, [1] s., [1] l. [poslední vacat]. (*⁸, **⁸, ***⁸, ****², A⁸-M⁸, AA⁸-QQ⁸, RR⁴, AAA⁸-QQQ⁸, RR⁴ [poslední vacat]) ; 15 × 21 cm.

- STAV A POZNÁMKA: Zachovalý.
- TYPOGRAFICKÝ POPIS: Italika, antikva, viněty. Signatury, kustody, marginálie, živá záhlaví, arabská paginace. Na titulním listu signet, iniciály.
- PROVENIENCE: Na rubu titulního listu střední ex libris Ferdinanda Hoffmana, 8 × 13 cm, text v ornamentální borduře – v rozích čtyři andělci, text: „EX LIBRIS BIBLIOTHECAE GENEROSI DOMINI DNI FERDINANDI HOFFMAN LIBERI BARONIS IN GRÜENPVHEL ET STRECHAW DOMINI IN GREVENSTAIN etc SACRAE CAES: MAI[ESTA]TIS CONSILIARII ET PRAESIDIS CAMERAE AVLICAE“.
- VAZBA: Pergamenová, měkká, na hřbetu perem zkrácený titul a staré signatury 50 203, III.
- CITACE: EDIT 16 (CNCE 29941).

MIK 3006

Miroslav Koudela

Inventory of Newly Discovered Books from the Library of Hoffmans von Grünpichl in the Fund of Mikulov Chateau Library

At the end of the 17th century the Hoffman family library became the core of the newly built Dietrichstein castle library in Mikulov. Of the more than 4,000 original library volumes only just over 130 have been preserved. Last inventory of the Hoffman library published in 1997 and included a total of 94 old prints, 5 incunabula and 5 manuscripts. In the years 2013–2015 31 other books once belonging to the family library of Hoffmans von Grünpichl was discovered. Their list and detailed description is the subject of this article.

František John

Mikulovské zvony

Hmota architektonických dominant s působením celkového urbanizmu města Mikulova zasazeného na úpatí a jižních stranách Pavlovských vrchů představuje vrcholné uplatnění tvůrčí lidské síly v ojedinělých přírodních podmínkách. K vertikálám věží patří v zemích křesťanské kultury zvuk zvonů a cimbálů. Ten umocňuje vizuální účín architektonických hmot a dává stavbám a krajině, v nichž jsou tyto zasazené, nový rozměr. Zvony a cimbály jsou bronzovým hlasem svých staveb, často daleko slyšitelným. Doprovázejí a oznamují rytmus plynutí času v průběhu dne a roku, života člověka. Tyto tzv. kampanologické památky jsou často skryté a nepřístupné běžnému pozorovateli, k lidem promlouvají svým hlasem. Spolu se svým technickým příslušenstvím jsou především památkami hudebními. Neméně důležitý je jejich význam jako památek uměleckého řemesla, a to nejen kovoliteckého, ale se svým technickým příslušenstvím (srdce, dubová hlava s kovááním, zvonová stolice) i kovářského či tesařského. Jako památky epigrafické bývají nositeli modliteb a pamětních nápisů, rodové znaky připomínají jména a osobnosti donátorů, reliéfní figurální a ornamentální výzdoba je pak svědectvím náboženského ducha doby a dobových uměleckých názorů.

Dosavadní práce o historii a památkách města Mikulova zmiňují kampanologické památky spíše okrajově jako součást architektonických pamětihodností.¹ Nejucelenější přehled kampanologických památek v Mikulově byl naposledy publikován Bohumilem Samkem v edici soupisu uměleckých památek Moravy a Slezska.² Toto rozsáhlé dílo ovšem představuje především soupisnou práci, a nemůže tak vydat podrobný popis mikulovských zvonů a cimbálů, či umožnit závěry, kterých je důkladná analýza podmínkou. Podrobná kampanologická dokumentace zvonů a cimbálů kolegiálního chrámu sv. Václava, piaristického kostela sv. Jana Křtitele a zvonice při kapli svatého Šebestiána na Svatém kopečku provedená autorem tohoto článku nakonec přinesla překvapující zjištění, mnohem zásadnější, než jaké by bylo možné vůbec očekávat.

Zvon Šimona Haubice z roku 1523

Vůbec nejstarší mikulovský zvon byl identifikován v kostele sv. Jana Křtitele. V průměru věnce měří 123 cm, jeho hmotnost je asi 1150 kg a ladění e¹. Bohumil Samek jej zařadil do třetí čtvrtiny 17. století, na základě archivních údajů o chrámových zvonech uvažoval konkrétně o jeho ulití roku 1687 ve Vidni, 1689 v Brně či 1693 na neznámém místě.³ V těch letech byly obnovovány pulklé zvony sv. Jana Křtitele, sv. Filipa a blíže neurčený zvon.⁴ Zvon však ve své výzdobě nese i pozdně gotické prvky, nejnapadnějším z nich je zdobení uch závěsné koruny pletenci. Reliéfní vyobrazení Malé Kalvárie (výška 18 cm) pochází taktéž ze samého přelomu 14. a 15. století. S obdobným reliéfem, k jehož vytvoření bylo použito stejné formy, doplněným o *Arma Christi*, se můžeme setkat na krku zvonu z roku 1501 v Hustopečích, jehož autorem je brněnský zvonář Jeroným Haubic. Stejný reliéf jako na mikulovském zvonu je vymodelován na krku zvonu z roku 1530, který ulil pro Bukov (okres Žďár nad Sázavou) konvář Matěj z Velkého Meziříčí. Naše úvahy o starším původu zvonu

¹ SEIFERT, Theodor R.: Nikolsburg. Geschichte der Stadt in Wort und Bild, Mikulov 1937; RICHTER, Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971. Výčet zvonů u jednotlivých staveb uvádí WOLNY, Gregor: Kirchliche Topographie von Mähren. Abtheilung II: Brüner Diöcese, Band II, Brno 1858.

² SAMEK, Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska. Svazek 2: J–N, Praha 1999.

³ Tamtéž, s. 496.

⁴ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 157–158.

Čepec a krk zvonu z roku 1523 (foto autor)

ovšem nejspolehlivěji dokládá datace, která je uvedena přímo pod reliéfem Malé Kalvárie. Letopočet je dobovým dokladem kombinovaného vrocení pomocí římských a arabských číslic (výška znaků je 2,5–2,8 cm). Zvon nese přímo na svém krku vrocení MQ23. Písmeno Q představuje ve zvonařově vyjádření písmeno D, zvon byl tedy ulit v roce 1523. Číslice 2 je vyjádřena jako Z. K tomuto datování došel již Václav Richter.⁵ Úvahy Bo-

humila Samka o vrcholně barokním původu zvonu ovšem nebyly zcela zavádějící, reliéfní výzdoba zvonu je totiž na svou dobu velmi progresivní. Pozůstatkem z pozdně gotického pojetí zvonové výzdoby je zmíněné zdobení uch závěsné koruny pletencem a reliéf Malé Kalvárie vymodelovaný na krku zvonu. Všechny další prvky výzdoby jsou dokladem velmi raného pronikání renesančního cítění do moravského zvonařského prostředí. Pomohou nám dokonce velmi spolehlivě určit autora tohoto zvonu. Tím by na základě shodného použití reliéfu Malé Kalvárie mohl být Matěj z Velkého Meziříčí.

Další prvky výzdoby na Matějových zvonech, jako je například typ použitého písma či zdobení závěsné koruny jinak modelovanými pletenci, jeho autorství spíše vylučují. Zaměřme se tedy na brněnskou zvonařskou huť Haubiců, která byla v Českých zemích v uplatňování renesančních názorů na výzdobu a řemeslnou práci vůbec nejprogresivnější.⁶ Následovníkem Jeronýma Haubice byl jeho syn Šimon, od kterého byl doposud znám jediný zvon, jím signovaný, ulitý v roce 1528 pro Letovice.⁷ Reliéf Malé Kalvárie použitý na letovickém zvonu, vysoký asi 30 cm, přitom převzal z otcovy dílny, setkáváme se s ním totiž na řadě zvonů litych mistrem Jeronýmem. Je tedy nasnadě, že Šimon od otce převzal také tento menší reliéf stejného námětu. Při srovnání mikulovského zvonu se zvonem v Letovicích nemůže být o shodném autorství obou kovoliteckých děl pochyb. Nejnápadnější shody najdeme v nápisové legendě, která je psaná stejným typem písma. Nápis je napsán progresivním kapitálním písmem o výšce liter 4,5 cm s výraznými patkami a kyjovitým zesílením dříků; charakteristickým a při srovnání s produkcí konkurenčních dílen opět výjimečným prvkem Šimonovy práce bylo uvedení některých liter nápisu menším písmem při zachování všech jeho proporcí (o výšce 2,8 cm) a aplikací některých v enklávě.⁸ Jednořádkový nápis na čepci zvonu je vymezený dvěma plastickými linkami a uvozený květem, který zvonař použil z níže vymodelovaného reliéfu, jako dělicího znaku sloužícího současně

⁵ Tamtéž, s. 142.

⁶ JOHN, František: Od gotiky k renesanci. Zvony rodu Haubiců ve Velkých Opatovicích, Jevíčku a Letovicích, Sborník Muzea Blansko, roč. 2010, s. 3–13.

⁷ Tamtéž.

⁸ S obdobným způsobem provedení nápisů se můžeme setkat v díle zvonařské rodiny Schrötterů, která působilá téměř o sto let později především v Hostinném v Podkrkonoší. Zde jsou však písmena v enklávě použita spíše ojediněle, většinou jsou některá slova jednořádkového nápisu napsána polovičním písmem do dvou řádků. BELCREDI, Jiřina: Zvonařské hutě Schrötterů, Krkonoše – Podkrkonoší. Vlastivědný sborník, roč. 1983, č. 7, s. 109–159; JOHN, František – KRŇÁVEK, Petr – PÁTEK, Aleš: Zábřežské zvony, Zábřeh 2008.

jako znaménko ke krácení a zvýraznění slov je použito jetelového trojlístku s řápkem či srdčitého lístku s řápkem – s těmito dělicími znaky se setkáváme taktéž na zvonu v Letovicích. Vlastní nápis je latinskou pašijovou modlitbou: I · N · R · I · FILI DAVID MISERERE NOSTRI PER MERITA · S(ANCTAE) · PASSIONIS TVE AMEN.⁹ Ve slově DAVID je písmeno A vepsáno do D a ve slově NOSTRI písmeno S do O. Stejným menším

Koruna zvonu z roku 1523 s opravou jednoho z uch (foto autor)

písmem jsou vymodelována druhé a třetí E ve slově MISERERE, písmeno R ve slově NOSTRI a E ve slově PER. Písmeno S ve slově MISERERE, první S ve slově PASSIONIS a písmeno R ve zkratce INRI přiléhají až k horní lince, poslední jmenované je navíc mírně natočeno.

Vedle vlastního písma je na srovnávaných zvonech shodný jeden z použitých ornamentálních reliéfů. V obou případech je tento reliéf vymodelován na vrcholu čepce, nad nápisovým řádkem. Reliéf vysoký 3 cm představují dvě srostlé dračí hlavy s krky propletenými s ostrví. Na zvonu v Mikulově je tento reliéfní segment v poměru 3 : 1 kombinován s reliéfem vysokým 4 cm, který představuje dvě svými krky spoutané odvrácené dračí hlavy, jejichž krky přecházejí do stran v rohy hojnosti zakončené maskami satyrů. Pod nápisem následuje po obvodu vymodelovaný rostlinný ornament vysoký 8 cm s motivem dvou spirálově stočených lístkovitých lodyh, každá je zakončena jedním květem. Nahoře mezi lodyhami je poupě, místy při aplikaci na model zvonu střídavě vynechané s cílem navození větší dynamičnosti, a pod nimi květ. Přechod k věnci je zdůrazněn třemi širšími linkami, okraj věnce je zesílen jednou linkou a plochou lištou.

Díky autorskému určení můžeme tento zvon zařadit mezi nejvýznamnější kovolitecké moravské renesanční památky. O Šimonově umu a dovednostech, které se naučil v otcově dílně, svědčí taktéž to, že zvon oktávového žebra vykazuje velmi čistý zvukový obraz s přesným rozložením požadovaných alikvotních tónů, čistý hlas zvonu souvisí s jeho dlouhou rezonancí.¹⁰

Výjimečným prvkem dodatečného zdobení zvonu po jeho odlití je dosud místy celkem zřetelné pozlacení celého nápisového řádku. Se zlacením se na zvonech setkáváme zcela výjimečně, v moravském prostředí je doloženo pozlacení figurálních reliéfů na zvonu sv. Kříže (1698) brněnského zvonáře Jana Křtitele Melacka (?–1710), nacházejícím se ve farním kostele v Prostějově; v Praze byl pozlacen reliéf Zvěstování Páně na zvonu Panny Marie od brněnského kovolitce Tomáše Jaroše (asi 1500–1571), ulitým pro kostel Panny Marie před Týnem (1553). Pozlacením mikulovského zvonu chtěl dát objednatel ještě větší důraz na vroucí latinskou modlitbu, která tvoří jeho nápisovou legendu. S největší pravděpodobností byla část nápisu pozlacena již před posvěcením zvonu, zlacení zvonu při

⁹ Překlad: „Ježíši Nazaretský, králi židovský, synu Davidův, smiluj se nad námi pro zásluhy svého svatého utrpení. Amen.“

¹⁰ Frekvenční normála $a^1 = 435$ HZ, odchylky jsou uváděny v šestnáctinách pultónu: nárazový tón $e^{\pm 0}$, spodní oktáva e^0+1 , prima e^1-2 , tercie g^1+4 , kvinta h^1-8 , horní oktáva $e^{\pm 0}$, duodecima h_2-2 , superoktáva e^3+4 .

příležitosti jeho snesení za účelem stěhování se zdá být vzhledem k spíše technickému, méně slavnostnímu charakteru těchto okolností málo pravděpodobné.

Ojedinelé je i doplnění chybějícího ucha závěsné koruny. Bez demontáže z hlavy není možné konstatovat, zda ucho nebylo dolito při lití zvonu, či bylo nedopatřením uraženo při manipulaci se zvonem. Náhradní ucho bylo zhotoveno jako kovářský výkovek se snahou připodobnění se bronzovému originálu. V čepci zvonu je ucho upevněno provlečením spodní části ucha a zajištěním jednoduchou závlačkou.

Zvon disponuje původním technickým příslušenstvím, a to i díky tomu, že dosud nebyl i přes značné vytlučení pootočen, což je umožněno ručním zvoněním. Přímo na ocelovém oku zalitém do zvonu je na řemenu zavěšeno kované obuškovité srdce s krátkou výpustkou a s okem. Široká dubová hlava má ze stran profilovaný nástavec. Dvojitě přepásání svislých závěsů zvonu je zakončeno volutami. Spony závěsů na vrcholu hlavy jsou zdobeny profilovanými dvakrát stáčenými pery. Velmi ojedinělé je použití kovaných hřebů s půlkulatými segmentovitě profilovanými hlavami, jimiž je přibito kování na dubovou hlavu – takové většinou známe z okovaných soudobých pozdně gotických dveří a vrat. Původním kováním je k hlavě připevněna i dřevěná páka sloužící ke zvonění, ložiska zvonu budou zřejmě z roku 1923.

Doposud nejasný zůstává původ tohoto zvonu. Jan Petr Cerroni (1753–1826) ve svém soupise moravských zvonů, pořázeném kolem roku 1806, na základě údajů z farních inventářů a děkanátních matrik již uvádí tento zvon o hmotnosti 20 centnýřů ve výčtu zvonového souboru chrámu sv. Jana Křtitele s poznámkou, že byl v roce 1800 přenesen z kostela sv. Anny.¹¹ Ten byl ovšem založen až o sto let později, než byl odlit zvon.¹² Chrámem, pro který byl renesanční zvon původně určen, pokud byl lit pro Mikulov, tak mohl být nejspíše špitální kostel sv. Jana Křtitele, či farní kostel sv. Václava. Ve výčtu chrámových zvonů Cerroni dále uvádí trojici zvonů ulitých Kateřinou Kerckerovou (?– po roce 1752), která provozovala zvonářské řemeslo po smrti manžela Zikmunda (?–1739): v roce 1741 (3 centnýře), v roce 1745 (8 centnýřů) a nedatovaný (6 centnýřů).

Zvony Richarda Herolda z roku 1923

V druhém poli dřevěné vzpěradlové zvonové stolice se dvěma poli jsou nad sebou zavěšeny dva zvony ulité Richardem Heroldem (1887–1945) v Chomutově v roce 1923 pro chrám sv. Jana Křtitele jako náhrada za zvony zrekvírované. Zvony jsou zavěšeny talířovými korunami na ocelových traverzách. Čepce zvonů zdobí trojice linek a historizující rokajové ornamenty. Na obou zvonech je nad zdvojenými linkami zvýrazňujícími přechod krku a věnce umístěn nápis MICH GOSS RICHARD HEROLD KOMOTAU 1923.¹³ Větší „Zvon hrdinů“ o průměru věnce 93 cm, hmotnosti asi 450 kg, mající snížené ladění h¹, zdobí na krku vymodelovaný monumentální reliéf představující anděla nad padlým vojákem, pod kterým je nápis psaný německou kurzívou vložený do uvozovek: „Heldenglocke“. Na protější straně krku je umístěn nápis psaný kapitálou, uvádějící roky začátku a konce první světové války 1914–1918. Menší ze zvonů o průměru věnce 75 cm, hmotnosti asi 250 kg a sníženého ladění d² je zasvěcen Nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu. Na krku zvonu je vymodelováno Srdce Ježíšovo a pod ním v uvozovkách nápis německou kurzívou „Herz Jesuglocke“, na protější straně krku je kapitální nápis HEILIGSTES HERZ JESU / SCHÜTZE NIKOLSBURG.¹⁴

¹¹ CERRONI, Jan Petr: Glocken Inschriften in der Brünner Diocese, Moravský zemský archiv v Brně, fond G 12 (Cerroniho sbírka), inv. č. 61, sign. Cerr I/58, fol. 30.

¹² BRICHTOVÁ, Dobromila: K historii loretánského kostela sv. Anny a hrobního kostela Povýšení sv. kříže v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2014, s. 42–50.

¹³ Překlad: „Ulil mě Richard Herold v Chomutově 1923.“

¹⁴ Překlad: „Nejsvětější Srdce Ježíšovo, ochraňuj Mikulov.“

Hodinový cimbál Jiřího Justa z roku 1615

Rozpoznání dalších kampanologických památek přinesla podrobná dokumentace hodinových cimbálů zavěšených v lucerně věže kostela sv. Václava. Jejich původ Bohumil Samek položil do první čtvrtiny 17. století.¹⁵ Podrobnou dokumentací nápisu na nejstarším a nejmenším z nich (průměr věnce činí 75 cm) se podařilo objevit další dochované dílo znojemského pozdně renesančního zvonaře Jiřího Justa (?– po 1615). Leoš Mlčák zaznamenává jeho dochované zvony v Těšeticích (1608), Loděnici (1609), Hodonici (1613) a ve Vratětině (1614, připsán) a v Mikulově uvádí na základě nespecifikovaných archivních pramenů již zaniklý zvon z roku 1615.¹⁶ Mikulovský zvon tak je Justovým pátým známým a současně nejmladším dochovaným dílem. Nápisová legenda je na čepci psaná mezi dvěma linkami kapitálou o výšce písma 2 cm, závěrečná část nápisu obsahující dataci je uvedena v druhém řádku pod linkou: IN : GOTTES NAMEN : BIN : ICH : DVRCH S : FVER GEFLOSSEN IEORGE : IVST : IN : ZNA(IM) : HAT : MICH : GEGOSSEN : / IN : 1 · 6 1 · 5 · IAR.¹⁷ Zvonař použil svou oblíbenou nápisovou formuli, s její obdobou se setkáváme na zvonu v Hodonici. Jako dělicí znaky mezi jednotlivými slovy jsou použity dvojtečky, v dataci tečky. Na přechodu k věnci obíhá jedna plastická linka, na okraji věnce dvě linky. Cimbál je zavěšen na koruně se čtyřmi uchy zdobenými na hranách výžlabky.

Hodinové cimbály Františka Dubois z roku 1641

Podrobnou dokumentací zbývajících hodinových cimbálů byla objevena dvě dosud neznámá díla putujícího lotrinského zvonaře Františka Dubois (?–po 1672), který na svých pravidelných cestách za prací putoval od Štýrska přes Rakousko, Moravu a Slezsko až do Pruska a Pomofanska. Jeho stopa byla v Mikulově zaznamenána v roce 1641 v souvislosti s odlitím velkého zvonu pro kostel sv. Václava.¹⁸ Tento zvon vážící 30 centnýřů, který byl jediným dosud známým mikulovským dílem Františka Dubois, se však do dnešních dnů nedochoval. V nápisu se vagantní zvonař tradičně označil jako Franciscus Dubois Lotharingus, uvádí na něm pro lotrinské zvonaře charakteristické přesné datum odlití zvonu – 30. září 1641.¹⁹ Z data odlití uvedeného na obou cimbálech je zřejmé, že největší zvon chrámu sv. Václava nebyl v tomto roce jediným jeho dílem v Mikulově. Na krcích obou cimbálů je vymodelována jeho zvonařská značka spolu s vročením. V klenotu barokní kartuše je andílčí hlavička, vlastní vykrajovaný štítek je kosmo rozdělen. V pravé polovině je vymodelována dělová hlaveň, v levé reliéf zvonu s korunou a srdcem. V dolní části je na kartuši krátká, na koncích stočená páska s monogramem F(rançois) D(ubois), o výšce 9,5 cm. V aplikaci zvonařské značky projevil zvonař snahu o variabilitu. Zatímco na větším z cimbálů o průměru věnce 111 cm je zvonařská značka aplikována tak, jak její plastická vosková předloha vyšla z reliéfní formy, na menším cimbálu o průměru věnce 97 cm zvonař ze značky odstranil andílčí hlavičku a nechal z ní vyrůst otisk listu šalvěje lékařské (*Salvia officinalis*). Letopočet 1641 (výška číslic 1,8 cm) je vždy uveden pod značkami. Otisky listů šalvěje lékařské jsou oblíbeným přírodním námětem lotrinských zvonařů. Význam rostliny vyplývá již z jejího botanického rodového názvu, který znamená spásu, uzdravení. Otiskem listů nad zvonařskou značkou uplatnění této rostliny na cimbálech však nekončí. Na obou cimbálech jsou ve výzdobě krku uplatněny otisky třech listků šalvěje vyrůstající z andílčí hlavičky, kterou zvonař použil ze svého dílenského znaku. Na

¹⁵ SAMEK, c. d., s. 493.

¹⁶ MLČÁK, Leoš: Zvony na Moravě a ve Slezsku, Olomouc 2014, s. 182.

¹⁷ Překlad: „Ve jménu Božím jsem byl skrze oheň rozlit, Jiří Just ve Znojmě mě ulil v roce 1615.“

¹⁸ FLODR, Miroslav: Lotrinští zvonaři a české země, Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university, řada historická C, roč. 28 (1981), s. 157–175.

¹⁹ CERRONI, c. d., fol. 69.

Zvonařova značka s vročením na větším z cimbálů z roku 1641 (foto autor)

Zvonařova značka a otisk listu šalvěže lékařské na menším z cimbálů z roku 1641 (foto autor)

zbývající (z hlediska našeho popisu; z hlediska jejich významu nejpřednějších) dvou stranách krků cimbálů jsou vymodelovány reliéfy světců. Na obou je to madona s korunou stojící na měsíci, s dítětem a jablkem v pravé ruce a s žezlem v levé ruce (výška 10 cm). Větší hodinový cimbál dále zdobí reliéf sv. Jana Křtitele (12,5 cm), menší cimbál reliéf sv. Šebestiána (12,5 cm). Přechod k věnci zvyrazňují tři plastické linky, z nichž krajní jsou ztrojené. Cimbály jsou zavěšeny v sloupkovité koruně s otvorem.

Zvon Františka Dubois z roku 1642

František Dubois je na jižní Moravě znám svým dílem i dva roky po odlití velkého mikulovského zvonu, roku 1643. Z té doby se dochovaly dva jeho zvony ulité pro konventní kostel kláštera premonstrátů v Louce u Znojma, které doposud představovaly celkový výčet jeho zvonů v Českých zemích.²⁰ Nejstarší ze zvonů mikulovského farního kostela je ovšem dokladem, že Lotrinčan na Moravu zavítal i v roce 1642. Tento zvon byl doposud anonymní.²¹ Identifikaci autora bránilo především to, že jméno zvonaře není uvedeno přímo v nápisové legendě. Krk zvonu však zdobí stejná kartuše se zvonařovou značkou a monogramem jako oba hodinové cimbály. Zvonař na zvonu uplatnil i všechny tři figurální reliéfy, které rok před tím vymodeloval na mikulovské hodinové cimbály. Reliéfy sv. Jana Křtitele a sv. Šebestiána jsou umístěny v kompozici Malé Kalvárie po stranách kříže s korpusem Krista (výška 31 cm) na jedné straně krku v jeho spodní části. Protilehlá

²⁰ MLČÁK, Zvony na Moravě a ve Slezsku, c. d., s. 154.

²¹ SAMEK, c. d., s. 493.

Zvon Františka Dubois z roku 1642 (foto autor)

strana krku je ozdobena reliéfem madony, jenž je ovšem oproti oběma cimbálům umístěn v mandorle (výška 17 cm). Pod mariánským reliéfem je zmíněná zvonářská značka. Zbývající strany zvonu zdobí znak donátora zvonu, prvního probošta mikulovské kapituly Jiřího Otislava z Kopenic (?–1647), vysoký 17 cm, a na protilehlé straně reliéf sv. Vojtěcha (výška 12 cm), pod kterým je reliéf okřídlené andělíčky (výška 5 cm) použité z ornamentálního pásu na čepci zvonu. Hlavním motivem donátorského znaku je rodový znak Jiřího Otislava z Kopenic – střela obrácená vzhůru se dvěma liliemi po stranách – vymodelovaný na španělském štítu v barokní kartuši. V klenotu kartuše jsou mitra a vrchol berly, kterou znak překrývá, jako znaky hodnosti kapitulního probošta. Začlenění reliéfu sv. Vojtěcha do výzdoby zvonu bylo zřejmě výslovným přáním objednatele. Zobrazení svatého biskupa by umožňovalo v prvé řadě identifikaci v souvislosti s původem názvu města Mikulova jako sv. Mikuláš. Vedle berly však postava drží v levé ruce kopí, které je zřetelné jednak svým hrotem, jenž sahá nad zakončení berly, jednak rukojetí v dolní části reliéfu. Kopí je přitom atributem druhého pražského biskupa sv. Vojtěcha. Jméno sv. Vojtěcha není nikde v nápisové legendě zvonu uvedeno, sv. Vojtěch není ani patronem dárce zvonu. Jeho volba však s přáním donátora zřejmě souvisí. Jiří Otislav z Kopenic jako první mikulovský probošt k němu mohl mít zvláštní vztah snad proto, že i sv. Vojtěch byl při počátcích církevní instituce, snad je pojilo kopí jako atribut jak křesťanského patrona dárce zvonu, sv. Jiřího, tak i sv. Vojtěcha.

Charakteristické prvky raně barokní tvorby lotrinských zvonů nesou i další části výzdoby

Reliéf madony v mandorle na zvonu z roku 1642

Detaily na Duboisově zvonu z roku 1642 – znak Jiřího Otislava z Kopenic, reliéf sv. Vojtěcha a okřídlená andělčí hlavička

zvonu. Čepec zvonu zdobí shora dolů ztrojená linka a třířádkový nápis, jehož řádky jsou vymezeny linkami, z nichž horní je zdvojená. Nápis je psán kapitálou o výšce písma 2,8 cm, menší písmo je vysoké 1,5 cm. Nápis je uvozen křížem, jednotlivé řádky jsou ukončeny tečkou, jako znaménko ke krácení je použito dvojtečky, tečky či čárky: + AD LAVDEM DEI O(MN)IPOTEN:(TIS) B:(EATISSIM)MAE VIRG:(INIS) MARIAE AC S.(ANC)TAE ANNAE EIVS M(AT)RIS HONOREM CAMPANA · / HAEC FVSA EST STUDIO, ET MVNIFICENTIA PERILL· (VST)RIS ET REV.(ERENDISSI)MI D.(OMINI) GEORGII OTISLAW A KOPENICZA ECCLESIAE · / COLEEG(IATAE) NICOLSP.(VRGENSIS). PRIMI PRAEPOSITI · ANNO PARTAE SALVTIS M · D C · XLII · PRAEPOSITVRAE VERO ERECTAE XVIII.²² Poslední trojice písmen ve slově BEATISSIMAE, SANCTAE a PERILLVSTRIS a poslední dvojice ve slově REVERENDISSIMI jsou uvedeny menším písmem, které je zarovnáno k horní dotážnici.

Pod nápisovým pásem následuje ztrojená linka, níže je vymodelován 5 cm vysoký vegetabilní ornamentální pás s motivem rozvilin a úponků, umístěný mezi dvěma linkami. Výzdobu čepece, přecházející hluboko na krk zvonu, zakončuje linka a ornamentální pás se střídavě delšími laloky s motivem okřídlených andělčích hlaviček, rozet, rozvilin a rostlinných úponků a zavěšených kytic. Přechod k věnci zvrazňuje pět linek, z nichž tři střední jsou ztrojené. Okraj věnce zdobí tři linky. Zvon o průměru věnce 114,5 cm, hmotnosti asi 800 kg, mající zvýšené ladění e¹, je završen korunou se šesti uchy zdobenými výžlabky. Příklop zvonu je dvakrát odstupňován vždy dvěma stupni. Zvon je zavěšen na původní

²² Překlad: „Ke chvále Všemohoucího Boha, Nejsvětější Panny Marie i Svaté Anny, její matky, ke cti tento zvon je ulit pečlivě a dobročinností nejvýznačnějšího a nejctihodnějšího pana Jiřího Otislava z Kopenic, prvního probošta kapitulního kostela mikulovského, let od narození Spasitele 1652, v pravdě od zřízení proboštvství 18.“

Zvon Bartoloměje Kaffela z roku 1842 (foto autor)

dubové hlavě, novodobé ocelové závěsy zřejmě nahradily původní při příležitosti jeho pootočení v první polovině 20. století.

Toto dílo je spolu s prepisem nápisu obsahujícím četné odlišnosti uvedeno v soupisu zvonů kostela sv. Václava, pořízeném Janem Petrem Cerronim. Jeho udávaná hmotnost je 12 centnýřů. Další zvon v soupisu měl stejnou hmotnost a podle nápisu byl v roce 1760 přelit mikulovským zvanařem Janem Krausem (kolem 1689–1762) ze zvonu odlitého pro farní kostel roku 1585. Další zvon, vážící 7 centnýřů, byl též z roku 1585, nejmenší zvon, vážící 2 centnýře, ulil Jan Kraus roku 1750. Největším zvonem byl zmíněný zvon Františka Dubois z roku 1641.²³ Před první světovou válkou se v souboru původní zvon z roku 1585 již nepřipomíná, na jeho místě je zvon z roku 1832 a zmíněn je ještě zvon z roku 1711 od mikulovského zvanaře Jana Kašpara Schelshorna (kolem 1657–1713).²⁴

Zvon Bartoloměje Kaffela z roku 1851

Druhý ze zvonů farního kostela sv. Václava byl původně zavěšen v Dietrichsteinské hrobce, jak připomíná ve svém nápisu. Zvon o průměru věnce 118,5 cm, hmotnosti 900 kg a o sníženém ladění e¹ má se zvonem z roku 1642 úzký zvukový interval, což je dalším dokladem rozdílného původního určení obou zvonů. Příjemně vynívající zvon je odlit v sextovém žeburu, což odpovídá dobovému názoru na akustické složení a tvorbu zvonového hlasu i charakteru tvorby zvanařské dílny, ve které zvon vznikl. Jak je uvedeno v nápisové legendě, odlil jej vídeňský zvanař Bartoloměj Kaffel (1781–1853). Zvon byl součástí

²³ CERRONI, c. d., fol. 68–69.

²⁴ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 124.

Výzdoba čepce zvonu Bartoloměje Kaffela z roku 1842 (foto autor)

souboru čtyř zvonů, které dodal v roce 1852 pro Dietrichsteinskou hrobku;²⁵ původní zvony svěcené v roce 1656²⁶ zřejmě nepřečkaly požár lorety roku 1784.

I když pro některé vídeňské kostely odlil Bartoloměj Kaffel reprezentativní zvony a zvonové soubory, do dnešních dnů se dochovaly jeho spíše menší a středně velké zvony. Dosud uváděný největší zvon ulitý pro kostel sv. Martina v Klosterneuburgu má v průměru věnce 95 cm a váhu asi 500 kg.²⁷ Na (jižní) Moravě jsou kromě Mikulova Kaffelovy zvony menších rozměrů v Pravicích (1834) a Nejdku (1836).²⁸ Mikulovský zvon je jeho největším dochovaným dílem. Je to dáno především vlivem válečných rekvizic, kdy bylo stáří zvonů upřednostňovaným hlediskem pro výběr zvonů, které měly být uchráněny, spolu s obecným názorem na úpadek zvonařské produkce v 19. století. Mikulovský Kaffelův zvon je o to cennějším dokladem uplatnění historizujících prvků ve zvonařství. Na unikátní výzdobě zvonu se jistě projevilo i specifické přání objednatel, kterým byl František Josef kníže z Dietrichsteina, hrabě Proskau-Leslie (1767–1854). Při zadání výzdoby budoucího zvonu se zřejmě naplno projevily jeho zájmy o umění a historii rodu, které mohly tehdejší historizující názory v uměleckém řemesle se značnou mírou symbolizmu a monumentálnosti vyjádřit. Zvon tak zaujímá přední místo v uplatnění heraldické výzdoby na zvonech – na čepci jej zdobí osm rodových znaků originálním způsobem aplikovaných do ornamentálního pásu, na krku pak znak donátora. Na moravských zvonech se v případě, že jsou zdobeny znaky donátorů, setkáváme nanejvíce se třemi znaky jako kombinací znaků šlechtické vrchnosti (manželů) a městského

²⁵ Tamtéž, s. 233.

²⁶ Tamtéž, s. 130.

²⁷ WEISSENBÄCK, Andreas – PFUNDNER, Josef: Tönendes Erz. Die Abendländische Glocke als Toninstrument und die historischen Glocken in Österreich, Graz – Köln 1961, s. 220; WERNISCH, Jörg: Glockenkunde von Österreich, Lienz 2006, s. 237; WERNISCH, Jörg: Glockenverzeichnis von Österreich, Lienz 2011, s. 301.

²⁸ MLČÁK, Zvony na Moravě a ve Slezsku, c. d., s. 182.

znaku, naprosto ojedinělá je výzdoba krku zvonu brněnského zvonaře Jeronýma Haubice v Kladsku z roku 1499, který zdobí pět rodových a institucionálních znaků.²⁹ Čepec mikulovského zvonu zdobí osmkrát se opakující ornament s motivem anděla držícího v ruce francouzský štít, střídající se se stáčeným stylizovaným rostlinným ornamentem s listy a úponky. V jednotlivých štítech jsou vymodelovány jednotlivé znaky ze složeného erbu donátora zvonu Františka Josefa knížete z Dietrichsteina, hraběte Proskau-Leslie, v následujícím pořadí: 1. dva odvrácené vinařské nože (Dietrichstein), 2. polcený štít s jelenem v pravém a dvěma podkovami v levém poli (Proskau), 3. polcený štít s uřatou supí nohou v pravém (Hollenburg) a s rovnoramenným křížem (Thalberg) v levém poli, 4. štít se čtvercem, 5. štít s bránou s cimbuřím a dvěma věžemi, 6. štít se třemi zlatými přezkami (Leslie), 7. polcený štít s dvěma podkovami v pravém a jelenem v levém poli (Proskau) a 8. polcený štít s krokví (Oserwitz) v pravém a s hadem (Finkenstein) v levém poli. Poslední pole, ve kterém je na složeném donátorově znaku vymodelován trojúhelník, není v této galerii svým erbovním štítkem zastoupeno. Na řadě znaků je zřetelně znázorněn tinktur šrafováním. Horní část čepce nad tímto ornamentálním pásem zdobí shora dolů dvě linky, pás s rozetami vysokými 2 cm a tři linky, z nichž prostřední je šikmo přerušovaná. Pod ornamentálním pásem s anděly jako štítonoši zakončuje výzdobu čepce historizující ornament s motivem gotické kružby, obloučků zakončených visícími trojlísty (výška 3 cm).

Krk zvonu zdobí reliéf sv. Anny učící Pannu Marii, vysoký 25 cm. Vyobrazení představuje sedící sv. Annu s napřaženou pravou rukou, proti ní stojí děvčátko se svatozáří a se sepjatými rukama, představující Pannu Marii. Svátá Anna přidržuje levou rukou knihu na stolku v pozadí. Celek figurálního reliéfu je postaven na pŕlměsíci, který zřejmě odkazuje na Neposkvrněné početí Panny Marie. V době odlití zvonu byly tyto teologické otázky aktuální, jako dogma bylo *Immaculata conceptio* vyhlášeno papežem Piem IX. roku 1854. Protější stranu krku zdobí znak donátora zvonu vysoký 20 cm. Dva gryfové nesou francouzský štít završený knížecí korunou. Na složeném štítu s celkem devíti poli je zavěšen rytířský kříž Řádu Marie Terezie, v dolní části je pak prázdná nápisová páska.

Písmo použité v nápisových legendách má zřetelný historizující charakter se snahou o zdobnost a monumentálnost a odkazuje na gotické majuskulní i minuskulní (litera N) tvary. Dřívky jsou na koncích často rozvětvené a zdobené perlami. Je použito v nápisových zrcadlech vymodelovaných na zbývajících stranách krku (výška písma 2,5 cm) a na věnci zvonu. První čtyřřádkové nápisové zrcadlo obsahuje doslovnou německou citaci úryvku básně *Píseň o zvonu* (Das Lied von der Glocke) Fridricha Schillera (1759–1805): HOLDER FRIEDE, / SÜSSE EINTRACHT, / WEILET, WEILET / FREUNDLICH ÜBER DIESER STADT.³⁰ Na protější straně je v sedmi řádcích stejným typem i velikostí písma uvedeno: FRANCISCVS IOSEPHVS PRINCEPS A DIETRICH(S)TEIN / PROSCHV LESLIE AB ANNO MDCCXCIII / ORDINIS MILITARIS MARIAE THERESIAE EQVES / ME DE CENTENARIIS XVI AERIS CAMP. (ANAE) / PRO MAVSOLEO GENTIS SVAE / PER MANVM ARTIFICIOSAM BARTH. (OLOMEI) KAFFEL / CIVIS VINDOB. (ONAE) FVNDI IVSSIT MDCCCLI.³¹ Značky pro zkratky jsou jako tečky uvedeny na dolní dotažnici.

Na přechodu k věnci obíhá stylizovaný rostlinný ornament s květy lilíí a listy vysoký 3,5 cm a pod ním je jednořádkový nápis vymezený nahoře jednou a dole dvěma linkami, psaný písmem vysokým 6 cm, uvozený reliéfním stylizovaným ornamentálním křížkem v medailonu. Začíná na straně zvonu pod znakem donátora: + IN HONOREM SANCTISSIMAE

²⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: Velký zvon v Kladsku a brněnský zvonařský rod Haubiců, in: Campana Codex Civitas. Miroslav Flodr octogenario (ed. František Novák), Brno 2009, s. 63–80.

³⁰ Volný překlad: „Vládni, vládni vládně městem, míre milý, i ty, sladká svornosti!“ Srv. MICHALSKÝ, Jan: O zvonech. Dějiny, význam, svěcení zvonů atd., Prostějov 1921, s. 22.

³¹ Překlad: „František Josef kníže z Dietrichsteina hrabě Proskau-Leslie, od roku 1793 rytíř vojenského řádu Marie Terezie, mě z 16 centnýřů kovu pro hrobku svého rodu skrze dovedné ruce Bartoloměje Kaffela, občana Vídně, nechal ulít 1851.“

MARIAE DEI PARAE AC SANCTAE ANNAE PATRONAE VETERIS ECCLESIAE.³² Zaoblení věnce zvonu je zdobeno šikmým rýhovááním, na věnci je vymodelován jednořádkový nápis obsahující latinskou citaci 4. verše žalmu 28 (č. 29 v jiném číslování), citace žalmu v závěru nápisu je uvedena menším písmem vysokým 2 cm a rozdělena do dvou řádků: VOX DOMINI IN VIRTUTE VOX DOMINI IN MAGNIFICENTIA. PSALM / XXVIII 4.³³ Zbývající místo v nápisovém řádku vymezeném nahoře dvěma a dole jednou linkou je vyplněno stylizovaným rostlinným ornamentem s esovitě stáčenými úponky, rostoucími a visícími lístky. Koruna zvonu je tvořena šesti hladkými uchy. Zvon je zavěšen na dubové hlavě přenesené spolu se zvonem z původního umístění s dřevěnou vložkou pro novější natočení koruny, ocelové závěsy zvonu jsou zřejmě poválečné.

Zvon Jana Adama Henckelmana z roku 1768

Výzdoba čepce zvonu Jana Adama Henckelmana z roku 1768

S rodem Dietrichsteinů je spojen také největší mikulovský zvon, zavěšený na kampanile při kapli sv. Šebestiána na Svatém kopečku. Poutní místo založil František kardinál z Dietrichsteina (1570–1636), který kampanilu vybavil velkým zvonem sv. Šebestiána. Ten byl spolu s menším zvonem svatě Anny posvěcen 14. července 1632.³⁴ Při požáru zvonice v roce 1767 byl velký zvon žarem ohně zničen.³⁵ Karel kníže z Dietrichsteina (1702–1784) při obnově zvonu, která byla

svěřena mikulovskému zvonáři Janu Adamu Henckelmannovi (kolem 1733–1806), nechal v nápisové legendě připomenout okolnosti přelítí zvonu spolu s osobností kardinála jako dárce zvonu původního a na zvon nechal vymodelovat též jeho znak. Zvon svými rozměry výrazně vyčnívá ze zvonářova díla, byl odlit v prvním doloženém roce jeho tvorby. Dochované zvony vzešlé z Henckelmannovy dílny jsou dále zavěšeny v Protivanově (1772), Přítlukách (1780) a Sedleci (1794).³⁶ Průměr věnce mikulovského zvonu činí 189 cm a při ladění a⁰ můžeme jeho hmotnost odhadnout na 4 200 kg, prameny je hmotnost zvonu

³² Překlad: „Ke cti Nejsvětější Marie matky Boží i svatě Anny, patronky starého kostela.“

³³ Překlad: „Hospodinův hlas je plný moci, Hospodinův hlas je plný důstojnosti. Žalm 28, 4. (verš)“

³⁴ MIKLÍN, Jakub: Zrod Svatého kopečku u Mikulova, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2012, s. 51–61.

³⁵ KOUDELA, Miroslav: Mikulovský Svatý kopeček a křížová cesta, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2008, s. 34–52.

³⁶ MLČÁK, Leoš: Barokní a klasicistní zvonáři ve Znojmě, Mikulově a Valticích, Vlastivědný věstník moravský, roč. 64 (2012), č. 1, s. 26–34; MLČÁK, Zvony na Moravě a ve Slezsku, c. d., s. 166.

uváděná 77 centnýřů 60 liber.³⁷ Jeden z největších zvonů na Moravě je ojedinělý i svým solitérním zavěšením na kampanile na Svatém kopečku, při ručním zvonění jeho hlas ovládá široké okolí poutního místa. Dobovým názorům na ideální akustický obraz zvonu odpovídá zvonařem použitý typ sextového žebra. Zvon je opatřen korunou s mužskými maskarony, tváře mají výrazné stáčené kníry. Monumentálnost koruny svatokopeckého zvonu vynikne při srovnání s běžnou Henckelmannovou produkcí menších zvonů, které reprezentuje zvon v Protivanově (okres Prostějov) z roku 1772 (průměr věnce 79 cm, ladění c², hmotnost cca 320 kg) pořízený na náklady Jana Leopolda hraběte z Dietrichsteina (1703–1773).³⁸

Čepec mikulovského zvonu zdobí shora dolů 15,5 cm vysoký reliéfní pás s motivem andílčích hlaviček (masek) se stylizovanými křídly tvořenými stáčenou páskou s volutami a akantem. Tento figurální ornament je ve zvonové výzdobě značně ojedinělý a působí poměrně hmotně oproti reliéfu vymodelovanému na čepci zvonu pod třířádkovým nápisovým pásem, který naopak čerpá z jemných barokních dekorativních ornamentů. Jeho jednotlivé modelované segmenty představují zrcadla v rozvilinové kartuši lemované rozetami, orámované rozvilinami s volutami a akantovými rostlinnými úponky výšky 20 cm. Tři řádky nápisu uvozeného ukazující rukou a děleného routami, psaného kapitálním písmem vysokým 4,5 cm (verzálky, iniciály slov) a 3 cm, jsou vymezeny čtyřmi plastickými linkami. Jednotlivé řádky jsou shora zakončeny reliéfy okřídlené andílčí hlavičky levým křídlem zakrývajícím hrud, doleva natočené mořské panny a květiny ve váze, které zvonař použil z reliéfní předlohy použité k modelaci ornamentálního pásu na věnci zvonu. Nápis je psán latinsky: CAROLVS · S(ACRI) · R(OMANI) · I(MPERII) · PRINCEPS · A · DIETRICHSTEIN · IN · HONOREM · S · S · CAROLI · SEBASTIANI · ROCHI · FLORIANI · ET · (okřídlená andílčí hlavička) / ROSALIAE · EX AERE · PRIORIS · SVMPTIBVS · EM(INENTI)SS(IM)I · CARDINALIS · A · DIETRICHSTEIN · OLIM · FVSAE · TACTA · VERO · ANNO · 1767 · (reliéf mořské panny) / FVLMINE · ET · EXVSTA · TVRRI · LIQVEFACTAE · CAMPANAE AD · 20 CENT(ENARIIS) AVCTO · FIERI · FECIT · (květina).³⁹ Ve slově EMINENTISSIMI je znaménko ke krácení provedené jako čárka na úrovni horní linky. Číslice 2 je vyjádřena jako Z.

Krk zvonu zdobí reliéf ukřižovaného Krista, vysoký 35 cm, přisedající až k dolní lince a na protější straně vymodelovaný výrazně plastický reliéf Madony loretánské, vysoký 32 cm, který taktéž přisedá k dolní lince. Na zbývajících stranách krku zvonu jsou proti

Loretánská madona na krku zvonu Jana Adama Henckelmana z roku 1768 (foto autor)

³⁷ CERRONI, c. d., fol. 69.

³⁸ JOHN, František: Zvon mikulovského zvonaře Jana Adama Henckelmana v Protivanově, Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově, roč. 2009–2010, s. 27–30.

³⁹ Překlad: „Karel Svaté říše římské kníže Dietrichstein nechal zhotovit ke cti svatých Karla, Sebastiána, Rocha, Floriána a Rozálie z kovu prvně pořízeného na náklady nejvyššího (Františka) kardinála z Dietrichsteina kdysi v pravdě ulitého, roku 1767 bleskem a požárem věže roztaveného zvonu s přidáním 20 centnýřů.“

Koruna zvonu Jana Adama Henckelmanna z roku 1768 (foto autor)

sobě umístěny dva dietrichsteinské znaky. První náleží zakladateli poutního místa na Svätém kopečku a donátorovi původního zvonu Františkovi kardinálu z Dietrichsteina. Dva odvrácené vinařské nože jsou položeny na kosmo děleném oválném štítu, ten je umístěn v barokní kartuši s knížecí korunou s výrazným křížem. Červená barva v pravé polovině znaku je vyjádřena svislým šrafováním. Součástí znaku je kardinálský klobouk se štrápci po stranách. Znak umístěný na protilehlé straně náleží Karlovi knížeti z Dietrichsteina. Dva odvrácené vinařské nože leží na pokosem děleném oválném štítu, lemovaném zdobným řetězem řádu zlatého rouna zavěšeným pod štítem, červená barva v pravé polovině znaku je vyjádřena svislým šrafováním. Štít je položen na rozevřeném plášti s knížecí čapkou.

Přechod k věnci je zvýrazněn linkou a odstupňováním. Věncem zdobí 7,5 cm vysoký ornamentální pás, jehož segmenty jsou zleva tvořeny postupně motivy rostoucí květiny, andělíč hlavičky s rozepjatými křídly, květiny ve váze, doleva odvrácené mořské panny, květiny ve váze, okřídlené andělíč hlavičky levým křídlem zakrývajícím hrud', květiny ve váze a doprava odvrácené mořské panny. Tyto střídající se motivy jsou shora a zdola lemovány stáčenými provazci a zdola v celé šíři segmentu vyskládanými visícími palmetami. Pod ornamentem je na věnci mezi dvěma linkami uvedený jednořádkový nápis psaný kapitální písmem vysokým 4,5 cm (verzálky, iniciály slov) a 3 cm, uvozený ukazující rukou a dělený routami. Mezi jednotlivými slovy nápisu jsou značné mezery tak, aby byl tento rovnoměrně rozložen po celém obvodu věnce zvonu: IOANNES · ADAMVS · HENCKELMANN · CIVIS · NIC[O]LSBURGENSIS · FVDIT · ME · ANNO · 1768 ·.⁴⁰ Do stejného místa zvonář situoval autorské určení na mnohem menším zmiňovaném zvonu v Protivanově, nápisová legenda má i obdobné pro zvonáře ustálené znění.⁴¹

Zvon je zavěšen v dobové vyřezávané vzpěradlové zvonové stoličce a vybaven původním technickým příslušenstvím. Ploché kované srdce klasického tvaru s kotvou na konci

⁴⁰ Překlad: „Jan Adam Henckelmann, měšťan mikulovský, mě ulil roku 1768.“

⁴¹ JOHN, Zvon mikulovského zvonáře Jana Adama Henckelmanna v Protivanově, c. d.

výpusťky je na pěsti ze stran zdobeno ornamentem z důlků, na jedné straně je monogram IHS, písmeno H protíná kříž, jehož dřík vyrůstá z níže položeného srdce se dvěma vraženými meči. Druhotně je v dolní části pěsti uvedeno lineárnímí tahy psané jméno pravděpodobně kováře OTTO HOSS. Z druhé strany pěsti je vročení 1768 provedené důlků a dále lineárně vyražený monogram BMP nad letopočtem a FRANZ KRUPP pod letopočtem. Kotvovitě zakončení výpusťky zdobí kaligraficky hodnotně provedený letopočet 1932 a text JOSEF MATZURA psaný patkovým písmem. Dubová hlava je v nástavci bohatě obloučkovitě profilovaná, řezbou je vyznačeno volutovité stáčení oblouků. Vedle lineárního zdobení je k výzdobě hlavy použito vrypů provedených půlkulatým dlátem. Ze stran hlavy jsou v dolní části vyřezány rozety, v horní pak dietrichsteinské znaky. Ocelové kované směrem nahoru do stran vyhnuté závěsy jsou v dolní části obloučkovitě rozšířené. Přepásání závěsů stejně jako jejich spony jsou zakončeny volutami. Dřevěné páky umožňující zavěšení celkem čtyř provazů jsou s pomocí prohnutých trámů připevněny níže, než je osa zvonu. Zvon tvoří spolu se svým technickým příslušenstvím hodnotný celek, součástí jeho památkové hodnoty i staleté tradice je taktěž ruční zvonění.

Zámecký hodinový cimbál z roku 1720

Hodinový cimbál zřícený ze zámecké věže při požáru na konci druhé světové války (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

Detail zničeného cimbálu s datováním 1720 v horním nápisovém pásu (foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

Zlomek cimbálu se jménem Maxmiliany, kněžny Dietrichsteinové, rozené z Pruskova
(foto archiv Regionálního muzea v Mikulově)

Autorovi článku nemohlo být známo torzo hodinového cimbálu uložené ve sbírkách Regionálního muzea v Mikulově. Pro úplnost přidáváme stručnou informaci o několika zlomcích hodinového cimbálu, který sloužil zámeckým hodinám v době mezi dvěma požáry, tedy mezi léty 1720–1945. Ničivý požár, který sežehl v roce 1719 mikulovský zámek, si vyžádal jeho nákladné opravy. Při nich dal kníže Walter Xaver Dietrichstein zhotovit zvon k novému hodinovému stroji. Při požáru zámku v roce 1945 se zámecká hodinová věž zřítla a cimbál se po pádu rozlomil. Vyklízení ruín znamenalo jeho konečnou zkázu. V lapidáriu muzea se nachází jen několik úlomků cimbálu se třemi nápisovými pásy.

Doplnila Dobromila Brichtová

František John

Mikulov Bells

Bells are important monuments of arts and crafts, their voice is one of the buildings in which they are suspended. Detailed campanological documentation of bells at parish church of St. Wenceslaus, Piarist church of St John the Baptist and the bell tower at the chapel of St. Sebastian on the Holy Hill brought surprising findings.

Mikulov oldest bell was found in the church of St John the Baptist. It was cast in 1523, the lip diameter is 123 cm, it weighs about 1 150 kg and tuned to e¹. Its decoration shows a remarkable synthesis of the late Gothic and upcoming Renaissance. Based on comparative analysis it is believed to be work of early Renaissance Brno bellfounder Šimon Haubic, who was previously only known for a single bell cast in 1528 for Letovice.

In the tower of the church of St. John the Baptist there are also two bells made by Richard Herold in Chomutov in 1923 (93 cm, 450 kg, h¹, 75 cm, 250 kg, d²). parish church. Fixed bell from 1615 in the lantern of tower of the parish church of St. Wenceslaus was recognized to be work of Jiří Just from Znojmo (lip diameter 75 cm), who is known to be author of four other surviving bells.

Two other fixed bells cast in 1641 (97 cm, 111 cm), were identified as previously unknown works of travelling Lorraine bellfounder Francis Dubois. In addition to reliefs of saints and the bellfounder's mark these are adorned with imprints of sage leaves. Also the bell from 1642 hanging in the bell floor of the temple (114.5 cm, 800 kg, e¹) was determined to be his work, which is evidence of presence of this bellfounder in South Moravia that year.

Another of the bells of the parish church was cast in 1851 by the bellfounder Bartholomew Kaffel and originally located at Dietrichstein tomb. It is the largest extant bell of this Viennese bellfounder (118.5 cm, 900 kg, e¹). The application of eight coats of arms based on the composite coat of arms of Franz Josef prince of Dietrichstein, and coat of arms of the donator on the waist of the bell make it unique in the number of application of heraldic bell decorations.

The largest bell Mikulov (189 cm 4 200 kg, a⁰) is at the bell tower at Holy Hill. In 1768 Charles, Prince of Dietrichstein had it recast by Mikulov bellmaker Jan Adam Henckelmann, and its inscription and heraldic decoration bell refer to the donor of the original bell, Franz Cardinal Dietrichstein.

Josef Šuba

Z historie vinařského výstavnictví na Mikulovsku

Tradice vinařského výstavnictví na Mikulovsku sahá do druhé poloviny 19. století a souvisí zejména s rozvojem zemědělských a hospodářských spolků. Ty jihomoravské ve svých řadách často sdružovaly i vinaře a ve větší či menší míře se vinařstvím zabývaly. Zprávy o vinařských výstavách v regionu první poloviny 20. století se zachovaly především na stránkách odborných periodik, přičemž primárně na vinařství byl zaměřen měsíčník *Vinařský obzor*. Jako *organ zemského vinařského spolku pro markrabství moravské* začal vycházet v lednu 1907. Jeho čtenáři byli pravidelně informováni o všech důležitých vinařských událostech, včetně výstav vín. Pozvánky na výstavy vín či krátké zprávy o jejich průběhu přinášela regionální periodika, v případě Mikulovska to byl týdeník *Nikolsburger Wochenschrift*. Stručné zprávy se objevují rovněž v obecních, spolkových či školních kronikách. Mimořádným pramenem k dané problematice je ručně psaná kronika *Vinohorenské paměti kolem Němčiček* Václava Bystřického, nacházející se ve sbírkách Regionálního muzea v Mikulově.

Neméně důležitým zdrojem informací jak pro studium vinařského výstavnictví, tak dějin vinařství druhé poloviny 20. století jsou i často opomíjené katalogy z výstav vín. Představují dokument poskytující informace o vinařích, pěstovaných odrudách a v řadě případů rovněž o výši produkce vín u jednotlivých vinařů. S přihlédnutím k vysoké míře subjektivity si lze prostřednictvím katalogů, uvádějících bodování jednotlivých vzorků, utvořit také rámcovou představu o kvalitě vystavovaných vín. Některé katalogy mohou obsahovat i cenné informace o místních firmách a živnostnících, kteří jednotlivé výstavy sponzorsky podporovali. Účelem tohoto textu je mimo jiné též představit katalogy z vinařských výstav právě jako historický pramen a na konkrétním příkladu ukázat, jakým způsobem lze informace z nich využít.

Nejstarší zpráva o výstavě vín na Mikulovsku¹ pochází z roku 1880, kdy Okresní hospodářský spolek v Mikulově pořádal ve městě *velkou výstavu vína*.² Tentýž spolek organizoval výstavu vín i v roce 1900 a vinný trh v roce 1906. Vinařské výstavnictví v regionu v té době postupně zakořenilo a pokračovalo i po vzniku Československa v roce 1918. Zprávu o další výstavě vín v Mikulově máme například z března 1922.³ Vysokou úroveň měly už ve dvacátých letech vinné trhy v Dolních Dunajovicích, o nichž bude pojednáno na jiném místě. Na přelomu dvacátých a třicátých let spojili mikulovští vinaři své síly s valtickými a společně pořádali ve Valticích vinné trhy. V březnu 1932 se konal v pořadí už jejich třetí ročník.⁴ Rovněž *4. jihomoravský trh vína ve Valticích* pořádali valtičtí a mikulovští vinaři, tentokrát se však trhu účastnili i vinaři ze všech důležitých německých vinařských obcí Mikulovska. Za Mikulov se na akci organizačně podílel zmiňovaný Okresní hospodářský spolek.⁵ Druhá světová válka znamenala útlum vinařství na Mikulovsku – způsobený nedostatkem pracovních sil a později i frontovými boji – a s ním i útlum vinařského výstavnictví.

Po roce 1945 došlo v regionu k významným změnám, které se projeví také ve vinařství. Do Mikulova a okolních obcí začali už od května 1945 proudit osídlenci české

¹ Uvedené příklady výstav vín v žádném případě nepředstavují kompletní výčet těchto akcí pořádaných v daném období na Mikulovsku. Jedná se o významnější výstavy a trhy, o nichž informoval čtenáře *Vinařský obzor*. Je pravděpodobné, že výstavy menšího, spíše lokálního významu probíhaly ve většině vinařských obcích regionu, zejména pak po roce 1918.

² Hospodářská a průmyslová německá výstava v Mikulově, *Vinařský obzor*, roč. 16 (1922), s. 24.

³ Vinařská výstava v Mikulově na jižní Moravě, *Vinařský obzor*, roč. 16 (1922), s. 8.

⁴ Vinaři z Valtic, Mikulova a okolí, *Vinařský obzor*, roč. 26 (1932), s. 56.

⁵ Vinný trh ve Valticích, *Vinařský obzor*, roč. 27 (1933), s. 29–30.

národnosti, kteří získávali do správy majetek původních německých obyvatel. Vedle zemědělské půdy byly u řady usedlostí součástí přídělů i vinice. Mnozí z nově přichozích však pocházeli z regionů, kde se vinná réva nepěstuje, a neměli tedy s vinařstvím žádné zkušenosti. Chyběly jim rovněž odborné znalosti a mnohdy i elementární porozumění vinařské technice. Na vinicích tak často museli vypomáhat – do doby, než byli odsunuti – též němečtí obyvatelé. Z vyprávění pamětníků je známa řada případů, kdy němečtí vinaři předávali novým majitelům svých vinic také zkušenosti a doslova je učili základy práce na vinicích i ve vinných sklepech. Výměna obyvatelstva a s ní spojené počáteční obtíže ve vinařství patří také k hlavním důvodům, proč se na nově osídleném Mikulovsku začaly vinařské výstavy pořádat až od roku 1947.

První výstava a degustace vín v bývalých německých obcích Břeclavska či Mikulovska se uskutečnila 23. ledna 1947 v Zaječči. Byla však nevěřejná, a tedy neoficiální. Konala se během ustavující schůze místní Vinařské besídky. Sešlo se celkem 88 vzorků vín, z nichž polovina byla posouzena jako velmi dobrá.⁶ O tři dny později pak byla zahájena oficiálně první česká výstava vín na Mikulovsku v Dolních Dunajovicích, v té době jedné z největších vinařských obcí v Československu.⁷

Jak již bylo řečeno, výstavy vín se zde konaly pravidelně i před druhou světovou válkou. Vinné trhy, pořádané vždy na přelomu listopadu a prosince, měly vysokou odbornou úroveň a těšily se velké popularitě mezi běžnými návštěvníky. Radily se k nejdůležitějším vinařským událostem v regionu. Po válce už tradice těchto trhů obnovena nebyla, ovšem lednová první výstava vín na tyto trhy svým charakterem navazovala.

První vinobraní v režii českých novoosídlenců proběhlo v Dolních Dunajovicích de facto již na podzim 1945. Místní vinaři však víno z tohoto ročníku většinou neměli. Podle vzpomínek Karla Stehlíka byla převážná část hroznů z dunajovických vinohradů prodána Družstevním vinařským podnikům okresu mikulovského. Víno si v roce 1945 vyrobila jen malá část osídlenců, jednalo se vesměs o ty, kteří práci na vinici znali ze svých původních domovů – ... *pokud neměli sudy prostrřeleny od vojáků Rudé armády*, dodává k tomu ve svých vzpomínkách Karel Stehlík.⁸

Zhodnocení práce dunajovických vinařů se tedy poprvé mohlo uskutečnit až po sklizni ročníku 1946. Organizace výstavy se chopil v tu dobu ještě neoficiálně fungující spolek *Vinařská besídka*.⁹ Podle tehdy běžného postupu podali zástupci besídky žádost o uspořádání výstavy vína spojené s trhem Zemskému vinařskému spolku, který se všemi došlými žádostmi zabýval na své schůzi 13. ledna 1947. Žádostí se sešla celá řada a členové výboru vyjádřili obavu z nízké úrovně vinařských výstav a ze ztráty jejich prestiže. Výbor proto rozhodl, že se každoročně budou konat pouze tři velké výstavy vín, a to tak, aby se všechny oblasti postupně vystřídalily. Na rok 1947 tedy od Zemského vinařského spolku získaly povolení Dolní Dunajovice pro okres mikulovský, Němčičky pro okres hustopečský a Čejkovice pro okres hodonínský. V roce 1948 měly být výstavy vín povoleny v těch okresech, na něž se v předchozím roce nedostalo.¹⁰ Protože byl termín výstavy v Dolních Dunajovicích stanoven na 26. a 27. ledna, měli zdejší vinaři na její uspořádání pouhých třináct dní.

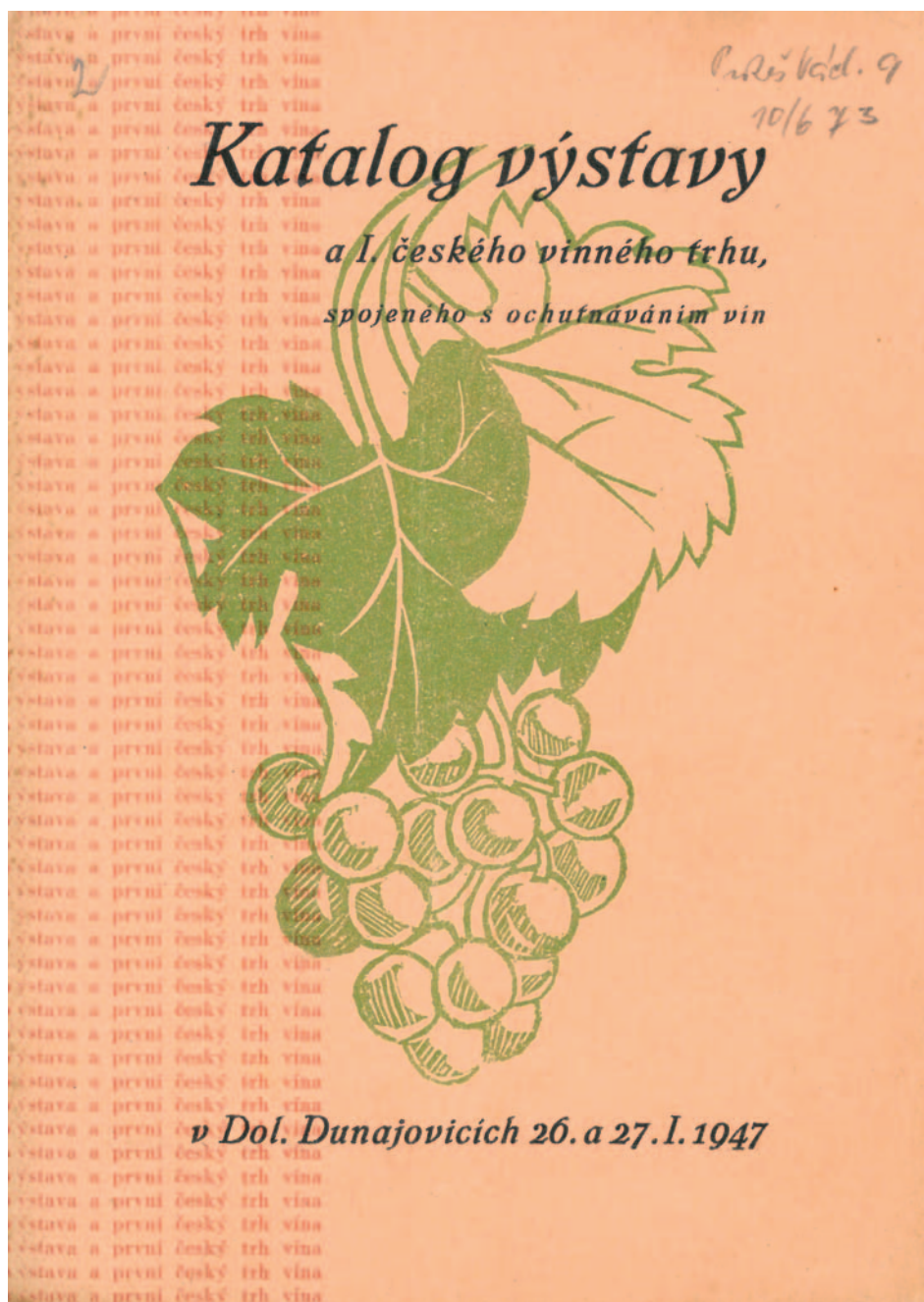
⁶ Vinohorenské paměti kolem Němčiček, Regionální muzeum v Mikulově, podsíbrka Vinařství, inv. č. 13946a.

⁷ Ve vnitrozemských vinařských obcích se výstavy vín konaly mnohem dříve než v pohraničí. V březnu 1946 proběhla výstava vín v Mutěnicích, v dubnu ve Velkých Pavlovicích a ve Strážnici, kde výstavu vín uspořádali také ještě v září.

⁸ *Vzpomínky na Dolní Dunajovice*, nepublikovaný přepis vzpomínek Karla Stehlíka na období mezi léty 1945–1948 v Dolních Dunajovicích. Stehlík přišel do obce v květnu 1945 a spolu se svým otcem, velitelem SNB, patřili k prvním zdejšími osídlencům.

⁹ Žádost dunajovických vinařů o schválení vzniku *Vinařské besídky* předložil ONV Mikulov na zemský národní výbor do Brna až 24. června 1947, tedy pět měsíců po konání výstavy vín.

¹⁰ Vinařské výstavy a okusy, Vinařský obzor, roč. 40 (1947), s. 29.

Katalog z výstavy vín v Dolních Dunajovicích z roku 1947 (ze sbírek Regionálního muzea v Mikulově)

Zda měla organizace tak důležité události hladký průběh, či nikoliv, dnes už pravděpodobně nelze zjistit, je však jisté, že 26. ledna v 10 hodin byly *Výstava a I. český vinný trh, spojený s ochutnáváním vín*, slavnostně zahájeny. Dunajovická *Vinařská besídka* spojila

Vinné sudy - kádě - voznice
provádí
v prvotřídním provedení

Josef Hrabec,

bednářství, Dol. Dunajovice 13.

K dunajovickému vínečku
kvalitní uzeniny
Vám dodá

Ladislav Navrátil,

uzenářství,

Dolní Dunajovice 67.

Reklamy z katalogu
dolnodunajovické výstavy vín
z roku 1947 (ze sbírek
Regionálního muzea
v Mikulově)

při pořadatelské síle s Místním národním výborem Dolní Dunajovice, záštitu nad celou akcí převzal Okresní národní výbor Mikulov, Zemský vinařský spolek v Brně, Zemský vinařský inspektorát ve Znojmě a poslanec Ústavodárného národního shromáždění František Štambacher. V dunajovické sokolovně (dnes tělocvična Základní školy Dolní Dunajovice) bylo pro návštěvníky připraveno více než 500 vzorků vín, dobře zásobený bufet a vyhrávala tu místní dechová hudba. Vstupné stálo 40 Kčs, v ceně byl rovněž katalog, sklenička a dvě poukázky na víno. Po slavnostním zahájení předsedou *Vinařské besídky* byl na programu také pozdrav předsedů MNV a ONV a projev poslance Štambachera věnovaný vinařství v ČSR. Poté následovalo odborné posuzování jednotlivých vzorků vín, které podle programu v katalogu začalo již v pátek 25. ledna. V neděli 27. ledna od 10 hodin trh pokračoval ochutnávkou vína s možností jeho zakoupení.¹¹

Mezi vystavujícími vinaři měli dolnodunajovičtí naprostou převahu. Vzorky vlastních vín jim dodalo celkem 127, přičemž polovina z nich dodala jediný vzorek, druhá polovina z celkového počtu na výstavě prezentovala minimálně dva vzorky svých vín. Oproti

¹¹ *Katalog výstavy a I. českého vinného trhu, spojeného s ochutnáváním vín, v Dol. Dunajovicích 26. a 27. I. 1947, Regionální muzeum v Mikulově, podsírka Vinařství, inv. č. Vi 4729.*

vystavovatelům z dalších obcí byla zde odrůdová skladba vín poměrně chudá. Naprosto dominovaly vzorky Ryzlinku vlašského, který na výstavu dodalo celkem 90 vystavovatelů. Na první pohled je tedy zřejmé, že tato odrůda musela patřit na dunajovických vinicích k těm vůbec nerozšířenějším. Potvrzuje to rovněž fakt, že druhým nejzastoupenějším vzorkem byla směs bílých vín, Ryzlinku vlašského a Veltlínského zeleného, již dodala i řada vinařů, kteří samostatný Ryzlink vlašský na výstavu nepřihlásili. O dominantním postavení Ryzlinku vlašského na dunajovických vinicích si lze udělat představu i na základě údajů o celkovém množství vína, které jednotliví vystavující vinaři na svých vinicích vyprodukovali.¹² Podle údajů z katalogu vyrobili celkem 974 hl Ryzlinku vlašského a 694 hl směsi Ryzlinku vlašského a Veltlínského zeleného. Daleko za uvedenými vzorky stojí pak třináct prezentovaných vzorků Veltlínského zeleného (145 hl), sedm vzorků Modrého Portugalu (7 hl) a jeden vystavovaný vzorek Sylvánského zeleného.

Na základě údajů z katalogu k této výstavě si lze udělat rovněž představu o tom, jaké množství vína byli dunajovičtí vinaři v roce 1946 schopni vyprodukovat. Za největšího z vystavujících vinařů je možno považovat Josefa Šustka, který v katalogu uvádí 110 hl¹³ vína ročníku 1946 (30 hl Ryzlinku vlašského a 80 hl směsi bílých vín). K větším dunajovickým producentům vína můžeme řadit ještě dalších devět vinařů, jejichž produkce ročníku 1946 dosahovala 40 a více hektolitrů.¹⁴ Takřka polovina vinařů uvádí, že v roce 1946 vyprodukovala do deseti hektolitrů vína. Typický dunajovický vinař tohoto období tedy vyrobil okolo deseti hektolitrů vína, z něhož posléze prezentoval na výstavě svůj Ryzlink vlašský a svou směs Ryzlinku vlašského s Veltlínským zeleným.

Co se týče dalších obcí, jejichž vinaři se na výstavě prezentovali, nelze údaje z katalogu zobecnit tak, jako to bylo možné u Dolních Dunajovic. Své vzorky na výstavu dodalo maximálně dvacet tři vinařů z jiné obce (v případě Brodu nad Dyjí a Březí), což s největší pravděpodobností nepředstavuje relevantní zastoupení. Vinařů v těchto obcích bylo jistě mnohem více. Přesto si lze povšimnout několika zajímavostí – především je to pestrá škála vystavovaných vzorků. Dvacet vinařů z Bavor prezentovalo vína deseti různých odrůd či jejich směsi. Stejný počet představilo také sedmnáct klientnických vinařů a třiadvacet vinařů z Březí. Nejčastěji se objevuje Ryzlink vlašský, Ryzlink rýnský, Sylvánské zelené, Veltlínské zelené, z červených odrůd potom Frankovka a Modrý Portugal. Z údajů o množství produkce je patrné, že se výstavy účastnili vesměs vinaři vyrábějící více než deset hektolitrů vína. Výjimku představují jen vinaři z Bavor, jejichž produkce většinou toto množství nepřesahovala. Zcela se vymyká pouze bavorský vinař Pavel Ždárský, jehož 300 hl vína ročníku 1946 představuje unikát i v rámci celého katalogu. Větší produkci z vystavujících se mohou pochlubit pouze *Družstevní vinařské podniky Mikulov*.

V katalogu z dunajovické výstavy je na 19 stranách otištěno celkem 40 inzerátů propagujících zdejší obchody, služby a podniky, které doplňuje devět reklam podniků z okolních obcí. Přestože se nejedná o kompletní výčet, obsahuje katalog cenný přehled živností, kteří na přelomu let 1946 a 1947 působili v Dolních Dunajovicích. Analýza inzerátů přesahuje rámec tohoto textu, lze však uvést alespoň stručný souhrn prezentovaných živností. V katalogu své služby nabízí hoteliér, pekař, bednář, elektrikář, uzenář, stolař, kavárník a restaurátér, kovář, papírník, majitel drogerie, pánský krejčí, dámský krejčí, cukrář, autodopравce, malíř a natěrač, klempíř, architekt, sklenář, obchodník, zámečnick, opravář zemědělských strojů a betonář.

Ohlas na celou výstavu si mohli přečíst čtenáři *Vinařského obzoru*, který o jejím průběhu referoval ve svém dubnovém vydání: *Starobylá obec Dolní Dunajovice u Mikulova*

¹² Celkové množství není v katalogu uváděno u všech vinařů, u Ryzlinku vlašského, kterého se výše uvedený příklad týká, však tento údaj neuvádělo jen sedm vinařů.

¹³ Jméno Josef Šustek se objevuje v katalogu dvakrát, podruhé je u jeho jména uveden údaj 35 hl. Jde však s největší pravděpodobností o dvě osoby shodného jména.

¹⁴ Patřil k nim František Bachan, František Hrnčíř, Antonín Kopřiva, Josef Kořinek, Ondřej Machara, Jakub Malík, Jiří Mateleško, Bohumil Moučka a Josef Pavelák.

se stala ve dnech 26. a 27. ledna dějištěm významné národní slavnosti. Poprvé v dějinách této obce i v dějinách okresu mikulovského tu byl pořádán český trh na víno a výstava vín, vyrobeného novými českými osadníky kraje. (...) Slavnost se konala v prostorném sále sokolovny. Bylo vystaveno přes 500 vzorků od 488 vystavovatelů z obcí Dolní Dunajovice, Klentnice, Kolenfurt,¹⁵ Prátltsbrun,¹⁶ Bavorý, Perná, Mikulov, Drnholec, Hor. Věstonice, Valtice, které jsou hlavními vinařskými obcemi na okrese mikulovském. V sobotu bylo provedeno odborné ochutnávání a klasifikování vín za vedení státního inspektora vinařství inž. Hataše ze Znojma a za účasti velkého množství vinařských odborníků a vinařských družstev slováckých a jihomoravských. Všecka vystavená vína byla posouzena a uznána z velké většiny za vína první třídy. V neděli dopoledne se konal vlastní trh. Při zahájení promluvil předseda posl. Štambachr z Velkých Pavlovic, za odborné úřady státní inspektor inž. Hataš a za Družstevní vinařské podniky okresu mikulovského prokurista Gajdorus. Prostorný sál sokolovny byl přeplněn, domácí hudba vesele vyhrávala a čilé obchodní jednání se rozvíjelo mezi vinaři a kupci, zatím co přátelská zábava při ochutnávání vystaveného vína seznamovala nové kolonisty mikulovského kraje jednak vzájemně se sousedy jednotlivých obcí jednak s návštěvníky a hosty ze vzdálenějších okresů a míst, zejména z moravského Slovácka a Brna. Také obchodní úspěch je uspokojivý.¹⁷

Nutno podotknout, že ne všichni sdíleli nadšení z vydařené vinařské výstavy. V kronice Národní školy Dolní Dunajovice si lze v zápisu ke školnímu roku 1946/1947 přečíst kratičkou poznámku: 24. a 25. ledna byla v tělocvičně školy první vinařská výstava, hojně navštívena občany z okolí. Školní místnosti byly bohužel znečištěny a rozhodnuto vícekrát místnosti k podobným účelům nepropůjčit.¹⁸

Vinaři z Mikulovska svá vína v prvních poválečných letech prezentovali i mimo domovský region, což dokládá pohled do katalogů několika významnějších vinařských výstav z let 1947–1948. Kupříkladu vinaři z Bavor a Horních Věstonic představili vzorky svých vín 2.–3. března 1947 na *Výstavě a trhu jihomoravských vín* v Němčičkách.¹⁹ Přivezli sem převážně směsi bílých a červených vín, několika vzorky byl zastoupen rovněž Ryzlink vlašský a Modrý Portugal. Ještě větší zastoupení měli vinaři z Mikulovska na *Krajinské výstavě a trhu vína*, pořádaných 1. a 2. února 1948 v Moravské Nové Vsi.²⁰ Prezentovali se tu vinaři z Bavor, Brodu nad Dyjí, Dolních Dunajovic a Perné, Mikulov reprezentovaly *Družstevní vinařské podniky*. Až na jednu výjimku přivezli vinaři z těchto obcí jen bílá vína ročníku 1947, jednalo se zejména o směsi. Pouze u vinařů z Dolních Dunajovic převažoval Ryzlink vlašský. Největším počtem vzorků obeslali výstavu vinaři z Brodu nad Dyjí, kteří představili poměrně pestrou škálu odrůd: Burgundské bílé, Ryzlink rýnský, Veltlínské zelené, Muškát moravský, Sylvánské zelené a Ryzlink vlašský. Ve dnech 1. a 2. května se v Hustopečích konala *I. krajovalá výstava a okus vína*,²¹ kde se prezentovali vinaři napříč celou jižní Moravou. Mikulovsko zastupovali vinaři z Bavor, Brodu nad Dyjí, Dolních Dunajovic, Dolních Věstonic, Novosedel, Perné a z Břeží, Mikulov opět reprezentovaly *Družstevní vinařské podniky* a jejich pobočky. Z hlediska zastoupení

¹⁵ Brod nad Dyjí

¹⁶ Břeží

¹⁷ První český trh vín na Mikulovsku, *Vinařský obzor*, roč. 40 (1947), s. 64–65.

¹⁸ Kronika Národní školy Dolní Dunajovice 1945–1953, Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, fond Národní škola Dolní Dunajovice. Je zřejmé, že při zápisu do školní kroniky došlo k omylu v uvedeném datu.

¹⁹ Katalog výstavy a trhu jihomoravských vín pořádaných vinařskou besídkou v Němčičkách, Regionální muzeum v Mikulově, podsbírka Vinařství, inv. č. Vi 4692.

²⁰ Katalog *Krajinské výstavy a trhu vína*, pořádaných vinařskou besídkou v Moravské Nové Vsi, Regionální muzeum v Mikulově, podsbírka Vinařství, inv. č. Vi 4713.

²¹ Katalog *Krajinské výstavy a trhu vína*, pořádaných vinařskou besídkou v Moravské Nové Vsi, Regionální muzeum v Mikulově, podsbírka Vinařství, inv. č. Vi 4643.

odrodních v prezentovaných vzorcích lze pozorovat srovnatelnou skladbu vín jako na výše zmíněných výstavách. Bavorští vinaři představili až na jedinou výjimku jen směsi bílých vín, vinaři z Brodu nad Dyjí přivezli opět větší množství odrůd, podobně jako vinaři z Perné. U dunajovických vinařů jasně dominoval Ryzlink vlašský, který spolu s Veltlínským zeleným prezentovali nejčastěji i vinaři z Novosedel. U vinařů z Dolních Věstonic byly nejvíce zastoupeny směsi bílých vín.

Výstavní a osvětová činnost ve vinařství se brzy po druhé světové válce poměrně rychle rozvíjela. Do výstavnické činnosti se stále výrazněji zapojovaly vinařské besídky, obnovené nebo nově založené ve většině vinařských obcí jižní Moravy. Vedle velkých, okresních výstav vín tak byly často pořádány i menší, místní výstavy. V roce 1957 byl založen *Československý ovocnářský a zahrádkářský svaz* (ČOZS), který se chopil organizace vinařských výstav. Funkci svazu však v řadě obcí suplovaly nejrůznější spolky, například hasiči či Sokol. Šedesátá a sedmdesátá léta přinesla do této činnosti určitou centralizaci a ČOZS se stal výhradním pořadatelem výstav vín.²² Od sedmdesátých let se také počítá historie výstav vín ve většině obcí na Mikulovsku.²³ Nutno však podotknout, že v historii vinařského výstavnictví na Mikulovsku je ještě řada nezodpovězených otázek, a jak ukazuje výše zmíněný rozbor katalogu z dunajovické výstavy, mohou katalogy z výstav vín tvořit důležitý pramen při pátrání po odpovědích.

Josef Šuba

From the History of the Wine Exhibitions in Mikulov Region

Viticultural exhibitions in Mikulov have a tradition going back to the 1880s. Before World War II the major wine exhibitions were held in Mikulov, Valtice or Dolní Dunajovice. It was in Dolní Dunajovice in January 1947 that "*Exhibition and the 1st Czech wine market, coupled with a tasting of wines*" took place. This way the new Czech population carried on in the tradition of wine and viticultural exhibitions in the Mikulov region. An important source of information for this is the exhibition catalog. Its analysis can contribute to the knowledge varietal structure of vineyards in Mikulov region in the postwar period. Welschriesling was the dominant grape in Dolní Dunajovice area, in other municipalities also other grapes, such as Riesling and Sylvaner appeared. Moreover, the catalog gives us an idea of production of winemakers in Mikulov region in 1946. Most of them produced about 10 hectoliters of wine annually, but in the postwar years there were also some whose annual production far exceeded 100 hl. *The first Czech wine market* in Dolní Dunajovice gave an important impetus to wine exhibitions, which currently take place in almost every village in the Mikulov region.

²² ŠTASTNÝ, Jaroslav: Vinařské výstavnictví na Moravě, Moravín. Sborník vinohradnicko-vinařských aktualit, roč. 1979, s. 75–79.

²³ V Dolních Dunajovicích byla tato tradice obnovena v roce 1977.

Svatopluk Vrbka

Mikulovská hudební scéna od padesátých let do současnosti

Marie Nezmeškalová i Alois Gruber, jimž byla věnována pozornost ve sborníku RegioM 2014, se věnovali zejména vážné hudbě, nebo alespoň velkému populáru. Hudební činnost však byla jejich živobytím, a proto se nevyhýbali ani užitkovým žánrům, zejména hudbě taneční. Po jejich odchodu přišel do Mikulova další významný hudebník, jehož zaměření bylo poněkud jiné – Josef Košulič (1927–1974), rodák z Hovorán, absolvent brněnské konzervatoře, který byl od roku 1954 ředitelem hudební školy v Mikulově.

Josef Košulič založil první mikulovský národopisný soubor, vytvořil dětskou cimbálku a jím vedená lidová škola umění se stala jedním z předních ústavů svého druhu na jižní Moravě. Později založil i komorní orchestr, který pod jeho taktovkou byl tím nejlepším, co Mikulov v šedesátých letech hudby milovníkému publiku nabízel.

Po odchodu Aloise Grubera z Mikulova v roce 1953 jím započaté hudební dění zde neustalo. Zřizovatelem jeho tanečního orchestru *Jazz Mikulov* se stal Okresní

dům osvěty (ODO) a soubor se přejmenoval na *Orchestr ODO*. Kapelníkem se stal Antonín Kobylka. Časem došlo i k výměně některých hráčů – na pozoun hrál Stanislav Diviš, na klavír Karel Kulfánek starší, Jindřich Procházka hrál na harmoniku i na bicí nástroje. Před odchodem na vojnu hrával v orchestru na kytaru Eduard Očenášek.

Soubor dosáhl velké popularity, hudebním stylem navazoval na předválečné big bandy. Jeho první trumpetista Drahomír Zimák uvádí, že *soubor měl 55 až 60 celovečerních vystoupení ročně, což se málokterému orchestru podaří. Hrál na všech plesech (až deset ročně) a pravidelně hrával každou sobotu v zámeckém sále. Sál byl vždy zaplněn do posledního místa a často museli někteří hosté po celou dobu zábavy stát. Orchestr se snažil vyhovět všem věkovým vrstvám, proto jsme zkoušeli každou středu a nacvičovali*

Josef Košulič je jedním z mála mikulovských občanů, kterým se dostalo uznání v době předlistopadové i pozdější. Text pamětní desky, jejímž autorem je V. A. Kovanič, původně obsahoval i slova ... *o rozvoj socialistického hudebního školství...*; deska byla však počátkem devadesátých let tehdejším ředitelem ZUŠ Karolem Porubským upravena do současné podoby a v roce 2004 přenesena z interiéru školy na venkovní fasádu. (foto Svatoopluk Vrbka)

poslední „hity“. Orchester hrával pravidelně i na populárních čajích o páté, které se v letním období konaly na zámecké terase.

V roce 1957 doplnil orchestr syn Aloise Grubera Karel, hráč na bicí nástroje. Stal se i prvním poválečným mikulovským zpěvákem taneční hudby a zpíval dokonce rock and roll. Vytvořil také duo s Evou Ohnesorgovou a zpívali společně písně soudobých československých interpretů populární hudby.

Marie Ohnesorgová, matka zpěvačky Evy, přivážela z Vídně notový materiál i s texty písní v němčině a angličtině. Zpívat písně se západojazyčnými texty ovšem nepřicházelo v té době v úvahu, a proto paní Marie německé texty překládala a pro anglické vymýšlela vlastní slova. Bohužel se nic z toho nezachovalo.

V roce 1959 přešel Karel Gruber z *Orchestrů ODO* k tanečnímu orchestru *Styl* do Břeclavi a v sólo zpěvu ho v mikulovském souboru vystřídal Jiří Odehnal. Zpěvačku Evu Ohnesorgovou nahradila Františka Divoká.

Je třeba připomenout, že do roku 1957 působila v Mikulově posádková dechová hudba. Tito profesionální hudebníci vytvářeli ve volném čase i malá seskupení a hrávali na tanečních zábavách v Mikulově i v okolí. Publikum si postupně začínalo zvykat také na jiný hudební zvuk, než který nabízel big band předválečného stylu v podání *Orchestrů ODO*.

Na zlomu padesátých a šedesátých let oživila mikulovskou hudební scénu vojenská hudební skupina *Klub 60* (název dle informace Josefa Říčky), která výrazně ovlivnila hudební život v Mikulově. Působil v ní také hudebník Jan Frank.

Jan Frank (narozen 1939, zemřel předčasně ve věku 42 let v roce 1981) pocházel z Domašova u Brna, základní hudební vzdělání získal v Ostrovačicích. V roce 1953 nastoupil na Hudební školu Jaroslava Kvapila v Brně, kde studoval řízení sboru. Po absolutoriu působil v Pacově, ale vojenskou základní službu konal v Mikulově. Zde se také oženil a stal se učitelem na Lidové škole umění. Vytvářel aranže pro *Orchestr ODO* a v roce 1961 se ujal

Eva Ohnesorgová a Karel Gruber, první zpěváci *Orchestrů Okresního domu osvěty* (foto archiv Karla Grubera)

Františka Divoká a Jiří Odehnal, zpěváci *Orchestrů Okresního domu osvěty* (foto archiv Karla Grubera)

Ve vojenském dixielandu hráli i klarinetista Jarmil Páviš z Klentnice, pozounista Václav Smola a trumpetista Karol Porubský z Mikulova. (foto archiv Karola Porubského)

Jan Frank (foto archiv Libora Franka)

i jeho vedení. Doplnil soubor svými dvěma přáteli – Vítězslavem Vyhodou (housle a bicí nástroje) a Františkem Kameníkem (kontrabas). Sám hrál na klavír.

Činnost *Orchestrů ODO* skončila v roce 1962. Podílela se na tom jistě i skutečnost, že malé hudební skupiny byly mobilnější a především pro pořadatele lacinější. S použitím mikrofonů a zesilovačů mohla i malá skupina hrát ve velkém sále.

Pohled na část orchestru *Metronom*. Zleva Vítězslav Vyhoda, Jiří Odehnal, Oldřich Husák a Stanislav Týmal. (foto archiv Libora Franka)

Od poněkud zastaralého hudebního stylu *Orchestra ODO* se Jan Frank odklonil v novém orchestru s názvem *Metronom*, který založil v roce 1963. Zde opět hrál na klávesové nástroje, na housle a bicí hrál Vítězslav Vyhoda, na kontrabas František Kameník, na alt saxofon Werner Koranda (Mikulov). Dalšími členy byli bratři Stanislav (trubka) a Václav (pozoun) Týmalové a Oldřich Husák (tenor saxofon) – všichni z Dolních Dunajovic. Zpívali Jiří Odehnal a Františka Divoká. Tento orchestr ukončil činnost v roce 1965. Jan Frank, Vítězslav Vyhoda a František Kameník pokračovali v malém obsazení jako *Metronom trio*, v němž František Kameník i zpíval. Ten však v roce 1971 odešel a do tria nastoupil s baskytarou Eduard Očenášek, zpěvákem se stal Jiří Odehnal. *Metronom trio* hrálo třikrát týdně k tanci a poslechu v zámecké vinárně až do roku 1973. Za zmínku jistě stojí, že pro tuto „mimoškolní“ hudební činnost museli v té době učitelé mít souhlas vedení školy. A ještě jedna poznámka k dokreslení doby – řada kapel, o nichž článek pojednává, měla to štěstí, že působila v době dočasného uvolnění politického režimu; v době utužení totalitní moci byla jinak pro soubory mnohdy důležitá vazba aspoň některého z členů – ať rodinná, či pracovní – na představitele města nebo místní kultury.

Metronom trio s vypůjčenou bicí soupravou. Zleva Eduard Očenášek, Jiří Odehnal, Vítězslav Vyhoda a Jan Frank. (foto archiv Eduarda Očenáška)

V roce 1967 přišel do Mikulova Igor Czajkowski (1941–2008). Vystudoval na brněnské konzervatoři hru na violoncello a pokračoval studiem hudebních věd na Filozofické fakultě tehdejší Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (UJEP) a postgraduálně na Janáčkově akademii múzických umění (JAMU). Přestože klavír byl pro něj pouze obligátním nástrojem, uplatnil se v Mikulově zejména jako hráč na klávesové nástroje. Zpočátku hrával sólově ve vinném sklepě *U konšelů*. Populární se tehdy v jeho podání stala píseň *Běž domů, Ivane* (píseň složil po okupaci naší republiky v srpnu 1968 Jaromír Vomáčka a zazpíval Milan Chladil).

V roce 1970 sestavil Igor Czajkowski taneční orchestr, který pojmenoval *COMBO* a později přejmenoval na *Klub 76*. Jeho spoluhráči postupně byli Eduard Očenášek (baskytara), Karol Porubský (trubka), Josef Říčka (kytara), Josef „Tom“ Chaloupka (klarinet a zpěv), Rudolf Drexler (bicí nástroje) a Jiří Odehnal (zpěv). V pozdějších letech se v orchestru vystřídali baskytarista Aleš Sobotka, kytarista a zpěvák Ladislav Baldrian a zpěvák a pozounista

První hudební skupina Igora Czajkowského. Stojící zleva Igor Czajkowski, Karol Porubský, Peter Novomestský, sedící Jiří Odehnal a Josef Říčka, nahoře Karel Gruber. (foto archiv Karla Grubera)

Klub 76 v Karlových Varech. Zleva Eduard Očenášek, Aleš Sobotka, Josef Chaloupka, Igor Czajkowski a Jan Blažek. (foto archiv Eduarda Očenáška)

Václav Tolar. Na bicí nástroje se postupně vystřídali Karel Gruber, Milan Sedláček, Jan Blažek (Břeclav) a Milan Esterka. Ve velkém složení hrávali v zámeckém sále populární taneční hudbu na zábavách, plesech a při různých společenských akcích.

Od roku 1985 byla pokračovatelem *Klubu 76* skupina *M-kvintet*, hrající ve složení Igor Czajkowski (klávesové nástroje), Josef Chaloupka (klarinet), kterého v roce 1997 vystřídal Igor Czajkowski ml. (tenorsaxofon), dále Eduard Očenášek (baskytara), Milan Esterka (bicí) a Jiří Odehnal (zpěv). Skupina se zaměřila na interpretaci evergreenů. Od roku 1992 hráli k tanci a poslechu v zámecké vinárně. V září 2007 utrpěl Igor Czajkowski těžký úraz, na jehož následky 18. února 2008 zemřel. Do posledních dnů života těšil spolupacienty v brněnské nemocnici U milosrdných bratří hrou populárních melodií na klávesový nástroj.

Smrtí Igora Czajkowského skončila (doufejme, že jen prozatím) desítky let trvající tradice mikulovských instrumentálních souborů, které nabízely živou hudbu k poslechu i k tanci. Kromě uvedených hudebních souborů v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století v Mikulově existovaly i kapely, které se pokoušely hrát pop rockovou hudbu z tehdejší anglo-americké tvorby. Se sisyfovským úsilím se o to v letech 1962 až 1974 snažil Karel Gruber, který kolem sebe sdružoval místní muzikanty postupně v několika kapelách. Zajímavý je jeho pohled na tehdejší možnosti a podmínky, v nichž tyto kapely mohly působit, a popis některých událostí dokreslující jak obraz doby, tak situaci mikulovské hudební scény.

Novový materiál ani zvukové nosiče tehdy nebyly dostupné, tuto hudbu bylo možno získat téměř jen odposlechem z rádia Luxemburg. Gruberovy kapely hrály bez not a sám Gruber učil jednotlivé hudebníky instrumentálním partům i zpěvu, což bylo velmi neproduktivní. Sám zpíval po celé roky sólový part. Josef Říčka vzpomíná, že každá změna v obsazení znamenala počátek nového nacvičování a sehrávání kapely. Hudebníci se chtěli představit veřejnosti, většinu času však trávili na náročných a málo efektivních zkouškách. Zásadní překážkou byl navíc fakt, že pracovníci kulturních zařízení velmi striktně zakazovali hraní hudby anglických či amerických autorů.

Skupina Antonína Kobylyky. Zleva Josef Říčka (kytara), Karel Gruber (bicí), Jindřich Procházka (akordeon), Antonín Kobylyka (tenor saxofon) a František Gregorovič (alt saxofon). (foto archiv Josefa Říčky)

První Gruberova skupina se časem stabilizovala ve složení Oldřich Barták (kytara), Štefan Růžička (kytara), Karel Gruber (bicí, zpěv) a Eduard Očenášek (baskytara a zpěv). Hrát bez povolení a zdarma na veřejnosti se jí však podařilo jen několikrát. Karel Gruber k tomu uvádí: *Jednou jsme byli pozváni místní organizací svazu mládeže, abychom na jejich plese hráli společně s tanečním Orchestrem ODO. Výsledek vystoupení však byl tristní. Hráli a zpívali jsme skladby od skupiny The Beatles odposlouchané z jejich první LP gramodesky ilegálně převezené ze Spolkové republiky Německo. U mládeže jsme sklídili nadšené ovace. Okamžitě však zasáhli pořadatelé a povypínali nám mikrofony a zesilovače. Na tento zásah reagovali účastníci plesu rozestavením židlí od stolů po celé šíři sálu a při prvních tónech Orchestru ODO jej uvítali pískotem.* Skupině pak bylo okamžitě zakázáno pokračovat v produkci. Tehdejší ředitel Domu osvěty Bohuslav Pavlíček se podle Karla Grubera vyjádřil, že ... *dokud on bude v Mikulově vykonávat svou funkci, tak si Gruber s tou svojí bandou už tady nezahraje.*

K dočasnému uvolnění poměrů došlo v roce 1968. V Národním domě hrávala v sobotu hudební skupina Antonína Kobylky a při nedělních odpoledních čajích mohla samostatně vystupovat a dokonce i anglicky zpívat skupina Karla Grubera, kterou kapelník Kobylka zaštitil. Po okupaci v srpnu 1968 se však politická situace opět přitvrdila, což se odrazilo zákonitě i v kultuře. Na jednu produkci skupiny Karla Grubera se dostavila komise pracovníků Domu osvěty v Břeclavi za účelem prověření činnosti a repertoáru. Výsledkem byl zákaz skladeb anglických a amerických autorů a interpretů. Byla jim doporučena tvorba první sovětské profesionální rockové skupiny *Pojuščije gitary* (Zpívající kytary) a povoleno hrát jen dohromady s tanečním orchestrem Antonína Kobylky jako jeho rytmická skupina.

V první Gruberově sestavě účinkovali hudebníci Karel Gruber (zpěv, bicí nástroje), Eduard Očenášek (baskytara, kytara, zpěv), Josef Říčka a Jan Koranda (kytary). Hráli skladby skupin *The Beatles*, *The Shadows* a *The Wentures*. Druhá sestava hrála v obsazení Karel Gruber (bicí nástroje), Milan Polák a Jaroslav Medek (kytary) a Oldřich Nosek (baskytara). Hráli převážně skladby skupiny *Olympic*. Ve třetí sestavě převažovali hráči z Dolních Dunajovic – Karel Gruber (bicí nástroje, zpěv), Jan Gregorovič (klávesy, zpěv), Jaroslav Kroupa (kytara, zpěv) a Alois Vrána ml. (baskytara, zpěv).

V roce 1972 založil Karel Gruber úplně novou hudební skupinu zaměřenou na hard rockovou hudbu sedmdesátých let (*Creedence Clearwater Revival*, *Deep Purple* aj.). Hráli v sestavě Karel Gruber (bicí nástroje), Vladimír Čerstvý (sólo kytara), Jiří Šída a později Ladislav Vodička (baskytara). U doprovodné kytary se postupně vystřídali Ladislav Rosík, Antonín Pavlus a Dušan Růžička. Téhož roku se zúčastnili řádných přehrávek, jimiž úspěšně prošli díky českým textům – obzvláště jednomu, který pojednával o válce ve Vietnamu. Podařilo se jim získat i zřizovatele, kterým se stal Okresní výbor socialistického svazu mládeže (OV SSM) v Břeclavi. Když se pak stal ředitelem Domu kultury v Mikulově Jan Bláha, sepsal s nimi smlouvu o účinkování na sobotních zábavách a nedělních odpoledních čajích v zámeckém sále. Dal jim také k dispozici jevištní prostor sálu pro společné zkoušky. Taková smlouva však byla pro muzikanty tvrdou řeholí. Karel Gruber o tom říká: *Účast návštěvníků byla stále větší, fanoušků přibývalo a ti se postarali o další popularitu. Takže se sjížděli fandové rockové hudby nejen z okolí, ale i z dalších měst – z Břeclavi, od Znojma a dokonce i z Brna. Bohužel pýcha předchází pád. Jeden z hudebníků se domníval, že už není potřeba dále zkoušet a nacvičovat další skladby, což znamenalo ztrátu návštěvníků. To u ostatních hudebníků způsobilo rozmrzelost a následovalo ukončení činnosti (1974).* Karlu Gruberovi se už nikdy nepodařilo získat dostatečně fundované hudebníky pro tento žánr.

V současné době existuje v Mikulově řada kapel, které však většinou hrají vlastní skladby a ve svém repertoáru obvykle žádná díla českých či světových autorů nemají. Dechová hudba Mikulovanka, kterou od základu vybudoval Karol Porubský, vystupuje pouze příležitostně. Na pravidelnou vinárenskou živou hudbu si tedy budeme muset počkat.

Koncem roku 2011 se v Mikulově představilo *Komorní akademické sdružení Band* (KAZ Band) ve složení Martin Mysliveček (kytara), Miloš Janulík (kytara), Aleš Sobotka (baskytara), Karel Frantel (saxofon a perkuse) a Milan Esterka (bicí). V roce 2012 vznikl nový soubor *Jazz Petit Mikulov* ve složení Ondřej Kellner (klávesové nástroje), Karel Frantel (tenorsaxofon), Aleš Sobotka (baskytara) a Milan Esterka (bicí nástroje). Soubor se věnuje jazzové hudbě převážně ve funkových úpravách. Také tento soubor však vystupuje jen příležitostně.

V Mikulově působilo a působí několik folklórních kapel, které navazují na jednu z činností Josefa Košuliče. Ty si ovšem zaslouží samostatné pojednání.

Literatura a prameny:

CZAJKOWSKI, Igor: Třicet let na jevišti, Hlas Pálavy, roč. 2001, č. 8 (27. 2. 2001), s. 4.

Ozvěny z podzámčí. Základní umělecká škola Mikulov, Mikulov 2004.

VRBKA, Svatopluk: Povídání o Mikulově, aneb o čem městské kroniky hovoří a o čem mlčí, Mikulov 2014 (2., doplněné vydání).

ZIMÁK, Drahomír: Muzikantovy vzpomínky, Hlas Pálavy, roč. 2001, č. 23 (12. 6. 2001), s. 3.

Archivy a vzpomínky Mgr. Jany Czajkowské, Libora Franka, Karla Grubera, Eduarda Očenáška, Karola Porubského, Josefa Říčky a Mgr. Aleše Sobotky.

Svatopluk Vrbka

Mikulov music scene from the fifties to the present

The article reminds us of one of the most important personalities of Mikulov musical life – Josef Košulič. However, the focus of the article is the description of the activities of Mikulov orchestras and musical groups that performed works by Czech and foreign composers on social events or in cafes and dancing events. Also the current political situation in the regional musical culture is mentioned.

Daniel Lyčka

Historie zaniklých cihelen břevlavského okresu po roce 1945 – Bulhary a Úvaly

Studie o zaniklých cihelnách v obcích Bulhary a Úvaly vychází primárně z dochovaných archivních pramenů z let 1945–1948, uložených ve Státním okresním archivu v Břeclavi se sídlem v Mikulově. Zde se jedná hlavně o složky fondu A 2 ONV Mikulov: *Cihelna v Bulharech firmy „Reichel, König, Jeřábek“* a *Cihelna v Bulharech firma J. Langer – pro Bulhary a Parní cihelna Úvaly fy. Vilém Oser 1945–1948* – pro Úvaly. Důležitým pramenem je zachovalá poválečná korespondence mezi jednotlivými institucemi (Okresního národního výboru v Mikulově, Zemského národního výboru v Brně, Místního národního výboru v Pulgárech aj.), doplněná studiem fotografií, map a případně vzpomínkami pamětníků.

Cílem dané studie je pak přiblížit historii vybraných podniků a jejich zánik po roce 1945. (Ne)obvyklá je podobnost osudů firem *Oser* v Úvalech a *Langer* v Bulharech – u obou cihelen se po válce počítalo s jejich provozem, přesto z důvodu špatného vedení došlo k jejich zadlužení a následnému zániku.

Mapa obvodu četnické stanice v Lednici z 8. dubna roku 1929, na které jsou zakresleny fy Folk, Čapka, Reichl (Pulgáry) a Čučka (Lednice-Nýdek); výřez (soukromá sbírka Stanislava Schneidera)

Czapka a Gaidosch – Bulhary

První informace o podniku pochází z roku 1902, kdy měl v dnešní obci Bulhary (Pulgáry, Pulgáry či německy Pulgram) jistý pan Václav Josef (Wenzel Joseph) Czapka společně s panem Janem (Johanem) Gaidoschem, majitelem hostince v Lednici, kruhovou cihelnu se

14komorovou kruhovou pecí typu *Hoffmann*. V té době byl velký odbyt cihel a předpokládalo se, že poptávka nebude dlouhou dobu klesat. Pánové Czapka, narozen 1868 v Lednici, a Gaidosch, narozen taktéž v Lednici roku 1873, ale požádali živnostenský úřad o koncesi teprve v dubnu roku 1903, přičemž ve stejném roce dne 5. května jim bylo vyhověno.¹

Cihelna se rozkládala na kraji obce u silnice směrem na Nejdek a Lednici. Jeden čas zde existovaly dokonce dva stejné podniky (*Reichel, König, Jeřábek* – viz informace dále) přímo *přes cestu*.² Roční výroba provozovny měla dosahovat až 3,5 milionů cihel s rozměry 6,5 × 14,0 × 29,0 cm. Cihelným mistrem zde byl až do odsunu jistý pan Ferdinand Peichel z Wachtel [obec Skřípov, okr. Prostějov?].

V roce 1925 bylo v moderní (ale stále ruční) cihelně vyprodukováno kolem tří milionů cihel v ceně 310 Kč za 1 000 kusů. Celý areál cihelny tvořila kruhová pec a obytné domy.³ Podle mapy obvodu četnické stanice v Lednici z 8. dubna roku 1929 zde bylo ubytováno 47 osob – s největší pravděpodobností cihlářských dělníků s jejich rodinami. K cihelně dále patřilo 82 366 m² pozemků, na kterých se těžila surovina, současně však byly využívány i jako orná půda sloužící pro pěstování obilovin. Ty kromě obživy poskytovaly slámu, jež se po pořezení přidávala do cihlářské hlíny za účelem lepšího (povzvolnějšího) vysoušení, ale především kvalitnějšího výpalu. V pramenech je také uvedeno, že v místních cihelnách pracovalo i dost Čechů.⁴

Podle názorů sběratelů starých cihel byly výrobky značeny kolkem nesoucím iniciály obou majitelů: C-G, a to C-číslo-G (např. C12G) nebo C-osmicípá hvězda-G. S cihelnou výrobou v obci Bulhary jsou spojovány i produkty s logem tří osmicípých hvězd. Přestože i tento typ je považován za výrobek cihelny *Czapek a Gaidosch*, je reálné, že ony tři hvězdy nahrazují iniciály tří majitelů druhé bulharské firmy – *Reichel, König, Jeřábek*.

¹ Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově (dále SOKA Břeclav), fond A 1 (Okresní úřad Mikulov), kniha č. 19, s. 236 (Živnostenský rejstřík 1896–1908); kniha č. 20, s. 96 (Živnostenský rejstřík 1909–1924). Stavba závodu byla schválena dne 16. dubna 1903 pod č. 2869. V roce 1912 zřejmě požádali o obnovení živnostenské koncese.

² V obci Bulhary se dříve nacházely i starší cihelny. Jedna z nich měla patřit jistému panu Simonu Weiningerovi (pravděpodobně tatáž osoba, která se narodila v roce 1848 v Bulharech a od roku 1910 podnikala jako obchodník), jehož podnik v obci existoval již před rokem 1897. Výrobky měly být okolkované s iniciálami jeho jména SW. Přesto se zprázim nepodařilo k této cihelně najít žádný prokazatelný archivní či písemný pramen. Jisté je, že dotyčný prodávatel cihly obci Lednici poté, co byl místní podnik uzavřen. Na mapách z tzv. třetího vojenského mapování je možné najít ještě jednu cihelnu, a to nedaleko podniku Antona Folka, blíže ke komunikaci na Milovice – snad fy Weininger (?). Další cihelna byla obecní, nacházela se směrem k místnímu hřbitovu ve čtvrti *U cihelny (Ziegelstätte)* a měla zaniknout kolem roku 1908. Srov. Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA), fond D 9 (Indikační skici), sign. MOR213100000 (obec Bulhary 1877). Online na webu: <http://www.mza.cz/indikacniskici/>. Srov. MZA, fond F 72 (Velkostatek Mikulov), kart. 268, inv. č. 1119, sign. 407, fol. 1a–14a (Stavba cihelny v Bulharech Františkem Pivcem 1826–1836). KRYČER, Rudolf: Dějiny obcí. Bulhary. Sv. I, s. 1. 1952, s. 48. (Rukopis uložen ve Státním okresním archivu Břeclav se sídlem v Mikulově).

³ HELAN, Bedřich: Hospodárné pálení v cihelnách a vápenkách. Praktická příručka pro majitele závodů, technické síly a topiče, Brno 1933. Kruhová pec byla vynalezena Bedřichem Hoffmannem a v Berlíně v roce 1858 i patentována. Srov. FIALA, Josef Rudolf: Kruhovka 1. Konstrukce kruhovky, Brno 1926; FIALA, Josef Rudolf: Kruhovka 2. Rovnění v kruhovce, Brno 1926; FISCHER, František: Sušárny nad kruhovkami, Časopis pro průmysl chemický, roč. 12 (1902), č. 7., s. 223–226; FISCHER, František: O teplotě kouřových plynů v kruhovce a Analýzy kouřových plynů v kruhovkách, Časopis pro průmysl chemický, roč. 12 (1902), č. 10., s. 315–321; SOUCHA, Antonín: Cihlářská výroba, Praha 1957; Cihlářský lexikon, České Budějovice 2001.

⁴ WITZANY, Michael: Die Markgemeinde Eisgrub. Geschichtliche Mittheilung aus der Zeit von 1800 bis Ende des Jahres 1906. Band III, Eisgrub 1907, s. 423–427. Majitelé byli vlastníky podniku až do roku 1936, kdy se novým podílníkem měl stát Alois, syn Jana (Johanna) Gaidosche. Vlastnická práva se změnila až v roce 1943, kdy vlastnický podíl Václava (Wenzela) Czapka převzali Dr. Franz Sigloch a Friedrich Dietl, každý čtvrtinu. Tento stav pak měl vydržet až do roku 1945. KRYČER, c. d.

Cihla s kolkem C*G, tj. Czapka a Gaidosch (foto Daniel Lyčka)

Jedna z cihel z místní výroby v Bulharech. Jedná se o produkt firmy Reichel, König, Jeřábek. (foto Daniel Lyčka)

Firma existovala až do konce druhé světové války, během níž byla velmi poškozena; sovětské vojsko ji využívalo jako lazaret. Po válce byl objekt konfiskován a zařazen do kategorie C – tedy určen k likvidaci. Bylo rozhodnuto o celkové demolici všech staveb, až na jeden dům, který byl na základě probíhajícího přidělového řízení přidělen manželům Bělíkům.⁵

Příloha k dopisu, jenž byl zaslán panem Josefem Janštou Okresnímu národnímu výboru (ONV) v Mikulově dne 28. března 1948, obsahuje poslední informaci o bývalé cihelně Czapky a Gaidosche v Pulgárech. Jmenovaný v listu uvedl, že se našly dosud upotřebitelné předměty, a to: 2 podvozky polní drážky bez koreb, přibližně 150 m vodovodního potrubí a 7–10 poškozených koleček na vyvážení cihel. V druhé cihelně *fy Reichel, König, Jeřábek*, taktéž zařazené do kategorie C, se našlo 100 m drátů pro

⁵ Tamtéž; VOGEL, Alfred: In Pulgram daheim. Geschichte, Geschichten, Bilder einer deutschen Gemeinde im letzten Thayaboden/Südmähren, Wien 1991, s. 234–235. MZAB, fond B 282 Národní pozemkový fond Znojmo, kart. 52, nefol.

navážku cihel a jedna poškozená kolečka. Z důvodu účelnosti bylo následně nařízeno, že dané předměty budou použity pro potřeby okresní cihelny v Novosedlech a vápenky v Mikulově.⁶

V roce 1949 byla cihelna zlikvidována. V padesátých letech minulého století byla na jejím místě pískovna a dnes je v bývalém areálu cihelny umístěn útulek pro psy. Skutečnost, že se zde nacházel cihlářský podnik, připomíná pouze autobusová zastávka nesoucí název *Bulhary, cihelna*.

Reichel, König, Jeřábek – Bulhary

Další kruhová cihelna vznikla na druhé straně silnice vedoucí do Lednice, proti cihelně pánů Czapka a Gaidosche. Existence dvou cihelen v jedné lokalitě vedle sebe byla dána zřejmě přítomností kvalitní cihlářské hlíny v tomto místě. Majiteli nového podniku byli František (Franz) Jeřábek z Lednice (narozen 1865 v Lednici), Antonín (Anton) Reichl a jeho syn – hospodský Jan (Johann) Reichl – a místní obchodník Josef König (narozen v obci roku 1879). Se stavbou podniku se mělo začít již v roce 1909, budova z pálených cihel však byla provozuschopná asi až v roce 1912. Podle výpisu z živnostenského rejstříku žádali zmínění pánové dne 29. března 1912 o koncesi, ale vyhověno jim bylo až více jak o rok později. Přípisem č. 2783 ze dne 4. února roku 1913 pak dostali i povolení k případné stavbě závodu. Cihly z této cihelny měly kromě tří hvězdiček i kolky s iniciálami majitelů – RKJ.

Roční produkce se odhadovala na cca jeden milion cihel a od jara do podzimu zde mělo být zaměstnáno kolem 30 osob, přičemž pracovní síly se hledaly i mimo obec, např. v Humpolci, a dva nájemníci bydleli přímo v cihelně. Výroba byla v provozu až do roku 1942 a cihelným mistrem byl jistý Antonín David z Bulhar.⁷

Rok po skončení války, 16. září 1946, poslal krajský soud ve Znojmě ONV v Mikulově dopis, ve kterém oznamoval, že v obchodním rejstříku daného soudu je zapsána firma *Reichel, König, Jeřábek, Ringofenziegelei in Pulgram bei Eisgrub*, jíž byl zaslán list, který se však vrátil z důvodu postavení podniku mimo provoz. Krajský soud tedy žádal o vyšetření a sdělení, pozůstává-li tato firma dosud po právu, provozuje-li obchody, případně byla-li zavedena národní správa a kdo je jejím národním správcem.⁸ Jelikož úřad v Mikulově nebyl schopen žádosti vyhovět, byl koncept téhož dopisu zaslán Místnímu národnímu výboru (MNV) v Pulgárech (Bulharech) a ten odpověděl listem ze dne 23. ledna 1947, že jmenovaný závod byl zkonfiskován jako německý majetek a prozatím nebyl jmenován národní správcem.⁹

Dne 6. února téhož roku došla okresnímu národnímu výboru odpověď, ve které krajský soud připomenul dekret prezidenta republiky z 19. května 1945 č. 5/1945 Sb., že veškerý majetek Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců českého národa má být zabaven a dán do národní správy. Z tohoto důvodu bylo tedy třeba ustanovit národní správu i v dané firmě. Kdyby byla nařízena likvidace nebo učiněno jiné opatření, bylo také nutné jmenovat někoho, kdo by tato opatření prováděl. ONV v Mikulově následně 1. března 1947 oznámil, že národní správa a ustanovení národního správce se nerealizovalo kvůli navržení podniku

⁶ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart. 498, inv. č. 1803, fol. 31a–39a, hl. fol. 35a–37a (Zařazení cihelen do kategorií, 1947 – dopis č. j. 6383/VI-47).

⁷ SOKA Břeclav, fond A 1 (Okresní úřad Mikulov), kniha č. 20, s. 95 (Živnostenský rejstřík 1909–1924); VOGEL, c. d. Autor uvádí, že: „... v roce 1911 vznikla cihelna Josefa Königa na lednické ulici, a sice mistrem Františkem (Franzem) Jeřábkem z Lednice a Antonínem (Antonem) Reichelem a jeho synem hospodským Janem (Johanem) Reichelem jako i zetěm Josefem Königem, obchodníkem z Bulhar.“ (překlad autora)

⁸ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart. 498, inv. č. 1810, fol. 172a–177a (Cihelna v Bulharech fy. Reichel, König, Jeřábek 1947). Dopis byl v Mikulově prezentován dne 14. října 1946 pod č. 22529/(1).

⁹ Tamtéž. Odpovědný list MNV v Bulharech byl prezentován v Mikulově pod č. 3416/VI dne 25. ledna 1947. Úřad následně reagoval 31. ledna 1947, č. j. 3416/VI, a 13. února odpověděl Krajskému soudu ve Znojmě.

Reichelova cihelna v Bulharech, nedatováno – počátek 20. století (převzato z knihy: VOGEL, Alfred: In Pulgram daheim. Geschichte, Geschichten, Bilder einer deutschen Gemeinde im letzten Thayaboden/Südmähren. Wien 1991, s. 234-235.)

A celkový pohled, tentokrát na Langerovu cihelnu – 1. května 1959 (soukromá sbírka Stanislava Schneidera)

k likvidaci – hlavní příčinu představovala nepoužitelnost majetku. Uvedenou likvidací byl pověřen MNV v Pulgárech, kterému také příslušel dozor nad majetkem.¹⁰

Firma *Reichel, König, Jeřábek* se s velkou pravděpodobností nemohla svou výrobou rovnat modernizovanému typu kruhových cihelen, a proto byla po válce zařazena do kategorie C (během války měl být podnik mimo provoz). Pozemek byl později využit jako pískovna.

¹⁰ Tamtéž. List č. j. č. 3416/1/VI-47 s datem 1. března 1947.

Josef Langer – Bulhary

Posledním, nejmodernějším a nejdéle fungujícím podnikem v obci Bulhary byla cihelna Josefa Langerera. Ve výpisu živnostenského rejstříku je uvedeno, že Josef Langer se narodil v roce 1902 v Pulgárech, kdežto v samotné knize živnostenského rejstříku je zapsán rok narození 1886 a místo narození Pasohlávky. Tak či tak, dne 2. června 1928 podal Josef Langer živnostenské ohlášení a již 21. června téhož roku mu byl vydán živnostenský list na výrobu cihel v kruhové peci v Bulharech. Ještě před podáním samotné žádosti měl dokonce 4. května dostat pod č. 6061 schválení ke stavbě závodu.¹¹ Letopočet 1928 je tedy možné považovat za reálný rok vzniku, případně modernizace bývalé Folkovy cihelny,¹² která měla být zbudována v roce 1908 a která po první světové válce, tj. ve dvacátých letech minulého století, zpustla (viz citace č. 12). Podnik se nacházel v katastru obce na jejím konci, několik set metrů od hlavní cesty do Milovic.¹³

Během německé okupace nebyla cihelna již v provozu a v roce 1946 byla jakožto německý majetek zkonfiskována. (Podnik byl zkonfiskován podle dekretu č. 108/1945 Sb. [ze dne 25. října 1945] výměrem č. j. 13019/46 dne 3. července 1946.)¹⁴

Přesto již 18. května 1945 žádal dopisem sepsaným vlastní rukou v Dolních Bojanovicích jistý Jan Pulkrábek MNV v Bulharech o přidělení místního podniku i s inventářem a patřičnými pozemky. Žadatel se narodil, jak sám uvádí, 1. června 1897 v Dolních Bojanovicích a strávil pět let v obecné, tři roky v měšťanské a dva roky v živnostenské škole (poslední jmenovaná v Olomouci), kde se vyučil jako cihlářský mistr. Mluvil i psal v českém a německém jazyce a pravděpodobně ovládal i mluvenou francouzštinu. Po dobu okupace byl ilegálně činný a byl za to trestán kárným táborem. Na závěr svého listu žádal Jan Pulkrábek pro svou manželku, porodní asistentku, o povolení k provozování porodní praxe v přiděleném domku ve městě. Místní národní výbor v zastoupení (mimo jiné) Josefa Bročka a Aloise Tomáštika doporučil jeho žádost ke kladnému vyřízení.

¹¹ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart 498, inv. č. 1811, fol. 178a-198a (Cihelna Bulhary fy Josef Langer 1945-1954); SOKA Břeclav, fond A 1 (Okresní úřad Mikulov), kniha č. 22, s. 169 (Živnostenský rejstřík 1925-1938).

¹² SOKA Břeclav, fond A 1 (Okresní úřad Mikulov), kniha č. 20, s. 94 (Živnostenský rejstřík 1909-1924). V roce 1908 (přesněji 5. dubna) požádali jistý pan Anton Folk s Josefem Königem a jeho synem Antonem (a Eduardem?) Königem o živnostenskou koncesi na stavbu další kruhové pece v obci - v místech bývalé pece Antona Folka z Milovic! (Snad jde o téhož pana Antona Folka, či pravděpodobněji o jeho předka, neboť jsou známy cihly s kolky např. FA.) Bylo jim vyhověno 10. července téhož roku a pod č. 6061 dne 4. května dostali i povolení ke stavbě případného závodu. Posledním majitelem tohoto závodu byl právě Josef Langer. Folkovy cihelné výrobky byly páleny dřevem či uhlím a kolky nesly monogram *AF*, A2F aj. Důvod, proč si Langer vybral Folkovu cihelnu, byl ten, že Josef Langer byl zetěm Antona Folka! Cihlářským mistrem byl pak jistý pan Josef Heinzel z Wachtel. CHYTIL, Alois: Chytilův úplný adresář Československé republiky. Sv. I: Morava a Slezsko, Praha-Smíchov 1924, s. 1296-1297; KRYČER, c. d.; VOGEL, c. d. Srov. MZA, fond D 9 (Indikační skici), sign. MOR213100000 (obec Bulhary 1877). Online na webu: <http://www.mza.cz/indikacniskici/>.

¹³ Ve studii byla zmíněna polní cesta, později částečně nahrazená asfaltovou cestou. Místo, kde cihelna stávala, je charakteristické tím, že na hlavní cestu do Milovic navazují dvě kratší cesty (dnes se zástavbou domů), které se sbíhají a z ptáčích perspektiv pak vytvářejí písmeno „V“ či „U“. Na konci domovní zástavby a dále po polní cestě je možné po několika stech metrech najít v místech zaniklého podniku mimo jiné dlouhou novější halu. Langer mohl buď využít starou Folkovu cihelnu, nebo zastaralé objekty zbořit a posunout nové haly o několik metrů dále, blíže k hliništi! V úředním záznamu sepsaném dne 25. února 1948 se mluví i o jistém Augustu Langerovi, snad synovi (?). Dále, že se podnik rozkládal na pozemcích par. č. 873/3, 869/1, 886/3, 877, 878/1 či 878/2 o celkové rozloze 3 ha 26 a 6m². MZAB, fond B 282 Národní pozemkový fond Znojmo, kart. 52, nefol.

¹⁴ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), inv. č. 1811, fol. 178a-198a (Cihelna Bulhary fy. Josef Langer 1945-1954, dopis č. j. 2922/VI-1/48 ze dne 2. března roku 1948). Srov. ČAPKA, František - SLEZÁK, Lubomír - VACULÍK, Jaroslav: Nové osídlení českých zemí po druhé světové válce, Brno 2005, s. 250-258.

Dne 6. června 1945 zaslala Okresní správní komise (OSK) v Mikulově MNV v Pulgárech z pověření A. Krajča oznámení, že nemá námitky proti jmenování pana Jana Pulkrábka národním správcem v cihelně po Josefu Langerovi. Předání domu, movitého majetku, jakož i všech ostatních věcí mělo být provedeno za přítomnosti dvou členů národního výboru v Pulgárech a o předání měl být sepsán řádný a čtyřikrát vyhotovený protokol. (Originál a jeden opis se měly následně zaslat OSK v Mikulově, další pak panu Pulkrábkovi a poslední se měl nechat v úschově na MNV v Pulgárech.)

Do dnešního dne se zachoval daný protokolární zápis (č. j. 6336/VI-45), který vypracovala správní komise v Pulgárech dne 20. června 1945. Obsahuje informace o předání movitostí cihelny po Němci Josefu Langerovi do vedení pana Jana Pulkrábka, jmenovaného do funkce národního správce Okresní správní komisí v Mikulově. Stav objektů vypadal následovně: jedna kruhová pec, která vyžadovala v brzké době vnitřní opravy, dvě obytné budovy – jedna jako byt pro správce a druhá pro dělníky – vyžadující též velké opravy a úpravy (objekt byl bez vnitřního vybavení). Dále šest šop na sušení cihel, 191 480 sušených cihel, čtyři uhelné *tačky*, 21 trakařů, 200 kusů křidlicových rámků, 20 kusů cihlových formiček a 16 kusů ocelových pásů (7 × 200 × 5 000 mm).

První doložený dopis z roku 1946 je datován k 13. srpnu a Okresní národní výbor v Mikulově v něm novému národnímu správci Pulkrábkovi uložil, aby z důvodu zařazení firmy do kategorie B (podniky zůstávající prozatím v klidu), zastavil ruční výrobu cihel, neboť k výpalu nemělo být přiděleno potřebné uhlí. Dále měl adresát podat místnímu úřadu hlášení o množství cihel a spojit se s okresním průmyslovým důvěrníkem majorem Josefem Janštou, národním správcem vápenek v Mikulově, který měl poskytnout další instrukce (a provést samotný výpal). Zaměstnanci pak měli být přeloženi do jiného příbuzného podniku.¹⁵

Dokumenty z roku 1947 chybí. Koncem ledna 1948 došlo k personální změně ve funkci národního správce, neboť podnik přešel do správy okresu. Stal se jím (výměrem č. j. 1019-IVa/29-48 ze dne 17. února 1948) Jan Dufek, technický úředník ONV v Mikulově. Jmenovaný se narodil dne 18. května 1907 v Rybčicích a byl absolventem nižší průmyslové školy ve stavebním oboru. Z tohoto důvodu měl mít praktické i teoretické znalosti v cihlářském oboru, ale i přesto měl být bezprostředním dozorem a řízením výroby pověřen cihlářský mistr, jehož měl okres přijmout do svých služeb.¹⁶

Je třeba říci, že během působení národního správce Jana Pulkrábka neproběhlo v podniku zřejmě nikdy řádné vyúčtování, i když Pulkrábek toto nařčení později razantně popíral. Při předání cihelny novému národnímu správci Janu Dufkovi, za přítomnosti Jana Pulkrábka

¹⁵ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), inv. č. 1811, fol. 178a–198a (Cihelna Bulhary fy. Josef Langer 1945–1954, list č. j. 20255/1/VI-46); SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), inv. 1806, fol. 81a–159a, hl. fol. 117a–118a, 149a–152a (Zpráva o revizi národní správy cihelen v Novosedlech, Bulharech, Úvalech 1948). V podniku mělo být vyrobeno pouze kolem 4 500 ks cihel. Jinak ale byla v kruhové peci vypálena převzatá zásoba 191 480 ks surových cihel a dále ze zlikvidované cihelny v Nejdku bylo sem přivezeno 172 650 ks surových cihel. Při předání majetku do rukou pana Pulkrábka byli přítomni zástupci obce Pulgár Metoděj Hrdina a Josef Bureš. Pulkrábek měl být jmenován národním správcem pověřovacím dekretem č. j. 10/1326 ze dne 15. října 1945. V Pulgárech byl ještě dne 19. března 1946 zaslán Okresnímu reviznímu sboru v Mikulově list, který informoval (na základě provedené revize národní správy fy Cihelna Langer) o (pro)zatímním schválení činnosti národního správce pana Jana Pulkrábka, protože národní správce vyhovoval po stránce státní spolehlivosti, mravní zachovalosti a odborné kvalifikace.

¹⁶ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), inv. č. 1811, fol. 178a–198a (Cihelna Bulhary fy. Josef Langer 1945–1954). V posledním měsíci roku, tj. 4. prosince 1946, byl zaslán Zemským národním výborem v Brně list č. j. 22201/VI/5-46 s informacemi, že v cihelně fy Langer v Pulgárech se nachází asi 230 000 surových cihel z doby okupace, které se momentálně vypalují. Příděl paliva přítomné cihelna odřezla od Hospodářské skupiny keramického průmyslu v Praze. Šlo o reakci na dopis Zemského národního výboru (ZNV) v Brně č. j. 9288-IVa/29-47. Výměrem č. j. 1019-IVa/29-48 podaným 17. února 1948 ZNV v Brně ustanovil podle § 10 dekrety č. 5/1945 Sb. Jana Dufka národním správcem podniku a majetku firmy Josef Langer, kruhová cihelna v Pulgárech v mikulovském okrese. Dosavadní národní správce Jan Pulkrábek byl tímto rozhodnutím odvolán a následně mu bylo uloženo, aby provedl řádné vyúčtování za dobu svého působení v podniku. V ONV v Mikulově prezentováno dne 25. února pod č. 2922/VI/48. Srov. ČAPKA – SLEZAK – VACULÍK, c. d., s. 233–238.

a předsedy MNV v Bulharech pana (?) Malovaného, byl dne 18. března 1948 odevzdán pouze předávací protokol,¹⁷ což ovšem nebylo u národní správy ani u jiných podniků v republice v dané době neobvyklé.

O rok později byla výroba úplně zastavena. Přesto i tehdy mohlo dojít k relativně rychlé obnově provozu, neboť pro rok 1949 se sice počítalo s plánovanou okresní spotřebou cihel 2 855 000 kusů a plánovanou výrobou 4 300 000 kusů, čímž měl vzniknout přebytek 1 445 000 kusů cihel, ale poněvadž cihelna Pisk v Mikulově v uvedeném roce 1949 nevyráběla ani neměla pro rok 1950 předepsaný plán výroby, hrozilo, že v okrese bude nedostatek stavebních cihel.

Evidentně však vyřazení mikulovské fabriky z činnosti nebylo důvodem pro znovuzprovoznění staré Langerovy cihelny, protože účetní spisy o případné výrobě mlčí. Až v roce 1952 se znovu objevuje myšlenka obnovení cihlářské tradice v obci – listem, který zaslal ONV v Mikulově dne 13. února 1952 Krajskému národnímu výboru (KNV) v Brně a který informoval o renovačních záměrech Okresního stavebního komunálního podniku v Mikulově, poněvadž:

- 1) Cihelna v Bulharech měla velmi dobré podmínky pro výrobu a rozsáhlé hlinišťe, kde se nacházela vysoce kvalitní cihlářská hlína hodící se pro výrobu všech druhů cihlářských výrobků.
- 2) Objekt se nacházel v dobrém stavu, pec byla též v zachovalém stavu – šlo o novější typ se 16 komorami, přičemž každá měla kapacitu asi 8 000 kusů, takže celková kapacita cihelny činila 120 000 kusů cihel.
- 3) Otázka pracovních sil byla projednána s ONV a bylo konstatováno, že obsazení této cihelny by nečinilo obtíže, protože v samotné obci je dost starousedlíků, kteří by mohli být v podniku zaměstnáváni. Jediným problémem by byl nedostatek několika kvalitních odborných zaměstnanců.

Demolice Langerova podniku kolem roku 1975
(soukromá sbírka Stanislava Schneidera)

Už v uvedeném roce 1952 bylo poukázáno na největší problém každého investičního plánu – na potřebu nemalého finančního kapitálu. Celkem měly náklady na obnovu provozu činit asi 4–5 milionů Kčs, a to mj. na opravu a zlepšení komunikace, tj. zpevnění vozovky o délce cca 400 m, jelikož cihelna byla napojena na okresní silnici pouze měkkou polní cestou. Dále bylo potřeba zavést elektrickou přípojku o délce cca 200–300 m, vybudovat nové sušárny a doplnit strojní zařízení.

Z důvodu žádosti o nemalou sumu bylo doporučeno, aby KNV vyslal na místo odbornou komisi, která by celou záležitost posoudila a rozhodla o případném obnovení provozu

¹⁷ SOkA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), inv. 1806, fol. 81a–159a, hl. fol. 117a–118a, 149a–152a (Zpráva o revizi národní správy cihel v Novosedlech, Bulharech, Úvalech 1948).

v daném podniku. (Již v roce 1951 danou záležitost šetřila komise technického referátu KNV, jež se však vyjádřila k případné obnově negativně. Důvodem tohoto rozhodnutí byla, podle názoru ONV, nízká celorepubliková poptávka po cihlářském materiálu.)

Ani rok 1952 neznamenal začátek renovace, přesto se pro rok 1955 počítalo s tím, že při uvedení podniku do provozu a při případném zvýšení výroby by se mohlo vyrobit kolem šesti milionů kusů cihel. Za rok 1954 se měly náklady vyšplhat na 1 000 000 Kčs, a to hlavně za práce stavební: šest sušáren, dvě kolny na zásoby, generální oprava strojovny, pece a dvou bytových jednotek, zavedení elektrického proudu s vlastním transformátorem a vyčištění studní, případně zavedení vodovodu, úprava cca 800 m vozovky. Dále se předpokládalo kompletní moderní strojové vybavení a již v roce 1955 se počítalo s 35 zaměstnanci. Při zajištění paliva na chod výroby mohla mít uvedená cihelna celoroční provoz a mohla dodávat sortiment veškerého cihlářského zboží včetně tvárnic, stropnic a krytiny. Peníze měly být sehnány pokud možno do konce roku 1954 a o rok později se dle plánu mohlo začít se samotnou výrobou.¹⁸ Ani tentokrát se však záměr nerealizoval.

Dopisem s datem 14. května 1959 oznámil Okresní průmyslový podnik v Mikulově další záměr týkající se rekonstrukce cihelny v Bulharech, kde byla (stále) cihelná pec v poměrně dobrém stavu (o roční kapacitě 4–5 milionů kusů pálených cihel) a v těsné blízkosti se nacházelo téměř nevyčerpatelné množství dobré cihlářské hlíny na výrobu cihel. Okresní komunální podnik argumentoval i tím, že vzhledem k rostoucí výstavbě a nedostatku pálených cihel by bylo vhodné uvažovat o uvedení dané cihelny do provozu. V první fázi by bylo nutné uskutečnit potřebné opravy a provést opatření pro zahájení samotné výroby jako:

- 1) znovuzřízení částečně pobožené strojovny
- 2) vybavení staršími stroji (lis, válce, podavač, korečkové rypadlo, „odřezovák“, elektrický motor)
- 3) připojení elektrického vedení s transformátorem
- 4) vodoinstalační připojení s čerpadlem
- 5) pořízení polní dráhy s vozíkem na hlínu, surové cihly, na navážku a vyvážku (starší)
- 6) zřízení sušáren, případně většího množství přenosných zástřešků
- 7) opravení pece s dodáním násypných kanálků s poklopy

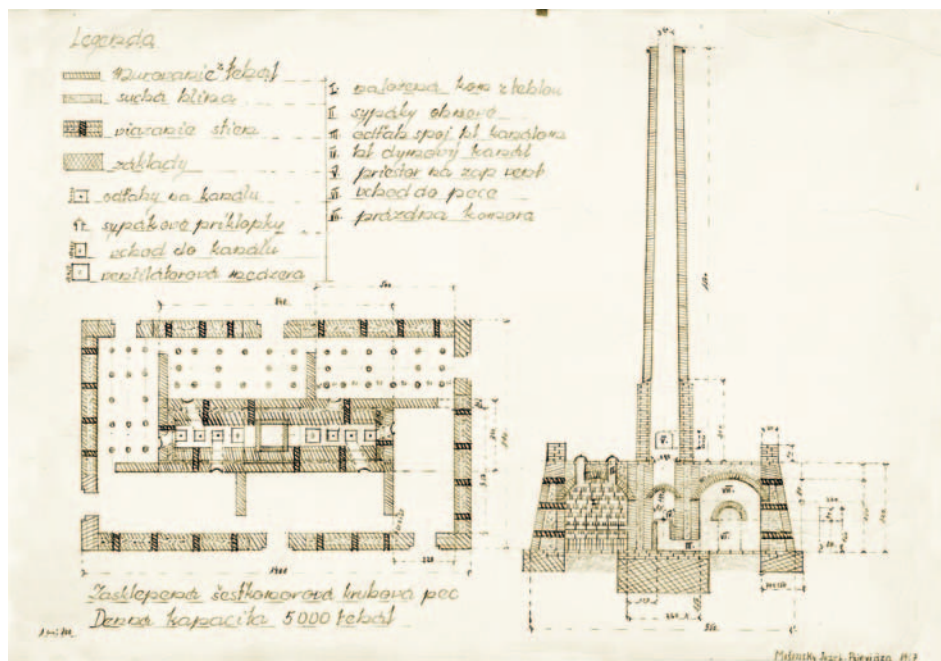
Předpokládaná suma za dané provizorní opatření byla vyčíslena na cca 250 000 Kčs. Pracovníci cihelny měli být z Bulhar a z okolních obcí. V závěru dopisu průmyslový podnik odůvodnil svůj záměr tím, že *...vzhledem k nedostatečné pracovní příležitosti v okrese Mikulov by bylo více než nutné uvést daný podnik do provozu*, na druhou stranu však doufal, že touto žádostí nebudou kráceny (další) nutné a již předložené požadavky jako výstavba autoopraven a haly na stroje a zařízení. Relativně nízké počáteční náklady (oproti roku 1952) znamenaly, že se v budoucnu musí počítat s nutnými modernizačními úpravami, tj. obstarání nových strojů či důkladné vybavení sociálního zařízení.

Jelikož i předchozí vyslané komise KNV v Brně daný návrh zamítly, a to primárně z důvodů příliš velké vzdálenosti cihelny od železniční stanice v Lednici (6 km) a značné finanční sumě, která by byla zapotřebí k uskutečnění záměru, ani tentokrát nebyl projekt doporučen k realizaci.

Jak shrnul R. Hruža ve svém nedatovaném soupisu (tří) cihelen okresu Mikulov: *Tato [bývalá Langerova] cihelna je již delší dobu v klidu, ačkoliv zásoba materiálu, a to hodnotného, je na 5 let nevyčerpatelná. Materiál je takové kvality, že se dá použít na výrobu tvárnic, je lehce zpracovatelný a výška sloje, jen rozpracované, je průměrně 17 m.*

V cihelně je pec na výpal cihel s kapacitou cca 100 000 kusů – 16ti komorová, která potřebuje malou opravu klenby, ve dvou komorách přeložení krytiny střechy (a) opravu komína, který je od shora asi 5 m prasklý, postavení přístřešku okolo pece.

¹⁸ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), inv. č. 1811, fol. 178a–198a (Cihelna Bulhary fy. Josef Langer 1945–1954, list ze 13. února 1952 č. j. VIII-152-13/II-1952).

První, nekolorovaný plán bývalé bulharské kruhové cihelny od Jozefa Mišinského z roku 1967 (soukromá sbírka Stanislava Schneidera)

Budova strojovny je v dobrém stavu, bude však nutné opravit okna a dveře. Sušárny v této cihelně nejsou, bude nutno stavět nové. V cihelně jsou dvě bytové jednotky v dosti dobrém stavu. Voda je přímo v hlíništi, jsou tam dvě studny!

Možnosti zřízení moderní cihelny ze stávajících objektů v Bulharech jsou, taktéž pracovní síli (sic!) v místě by bylo možné obstarat. Cihelna by mohla pracovat po celý rok nepřetržitě!¹⁹

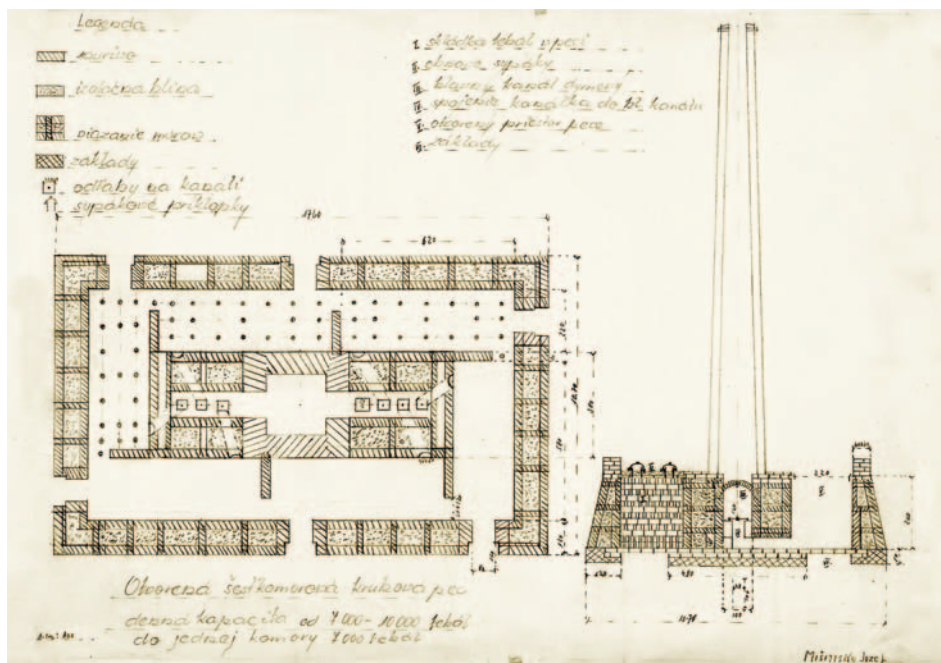
Hospodaření podniku

Z důvodu, že národní správce Pulkrábek zřejmě nikdy řádně nevypracoval účetní uzávěrku (dle jeho slov se dané knihy ztratily) a cihelna byla navíc dána do Dufkovy správy bez jakéhokoliv vyúčtování, byli revizní úředníci nuceni sestavit veškeré účetní uzávěrky zpětně. Z uvedeného seznamu je zřejmé, že od poloviny roku 1945 cihelna vykazovala ztrátu 8 763 Kčs 20 haléřů, za rok 1946 byla ztráta 131 217 Kčs 88 haléřů, v roce 1947 byl naopak jistý zisk 47 733 Kčs 80 haléřů, ale v účetním období do konce března 1948 se objevuje již opět drobná ztráta 837 Kčs, celkem tedy byla firma ve ztrátě 93 084 Kčs 28 haléřů. Uvedený zisk navíc nevycházel z provozu, ale z počáteční zásoby cihel, kterou zajistil správce Pulkrábek, a z mnohem vyšší bilance, než se původně předpokládalo.

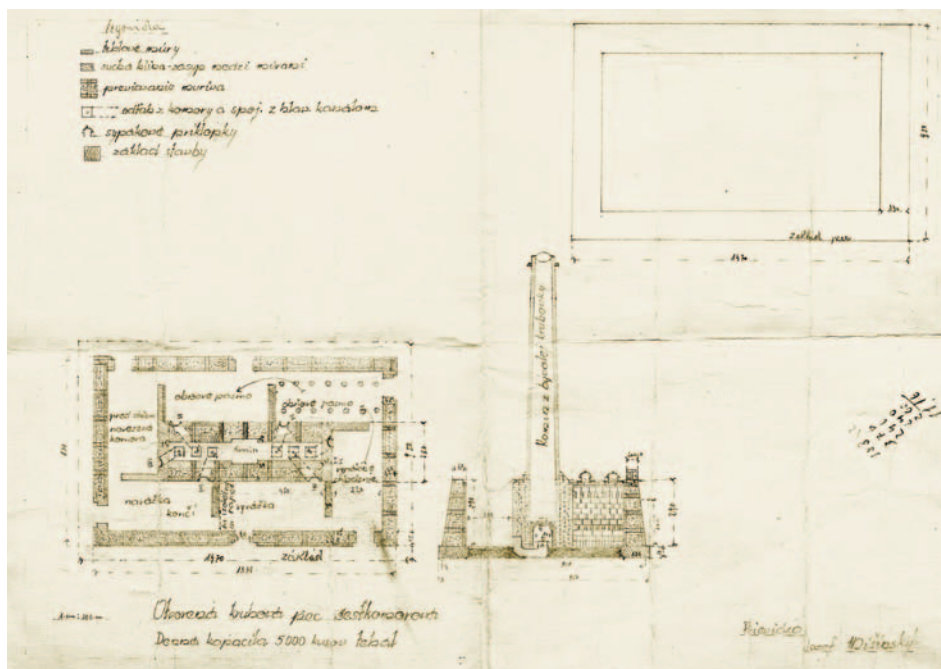
Přes existenční problémy cihelny byla snaha udržet ji v provozu (1952) a po ukončení výroby zas snaha ji opět vrátit do výrobního procesu (1959). Jak již bylo uvedeno, v roce 1955 měl podnik vyrobit dokonce šest milionů kusů cihel a potřební zaměstnanci měli pocházet přímo z Bulhar a nejbližšího okolí. Nakonec ale nebyl o dříve moderní a prosperující podnik zájem – na dopise z roku 1959 je uvedena poznámka *podnik nedoporučuje*. Z dochovaného spisového (archivního) materiálu vyplývá, že poptávku po cihlách hlavně v padesátých

¹⁹ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), inv. č. 1804, fol. 40a-72a, hl. fol. 52a, 71a,b (Zprávy o stavu v cihelnách, výrobní situace, připravenost výroby cihel 1947-1959).

Druhý plán od Jozefa Mišinského, nedatováno – rok 1967 (?)
 (soukromá sbírka Stanislava Schneidera)

Tretí plán od Jozefa Mišinského, nedatováno – rok 1967 (?)
 (soukromá sbírka Stanislava Schneidera)

letech minulého století zajišťovaly již jen cihelny v Novosedlech a v Hevlíně.²⁰ Došlo tedy k likvidaci cihelny, kolem roku 1975 byl odstřelen komín (viz obrazová příloha).

S bývalou kruhovou cihelnou v Bulharech jsou spojovány tři plány od Jozefa Mišinského, datovaný je pouze jediný, a to rokem 1967. Zda se v uvedeném roce počítalo s případnou obnovou výroby, není jisté. Plány jsou nekolorované, opatřené legendou, ale bez uvedení lokalizace. Navíc jednotlivé rozměry cihelny nejsou totožné. Na jednom z plánů má základ pece rozměry 17,60 × 10,70 m, na dalších dvou pak 14 × 8,30 m; výška se pohybuje kolem 3 m. Uvnitř samotné pece se mělo nacházet šest (velkých) komor s rozměry jedné komory 5 × 2,60 m, ve druhé variantě 6,20 × 2,60 m. Kapacita byla stanovena (odhadnuta?) na 5 000 kusů cihel na jednu komoru, dle druhého plánu na 7 000–10 000 kusů cihel (tyto údaje se navíc rozcházejí s výše uvedenými informacemi). Komín se nacházel uprostřed objektu a nad budovou čněl do výše 15 m.

Vilém Oser – Úvaly u Valtic

Cihelna, která bývá v pramenech označována jako parní, kruhová či podle majitele Oserova, se nacházela v obci Úvaly (německy *Garschöntal – Krásné údolí*), ležící necelých 5 km od města Valtic. Vznik tohoto podniku bývá spojován se zánikem městské cihelny ve Valticích. Komín cihelny tvořil vedle místního kostela dominantu a zároveň orientační bod obce.²¹

Majitel cihelny je znám jen jeden, a to jistý pan Vilém (Wilhelm) Ignaz Oser, německé národnosti, narozen v roce 1874 v Mikulově. Dne 27. dubna 1927 podal žádost o zápis (přidělení čísla živnostenského ohlášení) do živnostenského rejstříku a již 11. května bylo jeho žádosti vyhověno.²² Podnik stál na začátku obce, po levé straně při cestě z Valtic. Půdorys hlavní budovy, kde se nacházela kruhová pec, která byla patrová, měl rozměry cca 60 × 20 m. (Po zrušení cihelny se v patře konaly společenské akce a různé zábavy a později se zde chovala i drůbež.) V areálu nechyběla ani studna.

Cihly byly označeny kolkem W-číslo-O (například W8O). Za druhé světové války se zde měly údajně razit cihly s hákovým křížem, které měly být odváženy ze starého valtického nádraží do Vídně. Podle jedné ze zpráv Ministerstva průmyslu však byla cihelna mimo provoz již od roku 1933 – v živnostenském rejstříku je poznámka, že podnik (tj. živnost) byl v klidu od 15. března 1934.²³

Zprávy z válečného období prozatím chybí. První je až ze 13. prosince roku 1945, kdy Okresní správní komise živnostensko-průmyslového referátu v Mikulově potvrdila, že pan Jaroslav Žalud, stavitel narozený 31. prosince 1911 v Plzni, byl výměrem č. j. 6274/1/IV ze dne 10. října 1945 pověřen národní správou cihelny v Úvalech. Uvedená cihelna byla zařazena Ministerstvem průmyslu mezi podniky nezbytně nutné, a sice do skupiny A(2), takže neměla být při provádění restitucí průmyslových podniků uzavřena.

O rok později, 22. listopadu 1946, zaslalo Ministerstvo průmyslu v Praze prostřednictvím Ing. Vodičky průmyslovému referátu ONV v Mikulově oznámení, že na oblastní konferenci

²⁰ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), inv. 1806, fol. 81a–159a, hl. fol. 117a–118a, 149a–152a (Zpráva o revizi národní správy cihelen v Novosedlech, Bulharech, Úvalech 1948). Pozemek cihelny měl rozlohu 5 ha, ale národní správa jednala o dalších 3 ha, 23 a 47 m².

²¹ SOKA Břeclav, fond B 73 (Archiv města Valtice), kniha č. 295 (Obecní účty – rok 1930). Provoz obecní cihelny byl ukončen (pravděpodobně) v roce 1930, neboť z pozdějších let chybí v městských knihách účetní materiál k danému podniku.

²² SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart 498, inv. č. 1817, fol. 373a (Parní cihelna Úvaly fy. Vilém Oser 1945–1948); SOKA Břeclav, fond A 1 (Okresní úřad Mikulov), kniha č. 22, s. 216 (Živnostenský rejstřík 1925–1938).

²³ Výpověď úvalských pamětníků, př. Karla Lyčková (rozená Hrabcová), roč. 1942. Rozhovor ze dne 25. dubna 2014; Srov. RAKOVSKÁ, Lada: O cihelnách (6), Valtický zpravodaj, roč. 2008, 6. srpna, s. 7; SOKA Břeclav, fond A 1 (Okresní úřad Mikulov), kniha č. 22, s. 216 (Živnostenský rejstřík 1925–1938).

Pohlednice *Gruss aus Garschöntal* (Pozdrav z Úval) s osmibokým komínem místní cihelny, nedatováno, pravděpodobně třicátá léta minulého století (soukromá sbírka Daniela Lyčky)

konané ve Znojmě (není ale uvedeno datum konání) byla cihelna *fy Vilém Oser Úvaly* zařazena do skupiny podniků A(2), tj. do skupiny závodů, s jejichž provozem se počítalo. Následně bylo zjištěno, že je firma bez národního správce, neboť bývalý správce pan Žalud se funkce vzdal a nikdo jiný zatím ustanoven nebyl. Ministerstvo průmyslu proto žádalo o sdělení, z jakého důvodu byl tento podnik bez národního správce. Okresní národní výbor v Mikulově odpověděl 14. prosince roku 1946, že cihelna, o níž ONV v Mikulově požádal o přidělení do svého vlastnictví, byla v dané chvíli spravována průmyslovým důvěrníkem okresu Josefem Janštou a že výbor navíc nezamýšlel až do konečného rozhodnutí jmenovat národního správce, protože dosavadní vedení bylo odborné a zároveň nebyl na obzoru vhodný uchazeč pro národní správu uvedené cihelny. V podniku se navíc konaly přípravy pro výpal surových cihel, přičemž výpal měl proběhnout v nejbližších dnech. (Doklad na výpal, který měl provést právě Josef Janšta, byl udělen již 5. září téhož roku.)²⁴

Dne 25. listopadu poslal pan František Hlaváček, majitel cihelny Otnice u Sokolnic, Národnímu výboru v Úvalech u Valtic žádost o udělení správy v místní cihelně, neboť podle informací Hospodářské skupiny tehdejší správce ke dni 1. března 1946 ukončil svou činnost v podniku a nastoupil vojenskou službu. Za udělený post byl pan Hlaváček ochoten zlikvidovat svou cihelnu, která měla již nedostatek hlíny. ONV v Mikulově však panu Františku Hlaváčkoví oznámil, že nemá zájem ustanovit nového národního správce, protože sám požádal o přidělení cihelny do vlastnictví. Provoz cihelny byl pak svěřen průmyslovému důvěrníkovi mikulovského okresu.²⁵

²⁴ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart. 498, inv. č. 1817, fol. 359a–377a (Cihelna Úvaly *fy Vilém Oser 1945–1948*); SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart. 498, inv. č. 1806, fol. 81a–159a, hl. fol. 119a, 152a (Zpráva o revizi národní správy cihel v Novosedlech, Bulharech, Úvalech 1948, dopis ze dne 22. listopadu 1946 má č. j. XI/2-308786/46).

²⁵ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart. 498, inv. č. 1817, fol. 359a–377a (Cihelna Úvaly *fy Vilém Oser 1945–1948*). Uvedený dopis byl prezentován dne 4. prosince 1946 pod č. 1932/2 a následná odpověď odeslána 17. prosince téhož roku.

13.12.1945.

6274/2/VI.

P o t v r z e n í .

Okresní správní komise, Živnostensko-průmyslový referát v Mikulově, potvrzuje, že pan Jaroslav Žalud, stavitel, nar. 31.12.1911 v Plzni, tamtéž příslušný, bytem Kroměříž, Kozánkova č. 11, byl výměrem č. j. 6274/1/VI ze dne 10.10.1945 pověřen nár. správou cihelny v Úvalech. Uvedená cihelna byla zařazena min. průmyslu mezi podniky nezbytně nutné a sice do skupiny A 2, takže nebude při prováděné restrikci průmyslových podniků uzavřena. Jmenovaný je ochoten pro první začátky poskytnouti zápujčku pro nár. správu z vlastních prostředků a doporučuje se, aby peněžní ústavy jmenovanému poskytly potřebný úvěr na podkladě složené záruky vlastními vkladními knížkami.

Správce úřadu:

*Přijato a odesláno:**13. / 12. 45**W. Oser**v. j. y. Sauer**362*

Potvrzení o udělení národní správy v Úvalech panu Jaroslavu Žaludovi, SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart. 498, inv. č. 1817, fol. 361a (Úvaly fy Vilém Oser 1945-1948).

Dne 21. května roku 1947 zaslal ONV v Mikulově průmyslovému referátu Zemského národního výboru (ZNV) v Brně dopis, ve kterém podával zprávu o provozu v cihelnách v kategoriích A(1) a A(2). O úvalské cihelně je v dodatku uvedeno, že firma Viléma Osera nebyla prozatím dána do provozu, jednak kvůli tomu, že dosud nebyla provedena elektrifikace obce, jednak že byl problémem s nefunkčním dieselovým motorem, přičemž pořízení případných náhradních součástí by si vyžádalo neúměrné náklady.²⁶ O tři měsíce později, přesněji dne 26. srpna, zaslalo Ministerstvo průmyslu v Praze prostřednictvím Ing. Hošťálka průmyslovému referátu ONV v Mikulově znovu zprávu kvůli stále absenci státní správy v cihelně. Jelikož situace nebyla dlouhodobě řešena, došlo k přeřazení podniku z kategorie A do kategorie B.²⁷

Přesto je doložen dopis ze 7. listopadu 1947 adresovaný průmyslovému referátu ZNV v Brně, ve kterém stojí, že se předpokládá uvést do provozu cihelnu Viléma Osera do roku 1948, neboť v jarních měsících měl být dokončen elektrický přípoj a obstarány potřebné stroje.²⁸

Případné udělení národní správy se znovu reálně řešilo až začátkem roku 1948, poněvadž podnik nebyl přechodně po končení elektrifikace v provozu, a ONV v Mikulově měl v plánu do funkce národního správce jmenovat, podobně jako v Bulharech, Jana Dufka.

²⁶ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart. 498, inv. č. 1803, fol. 31a-39a, hl. fol. 38a (Zařazení cihelen do kategorií 1947). List ze dne 21. května 1947 byl pod č. j. 14.412/VI-47 vypraven 22. května 1947.

²⁷ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart. 498, inv. č. 1817, fol. 359a-377a (Cihelna Úvaly fy. Vilém Oser 1945-1948, zpráva č. j. XI/2-248.616/47).

²⁸ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart. 498, inv. č. 1804, fol. 40a-43a (Zprávy o stavu v cihelnách, výrobní situaci, připravenosti výroby cihel 1947-1959).

Mimo to ONV v Mikulově navíc (znovu) požádal o přidělení cihelny do vlastnictví podle vyhlášky OÚ (tj. Osídlovací úřad) a FNO (tj. Fond národní obnovy) v Praze č. 1587[/46].²⁹

Následný výměr ZNV v Brně dne 17. února 1948 pod č. j. 2021-IVa/29-48 ustanovil národním správcem podniku a majetku firmy *Vilém Oser, cihelna v Úvalech*, technického úředníka ONV v Mikulově pana Jana Dufka. Tím došlo ke zrušení předchozího výměru okresní správní komise v Mikulově ze dne 10. října 1945 č. j. 6274/1-VI, kterým byl ustanoven národním správcem uvedené majetkové podstaty pan Jaroslav Žalud.³⁰ Posledním listem, sepsaným v Mikulově dne 3. března 1948, byla ZNV v Brně podána zpráva, že došlo ke jmenování národního správce, započalo se s přípravnými pracemi a výrobní plán měl být splněn, a to i přesto, že bylo podáno odvolání proti poválečné konfiskaci a řízení do této chvíle nebylo ukončeno.³¹

Nový národní správce nebyl ve své funkci dlouho, neboť již 19. března téhož roku na základě komisionálního šetření, prováděného za přítomnosti zástupců mimo jiné ONV v Mikulově, bylo rozhodnuto zbourat a odklidit závadnou strojnou cihelny, podnik zlikvidovat a některá zařízení převést do cihelny v Bulharech.

Cihla s kolkem nesoucí iniciály majitele úvalského podniku WO, tj. Wilhelma Osera (foto Daniel Lyčka)

Hospodaření podniku

Podobně jako v případě cihelny *fy Langer* v Bulharech tak ani v Úvalech nikdy nedošlo k řádnému vedení účetní agendy. Podle záznamů a neúplných spisů ONV v Mikulově se v podniku měla nacházet k datu 6. února 1946 zásoba 150 000 kusů syrových cihel a 2 000 m²

²⁹ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart. 498, inv. č. 1817, fol. 359a-377a (Cihelna Úvaly fy. Vilém Oser 1945-1948, koncept žádosti Zemskému národnímu výboru v Brně s datem 20. ledna 1948 k č. j. 9288-IV[-]a/29-47). Srov. ČAPKA - SLEZÁK - VACULÍK, c. d.

³⁰ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart. 498, inv. č. 1817, fol. 359a-377a (Cihelna Úvaly fy. Vilém Oser 1945-1948). Daný výměr, podepsaný referentem ZNV Dr. Hochmanem, byl prezentován v Mikulově dne 25. února 1948 pod č. 2923/VI/(48). Mimo jiné se žádalo i o sdělení, zda byla firma právoplatně konfiskována a kterým rozhodnutím se tak stalo. Zemský národní výbor v Brně navíc o tři dny později (tj. 20. února) přispisem č. j. 13386-IVa/26-47 průmyslovému referátu ONV v Mikulově připomínal výnos ze dne 11. prosince 1947 č. 13386-IVa/26[-]47] ve věci žádosti zařazení cihelny v Úvalech do výrobního procesu a zároveň žádal bezodkladné vyřízení, případně sdělení důvodu, proč se tak (do dané chvíle) nestalo. Za referenta ZNV podepsán Ing. Herrmann.

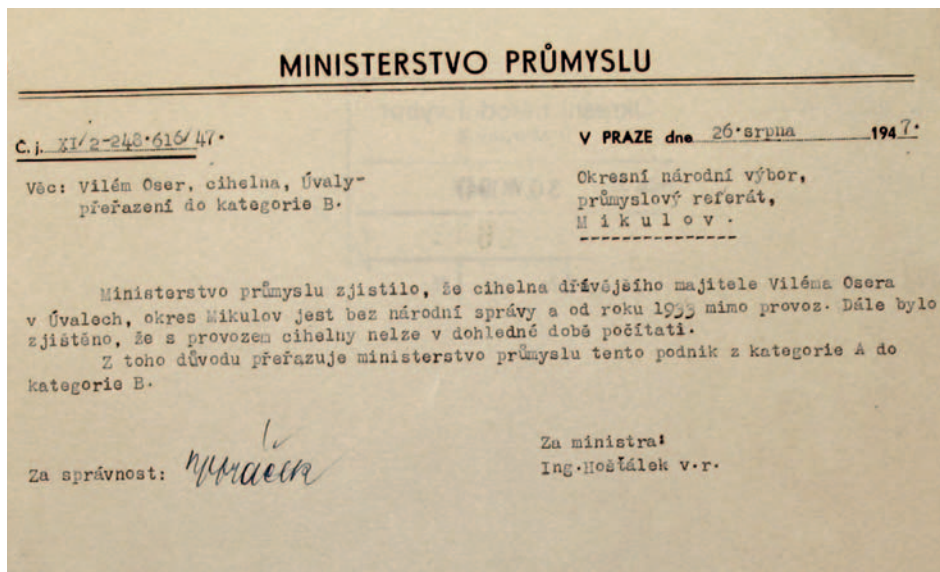
³¹ Tamtéž. Uvedený list (č. j. 2923/1/VI-48) se dochoval pouze jako koncept. Šlo o reakci na dopis ZNV v Brně č. 13386-IVa/26-47.

nakopané hlíny. Samotný výpal zásoby surových cihel proběhl v roce 1946 národním správcem cihelny v Pulgárech (Bulharech).

Revizní úředníci byli nuceni sestavit zpětné účetní závěrky na základě překontrolovaných zápisů v journalu a dodatcích, aby bylo možné zjistit hospodaření za celé období národní správy. Za období od 6. února do 31. prosince 1946 tak objekt vykazoval ztrátu 40 344 Kčs 26 haléřů, za rok 1947 to bylo 18 325 Kčs 90 haléřů, celková ztráta tedy činila 58 670 Kčs 16 haléřů.

Dle sdělení bývalého národního správce Pulkrábka mělo být v Úvalech vypáleno: 110 000 kusů cihel, z toho bylo skutečně odprodáno dle účtů 53 340 kusů a zásoba čítala 56 660 kusů cihel. Podle sdělení vedoucího cihelny Dufka zůstalo v cihelně (v kruhovce) 20 000 až 25 000 zlomků vypálených cihel, které nebyly použity, a pod kůlnou mělo být naskládáno a rozházeno na 40 000 až 45 000 nevypálených a neupotřebitelných cihel, jež tam měly ležet už od roku 1931. Vzniklo tedy manko 31 660 kusů vypálených cihel, které se nedalo při revizi vysvětlit. Pravděpodobným důvodem bylo jednoduše špatné vyúčtování vypálených cihel.³²

V roce 1948, i přestože se podařilo do cihelny dosadit nového národního správce Jana Dufka, byl podnik v likvidaci. Jistou úlohu zde hrál vysoký dluh, špatné vedení v letech 1945–1948 i samotné neodborné či vůbec žádné vedení cihelny. Přestože v roce 1946 sice došlo k výpalu nahromaděné zásoby surových cihel a počítalo se s objektem při plnění plánu v roce 1948 – byl podnik z kategorie A později přesunut do kategorie B.

Dopis ministerstva průmyslu ve věci přeřazení úvalského podniku z kategorie A do kategorie B, SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart. 498, inv. č. 1817, fol. 359a (Úvaly fy Vilém Oser 1945–1948).

Na konečný osud cihelny měly vliv i nadcházející události a vznik hraničního pásma. Dle slov pamětníků došlo v roce 1957 k odstřelu komína kvůli tomu, aby se zabránilo „západním imperialistům“ ve zneužití orientačního bodu. Koncem šedesátých let zmizela i budova

³² SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart. 498, inv. č. 1806, fol. 81a–159a, hl. fol. 119a, 152a (Zpráva o revizi národní správy cihelen v Novosedlech, Bulharech, Úvalech 1948). K účetnímu materiálu je potřeba ještě doplnit rok 1947, kdy ztráty podniku byly 69 835 Kčs a 40 haléřů, ale prodej vypálených cihel za sumu 51 508 Kčs a 50 haléřů se částka snížila na „pouhých“ 18 325 Kčs 90 haléřů.

s pecí a v místě bývalého moderního podniku Oserovy ruční kruhové (parní) cihelny se nacházela skládka, nyní jsou zde zahrádky.³³

Závěrem bych rád poděkoval sběrateli starých cihel panu Liboru Jandorovi, bývalému starostovi obce Buhary panu Pavlu Leblochovi a Galerii Reistna, jmenovitě panu Stanislavu Schneiderovi, který finančně podpořil vznik této studie v rámci Spolku přátel staré cihly (web: reistna.cz/cihelny) a dále poskytl část podkladů, jež jsou v práci publikovány.

Příloha

Protokol sepsaný dne 23. července 1948 panem Janem Pulkrábkem, bývalým národním správcem cihelny v Bulharech, v kanceláři ONV v Mikulově:

Narodil jsem se dne 1. 6. 1897 v Dolních Bojanovicích, okres Hodonín, (...), bytem Pulgáry č. 212. Navštěvoval jsem 5 tříd obecné školy, 3 třídy měšťanské školy, 2 [třídy] živnostenských[ho] pokračování v Olomouci. Okresní správní komise jmenovala mne výnosem ze dne 6. června 1945 národním správcem cihelny v Pulgárech. (...) Vedení cihelny jsem se ujal dne 18. června 1945.

Dekretem Ministra zemědělství o vlastnictví půdy byla mně 1. 3. 1946 přidělena usedlost č. p. 218 v obci Pulgáry, okres Mikulov, do vlastnictví. Usedlost č. p. 218 jest cihelna, dělnické domky a obytný dům. Po dobu okupace nebyla cihelna v provozu a ani v dělnických domcích a v obytném domě nikdo nebydlel. Budovy byly ve velmi zchátralém stavu a cihelna potřebovala nutně opravu. Strojní zařízení v cihelně nebylo. Za přítomnosti dvou členů správní komise obce Pulgáry byl zapsán převídací protokol /4 x/... Pro účetní zápisy týkající se cihelny jsem zavedl tyto účetní knihy: vázanou pokladní knihu, do které jsem začal zapisovat dne 17/6 1945. Zapisoval jsem do ní jen rok 1945 a leden až duben 1946, který jsem přepsal do nové knihy (...).

Dále jsem zavedl výkaz práce, do kterého jsem denně zapisoval, kolik [hodin] který dělník pracoval a co dělal. Byla to velká, černá, linkovaná kniha v pevných deskách. Kniha byla vedena od ledna 1946. V roce 1945 jsem měl jenom malý notes, do kterého jsem zapisoval, co jsem sám se synem dělal, neboť jiných dělníků v cihelně nebylo. Notes byl v černých deskách. (...) Odvoz cihel jsem zapisoval do bloku a to dvojmo, originál dostal odvozce a kopie zůstala v bloku. Z bloku jsem to zapisoval do velké, černé, linkované knihy v pevných deskách, kde bylo datum, jméno a počet kusů. Dále jsem zavedl mzdové listiny ve vázané knize bez průpisu. (...) V roce 1945 se v cihelně jen pářilo a nově se nic nevyřábělo. (...)

Od zavedení národní správy do konce roku 1945 půjčil jsem cihelně v různých menších částkách na úhradu provozních výloh celkem Kčs 4 619,60. Během této doby prodal jsem zboží za Kčs 590, takže moje pohledávka za cihelnu koncem roku 1945 činila Kčs 4 029,60, kterou jsem si postupně uhradil z příjmů cihelny v roce 1946. V roce 1946 asi v srpnu nebo v září prodal jsem jalovice za Kčs 7 000 a tuto částku jsem půjčil cihelně na proplacení účtu za uhlí firmě Carbonia. Tuto částku jsem si opět během roku 1946 uhradil. (...)

Asi v srpnu roku 1946 přišel za mnou pan Janšta a sdělil mně, že v Úvalech v cihelně jsou na skladě nevypálené cihly, které se ničí, neboť kůlny byly rozbité a na cihly přšelo a žádal mě, abych se tam odebral a cihly vypálil. Jel jsem se do té cihelny podívat, a poněvadž ale byla ve velmi ubohém stavu – kruhovka naplněna surovými cihlami, které již v kruhovce byly 12 roků, neboť cihelna nepracovala již od roku 1934 a tyto byly spodní vodou úplně zvlhlé a rozsypané – dalo by bývalo mnoho práce, než by byla způsobilá provozu, neměl jsem o to žádný zájem. Na tuto skutečnost jsem pana mjr. Janštu upozornil s tím, že vypálení cihel dobrých by bylo vzhledem ke stavu, v jakém se cihelna nacházela, naprosto nerentabilní.

³³ Srov. cit. č. 23.

Asi po dvou měsících přijel za mnou opět pan mjr. Janšta a znovu mě vyzval, abych vypálení v cihelně v Úvalech provedl. Jel jsem tam s dělníky z cihelny z Pulgár, vyčistili jsme kruhovku, později jsme ji znovu navezli a v listopadu jsme v ní začali pálit, a to až do vánočních svátků. Znovu jsme v ní začali pálit až začátkem února 1947. Vypálili jsme tam asi 102 000 až 110 000 cihel. Asi 30 000 až 40 000 cihel zvláštního formátu /26 × 13 × 8/ zůstalo ve vzdálenějších kúlnách, které byly na kopci a nemohly býti pro snůh a náledí dopraveny do pece. Zahájení provozu cihelny v Úvalech financovala cihelna Pulgáry.

Podobně jako u cihelny v Úvalech, přišel za mnou pan mjr. Janšta, že v cihelně v Nýdku jsou nevyypálené cihly, asi 200 000. Jel jsem se tam přesvědčit, jak cihelna vypadá a zjistil jsem toto: Dobrých cihel, schopných vypálení jsem napočítal 170 000. Tamní starodávná kruhovka s vrchním tahem komínovým byla ve špatném stavu a vyžadovala by velkých oprav. Kúlny na uskladnění surových cihel byly hodně vzdálené od pece a dřívější zařízení kolejové k dopravě cihel k peci i s vozíky bylo pryč a znovuzřízení by asi vyžadovalo velkého nákladu. O tom všem jsem uvědomil pana mjr. Janštu, který potom nařídil převoz cihel k vypálení do cihelny v Pulgárech. Bylo převezeno 171 000 cihel, a to tak, že surové cihly byly ihned z vozu dávány do pece. Tyto cihly byly pak prodávány jako cihly z cihelny v Pulgárech.

Dodatek k výše citovanému protokolu, sepsaný dne 2. srpna 1948:

Při převzetí cihelny v Pulgárech převzal jsem podle předacího protokolu 191 480 surových cihel. Ve skutečnosti bylo těchto cihel více, okrouhle o 5 000–6 000, ale při prvním vypálení byl značný odpad, takže se vypálilo dobrých cihel tolik, kolik jsem podle protokolu převzal. Z Nýdku bylo dovezeno asi 172 000 surových cihel. Dovezené bylo placeno povozníckům za veškeré dovezené cihly. Z uvedeného množství bylo asi 8 000 kusů odpadu. Ani v Pulgárech ani v Nýdku se nevyrobily v roce 1945 a 1946 surové cihly. Pouze v roce 1947 vyrobil jsem v Pulgárech asi 5 000 surových cihel. Z toho jsem předal při zrušení národní správy podle předacího protokolu nové národní správě 4 500 kusů surových cihel. Všechny tyto cihly byly prodány koncem roku 1946 a začátkem roku 1947. (...)

I prodej v Pulgárech řídil mjr. Janšta. Já sám jsem prodal v roce 1945 asi 1 200 kusů starých vypálených cihel. Od mjr. Janšty dostával jsem písemné příkazy k výdeji cihel. V Pulgárech inkasoval jsem peníze pouze z drobného prodeje, který mi byl mjr. Janštou dovolen. Peníze tyto jsem potřeboval k výplatám mezd a jiným drobným provozním výdajům.

Za cihly v cihelně v Úvalech inkasoval jsem pouze jeden účet za dodané cihly paní Sítkové z Hlohovce /2 000 kusů/. Jiné peníze jsem za prodej v Úvalech neinkasoval. (...)

K diferenci, která se jeví mezi výrobou a prodejem v cihelně v Pulgárech ve výši 35 465 kusů cihel /podle revizního zjištění/, uvádím to, že vznikla asi tím, že byly prodány v Pulgárech cihly zaplacené a vyúčtované v Pulgárech, ale odvezené z cihelny v Novosedlích. Jak vznikl rozdíl v množství cihel vypálených a prodaných v cihelně v Úvalech, ve výši zjištěné při revizi, tj. 51 660 kusů cihel, není mně známo.

V době, kdy jsem byl zaměstnán na vypálení cihel v Úvalech, byla v cihelně v Pulgárech zaměstnána přechodně po dobu mé nepřítomnosti Josefa Štěpánková z Pulgár. (...) Podle záznamu drobného prodeje zaplatil mně Albert Rampáček v roce 1947 za 6 000 kusů cihel Kčs 5 259. Kolik cihel na to odebral, není mně známo. Víím jen, že odebral 2 950 kusů, další cihly si naložil a odjel bez dodacího lístku. Byl jsem tehdy v Úvalech a jmenovaný si cihly odebral, když zaměstnankyně Štěpánková byla na obědě.

Protokol sepsaný dne 3. července 1948 s panem Josefem Janštou, vedoucím vápenek v Mikulově a bývalým vedoucím cihelen v Novosedlech, Pulgárech, Úvalech, Drnholci a Nejdku v kanceláři ONV v Mikulově:

V cihelně v Pulgárech vydával cihly Jan Pulkrábek. Na vydané cihly vystavoval dodací lístky, které mně předkládal jednou týdně a já jsem je předával Vošterovi k vystavení účtů. Pulkrábek inkasoval účty za drobný prodej. Inkaso se mnou vyúčtoval v kanceláři vápenek. Převzaté doklady jsem mu nebo Voštera potvrdil. Jinak účty byly placeny buď mně, nebo do spořitelny v Mikulově na běžný účet. Výdaje cihelny v Pulgárech vyplácel buď Pulkrábek, nebo Voštera a někdy i já. (...)

Skontraci pokladny cihelen jsem neprováděl, ale upozorňoval jsem při každé příležitosti Voštera, Volavého a Pulkrábka na to, že jsou za pokladnu zodpovědní a zda mají všechno v pořádku. (...) V Cihelně v Pulgárech se v roce 1945 nepracovalo a za rok 1946 se závěrka nesestavovala za předpokladu, že bude cihelna likvidována a závěrka bude sestavena ke dni likvidace. Stejně i u cihelny v Úvalech. (...)

K manku v pokladně v cihelně v Pulgárech v částce Kčs 61 171,21 nemohu podat žádné vysvětlení. Jsem v domněni, že si částku tuto ponechal Pulkrábek, zejména při příležitosti, když jsem mu dal poukaz k výběru ze Spořitelny na jeho požádání a on si částku ponechal a nevyúčtoval.

Poslední protokol, sepsaný dne 21. července 1948 s panem Milanem Vošterou, účetním cihelen okresu mikulovského v kanceláři ONV v Mikulově:

Narodil jsem se 1. 6. 1920 v Maříží, okres Dačice, (...), bytem v Drnholci, Náměstí svobody 39. Navštěvoval jsem 5 tříd obecné školy, dále 4 třídy měšťanské školy a 2-letou školu obchodní v Užhorodě. Nastoupil jsem službu jako účetní úředník dne 16. 2. 1947 do služeb pana mjr. Janšty, který byl pověřen vedením cihelen v Novosedlech, Pulgárech a Úvalech a zároveň likvidací cihelny v Drnholci. Do 15. srpna 1947 byl jsem pojištěn jako zaměstnanec cihelny v Pulgárech a od 16. srpna 1947 /po odchodu pana Františka Volavého/ byl jsem přihlášen nemocensky jako zaměstnanec v Novosedlech. (...)

Pro cihelnu v Pulgárech a v Úvalech nepřevzal jsem žádné účetní knihy, až na 4 listy vytržené z nějaké účetní knihy s naprosto nedostatečnými záznamy, týkajícími se cihelny v Pulgárech za rok 1945 a 1946, které vedl národní správce Jan Pulkrábek. Mimo to převzal jsem ještě dodací listy, účty výdajové, stvrzenky příjmové, zúčtovací sdělení Spořitelny města Mikulova. Na základě těchto pomůcek založil jsem tyto knihy: Pokladní kniha pro cihelnu v Pulgárech, americký deník, knihu pro saldo konta a hlavní knihu. V americkém deníku vedl jsem též zaúčtování cihelny v Úvalech a Nýdku. (...)

Nastoupil jsem jako začátečník bez praxe v účetnictví, proto jsem též nesestavil ani hrubou rozvahu, ani bilanci za jednotlivá léta, z tohoto důvodu té[ž] nesouhlasí zúčtovací data v americkém deníku s daty [saldokontě]. Nemohu bezpečně tvrdit, že jsem všechny účetní doklady od mjr. Janšty obdržel, a proto nemohu ručiti za žádné zaúčtování v deníku.³⁴

³⁴ SOKA Břeclav, fond A 2 (Okresní národní výbor Mikulov), kart. 498, inv. č. 1806, fol. 81a-159a, hl. fol. 119a, 152a (Zpráva o revizi národní správy cihelen v Novosedlech, Bulharech, Úvalech 1948). Redakčně poupraveno.

Daniel Lyčka

History of Brickworks in Bulhary and Úvaly in Břeclav District Defunct after 1945

This study of the defunct brickworks in Bulhary and Úvaly villages draws primarily on the archival sources from the years 1945–1948 stored in the State District Archive in Břeclav, based in Mikulov, mainly on a component fund A 2 ONV Mikulov: *Reichel, König, Jerabek company's Brickyard in Bulhary* and *J. Langer firm's brickyard in Bulhary* – for Bulhary and *Vilém Oser firm's steam brickyard in Úvaly*, 1945–1948 – for Úvaly. An important source of data is the preserved post-war correspondence between institutions (District National Committee in Mikulov, Provincial National Committee in Brno, the Local National Committee in Pulgarec etc.), supplemented by study of period photographs, maps, and memories of contemporary witnesses. Certain parallel in the history of defunct factories can then be found primarily among the firms *Langer* and *Oser*, when both brickworks had the same existential problems during the post-war years, became considerably indebted, although from a relatively different reasons, and disappeared in the same period.

Jaroslav Slezák

Odraz první světové války v rodinné korespondenci

Měsíc po sarajevském atentátu na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este, spáchaném 28. června 1914, vyhlásilo Rakousko-Uhersko Srbsku válku. Postupně se do války přidávaly další státy na obou stranách konfliktu. O tom, jak zasáhlo toto zápolení mocných a bohatých obyčejné lidi, zvláště pak muže, kteří šli z rozkazu císaře pána na krvavá jatka Evropy bojovat v uniformách Rakousko-Uherska, alespoň částečně vypovídá dochovaná korespondence jednoho z vojáků.

Mezi těmi, kdo byli povoláni na bojiště, byl mladý František Prát, narozený 15. 8. 1882 ve Velkých Pavlovicích, který se přiznal do Němčiček do domu č. 59. V době narukování měl doma tři malé děti předškolního věku.

Proč vzpomínat na události „velké války“ právě prostřednictvím Františka Práta? K tomu je důvod víc než mimořádný. Z té doby se po něm totiž zachovala korespondence ve formě dopisnic (malých poštovních karet) a dopisů, které psal domů své ženě Kateřině a onaj jemu, a také korespondence bratra Kateřiny Štěpána Bystřického. Celých sto let tuto památku na své předky – něco kolem 150 dopisů a dopisnic – opatrovaly rodiny Vendlova a Drobného až do dnešní doby.

Velký díl této pošty putoval mezi jižní Moravou a Ruskem, kde byl František Prát delší dobu v zajetí. Vojáků, kteří byli na frontě nebo v zajetí v Rusku, bylo hodně a dopisnic odcházelo každý týden z Němčiček značné množství. Adresu však bylo nutno psát azbukou, která v té době zde byla lidem nesrozumitelná. Proto jim adresy na dopisnice psal místní učitel Vik, jenž se z tohoto důvodu azbuku naučil. Kateřina se později naučila adresu v azbuce opisovat.

Для военнопленныхъ. Pour les prisonniers de guerre.
Pro válečné zajatce.

DOPISNICE
(Pro odpověď. — Для отвѣта)

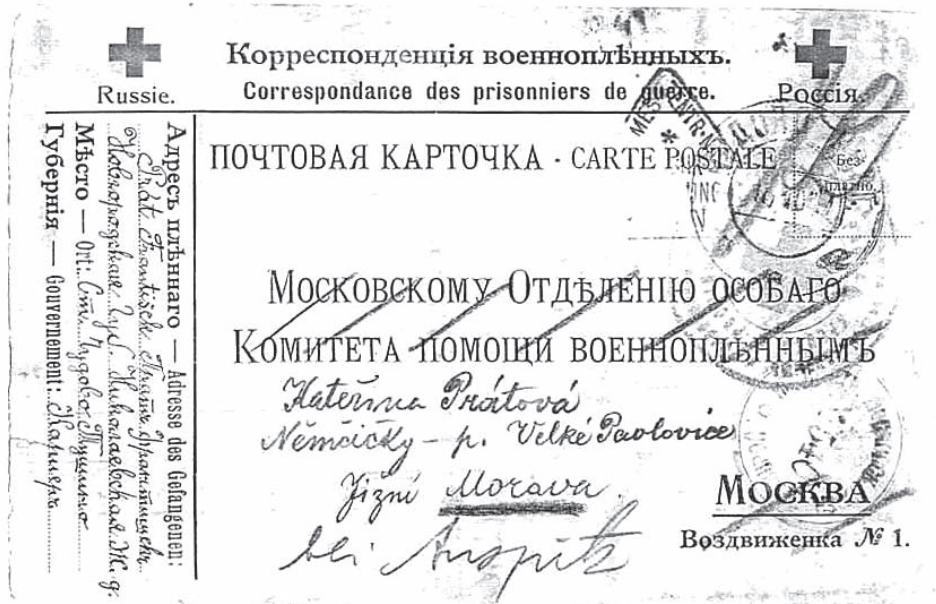
Do Ruska. (Russie.) *Новгородская* Губернія
Почт. станція *Чудово Новгородская Г. г.* Губерніе
Poslední pošta *Контора К. С. Борзьяка.*

Военнопленному *Прату Франтишеку № 149.*
Заятци *Prát František*

Чинъ и часть
Hodnost a pluk

Svoji adresu pište vždy zřetelně inkoustem, příjmení a jméno vždy latinkou, ostatní dle možnosti azbukou. Příjmení podtrhávejte. — Nutno vždy psáti též hodnost a pluk, v kterém zajatec sloužil.

Dopisnicím vojáci říkali *feldpostky*. Tuto posílala Kateřina Prátová 8. 7. 1917 svému muži Františkovi do ruského zajetí do Novgorodské gubernie, města Čudova, ležícího jižně od Petrohradu.

Lístek, jenž poslal z Ruska František Prát své ženě Kateřině. Za pozornost stojí poznámka, kterou připsal úředník tužkou u dolního okraje dopisnice: *bei Auspitz* [u Hustopečí].

Z dnešního pohledu je až neuvěřitelné, jak doručování pošty po celé válčící Evropě probíhalo. Jednak existovaly různé druhy vojenské pošty, ale důležitým doručovatelem byla také mezinárodní organizace Červený kříž. Proto také na mnoha uchovaných dopisnicích vidíme znak Červeného kříže. Našemu území byla nejbližší pobočka na adrese Auskunfts-Bureau, Rotes Kreuz [Informační kancelář, Červený kříž], Wien-Kriegsschule.

Nejprve se podíváme do dopisů posílaných v uzavřené obálce. Dopisy mohli podávat vojáci při vycházkách u poštovních úřadů. Všechna další korespondence musela podle nařízení probíhat na předepsaných kartách prostřednictvím vojenské pošty a Červeného kříže. Tato korespondence byla k odeslání podávána u vojenských úřadů, které také prováděly cenzuru.

Dopisy posílaných v obálce se v korespondenci manželů Prátových zachovalo jen deset. Vybíráme z nich některé zajímavosti, jež blíže informují o situaci vojáků na frontě a o jejich rodinách v zázemí.

První z dopisů poslal František své ženě Kateřině a švagrovi Štěpánovi 28. 3. 1915:

... Zároveň vám sděluji, že jsem obdržel ten balík buchet jeden kusek masa uz., podbratka, dva kusy půllitru slivovice a slaninu. S tím sázením to udělejte tak, jak jsem pořádal, když jsem byl doma. Do Nové hory turkyň míchanou s řepou, více řepy. Na Lúčku to samé, ale tam přímýchejte mrkvi, na Příční turkyň a řepy, do Růženej brambory, na Zelnicu samů řepu kravsků, i kdybyste dostali semena řepy cukrovky, tak ji trochu přímýchejte. Napište jaká je pšenice v Přídankách, jaká jest jetelina, jak jste moc dřeva nakáceli, kolik fůrek ráhen, kolik otýpek. ... ženo, pišeš, abych se modlil, ale my zde nemáme moc času, večer člověk nemože, protože je tady tolik lidu pohromadě, když lehnu, tak spím, takže k modlitbám přijdu málokdy, někdy se modlím aji cestů, když mašírujem. Na orláb [dovolenou] se nedostanu, jenom ten kdo má nemocnou ženu nebo na pohřeb. ... Byli jsme očkovaní do prsu, tak jsme teď všichni marodi, každý chodí zkroutený, jak když má housera.

Další dopis od Františka Práta není datován, byl odeslán z místa výcviku:

Nejdražší manželko, děti a Štěpáne! ... oznamuji Ti, že na to vysvědčení se v dnešní době nic nedá, kdybych byl starý voják, tak by to možná šlo. Dva Pavlovčáci tu již žádost mají, Hicl Josef a Horáček Josef... ale to nepomáhá. ...

Pojedeme do pole, snád' 15. dubna. Dostali jsme nový šaty, Pán Bůh ví, kdo nám je bude vyslíkat? My sestavujem švarmlinie [Schwarmlinie = rojnice], to děláme v lese ... to nás stojí v tuperajach [?] asi tři sta ... na komando se všeci musíme rozběhnout, jeden od druhého na 5 kroků, rovno jak když natáhne šňůru, potom se markýruje [markieren = předstírat] jak ve válce. Každý se musí krýt za strom, pak střílíme naslepo, pak komanduje dopředu a na zavolání nýdr [nieder = dolů] všecko musí hned lehnout a střílet, anebo utíká čupačky nebo se leze po břuchu ... takže se naběháme dost, někdy zas s kvérem zacházet. Již dovedu všecko, ačkoli jsem z toho měl strachu. Když jsem ze začátku vzal kvér do ruky, tak se pode mnou nohy třásly. Máme zde komandátů Poláků, jsou to hodní lidi. Jenom tam byl z Rakvic kaprál Lukeš, to byl zrovna prase, ten mně a Šlancarovi hodnou půl dne proháněl nohy, na to nezapomenu nikdy. Když jsem se má dobře, všechno se mu vyváží jenom škvarkami, šarže se mají od něho dobře. ... Jsem tu už 36 dní, nám zde není kór nic smutno, když jdeme z execírky [Exerzitium = cvičení], tak všichni zpíváme, pak si zajdem do hospody, dáme si vína a zpíváme až se hospoda třese. V neděli jsme fasovali 2 K 40 krej., tak jsme si zašli do hospody, a pak nás patrola vyhnala, ale nebylo za to zle. Dnes sem přišlo asi 200 rekrutů, podle nás jsou to samí Moravci.

Jak to s tou fotografií bude [Kateřina mu několikrát psala, aby jí poslal fotku] nevím, zde není fotografist, do města Rába [konečně víme, kde se František nachází] jest daleko.

Já jsem poslal kabát, boty, vestu, čepici, nůžky, odepiš, jestlis to již obdržela. Pošli maso huzení, sirový kousek slaniny, pár koblihů a půl litru slivovice.

Nedatovaný dopis manželce a švagrovi od Františka – Feldjäger [polní myslivec] Nr. 14, Feldpost 63:

... zároveň vám sděluji, že už jdem do pole, snad do Bukoviny. V pondělí jsem byl u svatě zpovědi, v úterý u přijímání. Všecko jsem od tebe obdržel, co jsi mi poslala. Za to vše Pán Bůh zaplať. Tatínek mně psal, že jestli chcu, že mně něco pošlu, oni mně pak poslali.

S Pánem Bohem, dej Pán Bůh, abysme se ve zdraví shledali. Píši to s třesoucima se rukama o třetí hodině, o čtvrté už jedeme na štaci [stanici]. Nechal jsem se fotografovat, řekl jsem Popovskému z Bořetic, aby ti to poslal.

Dopis ze dne 28. 6. (1915?) od Štěpána Bystrického jeho sestře Kateřině Prátové:

... jsem chvála Pánu Bohu zdrav a vede se mi doposud tak průměrně, všechno marno, jsem zde na vojně. ... Psal jsem dom tři karty, ale nedostávám doposud žádnou odpověď. ... jsme tady v baráčích zahrzdění jak zvěř v oboře ... od šaržů se doslychám, že nás na požádání propustijí na žně. Tak tě sestro prosím, byl tak laskavá a žádej o mě neb mně kromě toho pošli žádost, abych se mohl hlásit dřív, než přijde čas. ... Dnes odpoledne byla velice strašná bouřka, která nás zastala na egzecírkách, tak jsme maširovali přes hodinu v tom největším lijáku, blískání a rachotu, tak jsem byl do niti mokrý. ... na Kchust [stravu] se mám velice dobře, každý den hovězí, někdy i vepřový, hrách, brambory, chléb. Peníze fasuju za týden 3 K 50 h. Sřevíce jsem vyfasoval docela nový a šaty taky, jenže modrý a cvilichový [pruhovaná lněná tkanina] kalhoty plátěný, nepřál bych se vám v tom vidět, vypadám jak august [šášek]. Byl za mnou taky Franta Hrabec [zahynul pár týdnů před koncem války v italském Montellu] a Martin Ovesný. Z kamarádů je zde Zemek z Bořetic, taky jsem byl s Blažejem Sedů od nás.

Dne 8. 8. 1915 píše Štěpán sestře z Tyrol (Telfs, K. K. Lanst halbplarsch, komp. 1/38 Tirol):
... tak jsem oslavil minulý smutný rok, ale ta doba byla přežalostná. Když jsem odcházel ze Znojma, byla to dojemná podívaná, každý zaplakat musel, když hudba spustila loučení. Při tom jsme dostali svatě požehnání. Tady přebýváme v deštěnej stodole, takže je

nám v noci zima, ale zato se ve dne řádně zahřejeme, neb musíme vstávat o 4 hodinách a v pět hodin již mašírujem na ty ohromné kopce. Jaká je to chůze, když má člověk na zádech takovů těrchu, že je toho co nest po rovině, pak do kopca jak po střeše ... tak idem dvě hodiny, že na nás není hnutí suchej. Pak na vrcholu egzecírujem, pak zas idem dolů úzkým chodníkem ve skalách, je to o život. Stěžujem si kamarádi jeden druhýmu, že to zde snad nevydržíme, ale přesto doufáme v Pána Boha, že to vezme nějaký převrat. ... Mináš je obstojný, každý den polívka hovězí, maso a k tomu často bramborový guláš, ráno a večer černou kávu. Kdybych neměl při sobě pár krejcarů, tak by to na teč vojně bylo smutný, ... takto ubíhá dne po dni, stále hůř a hůř. Mám ještě 14 zlatých ... pošli mi asi 10 K telegraficky, neb by mně bylo bez peněz bledě.

Dopis z 15. 8. (?) od Štěpána sestře Kateřině:

... jsme tenkrát byli čtyři dni na marši [Marsch = pochod] ... ten den jsme vyšli ve 3 hodiny ráno a stále mašírovali celkem 8 hodin, k tomu málo chleba. Byl jsem rád, když mně dobrí lidé darovali kousek chleba ... to se nedá vypsát, co jsme tenkrát zkusili, byli jsme až na hranicích bavorských ... ten den od rána jsme nic nedostali a večer mináš [mináš = společná strava vojáků] místo poledne, tak jsme pronocovali na horách, kolem nás byl taky sníh, tak jsme do rána nemohli zdržet zimou a k tomu ještě do rána přšelo, když jsme ustali v 7 hodin, tak se třásl každý jak prut, chleba jsme neměli a kávy pravou míru nedali. Též jsme dělali druhý den švarmlinie a museli jsme po kolena přes vodu. ... V neděli jsme byli v kostele, jenže kázání je německy. Taky tě prosím, milá sestro, kdybys byla tak laskavá a zaslala mně pár K. Pokud budu mět nějaký krejcar, tak nebudu mět stále bídu a hlad.

Dopis z 28. 8. (1916?) od Štěpána sestře Kateřině:

Sděluji vám těmito řádky, že nastávají pro nás smutné časy, neb dnes se již všichni připravujeme do pole, neb 29./8. ráno se již budeme ubírat, kde nemohu vypsát. ... Na nás si taky vzpomeňte a mši svatou obětujte, neb bych všechno obětoval, jen kdybych se s vámi mohl jedenkrát zaradovat. Zde jsem jak kdybych tady byl odjakživa, na všechno člověk zvykne, ze začátku to bylo hrozně, ale již si z toho nic nedělám. V kostele jsem byl 22tého na mši, ale bylo mnoho mnoho oka slzavého.

Skupina vojáků z první světové války, mezi nimiž je i Štěpán Bystřický, bohužel neznámo který z nich. (foto archiv rodiny Vendlovy)

Dne 16. 7. 1918 poslal František Prát své ženě dopis již z tábora pro navrátilce (Heimkehrlager, Nr 402, Feldpost Nr 340, Komp. 18):

Jak se v tvém lístku zmiňuješ, že by si za mnou přijela se švagrem Konečným, toho není třeba, poněvadž jest to hodně daleko, potom zajisté máš mnoho práce, a pak jaká by to byla zde návštěva, zkrátka je to nemožná věc. Vždyť se toho dočkáme, ubíhá to jako voda. Na druhý týden pojedou do Přemyslu. Co zde děláme není mnoho, včera jsem kopčil brambory, jídla máme dosti, každý den utratím šest korun za chleba, stačí mně to až do konce. Také mi něco přebývá, dostávám. Taky jsem dostal třicet korun za dobu zajetí a ještě dostanu doplacený.

Dopis od Kateřiny Prátové manželi Františkovi zřejmě s chybným datováním (18. 7. 1919): *Milý manželi! Ty se ptáš na zajatce, kteří jsou doma. Došli Hrozinkuj, Šeda Petr, Stávek, Hycl A., Čačík, Bystřický Jan, bratr A., a Jiří nepíše.*

Ptáš se, jakou máme úrodu. Dostí dobrou a hroznů také dosti. Po neděli budem sít, nastanou žně. Nemusíš mít starost, že mám moc práce, to mám, ale letos je u mě Tomáš Průdkuj a zajatca mám od března. Proto jsem si ho vzala, že už tento rok tak nemožu pracovat jak spíš, já jsem se po tři roky moc nadělala. Cítím, že je na mě moc tej starosti a práce.

Nedatovaný dopis od Kateřiny Prátové manželi Františkovi:

... sdělujem ti, že jsme měli vojenskou prohlídku, měli jsme velice strach, u mě to bylo dobrý, ale u Václava Bra [bratra] proházeli všecko jak na hůře, tak ve chlívech a všady se dívali, nic nenašli, tak bylo dobře. Na práci nemám Turka [místní lidé označovali všechny zajatce z Balkánu za Turky], museli do fabrik, tak odešel mně na začátku října, já jsem měla moc práce, včil mně oral Tomáš Prů., už mám pooraný aj na jaro a navožený hnůj aj ve vinohradě. Zrytých 60 greftů, měla jsem pěkný hrozny, bylo tam přes čtyři vědra, 50 zl. jsem utržila a dvě putny rozdala. ... Nedělej si velký starosti, máme se stejně jako spíš, enom že tak draho nebylo a bylo všecko, včil není obleků a obuvi k dostání...

K tomu jen dodejme, že těžké válečné roky na vesnici doprovázel neustálý strach z rukování na frontu a časté policejní prohlídky, pole neměl kdo řádně obdělávat, téměř každý měsíc v zemědělských usedlostech probíhalo vojenské sepisování zbytků zásob, zemědělci museli většinu své produkce odvádět pro potřeby vojska. Navíc to byly také roky neúrody. Hmotná bída byla nepředstavitelná. Ještě větší nouze byla ve městech, kde si lidé ani nemohli zlepšit situaci vlastními výpěstky. Od roku 1915 byl přidělový systém na lístky.

Jako příklad uveďme pár čísel, jak narůstaly ceny potravin:

	1913	1915	1917	1918
1 kg brambor	6 h	18 h	60 h	120 h
1 kg vepřového masa	1,90 K	6,60 K	24 K	46 K
1 kg másla	3 K	8 K	38 K	64 K

Němčičtí muži byli povolováni do války postupně od 1. srpna 1914. Celkem bylo z obce odvedeno asi 100 mužů ve věku od 18 do 50 let. Protože v té době byly všechny rodiny závislé na zemědělském hospodářství, bylo velmi obtížné práce bez mužů zvládat. Částečnou pomocí zemědělským rodinám byli uprchlíci a zajatci. V domě č. 170 žila jedna polská rodina, v č. 137 několik lidí z okolí Terstu, dále tu bylo deset zajatců původem z Itálie a Makedonie, kteří bydleli společně v domě č. 25.

Ke svým rodinám se z války nevrátilo 23 mladých mužů, na kterých závisel chod zemědělských hospodářství a obživa rodin.

Žádná podobenko Františka Práta ve vojenské uniformě se nedochovala, pro doplnění obrazu života Němčičských za první světové války přikládáme fotografii jiného zdejšího rodáka, který se dokonce v uniformě rakousko-uherské armády ženil. Byl jím Antonín Sadílek (1891–1975). Na vedlejší fotografii jsou vojáci, kteří nastoupili na frontu spolu s Antonínem Sadílkem, později však byli odveleni jinam a Antonínovi poslali svou fotografii s pozdravem. (foto archiv Jaroslava Slezáka)

V uchované sbírce korespondence jsou především dopisnice. Nejméně je těch, které psala Kateřina. Je to pochopitelné, protože vojáci a zajatci nebyli vždy v situaci, aby došlou poštu mohli opatrovat.

Mnohé dopisnice obsahují pro svou malou plochu (14 × 9 cm) pouze pozdrav na začátku, pozdrav na konci a často jen jednu větu, která se mezi ně vešla. Vojáci také nesměli psát nic, co by se týkalo jejich frontového pohybu a jiných vojenských akcí. Dopisnice byly cenzurovány a na většinu z nich je i razítko *zensuriert*.

Pro představu uvedme přepis jedné dopisnice, kterou psal Štěpán své sestře Kateřině 21. 3. 1916:

P.B.J.K. Drahá sestro i milé dítky! Přijmíte můj nejsrd. pozdrav a mých pár řádků s milou též častou vzpomínkou na Vás přát. drazí. Já jsem chvála p. bohu zdráv též opětně všem přeji doufám že moje řádky Vás při úplném zdraví navštíví neb jinak nemohu potěšit, zároveň srd. děk. za malý balíček a jiné jsem dosud neobdržel snad také přijde. Buď Vám nápomocen všem pomáhající p. Bůh a posily ve všech útrapách. Zůstávám zbohem z fronty na celú rodinu a přátele smutnou vzpomínku z pole.

Pokud se slohu a pravopisu týká, musíme si uvědomit, že tehdejší děti chodily jen do obecné školy, a to ještě většinou pouze v těch částech roku, kdy je rodiče nepotřebovali při pomoci v hospodářství.

V dalším textu jsou příliš dlouhé věty (běžně užívané) přepsané z dopisnic rozděleny na kratší úseky tak, aby byly srozumitelnější.

16. 2. 1915 píše František Kateřině:

... na místo jsme se šťastně dostali, přijeli jsme do Znojma o 7. hodině. Hlásíme se dnes o jedenácté hodině.

13. 5. 1915 píše Kateřina Františkovi:

Dnes byl pro Němčičky smutný den. Rukovali odvedení Tomáš Šalášek, Jan Hádlík, Martin Ovesný, J. Žďárský, Lupač.

7. 7. 1915 píše Štěpán Kateřině:

Již jsem byl potřetí očkovaný na ruku a ještě to nejní všecko. Sděluji, že jsem ten dárek z hodů obdržel [hody byly před pěti dny], koláče byly v pořádku, ale chléb byl plesnivý.

9. 9. 1915 píše Štěpán Kateřině:

Mám každý den hovězí maso, ráno kávu, večer též, nebo čaj, půl litru vína, chleba dost.

20. 10. 1915 píše Štěpán Kateřině:

Těší mě a sděluji, že jsem balík dnes obdržel, kterak jsem byl překvapený, jak to vypadalo. Hrušky vše zničily, chléb, koblihy, štrůdl, svěbachu jsem si pochutnal, též maso bylo v pořádku a ořechy a jablka.

21. 11. 1915 píše Štěpán Kateřině:

... aby Bůh nedal, aby ta zvěst byla v pravdě, co mně píšeš. Moc přišlo zvěstí od kamarádů, že ten nebo ten je zraněn nebo padl, ale vše není pravda...

28. 11. 1915 píše Štěpán Kateřině:

... sestro, buď tak laskavá a splň moji žádost a zaprav švagrovi Bendovi můj nájem za Dlhůň [pozemek].

27. 12. 1915 píše Štěpán Kateřině:

P.B.J.K. Milá sestro, jsem díky Bohu dosud při úplném zdraví a vede se mi dosti obstojně, při tom v klidu užíváme vánoční svátky ... zmiňuješ se o sedmi balíčkách, které jsem v pořádku obdržel. ... Nevýslovně se potěším, když písmo z domova obdržím. Kolikráté jsi mně sdělila o tvém manželovi, kde a jak žije, zdali při zdraví se nachází, zdali nám Bůh splní přání dočkat se, abychom se všichni mohli jedenkrát shledat.

Nedatováno, František píše Kateřině:

Dávám Ti k vědomí, že jsem dostal pruh [kýlu]. Nelekej se, není to posud tak zlé, v pravé slabině ani nepoznat.

8. 2. 1916 píše Josef Bystřický sestře Kateřině:

... sděluji, že jsem vše obdržel v pořádku a jakou radost jsem z toho měl, že jste si na mě vzpomněli a takový milý dárek mně poslali.

11. 2. 1916 píše Štěpán Kateřině:

... su na odpočinku v malé víscie v Tyrol. ... já musím ještě počkat, ale snad má žádost mi udělá přednost, abychom se shledali.

29. 3. 1916 píše Jan Bystřický sestře Kateřině:

... jsme v lese v Karpatech, adres žádnou nemáme, jsme zde na 30 dní.

(?) 1916 píše František Kateřině:

... až budete kácet v lese, nezapomeňte co jest rovný dřevo, tak to nechávejte stát.

1. 4. 1916 píše Štěpán Kateřině:

... balík jsem obdržel 28/3, za něj mockrát děkuji, minule jsem poslal 20 K, sděl mi zda je obdržíš.

6. 4. 1916 píše Františkův přítel Psota Kateřině:

Milá paní! Sděluji Vám, že Váš p. manžel je zdrav. Zároveň jsou s nimi Panic, Hycl, Michna, Prát, Franc byl s nimi, posel ale do nemocnice, je ale již při zdraví. Nemějte žádných starostí o Vašeho manžela. Dá-li P. Bůh, brzy bude shledání.

S Bohem jeho přítel Psota

5. 12. 1916 píše František Kateřině:

Drahá ženo, děti a Štěpáne [to již Štěpán nežije] ... už dva roky co jsem vás z domova opustil, jestli mě ten malý František ještě vzpomíná, děvčata vzpomínají na tatínka jistě.

28. 2. 1917 píše Kateřina Františkovi:

... velice nás mrzí, že ani tatínka dětem nemůžu ukázat na podobence. Pošli, esli možěš, Pavlováci poslali z Ruska podobenky.

8. 3. 1917 píše František Kateřině:

*... jsem se dozvěděl smutnou zprávu o mém bratru Pavlu, která mi byla sdělena souse-
dem Janem Jaborníkem, že mého bratra již nic nebolí, ó jak zabořelo v srdci mém. Že
již přes rok nežije drahej bratříček, s nímž jsem se skoro ani nerozloučil.*

Nedatováno, dcera píše otci Františkovi:

*P.B.J.K. Já vás z celého srdce upřímného pozdravuji, my jsme všeci zdraví, vaše dvě
cerušky a váš malý syn František. Vás všeci vespolek zdravíme. Tatínku, my na vás
vzpomínáme, kdybyste už aspoň došli dom, to bysme byli rádi, to bysme utěkali naproti.
Tatíčku náš s Pánem Bohem vaše věrná cera [Kateřina] a Mař. Fran.*

23. 5. 1917 František píše Kateřině:

... já pracuji a daří se mi obstojně.

Nedatováno, Kateřina píše Františkovi:

*... děvčata chodí do školy odpoledne a František se hrá sám, je tlustý a červený, až dondeš
ani ho nepoznáš. Já jsem dostala 4 karty od tebe.*

3. 6. 1917 píše Kateřina Františkovi:

*... děti ani nepoznáš jak odrůstly a mi taky bolí srdce po bratru Štěpánovi, se více neu-
vidíme. Padl na Itálii minulý rok 16. dubna 1916.*

12. 6. 1917 píše František Kateřině:

*... že budeš žádat pana nadučitele by ti psali adresu, neb jest těžko opisovat, když člověk
neví, co je to za abecedu.*

30. 6. 1917 píše Kateřina Františkovi:

*... můj nejdrazší bratříček Štěpán mě opustil na dicky na Itálii, ten vystál moc. Jeho
poslední kamarád nám to sdělil.*

27. 7. 1917 píše František Kateřině:

*Teď jsou právě zralé meruňky, tak mně připadá, jakobych toho jakživ neměl. Všem
člověk odykne.*

Nedatováno, František píše Kateřině:

... dopis jsem obdržel od maminky, že bych se potěšil ze svého synka ho vidět ... zajisté bych ho nepoznal, děvčata též.

17. 11. 1917 píše Kateřina Františkovi:

... postarej se a pošli nám podobenku, jaků radost by měly děti, že bychom měli tatínka aspoň na papíře. Mojeho bratříčka už víc nespátřím, jenom na tom obraze mám Štěpána ... co já jsem se naplakala.

13. 12. 1917 píše Kateřina Františkovi:

... František se už umí modlit očenáš sám ... děvčata říkají, proč ten tatínek nepíše. Tento adres mi psali pan nadučitel Vik.

20. 1. 1918 píše František Kateřině:

... když jsem od vás odcházel, tak jsem si řekl, kdybych se i za rok vrátil, jen kdybych se zdravý vrátil. Avšak jsem se zklamal, již tři roky uplynuly a já se nevracím.

31. 3. 1918 píše František Kateřině:

... na dobu těchto svátků, které se tak vesele slavily, doufám, že i Vy je snad tak dosti oslavujete. Já již čtvrté tak od vás tak strádám. Snad se již brzy shledáme. Na ten burčák to asi nebude, ale na letošní [vino] jistě.

12. 4. 1918 píše František Kateřině:

... sděluješ mi, že Ti odebrali podporu ... potom se zmiňuješ o dobytku ... píšeš, že je bída o futro [krmivo].

Více informací o vojenských osudech Františka Práta se bohužel získat již nepodařilo. Po ukončení války se vrátil z ruského zajetí a s manželkou hospodařili na své zemědělské usedlosti. Vychovali spolu syna (studoval vojenskou akademii v Hranicích na Moravě) a dvě dcery.

Jaroslav Slezák

The WWI Reflection in Family Correspondence

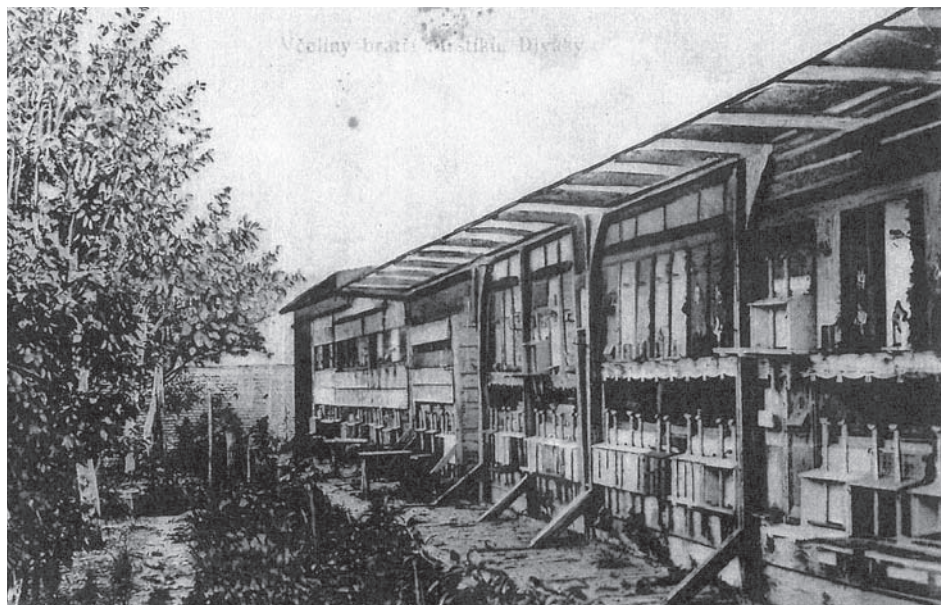
After a century, we are looking into correspondence of a family living in the Moravian village Němčičky – Correspondence from the First World War.

František Prát and Štěpán Bystřický were as soldiers in the service of the Austro-Hungarian Empire sent to fight for the Emperor and Kateřina Prátová (wife of František and sister of Štěpán) was left to the daunting task to take care of the farm economy, and to secure and raise three small children. Štěpán fell on the Italian front and František spent a long time in Russian captivity. We have about 150 letters and postcards, which were exchanged between the siblings Štěpán and Kateřina, and especially Kateřina and her husband. The contents of the messages, though usually very brief, due to a limited space of postcards, is an interesting document of life in the difficult times of war.

Jiří Sekereš

Úly bratří Mrštíků – stručná historie a zpráva o konzervátorském zásahu

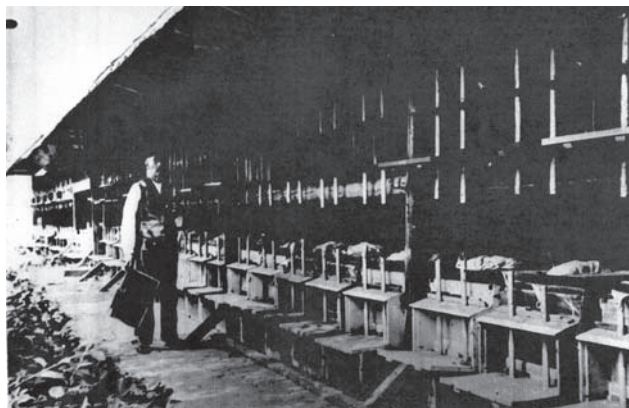
Velkovčelín Viléma Mrštíka na fotografii z roku 1908 (foto zapůjčeno ze soukromé sbírky)

Historie úlů

Jedním z pracovišť Regionálního muzea v Mikulově je Památník bratří Mrštíků – nenápadné stavení ve vesničce Diváky čp. 57, které kdysi patřilo Vilému Mrštíkovi. Interiérová expozice domku se věnuje literární a dramatické činnosti autorské dvojice bratří Mrštíků, na zahradě si pak návštěvníci památníku mohou prohlédnout včelín – Alois (1861–1925) a zejména Vilém (1863–1912) byli totiž vášnivými včelaři. Vilémův „velkovčelín“, který ve své době čítal až devadesát včelstev, zachycuje například pohlednice z roku 1908. Podle fotografií se jednalo o jednoduchou, ale vskutku gigantickou zastřešenou konstrukci, v níž byly ve dvou patrech uloženy úly. Alois včelařil skromněji co do počtu včelstev, zato však stylověji – jeho včelín pro dvanáct včelstev byl postaven podle návrhu slavného architekta Jurkoviče.¹

Bohaté informace o zdejších úlech poskytuje vzpomínková kniha Vilémovy ženy Boženy (1876–1958) – *Mrštíkovy včely*. Popisuje zde vývoj včelaření obou bratrů a proměny konstrukce úlů, jejichž iniciátorem byl Vilém. Nevyhýbá se ani pro nás velmi cenným technickým detailům, které osvětlují, jak novátorsky Vilém Mrštík ke včelaření přistupoval. S mnoha vylepšeními mu později pomáhal i jeho tchán, Boženin otec, jak je v knize zmíněno.

¹ MRŠTÍKOVÁ, Božena: *Mrštíkovy včely*, Praha 1943. Str. 90: „... [Aloisův včelín] stál na vršku zahrádky blízko kostela na skalce mezi růžemi a bezovými keři. Jurkovičův umělecký návrh dal mu vzhled milé chaloupky, pod jejíž šindelovou střešou bylo družně stuleno dvanáct malovaných úlů, osazených krajinkami a vlaškami.“

Tatínek bratří Mrštíků před Vilémovým včelínem, nedatováno (foto zapůjčeno ze soukromé sbírky)

spolkové úly čtyřpatrové dvojstěnné s česny uprostřed, Simmichovy čtyřpatrové slamáky, poloviční špalky s medníkem nasazovacím a úly své vlastní úpravy s plodiskem dvojstěnným, nasazovacím medníkem a česnem uprostřed.

Str. 76 a 77 – *V té době [neupřesněno, někdy mezi 1904 a 1908] měl Vilém na svém včelíně už řadu amerických úlů, jimiž nahradil úly spolkové. Jejich systém zlepšil tím způsobem, že k česnu připojil francouzskou síňku. (...) Zejména oceňoval význam síňky při vypuknutí včelí loupeže. (...) Proti tomuto zákeřnému nebezpečí mnil Vilém pojistit svoje včelky výměnou všech úlů svého včelína za úly americké opatřené síňkou. (...) Vilém rád uskutečňoval odvážné plány. Ježto je prováděl raději bezodkladně, odejel do Přibic, aby tamnímu stolaři svěřil objednávku deseti úlů zmíněného systému. Ostatní úly mu vyráběl stolařský mistr Ludvík Vodák v Diváčích. Dále se dovidáme, že tentýž stolař stavěl i Vilémův včelín a že hotové úly natíral pestrými barvami. Průčelí včelínu, podle něhož běžel dlážděný chodník, vzbuzovalo nyní představu peronu. Úly měly větráky, síňky na čelní straně připomínaly balkony a s obou stran širokých česů byly připevněny plechové komínky k přivádění vzduchu.*

Str. 83–85 – Božena Mrštíková se zmiňuje o problémech s „podkládáním prázdných medníků pod plně“. Vilém žádá jejího otce o pomoc s řešením tohoto problému. *Navrtal do střechy díry pro kolečka, k úlům připevnil opěradla pro válec, a zdvihání medníků dalo se potom pomocí přístroje, který tuto práci značně usnadňoval.* O účinnosti zkonstruovaného zařízení svědčí i fakt, že s jeho pomocí dokázala s nástavky plnými medu manipulovat i sama autorka bez pomoci další osoby: *Pomocí tatínkova zařízení jsem na plodisko položila medník nový, vystrojený plásty prázdnými.*

Str. 102 – *Zámecká paní jakožto majitelka několika včelstev, umístěných na pěkném včelíně v panské zelinářské zahradě, dala si Vilémem vysvětlit zařízení i účel síňky a jako všichni návštěvníci projevila také ona údiv nad úrodou, kterou jsou s to vydati široké medníky těchto úlů.*

Po Vilémově tragické smrti (1912) se o včelín starali společnými silami jeho otec a bratr Alois. Po smrti otce (1918) však už Aloise včelaření tolik netěšilo a v několika následujících špatných letech se nedařilo ani včelám. V lednu 1924 včelín prodal, o rok později zemřel na tyfus. Včelín získali polovinou Mikuláš Gratcl a polovinou Čeněk Rathouský. Zatímco Rathouský svou část úlů i se včelami prodal „polehradskému“ (boleradickému) mlynáři Stanislavu Broskvovi, který se pak odstěhoval „kamsi na Hanou“,² Gratcl pokračoval v chovu včel v diváckém okolí a jsou to nejspíš právě jeho úly, které se dostaly do

Str. 18 – *Na jihomoravské výstavě v Kloboukách u Brna (20.–27. září 1903): ... Otevřel jejich dvířka, vyňal okénka, oddělil medníky, nechal nás nahlédnouti do spodních pater obou úlů a odbornými výrazy, ale s osobitou názorností nám vysvětlil jejich vlastnosti a výhody jejich zařízení. Podotkl, že jejich úprava je výsledkem jeho vlastní myšlenky.*

Str. 22 – *Vilém nám pověděl, že má úly několika typů. Jednoduché spolkové pětipatrové s česny u dna,*

² Tamtéž, s. 132.

Alois Mrštík před včelínem svého bratra, nedatováno (foto zapůjčeno ze soukromé sbírky)

Památníku bratří Mrštíků, což dokládají i vzpomínky pamětníků, zaznamenané Jaroslavem Němečkem, správcem Památníku.

Ještě za života Boženy Mrštíkové byly některé z jejích úlů veřejně vystavovány. Roku 1931 na zemské zemědělské výstavě v Olomouci to byl jeden úl jejího otce a jeden úl Viléma Mrštíka ve své nejmodernější podobě – „amerikán“ s francouzskou předsíňkou a zařízením pro snadnou manipulaci s medníkem.³

³ Tamtéž, s. 104.

Aloisův včelín postavený dle návrhu architekta Dušana Jurkoviče, nedatováno (foto zapůjčeno ze soukromé sbírky)

Popisný soupis úlů

Dnešní včelín na zahradě památníku je přibližnou kopií Vilémova velkého včelína. Ve skutečnosti jde ovšem o kulisu, kterou nechal postavit štáb České televize pro účely natáčení filmu *Nedosněné sny* (1989), vypravujícím o obou bratřech-spisovatelích. Jednotlivé úly jsou ve skutečnosti jen čelní desky z dřevotřísky, zadní strana je dutá a otevřená. Pouze v jednom z oddílů včelína byly uloženy skutečné úly, které přetrvaly z dob bratří Mrštíků. Protože technický stav včelína i dřevotřískových atrap je tristní, Regionální muzeum v Mikulově má v úmyslu výhledově včelín přebudovat v duchu původní koncepce, přičemž dochované původní úly se stanou základním kamenem nového celku.

Jak je zřejmé z poznámek pana Němečka, přiložených k některým sbírkovým kusům, o úly bylo pečováno. Přesto však nebylo možno zabránit poškození, které lze u předmětů umístěných takto ve volném prostředí očekávat. Úly byly do konzervačních dílen muzea převezeny v květnu 2014 s požadavkem na celkovou konzervaci a stabilizaci stavu.

Pro lepší orientaci v průběhu konzervace autor článku označoval úly písmeny abecedy, a to v pořadí, v jakém byly konzervovány. Typově lze úly rozdělit do dvou základních skupin, v praxi nicméně žádné dva z Mrštíkových úlů nejsou totožné. Toto sice vyvolalo nutnost aktuálního detailního a vyčerpávajícího popisu, o to snazší však bude v budoucnu identifikace jednotlivých kusů.

Typ I – písmena A a B. Dřevěné úly s rámovou slaměnou stěnou a víkem, vždy s jedním nástavkem, v poznámkách pamětníků nazývané *slamáky*. Konzervované kusy mají slaměný výplet natřený barvou, z paměti Boženy Mrštíkové je však zřejmé, že původně sláma natírána nebyla.⁴ Rámková míra plodiště je vždy 39 × 24 cm, nástavku 39 × 14 cm.

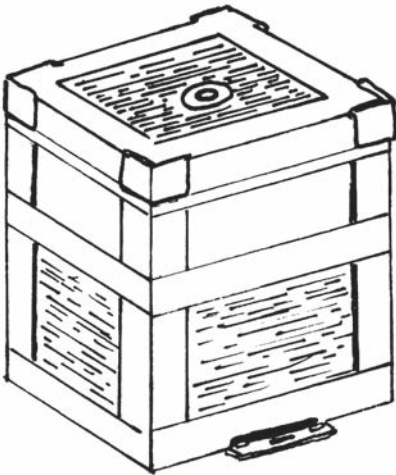
⁴ Tamtéž, s. 80: „Teskně vzpomínal na slaměné úly, jejichž slámoví v ranním slunci vypadalo jako pozlacené.“

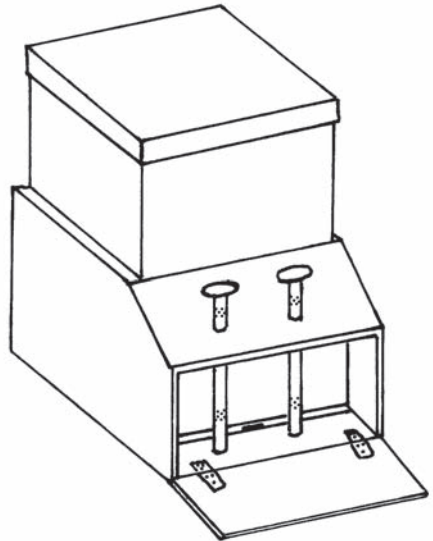
Typ II - ostatní celodřevěné úly, tedy úplné i neúplné sestavy D-K. Všechny úly v této skupině mají před plodištěm Mrštíkovi „francouzskou předsíňku“, ale jen D, E a J mají prořezané otvory v její stříšce; otvory mají procházet plechové ventilační trubice. Samotné trubice se bohužel dochovaly jen u sestavy E. Ostatní sestavy (F, G, H a I) mají větrací otvory z boku předsíňky a dle ústního sdělení pana Němečka může jít o mladší úly, které si nechávali stavět Mrštíkovi následovníci. Úly II. typu představovaly vrchol inženýrství Viléma Mrštíka a lze se domnívat, že právě tento typ úlů vylepšoval otec Boženy Mrštíkové svým zařízením na usnadnění manipulace s plnými medníky. Bohužel na dochovaných úlech nenašel konzervátor nic, co by použití onoho vynálezu nasvědčovalo.

Speciálními případy jsou samostatný nástavek C, který s ostatními úly příliš nekoresponduje (zdá se být dosti moderní), a oplodňáček L, což není klasický úl, ale dočasné stanoviště pro mladé včelstvo. Ten by původní být mohl - Božena Mrštíková se o existenci těchto malých úlů ve svých vzpomínkách zmiňuje (nazývá je plemenačky).

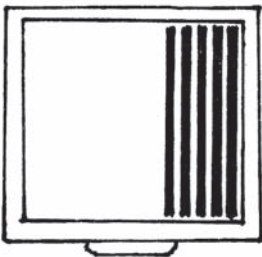
V následujícím popisu se několikrát objevují termíny „studená“ a „teplá“ stavba včelího díla. Jde o rozlišení způsobu, jakým jsou rámkové plástve včelařem do úlu kladeny. Při takzvané studené (někdy také podélné) stavbě se rámkové plástve kladou kolmo na čelní stěnu úlu, při teplé (někdy také příčné) stavbě se rámkové plástve staví rovnoběžně s čelní stranou. Některé úly mají interiér konstruován tak, aby umožňoval oba typy stavby, jiné jsou specializované. U úlů, které při předání ke konzervaci obsahovaly rámkové plástve, byla rámková míra změřena přímo; u ostatních mohl autor článku rámkovou míru odhadovat jen přibližně, protože mnohdy nebyl zřetelný ani směr kladení rámků.

Typický úl slamák (kresba autor; v článku typ I)

Typický úl američan s francouzskou předsíňkou (kresba autor; v článku typ II)

Jednoduché schéma stavby díla podle kladení rámků - vlevo studená, vpravo teplá stavba (kresba autor)

A

Sestava – plodiště, nízký nástavek, víko. Barva hnědá, čelo ultramarín, zespodu bez nátěru. Nátěr byl pravděpodobně nedávno obnoven, je velmi zachovalý. Na česno navazuje krátký leták v šíři celé přední stěny, sklopný pomocí pantů. Uprostřed víka je napevno vsazen železný přípravek pro krmení včel z lahve. Úl je konstruován pro teplou stavbu díla.

V úlu byl vložen list papíru s informacemi, psaný panem Němečkem:

Původní barva hnědá (mořidlo), přední stěna tmavě modrá (indigo).

31/12 2012 mořeno Lignofix E-Profi

30/1 2013 Duopen kutil

31/1 2013 plynná síra

Slaměný úl získán od Metoděje Gratcla, syna Mikuláše Gratcla, který od Aloise Mrštíka koupil polovinu úlů – američanů – z velkovčelína Viléma Mrštíka. Darem dostal i tento slamák. Včelstvem je měl obsazen ještě v letech 1950–55 v Rumunské bažantnici⁵ jako včelmistr čs. státních lesů.

B

Sestava – plodiště, nízký nástavek, víko. Barva zelená, slaměný výplet stěn je natřen žlutě (slaměný výplet víka je ale zelený). Také zespodu je úl natřen žlutě. Konstrukce je stejná jako u úlu A, železné krmitko ve víku je přikryto kusem dřeva v barvě úlu a lze je vyjmout. Česno a leták jsou menší než u úlu A. Při předání ke konzervaci byl úl téměř plně obsazen rámkou jak v plodišti, tak v nízkém nástavku. Mezi plodiště a nástavek je vložena mateří mřížka, která však velikostí neodpovídá rozměrům nástavku (při porovnání s dalšími úly je zřejmé, že byla původně vsazena do dřevěného rámu, který se nedochoval). Úl je opět konstruován pro teplou stavbu díla.

I v tomto úlu byl vložen lístek s informacemi o jeho osudu a restaurátorských zásazích:

Mechanické odstranění starých nátěrů. Původní barva – tmavomodrá (indigo) olejová.

31/12 2012 mořeno Lignofix E-Profi

7/1 2013 Duopen kutil

23/1 2013 mořeno plynnou sítou

Slaměný úl získán od souseda Aloise Matýška (*1952, †2012). Úl dostal jeho dědeček od Aloise Mrštíka, když kupoval od Aloise dům č. 56. Úl pochází ze skladiště, které měl Vilém Mrštík v domě č. 170, kde dožil František Mrštík, lékárník.⁶

C

Samostatný nástavek novějšího typu. Barva přírodní, jen čelo je červené. Barvou ani rozměry nezapadá k žádně z zbylých sestav.

D

Sestava – zvýšené plodiště, nízký nástavek, víko. Barva červená – cihlová (vše). Hlavní česno je chráněno bočnicemi a stříškou se dvěma kruhovými otvory (to je ona zmiňovaná „francouzská předsínka“). Velký leták na pantech lze zvednout a předsínku tak uzavřít (u tohoto kusu ale neuzavírá předsínku zcela a nemá vyřezáno malé česno). Boční stěny plodiště jsou výrazně zatepleny, plodiště je velmi vysoké – mezi rámkou a navazujícím nástavkem je cca deset centimetrů volného prostoru. Před zadní stěnou je vložena přepážka s okénkem (toho času bez skla), za níž je další předsínka. Zadní stranu plodiště tvoří dveře na pantech, zajištěné obrtlíkem. Dřevo je poničeno požerem mravenců, laťové dno má jednu lať nově vyměněnou. Plodiště je konstruováno pro studenou stavbu díla a rámkovou míru 39 × 24 cm, nástavek je konstruován pro studenou stavbu díla, rámková míra se zdá být nízká a extrémně dlouhá (snad 52 × 14 cm?). Víko je lehké a sedí přesně.

⁵ Rumunská bažantnice se nachází vzdušnou čarou cca 5 km SZ od Divák.

⁶ František Mrštík (1865–1909) byl mladší bratr Aloise a Viléma.

Při předání ke konzervaci se v prostoru plodiště nacházelo několik rámků míry 39 × 24 cm, přepážka ze sololitu, mateří mřížka v dřevěném rámu a také jakási zateplovací vložka ze slámy, podobná malému došku v igelitovém sáčku. V nástavku rámků bohužel nebyly, nezvyklou rámkovou míru tedy není jak ověřit.

E

Sestava – plodiště, dva nízké nástavky a víko. Barva hnědá, čelo bílé. Konstrukce typ II, plodiště podobné D, ale s tenčími bočními stěnami. Leták uzavírá předsíňku dokonale a má prořezané malé česno včetně přídatného menšího letáku na pantech, v otvorech předsíňky jsou zasunuty perforované hliníkové trubice, určené k větrání při uzavřené předsíňce. Sklo zadní přepážky zde nechybí. Zadní dvířka plodiště jsou osazena bez pantů, drží je obrtlíky. Dva nízké nástavky se zdají být novější než plodiště, ale komplet lícuje velmi dobře. Mezi plodiště a nástavky je vložena mateří mřížka v dřevěném rámu. Plodiště je směrově univerzální, míra 39 × 24 cm, nástavky jsou konstruovány pro teplou stavbu díla a míru 39 × 14 cm. Víko je lehké, přesně dosedající. Celkově jde o nejzachovalejší a nejkompletnější ze všech konzervovaných úlů, použitelný jako modelový zástupce modernizovaných „amerikánů s francouzskou předsíňkou“ Viléma Mrštíka.

V úlu byl nalezen také malý štítek s nápisem: *Rozměry rámečků 39 × 24, Adamcův amerikán.*⁷

F

Sestava – plodiště, vysoký nástavek a víko. Barva hnědá, čelo žlutozelené. Konstrukce typ II. Předsíňka nemá otvory ve stříšce, ale prořezané z boků a překryté pletivem. Hlavní leták uzavírá předsíňku zcela, po malém letáku zbyly jen panty. Sklo zadní přepážky nechybí, zadní dvířka drží obrtlíky. Nástavek nesedí na plodišti přesně (je výrazně užší), ale zbývající mezeru lze vyplnit latí, která je přiložena. Další latě tvoří kryt nástavku; zapadají do sebe jednoduchými zářezy a v největší z nich je volně uložen železný přípravek pro nasazení krmné lahve (stejný jako u A a B). Stavba plodu je studená, rámková míra plodiště a nástavku je stejná – 39 × 24 cm. Celek kryje jednoduché, těžké víko, které sedí jen volně. Na čelní straně plodiště je označení „17“, provedené dvěma kovovými číslicemi, přetřenými barvou.

Při předání ke konzervaci bylo uvnitř úlu volně naskládáno sedm rámečků se zadními skly, včetně několika přebytečných samostatných skel. Rámečky se bohužel nepodařilo přiřadit k žádné z dřívě či později konzervovaných sestav – jde nespíš o pozůstatky po starších nebo zničených úlech.

G

Sestava – plodiště, vysoký nástavek a víko. Barva hnědá, čelo zelené (u nástavku světlejší). Konstrukce plodiště typ II, předsíňka má otvory po stranách. Nechybí malé česno ani jeho leták, chybí ale zadní přepážka a celá zadní stěna plodiště (zůstaly jen obrtlíky). Vnitřek plodiště je všeobecně značně poškozen, dno je zevnitř vyspravováno dřevěnými štěpy. Plodiště je konstruováno pro studenou stavbu díla, rámková míra je 39 × 24 cm. Nástavek je úzký jako u úlu F a nemá vůbec lišty pro uložení rámků. Víko je opět jednoduché a těžké, nepřekrývá nástavek. Plodiště s nástavkem lícuje přesně, víko sedí volně.

Při předání ke konzervaci byla v úlu vložena také zeleně natřená latka, která u některých typů úlů uzavírá zadní průzor plodiště. K této sestavě nejspíš nepatří.

⁷ František Adamec (1866–1946) byl kněz a včelařský novátor. Roku 1904 prosadil na včelařském sjezdu v Prostějově rámkovou míru 39 × 24 cm, která se mezi včelaři rozšířila a i dnes patří k nejběžnější v ČR. Adamec se s bratry Mrštíky osobně znal. Dle vzpomínek Boženy Mrštíkové s ním Vilém Mrštík konzultoval například výhody amerických úlů přístupných seshora, s medníkem umožňujícím odebírání medu bez přílišného rušení včel.

H

Sestava – plodiště, nízký nástavek a víko. Barva hnědá, čelo bílé. Konstrukce typ II, předsíňka je zcela bez větracích otvorů. Leták uzavírá předsíň zcela, malý leták je zachován. Zadní předsíňka má zasklenou přepážku, nechybí ani zadní stěna přidržovaná obrtlíky. Plodiště je konstruováno univerzálně (rámková míra 39 × 24 cm), nízký nástavek pro studenou stavbu (stejný jako u sestavy D, míra 52 × 14 cm). Víko je lehké, sedí přesně. Obecně je úl dobře zachovalý a všechny části lícuje.

Při předání ke konzervaci byly v úlu uloženy další dva přebytečné zasklené rámečky a také několik dřevěných latí, které k úlu pravděpodobně patřily a pasují do prostoru mezi plodištěm a nástavkem.

Na vnitřní straně zadních dvířek úlu se nachází nápis tužkou: *7. VIII. 1954 oddělek matka Tocháček, Jiskra.*⁸

I

Sestava – plodiště a vysoký nástavek. Barva hnědá, čelo modré (leták zespodu hnědý). Konstrukce typ II; předsíňka s bočními větracími otvory obsahuje několik malých dřevěných ucpávek, kterými lze zmenšovat velikost hlavního česna. Sklopný hlavní leták má prořezané malé česno, malý leták chybí i s panty. Plodiště je směrově univerzální, rámková míra 39 × 24 cm. Nástavek má stejnou rámkovou míru jako plodiště, je konstruovaný pro teplou stavbu díla a jeho boční strany mají dvojitou zateplenou stěnu. Plodiště a nástavek sedí dosti nepřesně, zřejmě k sobě původně nepatřily. Sestava nemá víko.

J

Torzo plodiště ve velmi špatném technickém stavu. Barva žlutá včetně čela, silně oprýskaná. Konstrukce typ II, předsíňka s otvory ve stříšce. Nedochovala se zadní stěna (na obrtlících) ani okénko zadní přepážky. Velký leták uzavírá předsíňku zcela, ale jeden z pantů nedrží ve dřevě. Malé česno je prořezáno, ale není opatřeno letákem. Zbytek

Stav úlu s označením A a I před konzervátorským zásahem (foto Jiří Sekereš)

⁸ Emanuel Tocháček (1889–1973) byl kněz, včelařský průkopník a propagátor chovu ze Slovinska pocházející včely kraňské. Během druhé světové války krátce pobýval v Divákách a i po válce byl v regionu známou osobou. Ve vzpomínkách Boženy Mrštíkové o něm zmínka není. Nápis na úlu nás informuje, že 7. srpna roku 1954 v něm bylo založeno včelstvo s matkou z Tocháčkova chovu. S využitím informací přiložených k úlu A lze odhadovat, že autorem nápisu mohli být Mikuláš Gratcl. Jestli „Jiskra“ bylo označení chovné řady, nebo se vztahovalo k něčemu zcela jinému, bohužel není zřejmé.

sestavy – nástavek a víko – chybí. Zajímavým detailem jsou hřebíčky na horní straně úlu, ne zcela zatlučené, které vytvářejí improvizovanou ohrádku, takže na plodiště je možné nasadit některý z rozměrnějších nástavků – například sestavu K, která ovšem neodpovídá barvou. Plodiště je směrově univerzální, rámková míra 39 × 24 cm.

K

Dva nástavky a drátěné víko. Barva hnědá, čelo bílé. Oba nástavky jsou konstruovány pro studenou stavbu díla, rámková míra má být pravděpodobně modernějších 43 × 15 cm. Jeden z nástavků má v čelní stěně výletový otvor – tzv. očko – ucpaný korkovým špuntem.

L

Malý úl, tzv. oplodňáček. Barva šedá, vnitřek předsíňky žlutý. Malý úl s masivní konstrukcí a česem v předsínce, uzavíratelné letákem. Rámková míra 39 × 24 cm při studené stavbě díla. V zadní stěně se nachází průzor uzavíratelný dřevěnou lištou, kterou přidržují dva obrtlíky se závitem. Úlu bohužel zcela chybí víko. Ze všech konzervovaných úlů je oplodňáček nejvíce napaden červotočí – zejména desky dna jsou plné vykousaných tunelů.

Konzervátorský zásah

Při konzervaci byly všechny úly nejprve kartáčem a vysavačem očištěny od hrubých nečistot. Následovalo několik nátěrů insekticidním a fungicidním prostředkem Bochemit QB Hobby, provedených tak, aby došlo k intenzivnímu promoření dřeva s důrazem na tunely po červotočích. Po této prvotní fázi konzervace bylo nutné nechat úly dostatečně vyschnout, protože Bochemit se aplikuje ve vodném roztoku. Uzavřít nadbytečnou vlhkost ve struktuře dřeva by znamenalo postupný rozklad úlů zevnitř. Po vyschnutí bylo možné lepit drobná poškození, rozpadlé a rozklížené latě apod. To bylo provedeno lepidlem Akrylep.

Část souboru úlů po konzervaci (foto Jiří Sekereš)

Některé silně zrezivělé železné prvky bylo nutné mechanicky vyčistit a nakonzervovat (dvě vrstvy základní barvy Imestol Anticor Plus, dvě vrstvy barvy Imestol Grafit). Jednalo se například o železná krmítka úlů B a F nebo kování na některých rámečcích.

Závěrečnou fází konzervace představovalo napuštění polymerem Solakryl BT 55. Nejprve bylo aplikováno několik nátěrů naředěného roztoku s nízkou viskozitou, který dobře proniká do dřeva a po vyschnutí jej zpevňuje, poté byl proveden svrchní nátěr hustším roztokem pro větší ochranu svršku dřeva. U úlů A a B byl ošetřen i slaměný výplet, a to nástřikem téhož zředěného přípravku ve formě aerosolu. Úly nebyly nově natírány barvami, aby byl zachován jejich původní ráz a patina.

Otázkou k řešení je budoucí umístění úlů. V plánu je jejich opětovné vystavení na zahradě domu bratří Mrštíků v Divákách. Plánovaný nový včelín by měl mít vzhled původního regálového včelína Viléma Mrštíka; bylo by však vhodné zvětšit plochu střechy tak, aby byly úly lépe chráněny před povětrnostními podmínkami. Dále ze zkušeností s vinařskými lisy ošetřovanými přípravkem Solakryl víme, že ochranný nátěr je vhodné aspoň jednou za dva roky obnovit. Při dodržení těchto základních podmínek lze úly bratří Mrštíků instalovat na jejich původní místo, a přitom je zachovat i dalším generacím návštěvníků.

Jiří Sekereš

Beehives of Mrštík Brothers – their Brief History and Report on their Conservation

Alois Mrštík (1861–1925) and Vilém Mrštík (1863–1912) were siblings and co-authors with important position in the canon of the Czech literature. In addition to their dramatic work, they were also accomplished bee-keepers and contributed to the improvement of bee-keeping in Moravia. The house in Diváky where Vilém Mrštík lived has been declared cultural monument and is managed by the Regional Museum in Mikulov.

In 2014 several beehives allegedly used by the brothers were brought to the conservation workshops in the Regional Museum in Mikulov. The aim of the conservation intervention was to preserve hives in their current state and allow their further use as outdoor exhibits. On this occasion hives were carefully documented and subjected to comparison with description in memoirs of Božena Mrštíková, Vilém's wife, who gives surprisingly detailed account of the family's bee-keeping practice. Besides the description of the conservation, the conservator shortly discusses the questions of the origin of the beehives, their authenticity and possible history.

Čeněk Pavlík

Pozdně renesanční kamnový kachel s alegorií spravedlnosti ve sbírkách mikulovského muzea

V rámci pravidelné inventarizace sbírkových předmětů v Regionálním muzeu v Mikulově byl kontrolován předmět s inventárním číslem 3443 – renesanční kachel zasazený do dřevěného rámu. Kromě tohoto čísla je na rámu uvedeno i evidenční číslo VI 399, o němž lze s jistotou tvrdit, že jím předmět označil první ředitel muzea Karel Jüttner. Artefakt však nebyl dosud odborně popsán. Intaktně zachovaný pozdně renesanční reliéfní kachel s největší pravděpodobností pochází z mikulovského zámku.

Popis a charakteristika kachle: typ – reliéfní, komorový, základní; rozměry čelní reliéfní stěny – 295 × 225 mm (výška × šířka); povrchová úprava – na čelní stěnu je na podkladovou světlou engobu nanášena zelená olovnatá glazura; komora – rámová, mírně kónická, hluboká 60 mm, její obdélné ústí měří 280 × 210 mm. Ústí je zpevněno vně vystupující, mírně

zaoblenou manžetou, širokou cca 15 mm; materiál – jemně plavený, zbarvený hnědě, místy až do oranžova (čelní reliéfní stěna i komora jsou zevnitř silně zakouřené); datace – konec 16. až počátek 17. století.

Popis ikonografie: uprostřed reliéfu stojí mladá žena v rozevlátém antikizujícím šatu, která drží v pravé ruce meč – odznak síly – a v levé váhu s miskami – symbol nestrannosti. Žena představuje alegorii spravedlnosti, což je jedna ze čtyř kardinálních ctností (dalšími jsou obezřetnost, statečnost a mírnost, viz HALL 1991, 425). Na pozadí je v malém měřítku zobrazeno velké město s věžemi, rozložené v krajině. V horní části reliéfu je umístěn identifikační německý nápis „DIE.GRECHTIGKEIT“ (spravedlnost) a je zde i číslo 7, oznamující, že se jedná o sedmou ikonografii v určitém souboru. Centrální motivy obklopuje arkáda s postranními pilastry, ve spodní části zdobenými lvími hlavami s kruhy na

Celkový pohled na výzdobu pozdně renesančního kachle po jeho vyjmutí z dřevěného rámu (foto Petr Macháček)

Detail postranního pilastru s postavou proroka (foto Petr Macháček)

způsob klepadel. Prostřední část zaujímají zahalené postavy gestikulujících mužů s plnovousem, patrně starozákonních proroků. Na hlavicích s krycí deskou klečí obdobně oděni andělé, kteří jednou rukou přidržují v klenáku umístěnou kartuš s ženskou maskou s péry ve vlasech. Okraj kachle lemuje zaoblený prut a hranolová lišta. Kvalitu reliéfu na několika místech poznamenaly výrobní nedostatky, konkrétně nedorazy do formy, a proto jsou některé detaily (zejména ženská maska) nezřetelné.

Vzhledem k dataci artefaktu je možno předpokládat, že kamna s tímto motivem pro zámek objednal kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636). Tento mocný velmož měl v Mikulově své hlavní sídlo a zámek nechal v několika etapách rozšířit a zmodernizovat, zejména v letech 1611–1618 (JUŘÍK 2009, 335–338, 363–375; PLAČEK 2001, 381–384). Jak již bylo zmíněno, kachlový reliéf s alegorií spravedlnosti byl součástí větší, patrně monotematické série. Kachle s těmito reliéfy pocházejí patrně z jihoněmeckého prostředí a v průběhu druhé poloviny 16. století byly importovány mimo jiné i na Moravu (SEDLÁČKOVÁ 1998, 20, 39). Pouze částečně dochované analogie známe z Brna /Panská ul./ a ze Sedlce (Voitelsbrunnu) u Mikulova (ulož. Muzeum města Brna, inv. č. 100/2003 – 175/78, a Moravská galerie, inv. č. 12 081, lit. – MENOŠKOVÁ 2008, 43, 53, kat. č. 147). Kompletní reliéf s pořadovým číslem 6 a alegorií mírnosti či střídmosti „DIE.MESIGKEIT“ byl objeven v Olomouci /Barvířská ul./ (ulož. Národní památkový ústav, ú. o. p., v Olomouci, přír. č. 4 894, lit. – MENOŠKOVÁ 2008, 43, 53, kat. č. 148).

Literatura:

- HALL, J. 1991: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha.
 JUŘÍK, P. 2009: Moravská dominia Lichtensteinů a Dietrichsteinů, Praha.
 MENOŠKOVÁ, D. 2008: Fantaskní, mytologické a alegorické motivy, in: Krása, která hřeje. Výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska (ed. D. Menoušková – Z. Měřínský), Uherské Hradiště, s. 37–55.
 PLAČEK, M. 2001: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí, Praha.
 SEDLÁČKOVÁ, H. (ed.) 1998: Renesanční Olomouc v archeologických nálezích. Sklo, slavnostní keramika, kachle. Archeologické výzkumy Památkového ústavu v Olomouci 1973–1996, Olomouc.

Čeněk Pavlík

Late Renaissance Stove Tile with an Allegory of Lady Justice in the Collections of the Museum in Mikulov

The article deals with an artifact in the collections of the Regional Museum in Mikulov under the inventory number 3443. It is a late Renaissance relief tile with an allegory of Lady Justice standing in a figurally decorated arcade. Green glazed front wall has dimensions of 295 mm × 210 mm and the tile chamber is 60 mm deep. The tile, apparently from a castle stove, is dated to the turn of the 17th century.

Middle relief shows a young woman in a fluttering antikizující robe, holding in her right hand a sword – a symbol of power – and her left a set of scales symbolizing impartiality. Allegorical figure is described by the German word “DIE.GRECHTIGKEIT”. The relief has a serial number 7. The tile was made in southern Germany and the stove was apparently ordered by Cardinal Franz von Dietrichstein (1570–1636), the owner of the Mikulov chateau.

Zprávy

Stanislava Vrbková

Rok 2015 v Regionálním muzeu v Mikulově

Rok 2015 se zapíše do dějin muzea a především zámku – řečeno trochu teatrálně – zlatým písmem. Sedmdesát let po jeho tragické zkáze požárem v samotném závěru druhé světové války byla symbolicky završena jeho obnova rekonstrukcí zámecké zahrady. Cílem tohoto projektu ovšem nebyla snaha o doslovnou kopii minulosti, nýbrž mnohem spíše snaha prostředky současné zahradní architektury a inspirací dochovanými plány a vedutami vytvořit prostor odpovídající potřebám města, jeho obyvatel i návštěvníků.

V rámci péče o budovu zámku pokračovala postupná oprava oken v křídle kanceláří a zámeckého sálu. Zásadní rekonstrukcí prošlo také kuchyňské zázemí sály terreny, která je žádaným prostorem komerčních pronájmů; v jejím hlavním sále bylo zavedeno nové osvětlení. Návštěvnícký komfort zvýšil nový orientační systém instalovaný v zámeckém areálu.

Naplno se rozběhla stavba Archeologického parku Pavlov. Byl proveden archeologický výzkum a během roku probíhaly náročné stavební práce. Ke konci roku stála hotová hrubá stavba, připravená pro instalaci interiérových prvků.

I odborná činnost muzea byla naplněna mnoha důležitými a náročnými projekty. Z činnosti ediční je třeba zmínit realizaci druhého, doplněného vydání publikace *Zámek Mikulov*, která je výsledkem dlouholetého pečlivého archivního výzkumu historičky muzea Dobromily Brichtové. Je zapotřebí také zdůraznit, že se muzeu každoročně daří vydávat sborník *RegioM*, který byl v roce 2015 poprvé vytištěn v barvě.

Dvě z výstav, jež muzeum v tomto roce pořádalo, prezentovaly veřejnosti dosud nepředstavené sbírkové soubory z muzejních depozitářů. V rámci výstavy *Pan Franc ze zámku* byla k vidění kolekce unikátních loutek břeclovské rodiny Flachů. Výstava *Vydáno v Mikulově* – rozvíjející výstavní projekt z roku 2014, doplněný vydáním stejnojmenné knihy – zase představila konvolut historických fotografií z někdejších mikulovských fotoateliérů. Výjimečným počinem pak byla výstava *Velký formát*, prezentující torzo ze sbírky obrazů, které vznikaly v průběhu symposií téhož názvu konaných ve Valticích a které unikly bezprecedentnímu zničení.

V roce 2015 muzeum opět uskutečnilo již zaběhnuté programy *Májový víkend s muzejní nocí* a *Muzeum a škola pod zámeckou střechou* a kromě nich zahájilo nový muzejní program s názvem *Živá synagoga*. Zahrnuje celou řadu akcí konaných na půdě synagogy průběžně po celý rok – cyklus přednášek, koncerty a výstavy.

Mikulov každoročně žije několika tradičními kulturními akcemi s nadregionálními významem, které muzeum buď přímo organizuje, nebo se na jejich organizaci podílí či je jiným způsobem podporuje. Mezi hudební události s muzeem spojené patřily opět *Mezinárodní kytarový festival*, koncert z Mezinárodního hudebního festivalu 13 měst *Concentus Moraviae* a festival *Eurotrialog Mikulov*. Symposium *Dílno* a festival art designu *Křehký Mikulov* pak patří mezi výtvarně zaměřené události sledované širokou kulturní veřejností. Z důležitých lokálních kulturních akcí podpořených muzeem je třeba jmenovat *Dny židovské kultury* a vystoupení *Národopisného souboru Pálava*.

Mikulovský zámek je každoročně dějištěm mnoha mezinárodních konferencí. Za všechny je možné zmínit alespoň VINOENVI, zaměřenou na integrovanou ochranu vinic a další příbuzná témata, a numismatickou konferenci *Peníze v proměnách času*.

Muzeum intenzivně pracuje i na propagaci své činnosti. V roce 2015 úzce spolupracovalo s Centrálou cestovního ruchu – Jižní Morava, Nadací Partnerství, agenturou Czech Tourism a samozřejmě Turistickou informační centrálou Mikulov. Není tedy divu, že přes všechny proměnlivé trendy cestovního ruchu a výkyvy počasí, které zásadně ovlivňují preference turistů a potažmo návštěvnost, přišlo do muzea na zámku a archeologické expozice v Dolních Věstonicích rekordní množství návštěvníků – výzva důvtipu, nápadů i pracovitosti muzejníků tuto metu v dalším roce překonat.

Mohutné lomené schodište spájajúce salu terenu so zahradou je vernou rekonštrukciou schodišťa vybudovaného spolu s týmto barokným sálom po požári zámku v roku 1719. Jeho stavba bola súčasťou projektu obnovy barokovej záhrady, uskutočnené v období 2014–2015. (foto Petr Macháček)

SBÍRKOTVORNÁ ČINNOST

Selekce – akvizice

Sbírkový muzea byly průběžně rozšiřovány vlastním sběrem, výzkumy, nákupy a převzetím sbírkových předmětů od jiných institucí. Regionální muzeum tak získalo 6 306 sbírkových předmětů, které byly zapsány do chronologické evidence pod 114 přírůstkovými čísly.

Poradní sbor pro sbírkotvornou činnost zasedal 13. října 2015 a doporučil ke koupi 59 sbírkových předmětů v celkové hodnotě 100 400 Kč. Žádný sbírkový předmět nebyl v tomto roce ze sbírky Regionálního muzea v Mikulově vyřazen.

Přehled o akvizicích za rok 2015 v rámci jednotlivých podsbírek

Přír. číslo	Předmět	Počet kusů	Způsob nabytí	Podsírka
1/2015	Keramika, železo, bronz, kamenná industrie; pravěk až novověk	4 000	sběr	archeologie
2/2015	Bronzové artefakty, železný artefakt; pravěk, doba římská, středověk	36	sběr	archeologie
3/2015	Bronzové artefakty; doba římská	cca 100	sběr	archeologie
4/2015	Bronzové artefakty, keramika; latén, doba římská, středověk	cca 100	sběr	archeologie
5/2015	Bronzová šipka; doba bronzová	36	sběr	archeologie
6/2015	Keramika, mazanice, štípaná industrie; starší doba bronzová	37	sběr	archeologie
7/2015	Keramika, kosti, štípaná industrie; pozdní eneolit	40	sběr	archeologie
8/2015	Keramika, bronz; doba bronzová a římská	29	sběr	archeologie
9/2015	Keramika, železo, sklo, dřevo; novověk	50	sběr	archeologie
10/2015	Keramika; středověk	13	sběr	archeologie
11/2015	Keramika; doba římská, mladohradištní	12	sběr	archeologie
12/2015	Keramika; doba bronzová, halštatská	13	sběr	archeologie
13/2015	Bronz; doba bronzová	5	sběr	archeologie
14/2015	Keramika, bronzové, železné a pozlacené artefakty; doba bronzová	100	sběr	archeologie
15/2015	Bronzové, železné artefakty; doba bronzová až novověk	29	sběr	archeologie
16/2015	Keramika, bronzové, železné artefakty; doba bronzová až novověk	20	sběr	archeologie
17/2015	Bronzové, železné artefakty; doba bronzová až novověk	29	sběr	archeologie
18/2015	Fragment pinzety	1	sběr	archeologie
19/2015	Keramika; lengyel	6	převod	archeologie

20/2015	Zvířecí kosti; pravěk	1	převod	archeologie
21/2015	Členské průkazy sportovních organizací	2	sběr	nová historie
22/2015	Kupónové knížky	2	sběr	nová historie
23/2015	Odznam Občanského fóra	1	sběr	nová historie
24/2015	Nahrávka rozhovoru s Rudolfem Suchánkem	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
25/2015	Nahrávka rozhovoru s Gertrudou Kočí	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
26/2015	Nahrávka rozhovoru s Bernadetou Fourovou	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
27/2015	Soubor skleněných negativů	7	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
28/2015	Fotografie Mikulova	2	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
29/2015	Deskový filtr na víno	1	sběr	vinařství
30/2015	Katalog z výstavy vín	1	sběr	vinařství
31/2015	Keramický džbán	1	sběr	nová historie
32/2015	Nahrávka rozhovoru s Annou Šubovou	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
33/2015	Nahrávka rozhovoru s Žofíí Pekařovou	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
34/2015	Pojízdný postřikovač za traktor	1	sběr	vinařství
35/2015	Zařízení na výplach demižonů	1	sběr	vinařství
36/2015	Nádoba na odebrání moštu	1	sběr	vinařství
37/2015	Katalog z Přehlídky otevřených sklepů	1	sběr	vinařství
38/2015	Tričko punkové subkultury	1	sběr	textil
39/2015	Dámské rukavičky	1	sběr	textil
40/2015	Dámské rukavičky	1	sběr	textil
41/2015	Noční košile	1	sběr	textil
42/2015	Soubor pohlednic z cesty čsl. legionáře do vlasti	30	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
43/2015	Dřevěné kazety na fotografické desky	3	sběr	nová historie
44/2015	Zlomky kamenných článků	2	sběr	lapidárium
45/2015	Zlomky kamenné architektury	2	sběr	lapidárium
46/2015	Nábytek	6	koupě	nábytek
47/2015	Kresby na foliích	4	sběr	výtvarné umění
48/2015	Nápisové destičky	6	starý sbírkový fond	nábytek
49/2015	Keramika, zvířecí kosti; pravěk, doba římská	4	převod	archeologie
50/2015	Keramika, mazanice, zvířecí kosti; doba římská, hradištní	10	převod	archeologie
51/2015	Keramika, mazanice, kamenná industrie; Baden, starší doba bronzová	200	převod	archeologie
52/2015	Keramika, železo, mazanice, zvířecí kosti, dřevo; středověk	200	převod	archeologie

53/2015	Bronzová spona, železná šipka, sekyrka; latén, středověk	3	sběr	archeologie
54/2015	Keramika, štípaná industrie; latén, středověk	35	sběr	archeologie
55/2015	Keramika, bronz; latén, novověk	8	sběr	archeologie
56/2015	Keramika; raný středověk	2	převod	archeologie
57/2015	Fragmenty železné štitové puklice; doba římská	2	sběr	archeologie
58/2015	Fragmenty bronzových spon, mince; doba římská	3	sběr	archeologie
59/2015	Bronzová spona; doba římská	1	sběr	archeologie
60/2015	Keramika, bronzové a železné artefakty; doba bronzová, novověk	70	sběr	archeologie
61/2015	Fragmenty železné sekyrky; středověk	1	sběr	archeologie
62/2015	Železná šavle; novověk	1	sběr	archeologie
63/2015	Železný nůž; latén	1	sběr	archeologie
64/2015	Keramika; doba bronzová, latén, středověk	90	sběr	archeologie
65/2015	Keramika, dýmka, kovy; doba bronzová, středověk, novověk	10	sběr	archeologie
66/2015	Kamenný mlát; pravěk	1	sběr	archeologie
67/2015	Keramika, mazanice; vrcholný středověk	3	převod	archeologie
68/2015	Keramika, mazanice, kosti, železo; doba bronzová až novověk	33	převod	archeologie
69/2015	Plastika – madona z Lourdes	1	dodatečný zápis	výtvarné umění
70/2015	Plastiky – nástěnné kříže	2	dodatečný zápis	výtvarné umění
71/2015	Litografie	1	sběr	výtvarné umění
72/2015	Rytina	1	sběr	výtvarné umění
73/2015	Odznak regionální kapely Čas vypršel	1	sběr	nová historie
74/2015	Plakát na hudební večer v Březí	1	sběr	nová historie
75/2015	Nahrávka rozhovoru s Petrem Kudelou	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
76/2015	DVD – Chorvatské kulturní dny Jevišovka 2007	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
77/2015	Nahrávka rozhovoru s Vlastimilem Binderem	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
78/2015	Nahrávka rozhovoru s Františkou Lukášovou	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
79/2015	Nahrávka rozhovoru s Olgou Dolníčkovou	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
80/2015	Nahrávka rozhovoru s Žofíí Popovičovou	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy

81/2015	Nahrávka rozhovoru s Růženou Válkovou	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
82/2015	Kolekce pohlednic vydaných v RMM	36	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
83/2015	Katalog ze Salonu vín České republiky	1	sběr	vinařství
84/2015	Katalog z Letních slavností vína	1	sběr	vinařství
85/2015	Leták vinotéky a muzea vinařství Zimní vrch	1	sběr	vinařství
86/2015	Katalog z Národní soutěže vín	1	sběr	vinařství
87/2015	Věšák	1	převod	nábytek
88/2015	Litografie	1	dodatečný záznam	výtvarné umění
89/2015	Malba na kartonu	1	dodatečný záznam	výtvarné umění
90/2015	Keramika	18	koupě	historie
91/2015	Porcelán	4	koupě	historie
92/2015	Stolovací nádoby	2	koupě	historie
93/2015	Koberce	4	koupě	textil
94/2015	Ubrusy	2	koupě	textil
95/2015	Cylindr a kufr na klobouky	2	koupě	textil
96/2015	Plastiky	10	koupě	výtvarné umění
97/2015	Obrazy	10	koupě	výtvarné umění
98/2015	Bytové drobnosti	2	koupě	nábytek
99/2015	Keramika; doba římská, pravěk	6	převod	archeologie
100/2015	Keramika, kosti, železo; raný středověk, novověk	200	převod	archeologie
101/2015	Herbářové položky z jižní Moravy	30	sběr	botanika
102/2015	Diplom orelské jednoty	1	sběr	nová historie
103/2015	Památníček Jiřiny Pickové	1	sběr	nová historie
104/2015	Detekční trubičky na alkohol	1	sběr	nová historie
105/2015	Fotoaparát Yashica s příslušenstvím	4	převod	nová historie
106/2015	Nahrávka rozhovoru s Josefem Pitrou	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
107/2015	Nahrávka rozhovoru s Tinkou Švejdovou	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
108/2015	Soubor DVD z hodů v Dolních Dunajovicích	23	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
109/2015	Nahrávka rozhovoru s Gabrielou Binkovou	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
110/2015	Nahrávka rozhovoru s Marií Martincovou	1	sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
111/2015	Soubor pohlednic z Mikulovska	15	koupě a sběr	fotografie, pohlednice, videozáznamy
112/2015	Soubor vinařských etiket	11	sběr	vinařství
113/2015	Kožená brašna	1	převod	textil

Tezaurace – evidence a inventarizace

Byl proveden řádný zápis změn do Centrální evidence sbírek muzejní povahy České republiky (CES) při Ministerstvu kultury ČR. Pokračovala postupná revize celého sbírkového fondu Regionálního muzea v Mikulově, uskutečňovaná kontrolou shodnosti zápisů do přírůstkové knihy v konfrontaci se zápisem jednotlivých podsbírek muzea v CES. Správcové sbírek prováděli průběžně katalogizaci přírůstků – do druhého stupně evidence přibylo celkem 521 inventárních čísel. V průběhu roku probíhala v jednotlivých podsbírkách inventarizace (dle ustanovení § 3 odst. 3 vyhlášky č. 275/2000 Sb.). Správcové sbírek prováděli ověření fyzické existence sbírkových předmětů, porovnání inventarizovaných předmětů se záznamem ve sbírkové evidenci a posouzení stavu sbírkových předmětů s ohledem na případnou potřebu preparace, konzervace či restaurování. Revizí prošlo celkem 6 882 inventárních čísel, které pokryly 16 714 sbírkových předmětů. Evidence druhého stupně u jednotlivých podsbírek je zpracovávána v počítačovém systému pro evidenci a dokumentaci sbírek v muzeích a galeriích DEMUS (v podsbírcce „knihy“ do evidenčních programů TRITIUS a CLAVIUS).

Namátkovou kontrolu evidence a stavu sbírkových předmětů inventarizovaných v roce 2015 provedla inventarizační komise v prosinci 2015. Nezaznamenala žádné nedostatky, ve všech případech konstatovala dodržování směrnice Režim zacházení se sbírkou Regionálního muzea v Mikulově.

V depozitáři Mikulovských výtvarných symposií „Dílna“ byla opětovně provedena úplná inventura sbírky za účasti zástupců města Mikulova – majitele sbírky.

Zápis do II. stupně evidence v roce 2015 a inventarizace provedená v jednotlivých podsbírkách

Podsírka	Katalogizace v roce 2015		Inventarizace v roce 2015	
	Počet přír. čísel zpracovaných do II. stupně evidence	Počet zpracovaných inventárních čísel	Počet prověřených inventárních čísel	Počet kusů
Archeologická	1	80	3 646	3 756
Botanická	1	20	150	7 000
Drobné tisky *	-	-	245	245
Kopie a repliky	1	5	-	-
Lapidárium	2	2	206	209
Nábytek	3	16	-	-
Nová historie	3	5	50	51
Textil	4	13	130	151
Vinařská	7	284	550	590
Entomologická	-	-	-	-
Fotografie, pohlednice, filmy, videozáznamy	8	8	-	-
Geologická	-	-	-	-
Historická	3	71	814	856
Knihy	-	-	685	1 025
Negativy a diapositivy	-	-	-	-
Paleontologická	-	-	-	-
Písemnosti a tisky *	-	-	151	151
Výtvarného umění	6	17	-	-
Zoologická	-	-	255	2 680
Celkem	39	521	6 882	16 714

Celkové počty evidenčních čísel ve sbírce Regionálního muzea v Mikulově (zapsaných v CES) a počet inventárních čísel sbírkových předmětů zapsaných k 31. 12. 2015 v elektronickém evidenčním systému (DEMUS)

Podsbírka	Počet inv. č. k 31. 12. 2015	Počet nezkatalogizovaných přír. č. k 31. 12. 2015	Počet inv. č. zapsaných v el. evidenčním systému DEMUS k 31. 12. 2015
Archeologická	48 204	318	33 798
Botanická	1 839	1	1 839
Drobné tisky*	2 433	5	2 433
Kopie a repliky	9	1	9
Lapidárium	22	1	20
Nábytek	85	1	85
Nová historie	191	33	186
Textil	1289	44	1 275
Vinařská	5 289	121	284
Entomologická	5 474	2	-
Fotografie, pohlednice, filmy, videozáznamy	1 628	60	258
Geologická	43	0	-
Historická	16 451	190	3 749
Knihy	6 451	-	617 (TRITIUS), 300 (CLAVIUS)
Negativy a diapozitivy	4 869	-	-
Paleontologická	222	-	-
Písemnosti a tisky*	1 457	51	-
Výtvarného umění	307	7	307
Zoologická	751	-	-
Celkem	97 014	835	44 243 inv. č. v DEMUSu, 917 č. v jiných programech

* Podsbírky *Drobné tisky* a *Písemnosti a tisky* byly uzavřeny. Nové akvizice charakteru písemností a tisků jsou zařazovány do podsbírky *Nová historie*.

Péče o sbírky

Jednotlivé depozitáře a zámecká knihovna byly odpovědnými odbornými pracovníky průběžně kontrolovány a informace o stavu teploty a vlhkosti i veškerém pohybu v depozitáři byly řádně vedeny v depozitárních knihách. Dle potřeby zde byly využívány odvlhčovače. Kontrolu dodržování depozitárního režimu provedla inventarizační komise. V depozitáři byla provedena kontrola hasicích přístrojů.

Pracovníci konzervátorských dílen pravidelně v průběhu roku sledovali hodnoty teploty a vlhkosti v expozicích a výstavních prostorách muzea a reagovali na jejich případné nevyhovující výkyvy. Expozice a depozitáře muzea byly vybaveny novou sadou záznamníků teploty a vlhkosti.

Potvrdila se nutnost kontroly klimatických podmínek v místě zápůjček sbírkových předmětů – v jednom případě bylo nutno zapůjčené předměty nainstalované do výstavy odebrat a provést rekonzervaci.

V depozitáři nábytku byla provedena dezinfekce dýmovnicí. Také celý zoologický depozitář byl dezinfikován pomocí dýmovnic. V depozitáři textilu byl pravidelně každý měsíc aplikován dezinfekční prostředek Invet. Z důvodu potřeby snížení intenzity osvětlení a podílu ultrafialového záření byly v prostorách historické zámecké knihovny umístěny do oken závěsy.

Ve speciálně klimatizovaných výstavních vitrínách určených pro instalaci renesančního šatu Markéty Lobkowiczové, roz. Dietrichsteinové, a jejího manžela Václava Popela Lobkowicze v expozici *Galerie Dietrichsteinů* byla průběžně sledována a prostřednictvím chemických sorbentů upravována relativní vlhkost.

Sběry rostlin z roku 2015 byly průběžně zpracovávány – lisovány, dezinfikovány a lepeny na archy papíru. Herbářové položky v botanickém depozitáři byly vymrazovány. Tímto postupem tak byla dvakrát v průběhu roku dezinfikována celá sbírka. V entomologické sbírce bylo 10 148 ks brouků označeno inventárními čísly.

V podsbírcce *Fotografie, pohlednice, videozáznamy* proběhlo zpracování audiozáznamů – byla provedena základní digitalizace magnetofonových kazet se záznamy rozhovorů s pamětníky ze sedmdesátých a osmdesátých let 20. století.

Dodavatelsky bylo pro muzeum provedeno náročné restaurování dvou barokních maleb a jedné dřevorezby. Licencovaný restaurátor PhDr. Pavel Klimeš zrestauroval malbu na plátně ze 17. století, obraz s postavou *sv. Jeronýma* (inv. č. 4070). Práce byla realizována za finanční podpory MKČR z Informačního systému programového financování (ISPROFIN). Akad. malíř Jan Knorr zrestauroval malbu na plátně ze 17. století, portrét *Leopolda I.* (inv. č. 4098), a zrenovoval polychromovanou dřevorezbu z první poloviny 17. století – *alianční erb Dietrichstein-Liechtenstein*. Práce byly hrazeny částečně z dotace Jihomoravského kraje, určené na náročné restaurování, a částečně z rozpočtu muzea. Studenti ateliéru restaurování Vyšší odborné školy v Brně při Střední škole umění a designu, stylu a módy pracovali na restaurování osmi menších historických maleb – *Ester, Obětování Dianě, Sv. Ambrož, Sv. Řehoř, Sv. Jeroným, Sv. Augustin z Hippa* a portréty *Reginy Alžběty z Dietrichsteina* a *Jana Františka z Dietrichsteina*. Práce byly hrazeny z dotace Jihomoravského kraje, určené na náročné restaurování, a z rozpočtu muzea.

V konzervačních dílnách muzea byly průběžně ošetřovány sbírkové předměty jednak dle požadavků odborných pracovníků s ohledem na jejich fyzický stav, jednak s přihlédnutím k chystaným výstavám. V průběhu roku 2015 pokračovala konzervace některých předmětů započatá v roce 2014 – plastika *sv. Josefa s Ježíškem* (práce dokončena), soubor úlů bratří Mrštíků (práce dokončena) a soubor kovových postříbřených svíců (práce před dokončením). Byla započata konzervace dřevěného rámu dietrichsteinského erbu (fáze čištění). Pokračovala konzervace kolekce římských mincí, část souboru si vyžádá ještě další desalinaci (dokončeno 21 z 25 kusů). Neplánovaně byly konzervovány vinařské předměty zapůjčené na výstavu do Lednice. Bylo nutno provést celkový konzervační zásah dvanácti předmětů, které začaly v nepříznivých klimatických podmínkách výstavního prostoru v Lednici plesnivět a korodovat – dva sudy, dva zádové postřikovače, dva kopáče, kosíř, rýč, fertál, nálevka a dvě nalévací konve. Z archeologických nálezů byla konzervována železná sekera s rovným ostřím, dvě laténské železné spony, soubor 24 bronzových předmětů z lokality Rakvice-Díly a soubor 29 bronzových předmětů z lokality Klentnice-Za hřbitovem. Dále byly konzervovány předměty z pruského hřbitova, který byl v předešlém roce rekonstruován – jednalo se o tři kusy mramoru z náhrobků a jeden litinový zlomek kříže. Rekonzervaci si vyžádala železná sekera z Pavlova, která již byla konzervována v roce 2012. Z historické sbírky bylo plánovaně konzervováno 40 předmětů – dveřní kování, medailon, zvonek, kleště, tři krucifixy, třináct historických zámků, čtyři polní láhve, dvanáct prachovnic a čtvero hodin. Postup konzervačních prací byl řádně zaznamenán včetně fotodokumentace.

V roce 2015 byla veřejnosti zpřístupněna hradní kaple, zbudovaná koncem 14. století v patře válcové věže. Nevelkému, ale imponujícímu prostoru dominuje dochovaná gotická klenba s osmi žebry a svorníkem s reliéfem Kristovy hlavy. (foto Milan Karásek)

Zápůjčky sbírkových předmětů

Sbírkové předměty půjčené z muzea za účelem výstavním *Z předcházejícího roku či let trvajících zápůjčky*

- Obci Pasohlávky: dva modely a dvě kopie archeologických nálezů pro archeologickou expozici v ATC Merkur
- Krajskému úřadu Jihomoravského kraje: Dohodou o změně místa uložení byl do místnosti č. 332 budovy Krajského úřadu v Brně přesunut z muzea z podsbírký výtvarného mění obraz Rudolfa Gajdoše *Sklepy v Pavlově* a z podsbírký historické soubor broušeného skla.
- Městskému muzeu v Kloboukách u Brna: 101 archeologických sbírkových předmětů do expozice *Život a kultura na brněnském Kloboucku*
- Správě hradu Pecka: tři vinné sudy do expozice *Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic*
- Městskému muzeu a galerii Břeclav: polička a kolébka do muzejní expozice

Miroir noir – výstava společných prací českého a španělského výtvarníka Miloše Koptáka a Raie Escalé zahájila sezonu roku 2015. (foto Milan Karásek)

- Národnímu zemědělskému muzeu Praha – pobočce Valtice: dermoplastický preparát bobra do expozice *Život v krajině Lednicko-valtického areálu*
- Mikulovské rozvojové: 37 předmětů z historických sbírek do expozice *Od Svaté chýše lorelánské k hrobnímu kostelu Dietrichsteinů*, instalované v Dietrichsteinské hrobce (nábytek pocházející z vybavení hrobky – křesla, zpovědnice, svícný, barokní malba z kapucínského kláštera, hrobový textil, plastiky z vybavení hrobky, relikviáře a růžence, malované desky z dřevěných rakví)

Výstava *Velký formát Valtice* prezentovala třicet obrazů z deseti ročníků malířských symposií Velký formát, která se konala v průběhu let 1992–2005 v barokní jízdárně valtického zámku. Vernisáž výstavy byla zároveň smutným připomenutím nepochopitelné události zničení velké části děl symposiální sbírky.

Z výstavy *Velký formát Valtice*
(foto Milan Karásek)

Zápůjčky z roku 2015

- Botanickému ústavu AV ČR, v. v. i.: archeologické sbírkové předměty (keramické fragmenty z Morkůvek, středověká železná sekera z neznámé lokality, neolitická kamenná sekera z Dolních Věstonic, bronzová sekera z mladší doby bronzové z Mikulova, dva bronzové náramky ze střední doby bronzové z Pasohlávek, brněnský pohár z období vrcholného středověku z Hustopečí, keramická nádoba a keramický koflík ze starší doby bronzové z Mikulova) na výstavu *Botanické příběhy – svět rostlin od poznání k využití*
- Muzeu města Brna (Špilberk): archeologické sbírkové předměty (devět šálek, dvě amfory, tři dvouuché mísy na duté nožce, mísa se zalomeným tělem na duté nožce, mísa s uchem a hrncovitá nádoba s uchem, vše z období mohylové kultury, nález z Lednice) na výstavu *Žít pivo – Hostince a pivovary Brna od pravěku po současnost*
- Janu Knorrovi (galerie Konvent): tři plastiky, soubor devíti stříbrných mincí z 16. až 17. století (nález ze Svatého kopečku v Mikulově), fragment omítky s červenou linkou a fragment štukové výzdoby z kaple sv. Šebestiána na Svatém kopečku na výstavu *Svatý kopeček – moravský Parnas*
- Masarykovu muzeu v Hodoníně (Městské muzeum Veselí nad Moravou): čtyři středověké mučící nástroje a popravčí meč na výstavu *Kapitoly z dějin hrdelního soudnictví na jižní Moravě*
- Státnímu zámku Lednice: patnáct sbírkových předmětů z podsbírký vinařství (dvě motyky, dřevěný a měděný zádoový postřikovač, kosíř na matoliny, kopáč, nálevka k sudu, dřevěná a měděná konev na víno, naběrák, rýč, dva vinné sudy a dva vinařské nože) pro vinařskou expozici realizovanou na zámku Lednice společností Vinařství Lednice ANNOVINO

Sbírkové předměty půjčené vědeckým institucím a vysokým školám za účelem studijním

Z předcházejícího roku či let trvající zápůjčky

- Ústavu geologických věd Masarykovy univerzity Brno: kamenné industrie z jeskyně Turoid

Zápůjčky z roku 2015

- Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci: 934 herbářových položek rodu *Ribes*, *Allium*, *Ficaria*, *Symphytum*, *Dactylorhiza*, *Pulmonaria* a *Gagea*
- Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně: 342 herbářových položek rodu *Epilobia*, *Xanthium* a *Veronica*

- Ústavu archeologie a muzeologie FF Masarykovy univerzity v Brně: fragment středověkého kachle s motivem gryfa, nález z Pohořelic

Sbírkové předměty půjčené za účelem restaurování, digitalizace či zhotovení kopií

Z předcházejícího roku či let trvající zápůjčky

- Vyšší odborné škole restaurátorské v Brně (Střední škola umění a designu, stylu a módy): deset halštatských nádob za účelem konzervace
- Vyšší odborné škole restaurátorské v Brně (Střední škola umění a designu, stylu a módy): fragmenty keramických nádob a keramická miska za účelem restaurování

Zápůjčky z roku 2015

- Restaurátorovi PhDr. Pavlu Klimešovi z Pouzdřan: obraz *Svatý Jeroným*, olej na plátně, za účelem restaurování
- Restaurátorovi Janu Knorrovi z Mikulova: portrét *Leopolda I.*, olej na plátně, a *alianční erb Dietrichstein-Liechtenstein*, polychromované dřevo, za účelem restaurování
- Restaurátorce Lee Raisové z Brna: dva historické lustry za účelem restaurování
- Vyšší odborné škole restaurátorské v Brně (Střední škola umění a designu, stylu a módy): osm obrazů, oleje na plátně, za účelem restaurování – *Ester, Obětování Dianě, Sv. Ambrož, Sv. Řehoř, Sv. Jeroným, Sv. Augustin z Hippa* a portréty *Reginy Alžběty z Dietrichsteina* a *Jana Františka z Dietrichsteina* za účelem restaurování

PREZENTACE

Regionální muzeum představuje ve svých prostorách na zámku řadu stálých expozic a sezonních výstav, spravuje archeologickou expozici v Dolních Věstonicích a Památník bratří Mrštíků v Divákách. Pečuje o zámecký park – v roce 2015 byla dokončena jeho rekonstrukce. Na základě smlouvy o spolupráci s Židovskou obcí Brno využívá k výstavním účelům synagogu v Mikulově.

Expozice

• Zámek Mikulov

Expozice v prostorách zámku jsou rozděleny do tří tematických celků – historický, archeologický a vinařský, kterými se provází v šesti návštěvnických okruzích. **Historickým** tématům se věnují expozice *Od gotiky po empír* (expozice vytváří obraz uměleckého řemesla v rámci uvedených období a zachycuje jeho vývoj), *Galerie Dietrichsteinů* (v přiběžích osobností rodu, jehož někteří představitelé spoluvytvářeli evropské dějiny, prezentuje historii zdejšího kraje) a *Zámecká knihovna* (v původních barokních skříních z první poloviny 18. století uchovává přes 11 000 svazků – rodové knihovny Dietrichsteinů a svazky z dalších šlechtických knihoven a knižní fond mikulovského piaristického gymnázia). Zpřístupněna byla také někdejší *hradní kaple* (vestavěná koncem 14. století do patra hlavní věže, s dochovanou gotickou klenbou) a *břítová věž* (dochovaná v takřka původní podobě jako součást obranného systému mikulovského hradu).

Vinařskou tematiku prezentují dvě expozice – *Tradiční vinařství na Moravě*, která provází i zámeckým sklepem s obřím renesančním sudem a galerií historických vinařských lisů (představuje dějiny pěstování révy vinné a výroby vína na Moravě od prvních historických zmínek až do počátku 20. století), a *Víno napříč staletími* (souhrnně zpracovává historii a vývoj vinohradnictví a vinařství na našem území v kontextu evropských dějin).

Dokumentem i uměním byla výstava *Vydáno v Mikulově*, která představila návštěvníkům mikulovské fotografie, nakladatele a tiskaře z doby od konce 19. století do konce druhé světové války a jejich dílo, zachycující ve fotografiích atmosféru tehdejšího života. (foto Milan Karásek)

Archeologického zaměření je zde expozice *Římané a Germáni v kraji pod Pálavou*, jíž se dostalo prestižního ocenění – v Národní soutěži muzeí Gloria musealis získala v kategorii Muzejní výstava roku 2007 Cenu Gloria musealis (prostřednictvím archeologických nálezů přibližuje život na Moravě v prvních staletích našeho letopočtu – kulturu Římanů a kulturu místního obyvatelstva, germánského kmene Svěbů).

Návštěvníkům expozic jsou nabízeny prohlídky s výkladem zprostředkovaným audio-průvodci – v jazycích českém, anglickém, německém, francouzském, ruském, italském a polském.

● Zámecká zahrada

Zámecká zahrada vznikala od počátku novověku na terasách modelovaných na svazích Zámeckého kopce navážkami hlíny. Z početných zahradních staveb zmiňovaných od 17. století se dochovala jen centrální Neptunova kašna na východní terase a torzo grotty pod arkádovou východní terasou. Počátkem našeho tisíciletí vzniklo v nejnižším západním parteru rozárium s botanickou zahradou teplomilných rostlin našeho kraje. Informační panely instalované v zahradě jednak představují zde rostoucí květenu jihomoravské Panonie, jednak seznamují s okolní přírodou vápencových návrší jižního úpatí Pavlovských vrchů.

Někdejší barokní zahrada prošla v letech 2014–2015 rozsáhlou rekonstrukcí, jejímž výsledkem není však návrat k původně raně baroknímu vzhledu, nýbrž tento stav evokující. Nově zbudované mohutné lomené schodiště spojující salu terenu se zahradou je však věrnou kopií původního schodiště a odkazuje na stavební aktivity majitele dietrichsteinských panství Waltera Xavera Dietrichsteina (od roku 1708 do 1738).

● Synagoga

Mikulovská synagoga je po rozsáhlé stavební rekonstrukci, která proběhla v letech 2011–2014 v rámci projektu *Deset hvězd – revitalizace židovských památek v České republice*, součástí centrálně koordinované a metodicky řízené sítě deseti oblastních

Začíná jedenáctá Muzejní noc...

Nezbytné přivítání vzácných hostí...

vzdělávacích center židovské kultury. V synagoze se nyní konají kulturní a vzdělávací pořady a příležitostně také bohoslužby.

V prostorách ženské galerie v patře synagogy je instalována muzejní expozice s názvem *Rabbi Löw a židovská vzdělanost na Moravě* – jedna ze stálých výstav projektu *Deset hvězd*. Centrálním tématem expozice je osobnost a dílo rabbi Jehudy Löwa ben Becalel (asi 1525 až 1609), jenž prožil 20 let jako moravský zemský rabín a podle tradice působil

... a na zámeckém nádvoří je náhle těsno...

Adam z Dietrichsteina s chotí Margaritou uvádějí do zámku vznešenou návštěvu – knížete Karla I. z Liechtensteina a jeho manželku Annu Marii, sídlící na valtickém panství. (foto Milan Karásek)

i v Mikulově, náboženském, politickém i kulturním centru moravských Židů. Expozice představuje legendami opředeného učence v historických a společenských souvislostech a ukazuje jeho vliv na židovské společenství Moravy. Přibližuje postavení židovského obyvatelstva na Moravě v 16. století i renesanční prostředí Mikulova a zdejší židovské obce. Vedle rabbi Löwa seznamuje instalace s dalšími představiteli židovské vzdělanosti, náboženskými a světskými osobnostmi v období středověku, renesance, baroka, věnuje se židovskému

Návštěvníci Muzejní noci sledovali se zájmem podpis smluv mezi rody Dietrichsteinů a Liechtensteinů. Ve stejných prostorách v dnešní době často usedají k jednáním i podpisům dokumentů naši státní představitelé.

osvícenství i židovským představitelům moderní vědy. Příšálí synagogy nabízí stálou výstavu věnovanou historii a památkám židovské obce v Mikulově, prostor někdejší zimní modlitebny je využíván pro sezonní výstavy – v roce 2015 zde byla uspořádána jedna výtvarná výstava a byly tu uvedeny dvě putovní výstavy – jedna v rámci projektu NAKI financovaného Ministerstvem kultury ČR a dále výstava projektu Tereziánské štafety.

● Dolní Věstonice – expozice Věk lovců a mamutů

Expozice podává přehled poznatků o archeologických lokalitách ze starší doby kamenné – ze světově proslulého naleziště v katastrech Dolních Věstonic a sousedního Pavlova.

● Diváky – Památník bratří Mrštíků

V expozici instalované v domě obývaném kdysi rodinou Mrštíků jsou soustředěny památky na oba umělce, Aloise a Viléma, na jejich život i literárně-dramatické dílo.

Výstavy

● Sezonní výstavy v Regionálním muzeu v Mikulově

Piaristické školy v Mikulově a jejich vědecké přístroje

Výstava z roku 2011. Představuje vzdělávací instituci založenou v Mikulově Františkem kardinálem Dietrichsteinem v roce 1631, jejíž program výuky vedené příslušníky piaristického řádu byl velmi pokrokový. Výstava je postavená především na renesančních a barokních vědeckých přístrojích matematického kabinetu gymnázia, používaných v astronomii, geografii a fyzice.

28. března – 29. listopadu 2015

A muzejní noc pokračuje – „jak na pazourek“ vysvětluje Petr Zítka a mnohé z jeho výrobků s odkazem doby kamenné najdou posléze uplatnění i v současných domácnostech. (foto Milan Karásek)

Lichtenštejnové na Mikulovsku ve 13.–16. století

Výstava z roku 2014. Věnuje se období středověku, kdy město Mikulov a zdejší hrad vlastní rod Liechtensteiniů, představuje členy rodu a zachycuje vliv jednotlivých vlastníků panství na vývoj města. Zmínuje též novokřtěnce, kteří byli důležitou součástí historie Mikulova, a pohnutý osud Perchty z Rožmberka, známé jako bílá paní, manželky Jana V. z Liechtensteina.

28. března – 29. listopadu 2015

Vedem – Cesta terezínských kluků stále pokračuje

Za druhé světové války v těžkých podmínkách terezínského ghetta se skupina hochů rozhodla nežít jen trpným očekáváním nevratného osudu. Na chlapeckém Domově 1 ustavili vlastní samosprávu a začali vydávat časopis, který pravidelně vycházel téměř dva roky. Do něj ti, kteří čekali na transport do koncentračních táborů, vtělili nejen své vzpomínky, obavy a radosti, ale i poselství pro ty, kteří se dožijí šťastnějších časů. Putovní výstava představuje podmínky, v jakých chlapci žili, i co si společně z časopisu každý pátek četli. Jejich pomyslná cesta pokračuje dodnes a je impulzem k zamyšlení o životní cestě nás všech.

28. března – 21. června 2015

Miloš Kopták a Rai Escalé – Miroir noir / Počiatok

Společná výstava Miloše Koptáka a Raie Escalé je výsledkem mnohaleté spolupráce těchto dvou autorů. Legenda hovoří, že když si chtěli malíři 17. století oddychnout po mnoha hodinách strávených mícháním barev a studiem modelu, hleděli do tmavého zrcadla (miroir noir). A takovému miroir noir stálo na začátku spolupráce českého a španělského výtvarníka. Umělci pracují na společných dílech od roku 2006, přenášejí znepokojující stav okolního světa i vlastního ducha v takové míře správnosti,

že je nemožné postřehnout, kde jeden skončil a druhý začal. Jejich obrazy stojí na křížovatkách surrealistické metody obrazotvornosti, expresivní vizuální podoby a dekadentního obrazového výrazu.

28. března – 31. července 2015

Velký formát Valtice – 10 m² a výstava fotografií ze symposií od Josefa Fantury

Výstava děl ze symposií Velký formát ve Valticích byla reakcí na nepochopitelnou likvidaci velké části sbírky tohoto symposia. Regionální muzeum v Mikulově nabídlo uspořádání výstavy i následné dočasné uložení zbylých obrazů. V čase zahájení výstavy ukončila Policie ČR téměř roční vyšetřování zmizení více než poloviny obrazů zde vytvořených, jímž se potvrdilo, že díla byla zničena. Soubor tak zůstal torzem a v úplnosti je zachován jen virtuálně.

Díla vznikala v průběhu deseti ročníků malířských symposií Velký formát – 10 m², která se konala pod vedením akad. mal. Jana Pospíšila v letech 1992–1996 a 2001–2005 v barokní jízdárně valtického zámku. Zaměření na monumentální tvorbu bylo inspirováno právě velikostí prostoru jízdárny, jež se vždy v červenci stala malířům společným ateliérem i výstavní síní. Mikulovská výstava byla zprávou o těchto deseti ročnících, v jejichž průběhu zde 74 autorů z různých míst Evropy vytvořilo více než stovku děl, z nichž měla být utvořena sympoziální sbírka. Regionální muzeum v Mikulově a Sdružení výtvarných umělců a teoretiků jihovýchodní Moravy v Uherském Hradišti vystavilo třicet obrazů z depozitářů valtického zámku, podstatnou část děl, která zůstala zachována. Valtické symposium bylo připomenuto jako jedinečný kulturní fenomén přelomu tisíciletí. Jeho atmosféru přiblížila projekce fotografií Mgr. Josefa Fantury z průběhu jednotlivých ročníků. Výstavu doplnil přehled zničených obrazů a také texty, v nichž se autoři obrazů a výtvarní teoretici zamýšlejí nad přínosem symposia.

10. dubna – 28. června 2015

Zbraně baví všechny kluky – velké i malé...

Vydáno v Mikulově**Mikulovská nakladatelství, tiskárny a fotoateliéry do roku 1945**

Výstava představila město Mikulov z období od konce 19. století do konce druhé světové války, jak jej zachytily fotoaparáty někdejších místních fotografů a jak se zachoval v tvorbě mikulovských nakladatelů a knihkupců. Regionální muzeum zde využilo především fotografie, pohlednice a skleněné negativy, které tvoří jádro muzejní sbírky historických fotografií. Tento nesmírně zajímavý konvolut, pocházející z archivů fotoateliérů a nakladatelství, byl do muzea získán v roce 1947 jako zůstavší majetek odsunutých německých občanů.

Výstava se v první části věnovala dosud jen málo známé historii těchto ateliérů a nakladatelství, které zde měly tradici již hluboko v 19. století a patřily k vůbec prvním na celé Moravě. V další části pak prezentovala jejich dílo – fotografie, pohlednice, knihy – a v mnohdy dosud nepublikovaném materiálu představila Mikulov, zámek, náměstí, židovské město i okolní obce.

Úrovní svého díla se některé fotoateliéry i nakladatelství řadily ke špičce ve svém oboru a jimi zachycená atmosféra tehdejší doby a života je současně dokumentem i uměním. Práce fotografů a nakladatelů, kteří se mnohdy významnou měrou podíleli na veřejném i kulturním životě Mikulova, nám tak v obrazech zachovala tehdejší Nikolsburg s jeho krásami a často již neexistujícími místy a životní příběhy těchto osobností doplnily další vhledy do historie města.

K výstavě byla v roce 2014 vydána publikace, dvojjazyčná (česko-německá), v plnobarevném tisku, v pevné vazbě.

22. května – 29. listopadu 2015 (část výstavy byla prezentována již roku 2014)

Křehký Mikulov

Regionální muzeum v Mikulově ve spolupráci s pražskou galerií Křehký uspořádalo v posledních třech květnových dnech roku 2015 na zámku v pořadí již pátý ročník festivalu

Do tohohle brnění bych se opravdu nevešla...

art designu s názvem Křehký Mikulov – organizované setkání českých i zahraničních designérů, galeristů, sběratelů a obchodníků se současným uměleckým designem.

Pátý ročník festivalu Křehký Mikulov představil vedle nových děl galerie opět také celou řadu hostů, výstav a doprovodných akcí. Ve speciálních instalacích se objevily premiéry novinek Křehký od Michala Bačáka, Lucie Koldové, Tomáše Krále a Milana Pekaře či skleněné experimentální objekty studia Olgoj Chorchoj. Porcelánová svítidla vystavoval Daniel Pírš, objevila se zde novodobá „habánská keramika“ z dílny Karla Hanáka, festival nabídl tvorbu rakouské dvojice Mischer-Traxler nebo instalaci progresivního holandského designéra Sandera Wassinka. Nejen zámecké prostory, ale přímo muzejní instalace využila výstava Konfrontace, která byla vložena do expozice Od gotiky po empír. Současný design se zde stal součástí expozice mapující vývoj životního stylu v různých historických epochách, a předměty z dob dávných se zde tak potkávaly s protější současnými. Zajímavé byly materiálové i stylové paralely jako například setkání „Křehký nový biedermeier“ a měštanský biedermeier 19. století.

Na prezentace výtvarných projektů navázala výstava Křehký Mikulov 2015, která byla zpřístupněna až do 31. srpna 2015. Návštěvníci ocenili zejména právě konfrontaci současného designu a historických předmětů v muzejní expozici.

festival art designu – 5. ročník: 29.–31. května 2015

výstava: 1. června – 31. srpna 2015

Pan Franc ze zámku

Loutky moravských kočovných loutkářů Flachsů

Výstava představila exponáty ze sbírek oddělení dějin divadla Moravského zemského muzea a Regionálního muzea v Mikulově, respektive část dochovaných loutek a vybavení kočovných divadel z konce 19. a počátku 20. století moravské větve význačného a populárního rodu Flachsů. V rodinách loutkářů Flachsů se dochovaly unikátní loutky, které se tvářností vymykají z ostatní dobové produkce marionet. Jejich autory byli zřejmě sami někteří Flachsové. Prostřednictvím loutek výstava zároveň připomněla původní historickou formu českého marionetového divadla, ukázala výtvarnou podobu a technologii tradičních marionet a dekorací, naznačila společenské postavení a funkci tohoto divadla. Kurátorem výstavy byl PhDr. Jaroslav Blecha z Moravského zemského muzea v Brně.

Vernisáž ve stylu výstavy doprovodil neformální divadelní soubor „Muzejní maringotka“ loutkovým varietním představením s názvem Cirkus. Toto volné sdružení amatérů i profesionálů zajímajících se o tradiční lidové loutkářství existuje při divadelním oddělení Moravského zemského muzea a uvádí rekonstrukce historických představení hraných s kopiemi a replikami historických loutek.

5. června – 13. září 2015

Zuzana Novotná Ištvanová – V prachu

Cyklus obrazů „V prachu“ balancuje na hraně mezi realitou a fikcí jak ve formální, tak v myšlenkové rovině. Téma „v prachu“ je vícevýznamové. Prach lze v první řadě chápat jako počátek i konec fyzického fungování, původ i závěrečný rozpad existence. Jako „v prachu“ označujeme něco, co je nenávratně pryč. Ovšem každý rozpad, každé ukončení znamená zároveň i nový počátek. Dalšími významovými rovinami může být „prach cest“, „hvězdný prach“, „oblaka prachu“ apod. V tématu prachu se tedy potkávají velká témata mikrosvětů (či mikrokosmů) s makrosvěty (makrokosmy).

23. června – 13. září 2015 (synagoga)

Mikulovské výtvarné sympozium – dílna '15

Výstava děl vzniklých v rámci XXII. ročníku mikulovského výtvarného sympozia. Kurátorem sympozia, zaměřeného v tomto roce na malbu a fotografii, byl Oldřich Tišný. Své obrazy zde vystavovali malíři Mikoláš Axmann, Martin Čáda, Luděk Filipický,

Vladimír Franz, Oldřich Tichý a student VŠUP v Praze František Zelinka, fotografie prezentoval zahraniční účastník symposia Peter Župník.
8.-30. srpna 2015

Příběhy míst

Topografie soudobé paměti národa

Výstava „Příběhy míst“ mapuje místa paměti čtyřicetiletého období vlády jedné strany. Historie let 1948 až 1989 má své otisky v krajině, v regionech a ve městech. Ve všech regionech lze vystopovat směsici míst zatížených historií – ať už se jedná o oficiální, či o polozapomenutá místa paměti. Topografií těchto míst prizmatem procesu vzpomínání a zapominání se zabývá Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, z jehož vybraných materiálů vznikla v roce 2013 stálá výstava „Příběhy míst“, jež byla instalována v Muzeu města Ústí nad Labem. Z ní vznikla putovní verze výstavy, jejímž cílem je nabídnout možnost konfrontace s historií i dalším návštěvníkům ve všech čtrnácti krajích ČR. Výstava vznikla jako součást stejnojmenného projektu NAKI, financovaného Ministerstvem kultury ČR. 22. září – 25. října 2015 (synagoga)

• Výstavy uspořádané Regionálním muzeem v Mikulově pro jiné organizace

Od Svaté chýše loretánské k hrobnímu kostelu Dietrichsteinů

Dlouhodobá výstava realizovaná Regionálním muzeem v Mikulově pro Mikulovskou rozvojovou, s. r. o., v loňském roce. Výstava, instalovaná v Dietrichsteinské hrobce, je věnovaná historii loretánského kostela sv. Anny v Mikulově.

• Výstavy putovní

Jedná se o výstavy s židovskou tematikou, které vznikly za spoluúčasti Nadačního fondu obětí holocaustu v minulých letech. V současné době je Regionální muzeum v Mikulově nabízí bezplatně k využití muzeím i jiným organizacím:

Hieronymus Lorm – muž, jenž otevřel hluchoslepým svět

Výstava realizovaná v roce 2011 byla připomínkou 190. výročí narození Hieronyma Lorma, mikulovského rodáka, jenž sám hluchý a slepý umožnil jako tvůrce dotykové abecedy hluchoslepým vnímat svět.

Výstava byla zapůjčena Galerii Rudolfinum, Mikulov (8. června 2014 – 5. května 2015)

Moravští zemští rabíni v Mikulově

Výstava, realizovaná v roce 2012, je věnovaná pěti významným rabínům, kteří jsou pochováni na mikulovském židovském hřbitově. Seznamuje s životem a dílem těchto nejpovolanějších učenců duchovního práva, zvolených do úřadu moravského zemského rabína. Výstava byla zapůjčena Muzeu Boskovicka, Rabínský dům (26. června 2014 – 8. července 2015)

Výpůjčky pro expozice a výstavy

Pro potřeby zachování stávajících expozic má Regionální muzeum uzavřeny smlouvy o dlouhodobých výpůjčkách sbírkových předmětů. V roce 2015 muzeum realizovalo tři nové výpůjčky, obnoveny či prodlouženy byly některé předcházející smlouvy o výpůjčce.

Výpůjčky pro expozice a dlouhodobé výstavy

- Expozice *Památník bratří Mrštíků v Divákách*: z Vlastivědného muzea v Olomouci – šest kusů nábytku, dopis Aloise Mrštíka bratru Františkovi a sedm osobních předmětů (cvikr, kalamář, dřevěný dopisní nůž, kolébka na savý papír, majoliková vázička, snubní

Přečteš mi to? Já to ještě neumím... (foto Milan Karásek)

- prsten, medaile včelařského spolku); z Muzea umění v Olomouci – portrét Aloise Mrštíka od Oldřicha Lasáka; z Městského muzea v Kloboukách u Brna – 35 sbírkových předmětů (obrázky na skle, obraz, fotografie, hračky, kraslice, kuchyňské nádoby, nábytek, oděvy)
- Expozice *Od gotiky po empír*: z Moravské galerie v Brně – 228 sbírkových předmětů jako ukázek užitého umění
  - Expozice *Galerie Dietrichsteinů*: z Moravské galerie v Brně – stolec a dvě židle; od Mercedes Dietrichstein – soubor 68 obrazů, litografií a kreseb a dva kusy nábytku
  - Archeologická expozice *Věk lovců a mamutů* v Dolních Věstonicích: z Archeologického ústavu AV ČR Brno – soubor 150 předmětů (kopie paleolitického umění a nástrojů z oblasti Dolních Věstonic a okolí i z Evropy – kostěné a hliněné artefakty, dvě archiválie z počátků výzkumů v Dolních Věstonicích, odlitky lidských mozgoven a kopie lebek hominidů, z originálních artefaktů štípaná industrie a ostatní kamenná industrie a kostěné šperky); z Národního muzea v Praze – odlitek lebky kromaňonce
  - Expozice *Víno napříč staletími*: z Národního muzea – dva paleontologické otisky révy vinné *Vitis teutonica*
  - Dlouhodobá výstava *Piaristické školy v Mikulově a jejich vědecké přístroje*: z Biskupství brněnského – relikviář sv. Josefa Kalasanského, jeho portrét a dva liturgické texty
  - *Podobenství s lebkou* – plastika instalovaná na horním nádvoří mikulovského zámku: zápůjčka od Jaroslava Róny, autora sochy

Nové výpůjčky pro expozice

- Do expozic historického okruhu: od Davida Kollera z Mikulova – nábytek (prosklená vitrína, dva příborníky, jídelní stůl, šest židlí a dvě křesla)
- Nově byla s Národním muzeem uzavřena smlouva o výpůjčce knih uložených v mikulovské zámecké knihovně: zámecká knihovna Jaroslavice sign. 1-1690, Moravské Budějovice sign. 1-1204 a Plaveč sign. 1-941.

Výpůjčky pro sezonní výstavy

- Výstava *Vydáno v Mikulově*: z Technického muzea v Brně – šest sbírkových předmětů (zvětšovací přístroj, retušovací pult, dřevěná kamera a stativ, stereoskop, cyklostyl)

INTERPRETACE

Muzejní programy

• Májový víkend a muzejní noc na zámku

22.–24. května 2015

Od pátku 22. do neděle 24. května probíhal v Regionálním muzeu v Mikulově tradiční Muzejní víkend s páteční muzejní nocí, která je součástí celorepublikového festivalu muzejních nocí. Ta se v roce 2015 konala na mikulovském zámku již po jedenácté. Program Májového víkendu probíhal opět nejen na zámku, ale také v synagoze, v archeologické expozici v Dolních Věstonicích a v Památníku bratří Mrštíků v Divákách.

Muzejní noc zahájila odpolední vernisáž výstavy *Vydáno v Mikulově*. Výstava s podtitulem *Mikulovská nakladatelství, tiskárny a fotoateliéry do roku 1945* mapovala činnost významných mikulovských osobností, které zde vydávaly knihy, tiskly pohlednice či zhotovovaly fotografie zdejším občanům a svým dílem zachycovaly život tehdejšího města, okolních obcí i jejich obyvatel. Mikulovští návštěvníci vernisáže měli možnost seznámit se s jejich prací a kromě jiného si prohlédnout fotografie známých míst, jak vypadala v dobách dřívějších, i lokalit dnes již neexistujících. Řada materiálů z muzejních depozitářů byla vystavena vůbec poprvé.

Muzejní noc, pravidelně početně navštěvovaná, otevřela opět svým hostům všechny výstavní prostory. Nejprve je však uvítali na horním nádvoří průvodci v kostýmech a v rólích některých majitelů panství představením, v němž Adam z Dietrichsteina s chotí Margaritou z Cardony se svým dvorem uváděli do zámku vznešenou návštěvu – knížete Karla I. z Liechtensteina a jeho manželku Annu Marii, zavítávši do Mikulova z valtického panství. Divadelní vystoupení odkazovalo k historii zámku, prezentované jak v expozici *Galerie Dietrichsteinů*, tak ve výstavě *Lichtenštejnové na Mikulovsku ve 13.–16. století*. Kromě těchto výstav mohli návštěvníci zhlédnout expozice týkající se vinařství a vinohradnictví a také expozici o době římské. Tu zas oživilí římsští vojáci ze skupiny *Marcomania*. Poprvé byla návštěvníkům otevřena také hradní kaple, dosud z technických důvodů veřejnosti nepřístupná.

Především děti, ale i jejich rodiče se mohli seznámit s pravěkými technologiemi opracování pazourků a v dílně pana Petra Zítky si vyzkoušet výrobu a použití primitivních, avšak účinných nástrojů našich předků z doby kamenné. Muzejní noc průběžně zpestřovalo vystoupení kejklířů brněnské skupiny *LeGrando*, oheň s působivou hudbou rozzářil východní zámeckou terasu ohňovou show skupiny *Novus origo*. Hudební doprovod v moravském tónu obstarala cimbálová muzika *Klaret*, hrající v Trúnním sále. Moravské písně i víno zde podávané byly důvodem příjemné zastávky korzujících návštěvníků. Pohodu vlnidného májového večera podpořila také pohořelická kapela *Juniorband*, která hrála na horním zámeckém nádvoří ještě dlouho poté, co se kolektiv Regionálního muzea u obřího sudu rozloučil s hosty Muzejní noci symbolickým pohárkem vína.

Sobota Májového víkendu patřila především archeologické expozici v Dolních Věstonicích. Sem se ze zámku přesunul program *Na počátku byl pazourek...* V experimentální dílně zaměřené na výrobu autentických kamenných nástrojů doby kamenné původními technikami lovců, sběračů a prvňích zemědělců objevovali návštěvníci kouzlo pazourku a domů si odnášeli vlastníma rukama zhotovený pazourkový nástroj. Mikulovským zámekem pak v sobotní podvečer zněl koncert pražského studentského seskupení *Jazz Corporation*. Neděle byla vyhrazena divadlu a především dětem – loutková divadelní společnost *Koňmo* odehrála svou *Vodnickou pohádku* nejprve na mikulovském zámku a pak i v Divákách v Památníku bratří Mrštíků.

Trvalou oblibu Májového víkendu Regionálního muzea v Mikulově potvrdila i letos bohatá účast veřejnosti. Muzeum a všechny jeho expozice navštívilo v průběhu třech dnů zhruba 1 800 návštěvníků, přičemž Muzejní noc je samozřejmě nevyhledávanější ze všech akcí – v pátek dorazilo na zámek zhruba 1 500 návštěvníků.

O Muzejní noci ožívají nejen někdejší majitelé panství a zámku, ale i římsí vojáci, které kraj pod Pálavou hostil mnohem dříve a které připomíná jedna z expozic. Ti „současní“ mají silné hlasy, zbraně a u diváků rozhodně respekt.

● Muzeum a škola pod zámeckou střechou

Od roku 2008 uskutečňuje Regionální muzeum v Mikulově projekt *Muzeum a škola pod zámeckou střechou*. Cílem projektu je zajímavou formou přiblížit dětem kulturu a historii regionu, určen je žákům základních škol z Mikulova a blízkého okolí.

Školami velmi vyhledávaným programem v roce 2015 bylo **Tajemství Věstonické venuše**, realizované v expozici *Věk lovců a mamutů* v Dolních Věstonicích. Program, původně určený žákům šestých tříd základních škol a primánům víceletých gymnázií, muzeum díky zájmu některých škol přizpůsobilo i požadavkům 5., 8. a 9. tříd. V rámci dvouhodinové lekce se v něm děti dozvědí, že expozice se nachází poblíž archeologické lokality z období starší doby kamenné a zjistí, proč právě toto naleziště získalo světovou proslulost. Spolu s lektorkou sledují historii nálezů plastiky Věstonické venuše, porovnávají ji s dalšími venušemi nalezenými v Evropě, získávají představu o jejím významu pro světovou archeologii. Druhá část lekce je věnována životu pravěkého člověka, osídlení loveckých areálů, způsobu užití dostupných surovin pro výrobu zbraní a ozdob a především způsobu lovu zvířat. Třetí, pro žáky nejméně zajímavou částí programu je výroba vlastní sošky venuše. Děti ji vymodelují z hlíny a muzeum pak zajistí výpal všech figurek. Ty spolu s fotografickou dokumentací akce dopraví dětem do škol. V roce 2015 se tohoto programu zúčastnilo 472 dětí z 23 tříd ze základních škol a gymnázií. Jednalo se o základní školy z Mikulova, Lednice, Poštorné, Drnholce, Uherského Hradiště, Holešova, Polešovic, Brna a také z rakouského Poysdorfu. Z gymnázií se programu účastnily první ročníky z Mikulova a Břec-lavi. Zajímavá a netradiční byla společná lekce dětí ze ZŠ Valtická Mikulov a z rakouské školy z Poysdorfu, která byla vedena v angličtině.

Program **Tajemství římské mince**, určený žákům šestých tříd základních škol, probíhal v expozici *Římané a Germáni v kraji pod Pálavou*. V teoretické části lekce získávají žáci vedení lektorkou základní přehled o době římské na území českého státu, která je charakteristická konflikty a vzájemným ovlivňováním mezi germánskými kmeny na území Germánie a Římany na území římského impéria. Ve zdejších kraji, kde se obě kultury potkávaly

Kdo ví, jaká hudba kdy zněla v Trunním sále... O Muzejní noci to byla cimbálová muzika. (foto Milan Karásek)

a kde se v lokalitě Hradisko u Mušova nacházel vojenský tábor části X. římské legie či byl objeven bohatě vybavený germánský knížecí hrob, zůstalo mnoho hmotných dokladů jejich pobytu. S nimi se děti seznamují prostřednictvím vystavených artefaktů. Multimediální tabule a film z expoziční projekce pak doplňují představu o pobytu římských vojsk na našem území, o římských provinciích, zbroji, o způsobu obchodování či platidlech. Ve druhé části dvouhodinového programu se děti potkají s římským vojákem z legií Marca Aurelia – členem skupiny historického šermu *Marcomania*, mohou si vyzkoušet plátovou či kroužkovou

zbroj, seznámí se se způsoby boje římské armády a vojenským výcvikem. Fotodokumentace programu je opět zaslána zúčastněným třídám. V roce 2015 se programu účastnilo 72 žáků ze čtyř tříd ze základních škol z Poštorné, Malenovic, Zlína a Bučovic.

● Živá synagoga

Nabídka programů pořádaných v mikulovské synagoze, nově otevřené po rekonstrukci v roce 2014, si našla již své stálé publikum, k čemuž přispěla zajímavá témata přednášek, výběr hudebních akcí a jistě i atraktivita prostředí. Muzeum i do budoucna této přízně veřejnosti hodlá využít a bude jí v rámci projektu *Živá synagoga* každoročně předkládat zajímavý programový blok.

V průběhu roku 2015 se zde konala řada kulturních a vzdělávacích akcí, buď muzeem přímo pořádaných, nebo programů, na nichž se Regionální muzeum různou měrou podílelo – především přednášky, koncerty a programy pro školy. Prvním koncertem, který v synagoze zazněl, bylo vystoupení *Ostravského smíšeného sboru* dne 5. července 2015, uspořádané v rámci jeho letního soustředění na jižní Moravě. Dalším byl jeden z koncertů *Eurotrialogu, festivalu nepopulární hudby*, který má v Mikulově už dlouhou tradici. Dříve se na festivalu setkávali symbolicky na hranicích pouze hudebníci z Česka, Slovenska a Rakouska, dnes je festival otevřen pro umělce z celé Evropy. Synagoga se v rámci ročníku 2015 stala jedním z festivalových koncertních míst a návštěvníci akce i široká veřejnost si tu měli možnost 30. srpna 2015 vyslechnout rakouské *Duo Winkler – Kellerer* v programu *Stravinsky's Wedding Dance*. Hudba George Winklera (klarinet) a Huberta Kellerera (akordeon) klene výrazný oblouk od stylizovaného klezmeru přes mix jazzu a klasického modernismu k tradičnímu klezmeru a u klenbách synagogy zněla s nepředstavitelnou přesvědčivostí.

Dějiny židovského obyvatelstva v Mikulově, jejich osudy i rozmanitost kultury a gastronomie připomněl osmý ročník festivalu *Dny židovské kultury* (25.–27. září 2015). Probíhal na různých místech města a bohatý kulturní program střídala ochutnávka židovských specialit a prohlídky židovských památek. Regionální muzeum přispělo do programu festivalu dvěma komentovanými prohlídkami synagogy, které přilákaly velké množství návštěvníků, a nedělním koncertem v synagoze, jemuž interpreti Dominika Weiss Hošková a Jiří Hošek dali název *Židovská hudba pro violoncello*.

V rámci XX. ročníku festivalu *Concentus Moraviae* proběhla nová festivalová akce, spojující hudbu a sport, s názvem *Hudba na kole*. V sobotu 6. června putovali cyklisté po atraktivních místech Lednicko-valtického areálu a okolí, kde pro ně pořadatelé připravili dvanáct hudebních zastavení s různými hudebními žánry od klasiky přes jazz a world music až po lidovou hudbu. Protagonisty hudebních zastavení byli umělci, které speciálně pro *Hudbu na kole* vybraly hudební instituce Jihomoravského kraje. V Mikulově byly dvě zastávky – pro milovníky jazzu v galerii Konvent a v synagoze pro příznivce klasiky. Zde vystupovali po celý den žáci ZUŠ Mikulov – komorní orchestr a pěvecký sbor.

Od února do prosince 2015 probíhal v synagoze cyklus přednášek věnovaný Židům, historii jejich národa, náboženství a kultuře. Uskutečnilo se celkem devět přednášek, které se konaly vždy třetí čtvrtek v měsíci. Každá přednáška byla propagována prostřednictvím plakátů, webových stránek muzea, Facebooku a pozvánek v regionálním tisku. Regionální muzeum v Mikulově na projektu úzce spolupracovalo s lektorkami *Vzdělávacího centra Židovského muzea v Praze*. Cyklus si velmi rychle vytvořil svou stálou návštěvnickou základnu, přednášky však přiváděly do synagogy také návštěvníky z řad turistů či zájemce o jednotlivá konkrétní témata. Téma *Židovský Mikulov* si mohli navíc ve své klubovně vyslechnout i členové mikulovské organizace Svazu důchodců. Přednášek se v průběhu roku zúčastnilo cca 200 zájemců.

V průběhu roku bylo v synagoze realizováno několik programů pro žáky základních škol a víceletých gymnázií. Žáci Základní školy Dolní Věstonice absolvovali přednášku o historii mikulovské židovské obce a komentovanou prohlídku synagogy i židovského hřbitova. Studenti mikulovského gymnázia se seznámili s mikulovskou synagogou a vyslechli si rozšířenou verzi přednášky *Poprvé v synagoze*. Do synagogy zavítali také studenti Slezského

O mikulovské Muzejní noci se dozvěděli už i v Japonsku. Tato fotografka přiletěla z Kjúšú. (foto Milan Karásek)

gymnázia v Opavě, kteří absolvovali přednášku o historii Židů v Mikulově spolu s komentovanou prohlídkou synagogy.

Přednáškový cyklus projektu Živá synagoga

- *Poprvé v synagoze* – komentovaná prohlídka Horníka synagogy a seznámení návštěvníků s funkcí synagogy a s průběhem bohoslužeb
- *Pesach a jarní svátky židovského kalendáře* – přednáška zaměřená na jeden z nejdůležitějších židovských svátků, doplněná o informace o židovském kalendáři a dalších svátcích, které Židé slaví v jarním období
- *Židovské rodinné obřady* – téma obřadů židovské rodiny od narození dítěte přes obřezku chlapců, vzdělávání, obřad bar micva, svatbu až po obřady spojené s pohřbíváním
- *Židovský Mikulov* – exkurze do historie židovského Mikulova od prvních zmínek ve 14. století až po zánik židovské obce v roce 1938; prostřednictvím fotografií přednáška nabídla i pohled na osudy staveb bývalého ghetta ve druhé polovině 20. století
- *Procházka židovským městem* – komentovaná prohlídka někdejšího židovského města seznámila zájemce s architektonickými zajímavostmi, zaniklými místy i dochovanými památkami mikulovského ghetta – synagogou, mikve a židovským hřbitovem
- *Židovské památky jižní Moravy* – historie a památky sedmi měst a obcí, v nichž v minulosti existovalo židovské osídlení
- *Židovské legendy z Mikulova* – v podání herce Svatopluka Řičánka zazněly v mikulovské synagoze místní židovské legendy opěvující především život a skutky věhlasných zemských rabínů
- *Kašrut a židovská kuchyně* – přednáška věnovaná pravidlům židovské kuchyně a nařazením, která se stravování týkají. Ve spolupráci se Spolkem přátel židovské kultury v Mikulově pak proběhla ochutnávka některých tradičních židovských pokrmů.
- *Chanuka* – biblický svátek Chanuka a tradice, které jsou s ním spojeny

• Noční prohlídky zámku

Již tradicí se staly prázdninové noční zámecké prohlídky, o něž byl i v roce 2015 velký zájem. Každou červencovou a srpnovou středu se hráli kostýmovaní průvodci návštěvníkům

scény ze života majitelů panství Adama Dietrichsteina a jeho ženy Margarety, kardinála Františka Dietrichsteina a knížete Maxmiliána II. Dietrichsteina a jeho ženy Anny Marie. Noční prohlídky doplnila vždy šermířským vystoupením divadelní agentura *Bene* z Brna a ukončila je ochutnávka vín v zámeckém sklepě u obřího sudu, kterou zajišťovalo *Vinařství Balážovi* z Dolních Dunajovic. Celkem se uskutečnilo 38 návštěvníky zcela obsazených nočních prohlídek.

Tento muzejní program má stálého významného sponzora, jímž je *Národní divadlo Brno*, které již pátým rokem zdarma muzeu zapůjčilo všechny potřebné kostýmy. Upoutávku na noční prohlídky v průběhu letních měsíců uveřejňovaly digitální kiosky firmy Emam v Galerii Vaňkova a v obchodním centru Letmo v Brně, z kostýmované prohlídky z 1. července byl odvysílán přímý vstup v rádiu Impuls.

Kulturně-výchovná činnost – zaměřená na region

- **Přednášky a odborné služby pro veřejnost i organizace**
- Přednášky spojené s prohlídkou zámecké knihovny a výstavy *Piaristické školy v Mikulově a jejich vědecké přístroje* – pro klienty cestovních a informačních kanceláří i pro veřejnost
- Komentované prohlídky výstavy *Vydáno v Mikulově* – pro účastníky odborných sympozií konaných na zámku i pro veřejnost
- Komentované prohlídky expozice *Galerie Dietrichsteinů* – pro účastníky odborných sympozií v Mikulově a dále pro klienty cestovních a informačních kanceláří
- Prohlídky botanické zahrady v zámeckém parku s výkladem věnovaným rostlinstvu zdejšího regionu – pro veřejnost
- Komentované prohlídky zrekonstruované zámecké zahrady – pro veřejnost
- Prohlídky židovského města a hřbitova s odborným výkladem – pro klienty cestovních a informačních kanceláří, pro studenty vysokých škol a pro veřejnost
- Přednáška *Židovský Mikulov* pro členy mikulovské organizace Svazu důchodců v ČR

Komentář je zbytečný. Za zmínku však jistě stojí, že kostýmy našim průvodcům jak na Muzejní noc, tak na noční prohlídky zapůjčuje Národní divadlo Brno.

- Provázení členů mikulovské organizace Svazu důchodců na vlastivědném výletě v Dolních Dunajovicích
  - Přednáškový cyklus v rámci projektu *Živá synagoga*, devět přednášek s židovskou tematikou
  - Přednáška *Lovci mamutů pod Pálavou*, uskutečněná v rámci zimního přednáškového cyklu Muzejního spolku v Mikulově – pro členy Muzejního spolku v Mikulově a pro veřejnost
  - Promítání pásma krátkých dokumentárních filmů režiséra Petra Kudely s názvem *Pohledy, které zarámoval čas*, uskutečněné v rámci zimního přednáškového cyklu Muzejního spolku v Mikulově; jednalo se o čtyři filmy zaměřené zejména na přírodu a vinařství v regionu – pro veřejnost
  - Odborná pomoc při přípravě expozice věnované historii vinařství pro *Vinotéku a muzeum vinařství Zimní vrch* v Dolních Dunajovicích
  - Spolupráce s městem Mikulovem na přípravě informačních tabulí věnovaných Svatému kopečku a křížové cestě, umístěných ve zvonici na Svatém kopečku
- **Přednášky a odborné služby pro školy**
  - Přednáška věnovaná přírodě a krajině zdejšího regionu – pro studenty mikulovského gymnázia
  - Botanická exkurze do NPR Kamenný vrch (u Kurdějova) – pro studenty gymnázia v Ivančicích
  - Botanická exkurze věnovaná přírodě a krajině zdejšího regionu, poznávání rostlin na lokalitách Mikulovska (botanická zahrada u zámku v Mikulově, Skalky u Sedlece, Liščí kopec) – pro studenty gymnázia v Konicích
  - Celodenní botanická exkurze přírodou a krajinou Falkensteinska – pro studenty gymnázia v Konicích
  - Přednáška o historii mikulovské židovské obce a prohlídka židovského hřbitova – pro žáky Základní školy Dolní Věstonice

Brněnští kejklíři *LeGrando* baví publikum, dáma na obraze žasne... (foto Milan Karásek)

Ohňová show na terase už neodmyslitelně k Muzejní noci patří...

- Přednáška *Poprvé v synagoze* – pro studenty mikulovského gymnázia
- Přednáška o historii Židů v Mikulově – pro studenty gymnázia v Opavě

• Služby badatelům

- Oddělení historie poskytlo v roce 2015 informace či vypracovalo zprávu celkem 23 badatelům, převážně historikům muzeí v ČR, studentům vysokých škol a též třem zahraničním badatelům.
- Podsbírku textilu navštívil jeden badatel.
- Podsbírku fotografií, pohlednic a videozáznamů navštívil jeden badatel, kterému bylo poskytnuto 28 sbírkových předmětů.
- Podsbírku vinařství navštívil jeden badatel, kterému byly poskytnuty tři sbírkové předměty.
- Prezenční studium archeologických sbírek provedli vědečtí pracovníci z Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty MU, Archeologického ústavu AV ČR Praha, z Muzea města Brna a Městského muzea a galerie Břeclav – celkem osm badatelů.
- Botanička muzea poskytla informace či vypracovala zprávu celkem deseti badatelům, převážně přírodovědcům, studentům vysokých škol a též dvěma zahraničním badatelům.
- Konzervátorské dílny poskytly prostory a umožnily skupině šesti badatelů z Maďarska a Kanady provést měření chemického složení glazur novokřtěnských fajánsů pro výzkumný projekt.

• Spolupráce s regionálními organizacemi a institucemi

- Spolupráce muzea s *Muzejním spolkem v Mikulově* – na přípravě společných projektů, přednášky, promítání dokumentárních filmů
- Spolupráce se *Spolkem přátel židovské kultury v Mikulově* – účast na Dnech židovské kultury, komentované prohlídky židovské čtvrti a židovského hřbitova
- Spolupráce s *Turistickým informačním centrem Mikulov* – organizování letních prohlídek zámeckého sklepa mimo otvírací dobu muzea pro klienty TIC (v roce 2015 TIC provedlo zámeckým sklepem 495 osob), příležitostně provázení návštěvníků města, poskytování informačních materiálů
- Spolupráce se *Základní uměleckou školou Mikulov* – koncerty klavírních kurzů pořádaných ZUŠ, koncert v synagoze v rámci festivalu *Hudba na kole*
- Spolupráce se *Sdružením občanů chorvatské národnosti* – spolupráce na přípravě realizace muzea moravských Charvátů

• Spolupráce s mimoregionálními organizacemi a institucemi

- Spolupráce s *Centrálou cestovního ruchu – Jižní Morava* – volné prohlídky zámku v rámci pořádaných fam tripů (novináři a VIP)
- Spolupráce s *Nadací Partnerství* – provázení účastníků akce *Letní putování po vinařských stezkách Mikulovska*
- Spolupráce s agenturou *Czech Tourism* – v rámci propagace města Mikulova v zahraničí v programu *Města s příběhem*
- Spolupráce s *Federací židovských obcí* – udržitelnost projektu *Revitalizace židovských památek v ČR – 10 hvězd*

• Koncerty a jiné kulturní akce, při nichž bylo muzeum pořadatelem či spoluorganizátorem:

- XV. jazzový večer na počest Karla Krautgartnera (Sdružení přátel Karla Krautgartnera, město Mikulov, Český rozhlas Brno)
- Koncert Marca Beasleyho se souborem Accordone v rámci festivalu *Concentus Moraviae 2015* (Mezinárodní centrum slovanské hudby Brno)
- Koncert Ostravského smíšeného sboru

Májový víkend v Divákách a Vodnická pohádka v provedení loutkové divadelní společnosti *Koňmo* (foto Milan Karásek)

- Jedenáct koncertů pořádaných v rámci XXIX. ročníku *Mezinárodního kytarového festivalu* (Mezinárodní kytarový festival Mikulov, o. s.)
- Tři koncerty v rámci XVI. ročníku klavírních kurzů *Audaces fortuna iuvat* (ZUŠ Mikulov)
- Pět koncertů swingové a populární hudby v rámci Pálavského vinobraní (Mikulovská rozvojová, s. r. o.)
- Adventní koncert Národopisného spolku Pálava
- Vánoční koncert Anety Langerové (Mikulovská rozvojová, s. r. o.)
- Vánoční koncert Základní umělecké školy Mikulov a Gymnázia Mikulov
- Svatební veletrh (Eva Koudelová)
- Maškarní karneval (Dům dětí a mládeže Mikulov, p. o.)
- Reprezentační ples města Mikulova (Mikulovská rozvojová, s. r. o.)
- Oblastní výstava vín (Moravín Mikulov)
- Mladé víno odchází (Moravín Mikulov)
- Národy Podyjí (o. s. Národy Podyjí)
- Den oslavy seniorů (město Mikulov)
- Svěcení vína (Moravín Mikulov)
- Charitativní akce Biliculum (Biliculum, z. ú.)

Kulturně-výchovná činnost – s nadregionálním dosahem

Kulturní akce, při nichž bylo muzeum pořadatelem či spoluorganizátorem:

• Festival art designu Křehký Mikulov

Projekt Regionálního muzea v Mikulově a galerie Křehký
29.–31. května 2015

V. ročník festivalu – setkání českých i zahraničních designérů, galeristů, sběratelů a obchodníků se současným uměleckým designem. Projekt představil sérii výstav českých i zahraničních umělců v autorských instalacích nejen ve výstavních prostorách, ale i v expozici Moravské galerie, představující umělecké řemeslo a vývoj bydlení, kde se díla současných umělců stala dočasnou součástí instalace a zároveň objektem konfrontace mezi historickým a moderním uměleckým designem. Vzájemné setkání představitelů současného designu i jejich setkání s veřejností probíhalo nejen v odborné rovině, ale také na pátečním maškarním báli a tradiční sobotní snídani na zámku, která předcházela autorskému představení výstav. Třídenní festival ukončil nedělní piknik na Svatém kopečku.

• Hudební festival *Concentus Moraviae* 2015

Hlavní pořadatel Mezinárodní centrum slovanské hudby Brno
11. června 2015

Na vernisáži výstavy *Pan Franc ze zámku* vystoupil divadelní soubor „Muzejní maringotka“ loutkovým varietním představením Cirkus.

Výstava *Pan Franc ze zámku* – nostalgickému kouzlu loutek podlehnou zřejmě všichni a budou je milovat snad i příští generace, přestože světem vládou Pokémoni... (foto Milan Karásek)

V rámci XX. ročníku mezinárodního hudebního festivalu *Concentus Moraviae* na zámku v Mikulově zazněla tradiční hudba jižní Itálie: tarantelly, tammorriaty a milostné písně v podání festivalových residenčních hudebníků Marca Beasleyho se souborem Accordone (Marco Beasley – zpěv, Guido Morini – cembalo).

• **Mezinárodní taneční soutěž JARO**

Hlavní pořadatel Morava, o. s.

13. června 2015

Mezinárodní soutěže ve sportovním tanci se zúčastnili junioři a dospělé taneční páry z České republiky i ze zahraničí.

• **Mezinárodní kytarový festival**

Hlavní pořadatel Kytarový festival, o. s.

5.–11. července 2015

XXIX. ročník kytarového festivalu tradičně pořádal mistrovské kurzy, semináře i výstavy a v rámci jedenácti koncertů představil jak české a světové špičky kytarové hry, tak i frekventanty kurzů.

• **Mikulovské výtvarné sympozium – dílna '15**

Hlavní pořadatel město Mikulov

11. července – 8. srpna 2015

O prázdninách se v prostorách mikulovského zámku konalo dvaadvacáté Mikulovské výtvarné sympozium „dílna“, zaměřené v tomto roce na malbu a fotografii. Kurátorem XXII. ročníku byl Oldřich Tichý (1959). Přizval autory, kteří se malbou ve své tvorbě kontinuálně zabývají – Mikoláše Axmanna (1955), Martina Čadu (1978), Luďka Filipského (1945) a Vladimíra Franze (1959) – a fotografa Petra Župníka (1961). Ze společného setkání našich předních výtvarníků a slovenského fotografa působícího ve Francii vzešla díla, která byla zpřístupněna veřejnosti na závěrečné vernisáži.

• **Klavírní kurzy „Audaces fortuna iuvat“**

Hlavní pořadatel Základní umělecká škola Mikulov pod záštitou města Mikulova a Filharmonie Brno

14.–21. srpna 2015

XVI. ročník kurzů, tradičně s vynikajícím pedagogickým obsazením, nabídl frekventantům kromě odborného vedení též tematické přednášky a semináře a představil profesionální umělce i účastníky kurzů v rámci třech koncertů.

• **Projekt Porta Culturae – Dny otevřených ateliérů na jižní Moravě**

Účast na projektu přeshraniční spolupráce

26.–27. září 2015

V rámci V. ročníku projektu se zájemcům o výtvarné umění opět naskytla příležitost navštívit ateliéry vybraných výtvarných umělců na jižní Moravě. Akce, pořádaná Jihomoravským krajem prostřednictvím Galerie výtvarného umění v Hodoníně, byla určená nejen odborníkům, ale především široké veřejnosti. V roce 2015 se do ní zapojila více než stovka výtvarníků a galerií ze všech okresů Jihomoravského kraje. Regionální muzeum v Mikulově nabídlo jako doprovodný program této akce výstavu *Vydáno v Mikulově – Mikulovská nakladatelství, tiskárny a fotoateliéry do roku 1945*.

NÁVŠTĚVNOST

Celková návštěvnost muzejních expozic a výstav v rámci turistických prohlídek v roce 2015 dosáhla počtu 82 438 osob, což byl oproti roku 2014 (73 931 osob) nárůst o 11 %. Přetrvával velký zájem o kostýmované noční prohlídky, pořádané v průběhu prázdninových měsíců pravidelně jedenkrát týdně. Otevírací doba byla prodloužena o listopadové víkendy, kterých využili návštěvníci Svatomartinských slavností pořádaných městem – v muzeu pro ně byla připravena prohlídka zámeckého sklepa a vinařských expozic spojená s ochutnávkou místních vín.

Kromě návštěvníků muzea pobývalo v prostorách Regionálního muzea dalších cca 36 500 osob při společenských akcích, vernisážích výstav a koncertech, konferencích, firemních a jiných akcích. Z těchto ostatních osob jmenujme alespoň 53 badatelů, 2 735 účastníků sympozií, konferencí a seminářů a cca 21 120 návštěvníků vinařských akcí pro veřejnost. V roce 2015 tedy navštívilo muzeum celkem cca 126 700 osob (srov. s rokem 2014 = 112 300 osob).

VĚDECKOVÝZKUMNÁ ČINNOST

Publikační činnost

- Monografie

Zámek Mikulov – druhé, doplněné vydání
BRICHTOVÁ, Dobromila: Zámek Mikulov, Mikulov 2015.

Publikace věnovaná mikulovskému zámku nabízí vhled do minulosti i současnosti této významné jihomoravské památky, nepatří však ke klasickým průvodcům po památkovém objektu. Cílem publikace je provést čtenáře či návštěvníka stavebním vývojem a bohatou historií šlechtického sídla, přerušenu požárem na konci druhé světové války, který zničil obytnou část objektu, jižní barokní palác. Severní dochované středověké a barokní stavby a zlomky původní architektury obytného paláce však dovoluují vnímat dlouhou historii rezidence, započatou přemyslovským hradem na hranici s Rakouskem. Orientaci ve stavebním vývoji může pomoci ikonografie – veduty a historické plány. Zachovala se také podstatná část obrazárny a zlomky z mobiliáře. Představu o vybavení zámeckých sálů umožňují dochované předměty, zveřejněné nyní v expozici muzea, jehož sídlem se po požáru obnovený zámek stal.

Část obsahu publikace se zabývá členy rodů, které jméno Mikulova nesly u rodinného jména – Liechtensteiny (do roku 1570) a Dietrichsteiny (do roku 1945). Medailony

Jedna z výtvarných výstav roku 2015 v synagoze – Zuzana Novotná Ištvanová – V prachu (foto Jana Frantelová)

28. srpen 2015, významný den mikulovského muzea – sedmdesát let po tragické zkáze zámku válečným požárem byla symbolicky završena jeho obnova dokončením rekonstrukce zámecké zahrady. A významné postavy dne, které stály za projektem – hejtmán Jihomoravského kraje Michal Hašek, ředitel muzea Petr Kubín a architekt Ivar Otruba (na horní fotografii pánové v pořadí zleva). Slavnostního otevření zahrady se za město Mikulov zúčastnila místostarostka Marie Leskovjanová (zcela vlevo).

věnované osobním životům a kariérám majorátních pánů doplňují jejich dochované portréty. Závěr publikace tvoří průvodce stálými výstavami Regionálního muzea.

V materiálu je položen důraz na obrazový doprovod textů. Fotografie současného stavu staveb, jejich interiérů, jejich využití muzejními aktivitami a snímky aktuálně renovované zámecké zahrady mají publikaci ukotvit k době vydání.

Publikace o 96 stranách a formátu 16,5 × 22,5 mm je v brožované vazbě, v plnobarevném tisku.

• Sborníky

RegioM 2014

RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2014 (ed. Stanislava Vrbková), Mikulov 2015.

• Články

Ve sborníku RegioM:

MACHÁČEK, Petr: Hnízdní kolonie na Zámeckém rybníku, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2014, s. 4–10.

RIGASOVÁ, Milada: Projekt vegetačních úprav Dolního paloučku pod Olivetskou horou na jihozápadním úpatí Svatého kopečku v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2014, s. 30–39.

BRICHTOVÁ, Dobromila: K historii loretánského kostela sv. Anny a hrobního kostela Povýšení sv. Kříže v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2014, s. 42–50.

VRBKOVÁ, Stanislava: Rok 2014 v Regionálním muzeu v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2014, s. 124–164.

MASSOWOVÁ, Dana: Židovská kultura v Mikulově v roce 2014, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2014, s. 171–179.

SEKEREŠ, Jiří – POKORNÁ, Kateřina: Konzervace sbírkových předmětů na konzervátorském pracovišti v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2014, s. 180–189.

BRICHTA, Filip: Historický hromosvod na zámku v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2014, s. 190–193.

V materiálech jiných organizací:

KOUDELA, Miroslav – MAŠEK, Petr: Knihovna Veita Ulricha Marschalla z Ebnetu, Knihy a dějiny, roč. 22 (2015), s. 61–73.

MACHÁČEK, Petr: Vliv ryb na početnost vodních ptáků na Zámeckém rybníku v Lednici, Veronica. Časopis pro ochranu přírody a krajiny, roč. 29 (2015), č. 2, s. 13.

MACHÁČEK, Petr: Vliv letnění na výskyt ptáků na rybníku Nesyt, Veronica. Časopis pro ochranu přírody a krajiny, roč. 29 (2015), č. 4, s. 52.

STASIAK, Magdalena – TRAMPOTA, František: Naczynia kultury pucharów lejkowatych i kultury lużyckiej z „Filehne, Westpreussen“ z kolekcji rodu von und zu Liechtenstein w zbiorach Muzeum Regionalnego w Mikulowie, Fontes Archaeologici Posnanienses, roč. 50 (2014), č. 2, s. 257–260.

Spoluúčast Regionálního muzea na realizaci jiných vydavatelských projektů:

Regionální muzeum v Mikulově poskytlo položky k článku

KAPLAN, Z. – DANIHELKA, J. – ŠTĚPÁNKOVÁ, J. – BUREŠ, P. – ZÁZVORKA, J. – HROUDOVÁ, Z. – DUCHÁČEK, M. – GRULICH, V. – ŘEPKA, R. – DANČÁK, M. – PRANČL, J. – ŠUMBEROVÁ, K. – WILD, J. – TRÁVNÍČEK, B. 2015: Distributions of vascular plants in the Czech Republic. Part 1, Preslia, roč. 87, č. 4, s. 417–500.

Do místa s příběhem, výstavního prostoru synagogy, byla umístěna zajímavá výstava *Příběhy míst – Topografie soudobé paměti národa*. (foto Milan Karásek)

Odborné konference a semináře

Mezinárodní vinohradnicko-vinařská konference VINOENVI 2015

5.-6. listopadu 2015

Spolková organizace Ekovín, Vinařský fond ČR, Regionální muzeum v Mikulově

Devátý ročník vinohradnicko-vinařské konference se zabýval aktuálními problémy a perspektivami v integrované a ekologické produkci.

Mezinárodní numismatická konference Peníze v proměnách času

9.-11. června 2015

Numismatické oddělení Moravského zemského muzea, Regionální muzeum v Mikulově, MARQ Ostrava

Desátý ročník numismatické konference, na téma Nové výsledky v numismatických výzkumech.

Výzkumná činnost

• Archeologie

Díky stavebním aktivitám v regionu probíhaly průběžně záchranné archeologické výzkumy, k nimž byla vyřizována příslušná korespondence s vyjádřením ke stavebním a plánovacím akcím prováděným soukromými osobami, jednotlivými obcemi a firmami.

S pozitivním výsledkem byly provedeny záchranné archeologické výzkumy v lokalitách:

- *Břeclav – Žleby*: záchranný archeologický výzkum proběhl v březnu 2015; nález laténské sídliště (stavba dočasně pozastavena, v dalším roce by měla pokračovat).
- *Mikulov – zámek, Čestné nádvoří*: archeologický výzkum proběhl v březnu 2015; byla provedena malá sondáž, zjištěna zástavba z období vrcholného středověku nebo raného novověku.
- *Perná – kaple sv. Antonína*: výzkum proběhl 20.-21. března 2015; byla provedena série sondáží v kapli za účelem zjištění přesné lokalizace kaple a zjištění jednotlivých stavebních fází.
- *Podivín – Rybáře*: v červenci až říjnu 2015 proběhl ve spolupráci s ÚAPP Brno, v. v. i., předstihový záchranný výzkum na parcele pro rodinný dům; nález neolitického, eneolitického a raně středověkého osídlení.
- *Drnholec – nám. Svobody*: výzkum proběhl v listopadu 2015; nález z mladší doby bronzové, období středověku a novověku.

Nedestruktivní povrchovou prospekci byly objeveny nebo ověřeny lokality:

- *Novosedly – Im Bockran (Vraní vrch)*: ohrazené sídliště z mladší doby bronzové a laténu
- *Novosedly – bezejmenná poloha*: sídliště, doba bronzová
- *Milovice – Spitzhübel*: sídliště, neolit, mladší doba bronzová, doba římská, středověk
- *Drnholec – Pod sýpkou*: mladší doba bronzová
- *Valtice – Boří les*: mladší doba bronzová
- *Valtice – Na loukách*: mladší doba bronzová, latén, vrcholný středověk

• Historie

Rešeršemi z archiválií Moravského zemského archivu v Brně pokračoval výzkumný úkol – Studium písemností z fondů G 140 (Rodinný archiv Dietrichsteinů) a F 18 (Registratura Ditrichštejnů v Mikulově). Podařilo se získat nové informace ke stavební historii zámku a k sběratelským aktivitám Dietrichsteinů. Výsledky výzkumu byly využity při práci na scénáři o sběratelství barokních Dietrichsteinů a při přípravě

katalogu k této výstavě; byly též využity pro druhé, rozšířené vydání publikace *Zámek Mikulov*.

- Ve spolupráci s Národním muzeem v Praze (Oddělení zámeckých knihoven) a Národním památkovým ústavem v Českých Budějovicích byly dokončeny práce na elektronické katalogizaci a digitalizaci části sbírkového fondu mikulovské zámecké knihovny (tisky 16. století). V průběhu roku bylo z celkového počtu 617 inventárních čísel – knih pocházejících ze 16. století – katalogizováno zbývajících 83 inventárních čísel. Zároveň bylo v průběhu roku zdigitalizováno zbývajících 117 inventárních čísel. Včetně dílů a přívazků představuje oněch 617 inventárních čísel celkem 986 zpracovaných položek, z nichž bylo digitalizací vytvořeno na 7 430 snímků o celkovém objemu dat 89,4 GB. Jedná se o součást projektu NAKI Ministerstva kultury (Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity) – *Tisky 16. století v zámeckých knihovnách ČR*, jehož řešiteli jsou Národní památkový ústav, Národní muzeum a Národní knihovna. Výsledkem projektu bude katalogizace těchto tisků z vybraných knihoven v elektronickém knihovnickém systému TRITIUS.
- V průběhu prací na elektronické katalogizaci a digitalizaci tisků 16. století v mikulovské zámecké knihovně byla v roce 2015 objevena ještě jedna dříve neznámá kniha, která byla součástí rodové knihovny Hoffmanů z Grünpichlu. Celkový počet známých hoffmanských knih v mikulovské knihovně se tak rozrostl na 135 inventárních čísel (pět prvotisků, pět rukopisů a 125 starých tisků).
- V téměř dvanáctitisícovém souboru dietrichsteinských knih se podařilo objevit další starý tisk z knihovny Veita Ulricha Marschalla z Ebnetu. Společně se 17 objevenými položkami z minulého roce tak čítá ebnetovský soubor v mikulovské zámecké knihovně celkem 18 svazků. Kniha Marschalla z Ebnetu v českých knihovnách byly pak předmětem studie (společně s Petrem Maškem), která vyšla v letošním čísle časopisu *Knihy a dějiny*.

• Etnografie

- V roce 2015 byl zahájen etnografický výzkum zaměřený na dokumentaci tradiční lidové kultury v regionu. Výzkum se soustředil zejména na masopust a krojované hody.
- Byl rovněž zahájen výzkum tzv. domácího umění druhé poloviny 20. století, čímž je chápáno autentické lidové umění, odrážející řemeslnou úroveň, výtvarné a estetické cítění „obyčejného člověka“ v Československu. Výzkum se zaměřuje na Mikulovsko a jeho cílem je zdokumentovat, případně získat do sbírek tyto doklady moderního lidového umění.
- Ve výzkumu zaměřeném na vývoj moravského vinařství a vinohradnictví pokračovala fotodokumentace vinařských staveb v regionu, kterou v minulosti prováděl kurátor vinařské podsbírky.

• Nová historie

- V rámci dokumentace soudobých dějin regionu bylo realizováno několik rozhovorů s pamětníky, jejichž záznamy jsou ukládány v podsбірce „fotografie, pohlednice, videozáznamy“ a následně zpřístupňovány badatelům. Vzhledem k obecným snahám o snadnější možnost přístupu veřejnosti k odborným datům se do budoucna uvažuje rovněž o využití portálu *Paměti národa*, kde by měl vzniknout samostatný projekt *Vzpomínky pamětníků z Břeclavska a Mikulovska*.
- V souvislosti s tímto projektem byly také digitalizovány nahrávky rozhovorů s pamětníky ze sedmdesátých a osmdesátých let 20. století, které byly v podsбірce uloženy na magnetofonových kazetách. Rovněž tyto archivní nahrávky budou zpracovány a zpřístupněny badatelům.
- Oddělení nové historie zaznamenalo výklad pamětníka v rámci probíhající dokumentace takzvané železné opony. S pomocí pamětníka byly také v tomto pásmu někdejší ostře střežené hranice zdokumentovány stavební prvky, jejichž účel nebyl bez znalosti souvislostí s tehdejší ochranou hranice často zřejmý.

Instalace festivalu art designu *Křehký Mikulov* vyzívají výstavních prostor zámku k dokonalému naplnění podstaty tohoto křehkého a již respektovaného projektu. (foto archiv Křehký)

V pátém ročníku festivalu *Křehký Mikulov* se díla současných umělců stala i dočasnou součástí muzejních expozic a také expozice Moravské galerie představující umělecké řemeslo. Autorské instalace českých i zahraničních umělců tak zároveň byly objektem konfrontace mezi historickým a moderním uměleckým designem. (foto archiv Křehký)

- V souvislosti s přípravou přednášky o židovských památkách jižní Moravy byl zdokumentován současný stav židovských památek v osmi bývalých židovských obcích ležících v blízkém i vzdálenějším okolí Mikulova (Lednice, Podivín, Hustopeče, Břeclav, Pohořelice, Jířice u Miroslavi, Miroslav a Dolní Kounice).

● Přírodovědný výzkum

- V zoologickém oddělení pokračoval dlouhodobý průzkum věnující se ptactvu Lednických rybníků a Novomlýnských nádrží. Na Lednických rybnících pokračuje pravidelné hladinové sčítání ptáků, které v roce 2015 proběhlo 34krát. Na Novomlýnských nádržích pokračuje sledování hnízdění na ostrovech, tedy sčítání hnízd všech ptáků, které se uskutečnilo třikrát.
- Pokračoval též dlouhodobý monitoring všech hnízd čápů bílých na okrese Břeclav. V průběhu roku bylo kontrolováno 46 hnízd.
- Botanické oddělení pokračovalo ve floristickém výzkumu regionů Mikulovska a v dlouhodobém výzkumu květeny Hustopečska.

KNIOVNÍ FOND

Odborná muzejní knihovna je zaměřena vedle vzdělávací literatury na literaturu regionální, vinařskou a judaika. Knihovní fond je pravidelně doplňován se zvláštním zřetelem na získávání titulů s touto tematikou a dále dle potřeb odborných pracovišť muzea.

Součástí fondu jsou konzervační výtisky, které jsou ukládány ve zvláštním depozitáři. Bataletům je prostřednictvím systému KRAMERIUS též zprostředkován přístup k digitálně zpracovanému historickému periodiku týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift*.

V roce 2015 knihovnu doplnilo 199 knihovních jednotek. Všechny přírůstky byly řádně zapsány do přírůstkového seznamu, zpracovány do katalogů a uloženy. Koncem roku 2015 obsahoval knihovní fond 20 798 knihovních jednotek. Zabezpečení výpůjček, prezenčně i formou meziknihovní výpůjční služby, probíhalo plynule dle potřeb uživatelů. V muzejní odborné knihovně je registrováno celkem 50 uživatelů – z řad zaměstnanců 27, z veřejnosti 23 čtenářů. Počet registrovaných výpůjček činil k 31. prosinci 2015 celkem 2 146 titulů, z toho absenčních 1 950.

Pokračovala postupná rekatalogizace titulů stahováním záznamů ze Souborného katalogu ČR. V roce 2015 byly zrekatalogizovány monografie s přírůstkovými čísly 16 500 až 17 000.

V průběhu roku probíhala pravidelná výměna publikací (Regionální muzeum v Mikulově vyměňuje své tituly s 39 institucemi), bylo vyvázáno sedm ročníků *Vlastivědného věstníku moravského* a čtrnáct ročníků *Časopisu Matice moravské*.

Pokračovala revize knihovního fondu, při níž byla zkontrolována přírůstková čísla 16 000–19 999. Z důvodu přechodu na nová katalogizační pravidla RDA byl v programu Clavius ve spolupráci s firmou Lanis Tábora proveden převod výstupů z Unimarcu na Marc 21.

Na základě smlouvy s Moravskou zemskou knihovnou o zhotovování rozmnoženiny díla jsou publikace Regionálního muzea v Mikulově, zdigitalizované v rámci krajské digitalizace, přístupné v digitální knihovně Moravské zemské knihovny (*Virtuální sbírka Regionálního muzeum Mikulov*).

POSKYTOVÁNÍ STANDARDIZOVANÝCH VEŘEJNÝCH SLUŽEB

Povinnost poskytování veřejných služeb – dle § 10a zák. č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy, v platném znění – byla beze zbytku plněna a odpovídala ustanovením odst. 2, písm. a)–e), vymezujícího standardizované veřejné služby a povinnosti poskytovatelů při zajišťování jejich rozsahu a struktury.

V rámci povinnosti každoročně zpřístupnit veřejnosti sbírku nebo sbírkové předměty prezentovalo muzeum v roce 2015 tři výstavy z celkového počtu jedenácti realizovaných sezonních výstav. V muzejní pokladně bývají průběžně formou malé prezentace představovány restaurované sbírkové předměty, které by jinak, pokud by nebyly součástí výstavního

Trochu jiná škola – program *Tajemství římské mince* v expozici *Římané a Germáni v kraji pod Pálavou*. Takto zprostředkované informace se nezapomínají... (foto Jana Frantelová)

celku, neměla veřejnost možnost zhlédnout. Muzeum tak navíc prezentuje práci svého restaurátorského oddělení. Dvě z autorských výstav, uskutečněných v letech 2011 a 2012, byly jako putovní zapůjčeny jiným institucím. Výstavy byly náležitě propagovány ve sdělovacích prostředcích, na webových stránkách muzea i prostřednictvím plakátů a rozesílaných pozvánek na vernisáže.

Muzeum pořádalo programy pro dospělé i pro děti a snažilo se jimi rozvíjet a doplňovat činnost výstavní, kulturně-výchovnou a vědecko-výzkumnou. Širokou veřejností je zvláště pozitivně přijímán *Májový víkend*, jehož součástí je *Muzejní noc*. Již několik let se Májový víkend odehrává nejen v areálu mikulovského zámku, ale ve všech pracovištích instituce – v archeologické expozici v Dolních Věstonicích i v Památníku bratří Mrštíků v Divákách. Školám nabízený projekt *Muzeum a škola pod zámeckou střechou* se stal již součástí výukových plánů řady okolních škol. Širokou i odbornou veřejností jsou požadovány komentované prohlídky expozic a výstav. Nově a úspěšně byl v roce 2015 zahájen muzejní program *Živá synagoga*, zahrnující řadu kulturních i vzdělávacích akcí realizovaných v prostorách opravené synagogy.

Bez spoluúčasti muzea se neobejdou akce respektované již i evropským publikem – *Mezinárodní kytarový festival*, *Mikulovské výtvarné sympozium Dílna* a již i festival art designu *Křehký Mikulov*.

Zpráva o činnosti muzea je každoročně uveřejňována na webových stránkách muzea, přičemž kapitoly týkající se hlavní činnosti organizace jsou pravidelně publikovány ve sborníku *RegioM*.

Výsledkem ediční činnosti muzea v roce 2015 bylo vydání muzejního sborníku *RegioM* a publikace *Zámek Mikulov*. Veškeré publikace vydané muzeem má veřejnost možnost zakoupit v pokladně muzea nebo prostřednictvím internetového obchodu ABZ (www.abz.cz), případně muzeum zajišťuje jejich zaslání na dobírku. O možnosti prodeje informují webové stránky muzea.

Odborné posudky a vyjádření odborných pracovníků byly zpracovávány průběžně dle požadavků a potřeb institucí – zejména v oborech archeologie, historie a botanika.

Standard ekonomické dostupnosti plnilo muzeum u návštěvníků příslušnými slevami, o nichž je informace uváděna na webových stránkách muzea a v propagačních materiálech.

Bezbariérový přístup do všech prostor muzea bohužel neumožňuje historický charakter objektu; do velké části expozic na zámku (*Od gotiky po empír, Galerie Dietrichsteinů, Víno napříč staletími* a část expozice *Tradiční vinařství a vinohradnictví na Moravě*) je však přístup vozíčkářům umožněn, stejně tak do části Kongresového centra a do synagogy. Pro překonávání výškových schodišťových bariér byly pro tělesně postižené návštěvníky v letošním roce do muzea pořízeny schodolezy s mechanickými invalidními vozíky.

NÁVRHY A REALIZACE PROJEKTŮ – GRANTOVÁ ČINNOST

Vinařský fond

V červenci 2015 byla odeslána žádost Vinařskému fondu o příspěvek na nákup a digitalizaci dokumentárních filmů režiséra Petra Kudely, věnovaných vinařství a zemědělství v regionu. Filmy s názvem *Legenda o víně* a *Bariéra* byly pořízeny a zdigitalizovány za 25 000 Kč, z Vinařského fondu muzeum získalo dotaci 10 000 Kč.

Nadační fond obětem holocaustu

V roce 2015 Regionální muzeum úspěšně žádalo Nadační fond obětem holocaustu o podporu projektu *Akce a výstavy v mikulovské synagoze 2016*. Projekt byl vedle pořádání koncertů, divadel nebo přednášek zaměřen také na workshopy pro školní třídy. Celkové náklady na projekt byly stanoveny na 85 000 Kč, z čehož 40 000 Kč činila podpora z NFOH.

Informační systém programového financování (ISPROFIN)

Náročné restaurování dvou barokních maleb a jedné dřevorezby bylo provedeno za finanční podpory MKČR z programu ISPROFIN, jejíž výše činila 30 000 Kč.

OPRAVY A ÚDRŽBA OBJEKTU

Instalace M + R (měření a regulace) velkého zámeckého sálu

Byla provedena montáž systému řízení a dálkového ovládání vytápění velkého zámeckého sálu – vzduchotechnického zařízení.
Náklady na akci činily 99 704,00 Kč vč. DPH

Rozšíření systému závlah zámeckého parku

Jako vyvolané práce v souvislosti s realizací investiční akce „Obnova zahradních teras barokové zahrady u zámku v Mikulově“ bylo nutno provést rozšíření systému závlah zámecké zahrady. Akce byla provedena na základě výběrového řízení. Na části plochy byl realizován systém automatických závlah, na části plochy byly instalovány zemní vodovodní zásuvky. Dokončený systém zahrnuje kompletní závlahu zeleně zámeckého areálu kromě východní terasy a části záhonů prvního a druhého nádvoří.
Náklady na akci činily 396 380,30 Kč vč. DPH

Informační systém zámeckého areálu

Nový informační systém instalovaný v zámeckém areálu sestává z informačního totemu u vstupu do areálu (Čestné nádvoří) a šesti kusů směrníků. Akce byla provedena na základě výběrového řízení.
Náklady na akci činily 278 112,45 Kč vč. DPH

Tajemství Věstonické venuše zůstane asi navždy tajemstvím, ale muzejní program pro školní děti, nesoucí též název, naopak odhaluje mnohé z života pravěkých lidí. A zhotovit si vlastní venuši je odměnou navíc. (foto Jana Frantelová)

Oprava střechy udírenské věže

V roce 2015 byla vypracována projektová dokumentace opravy střechy udírenské věže a proběhla příprava veřejné zakázky. Vzhledem k pozdnímu termínu a nepříznivým klimatickým podmínkám byla vlastní realizace přesunuta na rok 2016.

Náklady na akci činily 48 000,00 Kč vč. DPH

Připojení objektu muzea v Dolních Věstonicích na obecní kanalizaci

V roce 2015 vybuodovala obec Dolní Věstonice novou kanalizační síť s napojením na čističku odpadních vod. Vyvolaná investice v režii Regionálního muzea znamenala zrušení stávajícího septiku objektu budovy muzea a provedení nové kanalizace s napojením na kanalizaci obce.

Náklady na akci činily 72 871,00 Kč vč. DPH

Oprava koupelen pokojů nad zámeckou knihovnou

Byla provedena celková rekonstrukce sociálních zařízení v poschodí nad zámeckou knihovnou. Vybavení dočasně nevyužívaných prostor tak poskytne možnost ubytování sezonních muzejních průvodců.

Náklady na akci činily 178 230,60 Kč vč. DPH

Oprava oken kanceláří a velkého zámeckého sálu

Pokračovaly práce na opravě oken zámecké budovy. V roce 2015 byly dokončeny opravy oken v kancelářích muzea a na velkém zámeckém sále.

Náklady na akci činily 434 511,00 Kč vč. DPH

Oprava oken vestibulu velkého zámeckého sálu a vinárny

Pokračovaly práce na opravě oken zámecké budovy. Jako samostatná zakázka byla provedena oprava oken vestibulu a vinárny Kongresového centra.

Náklady na akci činily 578 274,00 Kč vč. DPH

Oprava severní terasy

V roce 2015 byla dokončena oprava severní zámecké terasy. Po výměně izolace a betonové stěrky, realizované v roce 2014, bylo v letošním roce provedeno položení dlažby na plastickou stěrku a její zaspárování.

Náklady na akci činily 91 403,00 Kč vč. DPH

Parkovací zábrany

Pro omezení dopravního provozu v areálu zámku s ohledem na pohyb návštěvníků byly ve vjezdech do areálu instalovány dvě parkovací zábrany – v Temné bráně a ve vstupu do zámeckého parku.

Náklady na akci činily 169 884,00 Kč vč. DPH

Instalace M + R vestibulu a vinárny Kongresového centra

Byla provedena montáž systému řízení a dálkového ovládání vytápění prostor Kongresového centra – přímotopné radiátory ve vestibulu, vinárně a v zázemí kongresových prostor.

Náklady na akci činily 119 185,00 Kč vč. DPH

Rozšíření kamerového systému v zámeckém areálu

S ohledem na opakované krádeže a poškozování majetku bylo provedeno rozšíření kamerového systému v areálu zámku s napojením na monitoring městské policie. Kamery zabírají prostor před velkým zámeckým sálem a parkoviště s kontejnery.

Náklady na akci činily 119 821,00 Kč vč. DPH

Výroba stolů pro komerční prostory

Do zámeckých prostor využívaných k pronájmům byla zadána výroba pevných stolů se šroubovacími nohama, které snesou zátěž komerčního provozu. Omezí se tím dosud nezbytné přesuny nábytku, při nichž docházelo často k jeho poškozování.

Náklady na akci činily 105 512,00 Kč vč. DPH

Oprava vtokových žlabů

Při realizaci obnovy zámecké zahrady došlo vlivem zvýšeného provozu k poškození vtokových žlabů v Temné bráně a v cestě nad vjezdem do Temné brány. Byla provedena kompletní výměna s osazením PREFA žlabů a nových ocelových rámců mřížových vpustí.

Náklady na akci činily 88 159,00 Kč vč. DPH

Oprava prostor Sály terreny

V rámci zkvalitňování služeb poskytovaných při pronájmech zámeckých prostor bylo modernizováno zázemí Sály terreny. Do rekonstruované obslužné kuchyňky bylo instalováno nerezové vybavení a profesionální spotřebiče – myčka a indukční vařič. Provedla se úprava elektroinstalace a sál byl vybaven novými svítidly, vybranými již s ohledem na uvažovanou rekonstrukci nástěnných maleb. Dosluhující posuvné vstupní dveře do sálu byly nahrazeny novými.

Náklady na akci činily 806 614,00 Kč vč. DPH

Do sborníku přispěli

RNDr. Mgr. František John, Ph.D. – kampanolog olomoucké arcidiecéze

Mgr. Miroslav Koudela – historik, Regionální muzeum v Mikulově

Bc. Daniel Lyčka – student historie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

RNDr. Petr Macháček, CSc. – zoolog, Regionální muzeum v Mikulově

MgA. Čeněk Pavlík – houslový virtuos, badatel v oblasti gotických a renesančních kachlů

Mgr. Jiří Sekereš – restaurátor, Regionální muzeum v Mikulově

Mgr. Jaroslav Slezák – kronikář obce Němčičky

Mgr. Miroslav Svoboda – ředitel Okresního archivu Břeclav se sídlem v Mikulově

Mgr. Jiří Synek – technický referent pro Moravu a Slezsko spolku Komitét pro udržování památek z války roku 1866

Mgr. Josef Šuba – historik, Regionální muzeum v Mikulově

Mgr. František Trampota – archeolog, Regionální muzeum v Mikulově

Mgr. Svatopluk Vrbka – kronikář města Mikulova

Ing. Stanislava Vrbková – redaktorka, Regionální muzeum v Mikulově

Pokyny pro úpravu citací bibliografických údajů

I. Humanitní obory

- odkaz na citaci v textu pomocí číselných indexů
- citace bibliografického údaje v podobě poznámky pod čarou, popř. poznámky na konci textu

Příklady:

1) Citace monografické publikace:

TRANTÍREK, Miroslav: Dějiny mikulovské zámecké knihovny, Mikulov 1963, s. 44.

při opakování citace téhož díla hned v následující poznámce: Tamtéž, s. 48.

při opakování citace téhož díla později: TRANTÍREK, c. d., s. 50.

2) Citace příspěvku do sborníku:

HLOBIL, Ivo: Pozdně románská plastika z Klobouk u Brna, in: Klobouky u Brna. Město, dějiny, krajina a lidé (ed. Emil Kordiovský), Brno 1998, s. 208.

3) Citace článku v seriálové publikaci:

HORTVÍK, Václav: Nejstarší mikulovská vyobrazení, Jižní Morava, roč. 40 (2004), s. 58.

4) Citace edičně vydaného pramene:

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Svazek VIII: 1350-1355 (ed. Vincenc Brandl), Brno 1874, s. 38.

5) Citace nevydaného pramene:

Nápisy na rakvích členů rodu Ditrichštejnů v rodinné hrobce v Mikulově, Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 301, sign. 536, karton 325.

6) Citace z internetu:

MELICHOVÁ, Lenka: Z kamene dobrého, tvrdého a trvalého. Kamenné sochy v 18. století na uherskobrodském kounicovském panství v dobovém kontextu [online], Brno 2008, s. 17 [cit. 14. prosince 2009]. Dostupné na http://is.muni.cz/th/74681/ff_m/DIPLOMKA.doc

---

II. Přírodovědné obory

- odkaz na citaci v textu pomocí zkráceného bibliografického údaje v závorce
- seznam úplných bibliografických údajů v podobě soupisu literatury na konci textu

Příklady:

1) Citace monografické publikace:

MACHÁČEK, P. 2009: Ptáci lednických rybníků, Mikulov, s. 144.

odkaz na citaci v textu: (MACHÁČEK 2009)

2) Citace příspěvku do sborníku:

OLIVA, M. 1989: Paleolit, in: Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov (ed. L. Belcredi), Brno, s. 28.

3) Citace článku v seriálové publikaci:

VYLITA, T. 2006: Zřídelní sedimentace karlovarské zřídelní struktury, Minerál. Svět nerostů a drahých kamenů, roč. 14, č. 1, s. 11.

4) Citace z internetu:

CHYTILOV, J. 2006: Dynamika průtahu rákosinových druhů ptáků na rybníce Nesyt (NPR Lednické rybníky) [online], Brno, s. 21 [cit. 16. prosince 2009]. Dostupné na http://is.muni.cz/th/54819/prif_d/Chytil_J.-PhD_prace.doc

---

RegioM 2015

Sborník Regionálního muzea v Mikulově

Redakce: Stanislava Vrbková

Korektury: Eva Navrátilová

Překlady resumé: Filip Brichta

Návrh obálky: Zdeněk Halla

Grafické řešení: Roman Fiša

Sazba a zlom: CCB, spol. s r. o., Brno

Tisk: Tisk Horák, a. s.

Realizace: Aladin agency, Praha

Vydává Regionální muzeum v Mikulově, příspěvková organizace

Řídí redakční rada ve složení:

Ing. Stanislava Vrbková – zodpovědná redaktorka

Mgr. Dobromila Brichtová, Mgr. Petr Kubín, Mgr. Miroslav Koudela,

RNDr. Petr Macháček, CSC., RNDr. Jiří Matuška

Mikulov 2016

ISBN 978-80-85088-48-9
